T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

GEÇ ROMA-BATI ROMA İMPARATORLUĞU İLE AVRUPA HUNLARI ARASINDAKİ SİYASİ VE ASKERİ İLİŞKİLER (375-475)

Muhammed KAZAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK

ÇANKIRI - 2021

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

GEÇ ROMA-BATI ROMA İMPARATORLUĞU İLE AVRUPA HUNLARI ARASINDAKİ SİYASİ VE ASKERİ İLİŞKİLER (375-475)

Muhammed KAZAR

ORCID:0000-0002-2758-7863

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK

ÇANKIRI - 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ v
TEZ KABUL VE ONAY vi
ÖNSÖZ vii
ÖZET ix
ABSTRACT x
KISALTMALAR xi
GİRİŞ 1
I. BÖLÜM 9
TÜRKİSTAN'DAN (ANAYURTTAN) AVRUPA'YA HUN GÖÇÜ VE BATI ROMA-AVRUPA HUN SİYASİ TARİHİ 9
I.1 Tezin Konusu ve Amacı 9
I.1.1 Sınırlılıklar 9
I.1.2 Yöntem 9
I.1.3 Kaynaklar 10
I.2. Roma İmparatorluğu Tarihi 12
I.3. Mete Han'dan Sonraki Asya Hunları ve Avrupa'ya Göç 17
I.4. Hunların Avrupa'ya Göçlerinin Nedenleri 20
I.5. Balamir ve Kavimler Göçü 22
I.6. Hunların Anadolu'ya İlk Seferi 29
I.7. Balamir Dönemi'nde Roma İmparatorluğu (I. Valentinianus (İS 364-375) – Valens (İS 364-378) 31
I.8. Uldız Dönemi Siyasi Olayları ve Batı Roma İmparatorları 38
I.8.1. Flavius Gratianus Augustus (367-383) 38
I.8.2. I. Theodosius (379-395) 39
I.8.3. Honorius (İS 393-423) ve Uldız Dönemi Batı Roma Politikaları 44
I.9. Rua ve Batı Roma İmparatoru III. Valentinianus (425-455) 56

II. BÖLÜM 65

BATI HUN KAĞANI ATTİLA VE ROMA İMPARATORLUĞU 65

II.1. Attila'nın Karakter Özellikleri 65

II.2. İki Kardeş (Attila ve Bleda) ve Doğu Roma İlişkileri..... 71

II.3. Attila ve Batı Roma İlişkileri 74

II.3.1. Kadeh Meselesi 76

II.3.2. Attila'nın Batı Roma Prensesi Honoria ile Evlenme İsteği ve Honoria'nın Gönderdiği Yüzük Meselesi..... 77

II.3.3. Bagaud Ayaklanması..... 84

II.3.4. Attila ve Galia Seferi 85

II.3.5. Kazananı Belli Olmayan Savaş: Catalaunum Muharebesi 90

II.3.6. Attila ve İtalya seferi 96

II.3.7. Papa I. Leo ve Attila..... 100

II.3.8. Attila'nın Ölümü 103

II.3.9. Batı Roma İmparatoru ve Aetius'un Ölümü 105

III. BÖLÜM 107

YIKILMA SÜRECİNDE AVRUPA HUNLARI VE BATI ROMA 107

III.1. Attila'nın Ölümünden Sonra Avrupa Hunları..... 107

III.2. III. Valentinianus'tan Sonra Batı Roma İmparatorluğu..... 112

IV. BÖLÜM 118

ROMA-HUN KÜLTÜRÜ 118

IV.1. Roma İmparatorluğu Kültürü..... 118

IV.1.1. Coğrafya..... 118

IV.1.2. Roma Ordusu 118

IV.1.3. Roma'da Yönetim..... 120

IV.1.4 Roma'nın Aile Yapısı 121

IV.1.5 Roma Dini..... 122

IV.2. Avrupa Hunları Kültürü..... 123

IV.2.1. Coğrafya..... 123

IV.2.2. Hunların Kökeni 124

IV.2.3. Hunların İsmi ve Dili 125

IV.2.4. Hunların Dini 127

IV.2.5. Avrupa Hunlarının Antropolojik Özellikleri 128
IV.2.6. Avrupa Hunları'nda Günlük Yaşam 129
IV.3.1. Avrupa Hunlarının Savaş Taktikleri 133
IV.3.1.1. Yıpratma Taktiği ve Psikolojik Baskı 134
IV.3.1.2. Turan Taktiği 135
IV.3.2. Kullandıkları Silahlar 138
IV.3.2.1. Ok ve Yay 139
IV.3.2.2. Kılıç 141
IV.3.2.3. Kalkan 143
IV.3.2.4. Zırh 144
IV.3.3. At 145
SONUÇ 148
KAYNAKÇA 156
İNTERNET KAYNAKLARI 173
EKLER 174
Ek-1: Batı Roma İmparatorluğu 174
Ek-2: Avrupa Hun İmparatorluğu 175
Ek-3: İmparatorlar (Batı Roma – Doğu Roma – Avrupa Hun) Haritası 175
Ek-4: Büyük Hun Devleti ve Avrupa Hun Devleti 176
Ek-5: Aetius 177
Ek-6: Attila 178
Ek-7: III. Valentinianus Coins 179
Ek-8: III. Valentinianus 179
Ek-9: Catalaunum Savaşı Planı 180
ÖZGEÇMİŞ 181

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Geç Roma-Batı Roma İmparatorluğu İle Avrupa Hunları Arasındaki Siyasi ve Askeri İlişkiler (375-475)* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

01/ 01 / 2021

Muhammed KAZAR

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Muhammed KAZAR tarafından hazırlanan *Geç Roma-Batı Roma İmparatorluğu İle Avrupa Hunları Arasındaki Siyasi ve Askeri İlişkiler (375-475)* başlıklı bu çalışma, *[21/01/2021]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Tarih* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	**: Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK**	**İmza: ……..**
Üye	**: Doç . Dr. Ahmet GÖZLÜ**	**İmza: ……..**
Üye	**: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EGİLMEZ**	**İmza: ……..**

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../ 2021 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Erol KARCI

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Eski Çağ'ın kapanıp Orta Çağ'ın başlamasına sebep olan Avrupa Hunları, tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren ilgi gördü ve dönem kaynaklarında yer edinmeye başladı. Hunlar hakkında bilgi veren kaynaklar arasında bulunan "Grek Seyyah Priscus'a Göre: Avrupa Hunları" adlı eser, Priscus'un (d. İS 410-420 – ö. 472) Avrupa Hunlarına elçi olarak gittiği dönemde gördüklerini yazdığı eserdir. Jordanes'in, (d. İS 6. yy – ö. ?) "The Gothic History of Jordanes" ve Ammianus Marcellinus'un (İS 330-390) yazdığı "Roma Tarihi" adlı eserler yaşanan yüzyıla ışık tutan kaynaklardır. Bu eserlerin orijinal metinlerine ulaşılamadığı için dijital kopyalarından faydalanıldı. Ayrıca Hunlar hakkında bilgi veren bu kaynakların bazı nüshalarının da kaybolması, Hunlarla ilgili olan bilgi bütünlüğüne gölge düşürdü. Ayrıca Hunların konargöçer bir yapıya sahip olması da Hunlar hakkında verilen bilgilerin bir bütün halinde değil de parçalar halinde ortaya çıkmasına sebep oldu. Son zamanlarda Hunlar hakkında yapılan çalışmalar ve arkeolojik veriler ışığında Hun kültürü ve tarihi hakkında detaylı bilgi sahibi olmamız kolaylaştı.

Hunlar hakkında günümüze ulaşan kaynakların yetersizliği sebebiyle kaynakları tenkit ederken daha dikkatli olundu. Araştırma konusu hakkında çalışma yaparken ikinci elden kaynaklara başvurulmakla birlikte, birinci elden kaynakların verdiği bilgiler ile karşılaştırmalar yapılarak tenkit edildi ve Hunlarla ilgili en doğru bilgilere ulaşılmaya çalışıldı. Yazarların, kaynak üzerindeki etkisi de araştırmamızda dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta oldu. Yazılan eserlerde, Hunları kötüleyici Roma'yı ise yücelten ifadelerin bulunması nedeniyle kaynaklar dikkatli bir şekilde incelenerek doğru olan bilgiler tespit edilmeye çalışıldı.

Hun Tarihi'nin aydınlatılmayı bekleyen birçok yönü olduğu şüphesizdir. Bu çalışmamız ile Hunların, Batı Roma ile olan siyasi ve askeri münasebetlerine değinildi. Attila'nın, Batı Roma'yı ele geçirebilecekken bundan vazgeçme sebeplerine açıklık getirilmeye çalışıldı. Batı Roma ve Avrupa Hunlarının askeri

yapıları incelenerek her iki devletin ordularında yaşanan değişimler ele alındı. Ayrıca İS 753'te kurulan Roma'nın, İS 395 yılına gelindiğinde önce doğu ve batı olarak bölünmesine sonra ise 476 yılında Batı Roma'nın yıkılmasına değinildi. Bu araştırma sonucunda ortaya çıkan eserin Batı Roma ve Hunlar hakkında askeri ve siyasi tarih çalışanlarına katkı sunacağı düşüncesindeyiz.

Araştırma sürecinde tezi yakından takip eden ve tezin bütün aşamalarında desteğini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Nursel Aslantürk'e, bu konuyu seçmeye yönlendiren ve yine aynı şekilde desteklerini esirgemeyen hocalarım Doç. Dr. Ahmet Gözlü'ye ve Doç. Dr. Mustafa Kalkan'a, Çankırı Karatekin Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyeleri'ne, Zeynep Ö. ve Haydar Çekiç'e teşekkürü borç bilirim.

01/01/2021

Muhammed KAZAR

ÖZET

Tezin Başlığı: Geç Roma-Batı Roma İmparatorluğu İle Avrupa Hunları Arasındaki Siyasi ve Askeri İlişkiler (375-475)

Tezin Yazarı: Muhammed KAZAR

Danışman: Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK

Anabilim Dalı: Tarih

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Kabul Tarihi: 21/01/2021

Batı Roma ve Avrupa Hunlarının siyasi ve askeri faaliyetlerinin incelendiği bu araştırmada hem Türk hem de Roma Tarihi'nin belirli bir dönemine ışık tutulmaya çalışıldı. Roma İmparatorluğu, Avrupa Hunlarının tarih sahnesine çıkması ile zor günlerini yaşadı. Roma, önce Kavimler Göçü neticesinde kendisine sığınan kavimlerin isyanlarıyla uğraştı daha sonra ise Hunlar ile mücadele etti. Avrupa Hunları ve diğer kavimler ile giriştiği mücadeler neticesinde yıpranan Batı Roma'nın siyasi ve askeri durumu incelenmeye çalışıldı. Batı Roma'nın siyasi ve askeri durumun yanında Avrupa Hunlarının bölgedeki etkin faaliyetlerine, Cermen kavimlerini itaat altına alarak egemen güç olmalarına ve izledikleri politikalar neticesinde hem Doğu Roma'yı hem de Batı Roma'yı kontrol altına almaları üzerinde duruldu. Balamir liderliğinde tarih sahnesine çıkan Avrupa Hunları, Kavimler Göçü'ne sebep oldu. Uldız ile birlikte Kavimler Göçü'nün ikinci dalgası gerçekleşti. Uldız zamanında ayrıca Hun politikası da şekillenmeye başladı ve güçlüye karşı zayıf desteklendi. Roma ise kendisine sığınan kavimlerden başlangıçta asker olarak faydalansa da daha sonra kontrol edemez bir duruma geldi. Uldız zamanında şekillenen Hun dış politikası, Attila'ya kadar dostane şekilde sürdürüldü. Attila ise Hun politikasında değişikliğe giderek Doğu Roma'yı itaati altına aldıktan sonra yönünü Batı Roma'ya çevirdi. Batı Roma üzerinde diplomasiyi oldukça iyi kullanan Attila, bu sırada ordusunu da hazırlamayı ihmal etmedi. Batı Roma ise Attila'nın gücünün farkındadır. Bu yüzden Batı Roma, Attila'nın dâhiyane fikirlerine ve askeri başarılana karşılık Aetius adlı komutanı kullandı. Aetius, Hun kültürünü yakından bildiği için Attila'nın savaş taktiklerinin farkındaydı. Bu iki rakip güç Catalaunum Ovası'nda karşı karşıya gelse de birbirlerine üstün gelemediler fakat ordularındaki eksiklikleri gördüler. Bu durum Avrupa Hunlarının, hızlı bir şekilde orduyu gözden geçirerek yeniden modernize etmesine ve İtalya'yı kuşatarak kendisine tabii hale getirmesine sebep oldu. Tüm bu gelişmeler neticesinde Attila'nın ölümü nasıl ki Avrupa Hunlarının yıkılış sürecine sebep olduysa; III. Valentinianus'un da Aetius'u öldürmesi Batı Roma'nın yıkılış sürecine girmesine yol açtı.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Hun, Attila, Kavimler Göçü, Geç Roma, Askeri Teşkilat

ABSTRACT

Title of the Thesis: Political and Military Relations Between the Late Roman-Western Roman Empire and the Huns of Europe (375-475)

Author: Muhammed KAZAR

Supervisor: Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK

Department: History

Thesis Type: Master's Thesis

Date: 21/01/2021

This study, which examines the political and military activities of the Western Roman and European Huns, was tried to shed light on a certain period of both Turkish and Roman History. The Roman Empire had its hard times with the arrival of the European Huns on the stage of history. If the Roman dealt with the rebellions of the tribes that took refuge in the hands of the tribes after the Migration, it fought with the Huns. The political and military situation of Western Rome, which was worn out as a result of the problems with the Huns of Europe and other tribes, was tried to be examined. In addition to the political and military situation of the Western Rome, the active activites of the European Huns in the region, their becoming a sovereign power by obeying the Germanic tribes and their control of both Eastern Rome and Western Rome as a result of the policies were emphasized. The Huns of Europe, who took the stage of history under the leadership of Balamir, caused the Migration of Tribes. The second wave of the Migration of Tribes took place during this period. In the Uldız period, the Hun policy also started to take shape and it was weakly supported against the strong. Rome, on the other hand, initially benefited from the people who took refuge in it as soldiers, but later became uncontrollable. Hun foreign policy, which was shaped during the Uldız period, was continued amicably until Attila. Attila, on the other hand, changed his Hun policy and after taking Eastern Rome under his obedience, he turned to Western Rome. Attila, who used diplomacy very well in Western Rome, did not neglect to prepare his army. Western Rome is aware of Attila's power. Therefore, Western Rome used a commander named Aetius in response to Attila's ingenious ideas and military success. Aetius was aware of Attila's war tactics, as he knew Hun Culture closely. Even thoug these two rival forces faced off on the Catalaunum Plain, they could not overpower each other, but saw the shortcomings of their armies. This situation caused the European Huns to quickly review and modernize the army and to besiege Italy and make it subordinate to it. As a result of all these developments, just as Attila's death caused the destruction of the European Hund; III. Valentinian also killed Aetius, leading to the collapse of Western Rome.

Keywords: Eurepean Huns, Attila, Tribal Migration, Late Roma, Military Organization

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devleti
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
ayr. bkz.	Ayrıca bakınız
BFS	Bilim Felsefe Sanat
bkz.	Bakınız
C	Cilt
cm	Santimetre
Çev:	Çeviren
d.	Doğum
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DTCF	Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Ed.	Editör
EKEV	Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı
g	Gram
Haz.	Hazırlayan
İÖ	İsa'dan Önce
İS	İsa'dan Sonra
JEBM	Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi
kg	Kilogram
k.g.	Karşı görüş
karş.	Karşılaştırma

km	Kilometre
km²	Kilometrekare
m	Metre
m²	Metrekare
ö.	Ölüm
S	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TKAE	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK	Türk Tarih Kurumu
t.y.	Basım Tarihi Yok
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire
y.	Yıl
yy	Yüzyıl

GİRİŞ

Asya Hun İmparatorluğu, en parlak zamanını Mete Han (İÖ 234-174) döneminde yaşadı. Mete Han, Çin'i kontrol altına alarak vergiye bağladı ve İpek Yolu'na hâkim oldu. Çin'in, Mete Han zamanından beri devam eden böl ve yönet politikası Mete'nin ölümünden sonra hız kazandı. Çin'in uyguladığı böl ve yönet politikası, Ki-ok (İÖ 174-161) zamanında hem şiddetlendi hem de başarı oranı arttı. Ki-ok'tan sonra, Çin'in uyguladığı politikalar neticesinde Çi-çi (ö. İÖ 54) ve Ho-han-yeh (ö. İÖ 31) arasında görüş ayrılığı çıktı. Ho-han-yeh, Çin'e tabii olmayı seçerken; Çi-çi ise bağımsızlık taraftarı oldu. Çi-çi, bu durum üzerine devletin merkezini Çu-Talas Nehirleri arasına kaydırdı. Çin ise bu durum karşısında Wu-sun'lar ve Kang-kü Devletleri'nden yardım alarak Çi-çi üzerine harekete geçti ve neticede Çi-çi'yi mağlup etti. Çi-çi, bu savaşta hayatını kaybederken Çi-çi'ye tabii olan Hunlar ise iki gruba ayrıldı. Bu gruplardan biri Amu Derya tarafına giderken diğer grup ise Volga Nehri'ne doğru göç etti.

Volga Nehri'ni geçen Hunlar, Karpat Dağları'nı aşarak Doğu Macaristan'a geldiler ve Avrupa Hunları böylelikle tarih sahnesine çıkmış oldu. Avrupa Hunlarının başında bu sırada Balamir (d. İS 313? – ö. 378?) bulunuyordu. Balamir liderliğindeki Avrupa Hunlarının karşısına ilk çıkan kavim Alanlar oldu. Avrupa Hunları, Alanları mağlup etti ve Alanlar bu yenilgi üzerine üçe ayrıldı. Hunlar, Alanların bir kısmını itaat altına aldıktan sonra ilerleyişlerine devam ederek Ostrogotlar'ın topraklarına saldırdılar. Ermenrichus liderliğindeki Ostrogotlar, Hunlar ile giriştikleri mücadele neticesinde mağlup oldular ve bu yenilgiyi hazmedemeyen Ermenrichus intihar etti. Ostrogotların başına Ermenrichus'tan sonra Vithimiris geçti. Vithimiris, Hunlara karşı direniş gösterince Balamir liderliğindeki Avrupa Hunları, Vithimiris üzerine sefere çıktı. Vithimiris, Hunlara karşı askeri destek alsa da Balamir karşısında başarılı olamadı ve yaşamını yitirdi.

Hunlar, Ostrogotları hâkimiyeti altına aldıktan sonra ilerleyişlerine devam ederek Vizigotlar üzerine harekete geçtiler. Hun ilerleyişi karşısında Vizigot lideri Athanaricus karargâhını Niester Irmağı civarında kurdurdu. Athanaricus, kendisinden emin bir vaziyette Hunların gelmesini bekledi. Balamir liderliğindeki Hunlar, Athanaricus liderliğindeki Vizigotları yenilgiye uğtattılar ve Vizigotlar bu yenilgi sonrasında ikiye bölündüler. Korkuya kapılan bir grup Vizigot, 376 yılında Fritigernus ve Alavivus komutasında Doğu Roma'ya sığındı, diğer grup ise Karpat Dağları'na çekildi. Bu sırada Doğu Roma İmparatoru Valens'ti. Valens, Cermen birliklerinden asker olarak yararlanmak için kendisine gelen Cermenleri sınırlara yerleştirdi. Batı Roma İmparatoru ise I. Valentinianus'du. Cermen kavimlerinden asker olarak yararlanma I. Theodosius ve Gratianus dönemlerinde de devam etti.

Bu sırada Basık ve Kursık komutasındaki Türkler ise Anadolu'da ilk kez görüldüler. Keşif amaçlı yapılan bu seferde Hunlar; Erzurum üzerinden Malatya ve oradan da Antalya'ya doğru ilerlediler. Hunlar, Filistin'e kadar giderek bolca ganimet elde ettiler. Hunlar, dönüş yolculuğunda İran coğrafyasından geçerlerken Sasaniler ile giriştikleri mücadele neticesinde ganimetlerinin büyük bir kısmını kaybederek Azerbeycan-Bakü yolu üzerinden Kafkaslar'a döndüler.

Roma İmparatorluğu ise İÖ 753 yılında Romus ve Romulus tarafından kuruldu. Etrüksler, Roma'da egemen hanedandı ve Roma, Etrüksler tarafından yönetiliyordu. Roma halkını ise çoğunlukla Latinler oluşturuyordu. Roma Cumhuriyet Dönemi (İÖ 509-27) ise Junius Brutus'un liderliğindeki halkın, Lucius Tarquinius Superbus'a (İÖ 535-510) karşı İÖ 509 yılında ayaklanması ile başladı. Roma bu dönemde hızlı bir büyüme sürecine girdi ve İtalya'yı egemenliği altına aldı. Roma bu dönemde Kartaca Devleti'ne karşı Pön Savaşı adı altında üç savaş düzenledi. Bu üç savaşı da kazanan Roma, birçok devleti kendisine bağladı.

Roma Devleti'nin sınırılarının genişlemesi ile etnik çeşitlilik arttı. Etnik çeşitliliğin artması üzerine Roma ordusunda yeni düzenlemelere gidildi. Roma'da başlangıçta

düzenli bir ordu bulunmamakla birlikte savaşta herkes parasına ve sahip oldukları toprak miktarına göre belli bir sayıda asker çıkarıyordu. Sınırların genişlemesi ile orduya duyulan ihtiyacın artması üzerine ordu sürekli ve paralı askerlere çevrildi. Yeni oluşturulan ordu ise kendilerine iyi davranan komutanlarına bağlılık gösterdi. Yeri geldiğinde komutanların iktidara geçmesi için mücadele ediyorlardı. Bu karışıklıklardan yararlanan Gaius Julius Caesar, İÖ 59 yılında önce consül oldu daha sonra ise diktatörlüğünü ilan etti. Gaius Julius Caesar, Roma halkının verdiği görevleri kendi isteğine göre dağıtması, senatörler yanına geldiğinde ayağa kalkmaması sebepleriyle tepki çekti ve altmış ya da daha fazla Romalı senator'un kendisine suikast düzenlemesine karar verilmesi üzerine Brutus'un soyundan gelenler tarafından plana uygun olarak curia'ya girişte yirmi üç yerinden bıçaklanarak öldürüldü.[1]

İÖ 27 yılında ise Roma'nın başına Gaius Octavianus geçti. Gaius Octavianus başa geçtikten sonra Principatus (İÖ 27-İS 284) denilen yeni bir yönetim biçimi kurdu. Bu dönem Roma'nın en parlak dönemi oldu. Principatus Dönemi'ndeki yetki ve görev dağılımı görünüşte Cumhuriyet Dönemi'nin organlarını muhafaza ediyor gibi görünse de daha çok yeni düzeni yerleştirmeye yönelikti. Bu yeni durumda Princeps,[2] kendi otoritesini arttırarak güç kazandı ve bütün yönetimi kendisine tabii hale getirdi. Bu dönemde imparatorluk toprağında yaşayan herkes birbirine eşit hale getirildi. Roma'da farklı din, kültür ve ırktan olan kimseler birbirine eşit hale getirildi. Bütün yurttaşlara aynı hukuk kuralları uygulanmaya başlandı. Roma hukukunun uygulanması zorunluluğu hukuk alanında çatışmalara yol açtı. Roma İmparatorluğu ise hukuk alanındaki bu çatışmalara ekonomik, dini ve ahlaki nedenler de eklenince buhrana düştü. Halk, kralların yaptığı savaşlara destek vermedi. Barbarlar ise Roma İmparatorluğu'na saldırmaya başlayınca her eyalet kendi savunma sistemini oluşturdu. İS 235 yılına gelindiğinde ise 50 yıl sürecek olan Askeri Kargaşa Dönemi başladı. İS 284 yılına gelindiğinde Roma'da birliği sağlayan Diocletianus (d. İS 245 – ö. İS 312), mutlakiyet yönetimini kurdu. Dominatus

[1] Eutropius, *Roma Tarihinin Özeti*, (Çev: Çiğdem Menzilcioğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004, s. 163; Patrick Le Roux, *Roma İmparatorluğu*, (Çev: İsmail Yerguz), Dost Kitabevi, Ankara, Temmuz 2006, s. 17.

[2] Vatandaşların önde geleni anlamına gelir. Cumhuriyetçi geleneklerle bağlantılı olduğu için Augustulus'un seçtiği resmi olmayan imparatorluk unvanıdır bkz. (Eutropius, *a.g.e.*, s. 283.).

Dönemi (İS 274-476) denilen bu dönemde kral herkesin üstünde yer aldı ve mutlak egemen oldu. Bu dönemde her türlü iktidarın tek kaynağı kraldır.

İS 364 yılına gelindiğinde Roma İmparatorluğu, I. Valentinianus ve Valens tarafından yönetiliyordu. I. Valentinianus zamanında, Roma İmparatorluğu'nun kapladığı topraklarda şiddetli bir deprem meydana geldi. Bu dönemde Roma'ya sığınan kavimler sınırlara yerleştirilmeye başlandı. I. Valentinianus, Alamanlar ve Cermen kavimleri ile mücadele etti. Valens zamanında, Hadrianapolis (Edirne) savaşı çıktı ve bu savaş çok sayıda insanın ölümüne neden oldu.

378 yılına gelindiğinde ise Avrupa Hunlarının başına Balamir'den sonra Uldız (d. 380? – ö. İS 410) geçti. Uldız zamanında, Kavimler Göçü'nün ikinci ayağı başladı. Bu dönemde Batı Roma İmparatorluğu tahtına ilk oturan, Gratianus oldu. Gratianus (367-383), yönetimde oldukça pasif kaldı. Eğlenceye düşkün olan Gratianus, Doğu Roma İmparatoru olarak da amcası Valens'in ölümü üzerine I. Theodosius'u (379-395) seçti. 378 yılında Hunlar, Macaristan'a kadar ilerlediler. Bu sırada I. Theodosius, imparator olduktan sonra hızlı bir şekilde orduyu düzenledi. I. Theodosius, ordusunu yapılandırdıktan sonra Sarmatlara karşı üstünlük sağladı. Gratianus'un ise bu sırada yönetimdeki başarısızlığı orduda huzursuzluğa neden oldu. Ordu, Gratianus'un yerine Magnus Maximus'u (d. İS 335 – ö. İS 388) destekleyerek imparator ilan etti. Ordunun desteğini alan Magnus Maximus karşısında I. Theodosius, Magnus Maximus'u eş imparator olarak kısa bir süre tanımak zorunda kaldı. Magnus Maximus ise bu durumu fırsata çevirerek oğlu Victor'u (ö. İS 388) caesar tayin etti.[3] II Valentinianus ise Magnus Maximus ve oğlu Victor'a, İtalya'nın yönetimini bırakarak Pannonia'ya kaçtı.

Bu sırada Hunlar, Roma'nın içine düştüğü buhranlı durumdan faydalanarak Alamanlar üzerine hareket etti. Hunların yaptığı akınlar sonucunda Tuna Nehri

[3] Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (M.S. 193-395)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 331.

civarındaki bütün Alamanlar mağlup oldu. Hunlar, Alamanlar üzerine sefer düzenlerken Doğu Roma İmparatoru I. Theodosius ise Magnus Maximus'a karşı ordu topluyordu. I. Theodosius, yeterli askeri gücü topladıktan sonra Magnus Maximus üzerine hareket ederek Magnus Maximus'u mağlup etti ve yerine II. Valentinianus'u (d. İS 371 – ö. İS 392) Batı Roma tahtına geçirdi. I. Theodosius, II. Valentinianus'a yönetim işlerinde yardım etmesi için de Arbogastı görevlendirdi. Arbogast, görevde yükselmeyi amaçlarken II. Valentinianus ile yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle II. Valentinianus'u öldürdü. Arbogast, II Valentinianus yerine Eugenius'u geçirdi. Böylelikle Batı Roma tahtını arka planda yönetmeyi planlayan Arbogast'ın planını I. Theodosius bozdu. I. Theodosius, başlangıçta Eugenes'in gönderdiği elçileri kabul etse de daha sonra Batı Roma tahtına Honorius'u oturttu. I. Theodosius, Eugenes üzerine sefere çıktı ve Frigidus Nehri civarında yapılan savaşta I. Theodosius galip gelerek Eugenes'i öldürttü. I. Theodosius, 17 Ocak 395'te Mediolanum'da ölmeden önce Batı Roma tahtına Honorius'u (d. İS 384 – ö. İS 423), Doğu Roma tahtına ise Archadius'u (d. İS 378 – ö. İS 408) varis olarak atadı.

Got lideri Radagais, Kelt ve Cermen kavimlerinden aldığı destekle 405 yılında Roma şehrine saldırdı. Radagais'in, İtalya şehirlerini işgal ettiği sırada Roma askeri yetersizdi. Roma, askerlerine takviye yapmak amacıyla yardımcı Hun lideri Uldız'dan yardım istedi. Hun lideri Uldız, para karşılığında Roma'ya yardım etti ve Radagais'i mağlup ederek başını İtalya'ya gönderdi. Ayrıca Hunlar, bu dönemde Burgundlar üzerine sefere çıkarak onları mağlup ettiler. 408 yılında Archadius'un ölümü üzerine Doğu Roma tahtına II. Theodosius (d. İS 401 – ö. İS 450) geçti. Bu durumu haber alan Hunlar, Uldız komutasında Doğu Roma seferine çıktılar. Uldız'ın, Doğu Roma topraklarında ilerlemesi üzerine Doğu Roma derhal elçi göndererek barış talebinde bulundu. Uldız'ın bu talebi reddetmesi üzerine Doğu Roma, Uldız üzerine harekete geçerek Uldız'ın Tuna Nehri'nin kuzeyine kadar çekilmesine sebep oldu.

Doğu Roma İmparatorluğu'nda bu gelişmeler yaşanırken Batı Roma tahtına Honorius'un çıkması üzerine Alaric, Honorius'u korumak için para talebinde

bulundu ancak Honorius bu teklifi reddederek Ravenna'da bulunan sarayına yöneldi. Bu durum üzerine Alaric, 408-409 ve 410 yıllarında olmak üzere İtalya'ya üç sefer düzenledi. Honorius, sert ve inatçı bir kişiliğe sahipti. Alaric, her seferinden sonra Batı Roma'ya barış teklifinde bulunuyordu. Fakat her seferinde bu isteği Honorius tarafından reddediliyordu. Alaric, 410 yılında İtalya Seferi'ne çıkması üzerine Honorius, kendisine 10.000 atlı Hun'un yardıma geleceğini belirterek Alaric'i seferinden vazgeçirmek istedi. Alaric ise bu duruma sinirlenerek İtalya üzerine harekete geçerek önce İtalya'yı ele geçirdi sonra ise şehri ordusuna yağmalattı.

410 yılında Alaric, İtalya Seferi'ndeyken Avrupa Hun lideri Uldız'ın ölümü üzerine yerine Karaton geçti. Karaton hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi yoktur. Karaton, daha çok devletin doğu işleriyle ilgilendi. Karaton'dan sonra başa Rua geçti. Rua (d. İS 367 - ö. İS 434) devleti; kardeşleri Oktar (ö. İS 430), Aybars ve Muncuk (d. İS 368 – ö. İS 434) ile birlikte yönetti. Muncuk kısa süre sonra vefat etti, Aybars ise Kafkasya Bölgesi'ndeki halkları denetim altına almak üzere buraya yöneldi. Rua döneminde, Batı Roma ile dostane ilişkiler devam ederken Doğu Roma ise baskı altında tutuldu. Bu dönemde Batı Roma tahtına III. Valentinianus (d. İS 419 – ö. İS 455) geçti. Honorius'un ölümü üzerine Placidia (d. İS 388 – ö. İS 450) oğlu III. Valentinianus'u tahta geçirmek istedi fakat Aetius (d. İS 391 - ö. İS 454) ise III. Valentinianus'a karşı John'u destekledi. Bu durum Placidia ile Aetius arasında gerginliğe sebep oldu. Aetius, Placidia'nın kendisine karşı Bonifacius'u denge unsuru olarak kullanması ve planlarının ortaya çıkması üzerine Rua'nın yanına gitti. Rua'yı ikna ederek İtalya üzerine sefere çıkmasını sağlayan Aetius, Placidia'dan isteklerini alması karşılığında Hunların ilerleyişini durdurdu.

430 yılına gelindiğinde ise Oktar, Burgundlar üzerine sefere çıktı. Oktar, Burgundlar ile giriştiği mücadelede hayatını kaybetti ve birçok adamı da öldü. Rua zamanında Aetius, Hunlar ile kurduğu dostane ilişki sayesinde sürekli Hunların desteğine ihtiyaç duyuyordu. Ayrıca Hunlar arasında belli bir süre kalan Aetius, Hun kültürünü de yakından tanıma imkânı buldu. Rua ise Aetius'a yaptığı yardımların karşılığında

433/434 yıllarında Macaristan Bölgesi'ni aldı. Rua'nın ölümü üzerine başa Attila (ö. İS 453) geçti.

Avrupa Hun Devleti'ni, Bleda (ö. İS 445) ve Attila birlikte yönettiler. Attila ve Bleda, başa geçtikten sonra ilk iş olarak Doğu Roma üzerine sefere çıktılar. Doğu Roma İmpartorluğu surları önünde görünen iki kardeş, Doğu Roma elçilerine isteklerini yazdırdı. Bu antlaşma tarihe Margos Antlaşması (435) olarak geçti. Antlaşma şartlarına göre teslim edilen Mama ve Atakam adlı iki Hun reisi, Trakya'da yer alan Carsus Kalesi'nde idam edildiler. Margos Barışı'ndan sonra Attila ve Bleda, Hun ordusunun teşkilatlanması için çaba harcadı. Hun Devleti, imparatorluk karakterini ise Attila zamanında kazandı. Bu dönemde Cermen kavimleri, Attila'ya itaatlerini bildirdiler.

440 yılında II. Theodoius, Hunlara vaat ettiği vergiyi göndermedi ve Hunlara karşı ittifaklar kurdu. Attila, Doğu Roma'ya elçi göndererek vergilerin ödenmesini istedi. Bu durum istediği gibi sonuçlanmayınca Attila, Doğu Roma üzerine sefere çıktı. Attila, sefere çıktığı sırada Constantinopolis'te şiddetli bir deprem meydana geldi. Bu durumu fırsata çeviren Attila, Ratiaria'dan başlayarak Termopil'e kadar ilerledi ve birçok şehri ya yağmaladı ya da hâkimiyeti altına aldı. Attila'nın ilerleyişi karşısında korkuya kapılan Doğu Roma, Hunlarla ittifak yapmak zorunda kaldı ve Anatolius Barışı'nı (447) imzaladı.

Attila, Bleda'nın 445 yılında ölümü üzerine Avrupa Hun İmparatorluğu'nu tek başına yönetti. Doğu Roma'yı itaati altına alan Attila, yönünü Batı Roma üzerine çevirdi. III. Valentininaus'un kız kardeşi Honoria, Attila ile evlenmek istediğini bildiren bir haber gönderdi. Ayrıca elçiye yüzüğünü de veren Honoria, Attila'nın kendisine inanmasını sağladı. Batı Roma üzerine sefere çıkmak için sebep arayan Attila, Honoria'nın gönderdiği yüzük sayesinde harekete geçti. Derhal elçilerini yola çıkaran Attila, III. Valentinianus'tan hem Honoria'yı kendisine eş olarak hem de Honoria'nın payına düşen imparatorluk topraklarını istedi. Bu durum üzerine III.

Valentinianus, Honoria'nın nişanlı olduğunu ve imparatorluk topraklarında sadece erkek evlatların payının olduğunu söyleyerek elçileri geri gönderdi. Bu duruma sinirlenen Attila, Galia Seferi'ne çıktı.

Attila'nın kafasındaki planları çözen Aetius, bu durumun aldatmaca olduğunu, asıl hedefin Batı Roma olduğunu söyledi ve derhal harekete geçti. İki ordu Catalaunum Ovası'nda karşı karşıya geldiler ve galibi belli olmayan bir savaşa tutuştular. Gece sona eren savaşta iki tarafta çok sayıda kayıp verdi. Savaş sırasında Vizigot kralı I. Theodorik'te öldü. Attila ise ordusu ile merkezine döndükten sonra, ordusundaki eksiklikleri giderdi ve ertesi yıl İtalya üzerine sefere çıktı. Attila'nın kısa sürede hazırlanıp sefere çıkması, Batı Roma üzerinde panik havası oluşturdu ve Batı Roma ne yapacağını bilemedi. Batı Roma, Attila'ya elçi olarak derhâl Papa Leo'yu gönderdi. Papa Leo'nun, Attila'dan aman dilemesi üzerine Attila geri döndü ve İldiko adlı kız ile evlendikten sonra düğün gecesi hayatını kaybetti. Attila'dan sonra başa oğulları geçse de Hun Devleti'ni Attila gibi yönetemediler ve devlet kısa süre sonra yıkıldı. Batı Roma'nın durumu da Hun Devleti'nden farklı olmadı ve o da kısa süre sonra yıkıldı.

Araştırmamız, Geç Roma-Batı Roma İmparatorluğu ile Avrupa Hunları arasındaki siyasi ve askeri ilişkiler üzerine kuruludur. Çalışmamızda özellikle siyasi ve askeri tarih ön plana çıkarılmakla birlikte Attila ile Batı Roma arasında yaşanan mücadeleye ağırlık verildi. Attila'nın siyasi politikalarına ve askeri başarılarına karşılık, Aetius'un dengeleyici unsur olarak kullanılması üzerinde de duruldu.

I. BÖLÜM

TÜRKİSTAN'DAN (ANAYURTTAN) AVRUPA'YA HUN GÖÇÜ VE BATI ROMA-AVRUPA HUN SİYASİ TARİHİ

I.1 Tezin Konusu ve Amacı

Tezin konusu Geç Roma-Batı Roma İmparatorluğu ile Avrupa Hunları Arasındaki Siyasi ve Askeri İlişkiler'dir. Çalışmada, Batı Roma İmparatorluğu ile Batı (Attila) Hun arasındaki siyasi ve askeri ilişkiler bir başka deyişle siyasi politikaları üzerinde durulacaktır. Batı Roma ve Avrupa Hunlarını savaşa götüren sebepler, savaşa başlamadan önce alınan önlemler, savaş sırasında kullanılan taktiklerin sonuçlarının siyasi değişim süreçlerine yansımaları ele alınarak detayları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda araştırma dilimini içine alan süreç siyasi ve askeri açıdan detaylı olarak çalışılmamıştır. Komperatif (karşılaştırmalı) metodla ordular, savaş taktikleri ve bu hareketlerin devlet yönetimine yansımaları araştırılarak, ilmi literatüre katkı sağlamaya çalışılacaktır.

I.1.1 Sınırlılıklar

Çalışma, Kavimler Göçü'nden başlatılarak Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılış tarihi olan 476 yılı ile sınırlı tutuldu. Ayrıca Avrupa Hun ve Batı Roma İmparatorlukları'nın askeri ve siyasi tarihi ile sınırlı tutuldu.

I.1.2 Yöntem

Çalışmada, komperatif (karşılaştırmalı) yöntem kullanılacaktır. Multidisipliner yaklaşımla tarih, askeri tarih, siyasi tarih, tarihi coğrafya, arkeoloji disiplinlerinin

yardımıyla farklı yönleriyle ortak çalışma alanı teşkil edecek bir çalışma yöntemi izlenecektir.

I.1.3 Kaynaklar

Priscus, Trakya'nın Pannonia şehrinde dünyaya geldi. İyi bir hatip ve sofisttir. Doğum tarihi tam olarak bilinmese de 410-420 yılları arasında doğduğu düşünülür. Priscus, II. Theodosius (408-450) tarafından Hunlara gönderilen elçilik heyetinde arkadaşı Maximus sayesinde görev aldı ve gördüklerini "Grek Seyyahı Priskos'a (V. Asır) Göre Avrupa Hunları" adlı eserde anlattı. Bu eser, Attila Dönemi'ni kapsar. Priscus, 472 yılında öldü.

Socrates, halkın arasına fazla karışmadığı için hakkında yeterli bilgi yoktur. Constantinopolis'te doğdu. Doğum tarihi tam olarak bilinmese de Valens, 379 yılını Socrates'in doğum yılı olarak gösterdi. Eğitimi hakkında fazla bilgimiz yoktur fakat yaşamı boyunca hep barıştan yana oldu ve savaş karşısında yer aldı. Başka mezheplere ve din adamlarına saygı gösteren Socrates, kilisenin emirlerine saygı duymasına karşılık onların kölesi değildi. En önemli eseri "Ecclesiastical History"'dir. Ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Jornades, 6. yüzyılda yaşadı. Got kökenli olmakla birlikte Roma'da sekreterlik ya da noterlik görevini yürütüyordu. Jordanes'in adını taşıyan iki kitabı vardır. Bunlardan ilki "Romanorum" diğeri ise "The Gothic History"dir. "Romanorum"da evrensel tarihi anlatırken "The Gothic History"de Got Tarihi'ni anlattı. Ayrıca Attila ile ilgili tasvirlere ve bilgilere yer vererek Catalaunum Savaşı'nı detaylı olarak ele aldı.

Ammianus Marcellinus, İS IV. yy'da Antakya'da doğdu. Roma ordusunda kıdemli bir subaydır. Aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun da tarihini yazdı. "Roma Tarihi" adlı eseri, İS 96-378 yılları arasını kapsar fakat günümüze 353-378 yılları

arasındaki yazdıkları geldi. Roma İmparatorluğu'nun bu dönemdeki Cermen, Sasani ve Got'lar ile olan mücadelelerine eserinde yer veren Ammianus Marcellinus, Hunlar hakkında da bilgi vererek Hunları tasvir etmeye çalıştı.

Hydace, 400 yılı civarında Lemica ciuitas denilen yerde doğdu. Ailesi hakkında, Hristiyan olmaları ve orta sınıf İspanyol toplumuna mensup olmaları dışında bir bilgimiz yoktur. 417 yılında din adamlarının arasına katılan Hydace, 427 yılına gelindiğinde piskopos olarak anıldı. Hydace, "Chronicle" adlı eserini hayatının sonuna doğru yazdı. Hydace, bu eserinde Batı Roma toplumundaki çözülmelere yer verdi. Bu eser V. yüzyıl gidişatını yeniden inşa etmek için önemli bir eserdir.

Theophanes Confessor, 758 ya da 760 yılları arasında Constantinopolis'te doğdu; 817 ya da 818 yılında öldü. Ailesi zengin ve asildir. Eserinin adı "The Chronicle of Theophanes Confessor"dur. Bu eser İS 284-813 yılları arasındaki tarihi kapsar. Doğu Roma ya da Bizans İmparatorluğu hakkında bilgi veren bu eser Arap fethinden sonraki Yakın Doğu için önemli bir kaynaktır.

Eutropius, İS IV. yüzyılda yaşadı. Bu dönemde Hristiyanlık giderek yaygınlaştı. Eutropius, çeşitli devlet görevleri üstlendi. Ayrıca İmparator Iulianus'a, Pers Seferi'nde eşlik etti. Doğu Roma İmparatoru Valens'in isteği üzerine "Roma Tarihi'nin Özeti" adlı çalışmayı kaleme aldı. Bu eser Roma'nın kuruluş tarihi olan İÖ 753 yılından başlayarak İmparator İovianus'un ölüm tarihi olan İS 364 yılına kadar Roma tarihinde gerçekleşen olayları anlatır.

Gregoire De Tours, 538 ya da 539 yılında doğdu. Birkaç el yazmasını ilk altı kitabında paylaştı. Kendisinden önceki tarihçilerin kısaltmasını yaptı. "Histoire Des Francs" adlı eserini yazdı. Frankların Tarihi, ilk kez 1561 yılında Paris'te basıldı. 1610 yılında Grenoble Parlamentosu'nda avukat olan Claude Bonnet ve 1688'de Marolles Abbot tarafından, "Histoire Des Francs" iki kez daha basılsa da ikisi de

hatalıdır. Bu eser Geç Antik Çağ'dan başlayarak Erken Orta Çağ'a kadar olan geçiş evresi hakkında bilgiler verir.

Kezai Simon, 13. yüzyılda yaşadı ve Macar Tarihçisi'dir. "Magyar Kronikaja" adlı eseri vardır. İki kitaplık çalışmasının ilk kitabı Hunların ve Macarların ortak kökenini anlatan Hunor va Magor hikâyesiyle başlar. İlk kitabında Hunların parçalanmasına kadar olan tarihi süreci anlatır. İkinci kitabında ise Macar Tarihi'nin başlangıcından, 1280 yılına kadar olan süreci ele alır.

Eusebius Paphilius, 263 yılı civarında doğdu ve kesin olmamakla birlikte 339 yılında öldü. Ceasarealı Eusebius olarak da bilinir. Kilise Tarih çalışmaları nedeniyle Kilise Tarihçiliği'nin kurucusu kabul edilir. Eserleri "Church History" (Kilise Tarihi), "Life of Constantine" (Constantinus'un Hayatı) ve "Praise of Constantine" (Constantinus'a Övgü) olmak üzere üç tanedir. "Constantinus'un Hayatı" adlı eserinde I. Constantinus'un, "augustus" olmasından başlayarak bilgiler verir. "Kilise Tarihi" adlı eseri 10 kitaptan oluşur. "Constantinus'a Övgü" adlı kitabını ise İS 335 yılında yazdı.

John Malalas, İS 491 yılında Antakya'da doğdu ve 578 yılında öldü. Kitapları, "The Chronicle of John Malalas" ve "Ioan Malalae Chronographia"dır. "The Chronicle of John Malalas" adlı eserini anadile yakın Yunanca ile kaleme aldı. "The Time of Adam" olan ilk kitabıyla başlar ve "The Time of the Emperor Justinian" adlı kitabıyla biter. Eseri, toplam 18 kitaptan oluşur.

I.2. Roma İmparatorluğu Tarihi

Roma İmparatorluğu, İÖ 753 yılında Romus ve Romulus tarafından kuruldu. Etrüksler, Roma'da egemen hanedandı ve Roma, Etrüksler tarafından yönetiliyordu. Roma halkını ise çoğunlukla Latinler oluşturuyordu. Roma, ilk olarak krallar

tarafından yönetildi. Bu yüzden bu döneme Krallık Devri denildi. Roma'nın ilk kralı Romulus'tur. Romulus zamanında halk Patrici ve Pleb olarak ikiye ayrıldı. Bu devirde ayrıca senato kuruldu. Romulus, devleti tek başına idare etse de bir fırtına çıkması sonrası kayboldu ve mezarı Forum'da Kapitol ile Palatin tepeleri arasındaki vadide bulunuyordu.[4] Romulus'tan sonra krallık yapan kişiler Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus'tır. Roma Cumhuriyet Dönemi (İÖ 509-27) ise Junius Brutus'un liderliğindeki halkın, Lucius Tarquinius Superbus'a (İÖ 535-510) karşı İÖ 509 yılında ayaklanması ile başladı. Bu dönemde aristokratlar Cumhuriyet Dönemi'ni kurdular.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde Roma'da, Patrici ile Pleb'ler arasında mücadele başladı. Bunun sebebi ise Roma, yeni fetih ettiği topraklarda kendisine toprak alıyor ve bu topraklardan Patriciler faydalanıyordu. Plebler ise kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılıyordu. Askere gittiklerinde bütün eşyalarını kendileri alan Plebler, gerekli parayı bulamadıklarında borç alıyorlardı. Bu borcu ödeyemeyen Plebler zamanla köle durumuna düşüyordu. Plebler, Roma yakınındaki kutsal dağa (Secessio Plebisin Montem Sacrum) gitmeleri üzerine Patriciler, Pleblerin dönmeleri için çaba harcadılar.[5] Çünkü Patriciler, Pleblere ihtiyaç duyuyordu. Bu yüzden Pleblerin dönmesini sağlayarak borçlarını affettiler ve Pleblerin haklarını savunmaları için her yıl iki kişinin seçilmesini sağladılar. Fakat bu durum da Roma'da devam eden Patrici ve Pleb mücadelesini sonlandırmadı. Plebler, Patriciler ile eşit haklara sahip olmak için mücadele ediyordu. İÖ 450 yılında Decemvirler Meclisi toplanarak Patrici ve Pleb arasındaki çatışmaları dindirmek için 12 levha kanunlarını çıkardılar. Bu kanunlarda dava hakkı, borçlanma, veraset gibi konular yer alıyordu. Bu kanunlar da Patriciler ve Plebler arasındaki çatışmaları sonlandırmaya yetmedi ve İÖ 449 yılında Plebler isyan ederek kutsal dağa göç ettiler.[6] Pleblere yeni haklar verilse de İS 300 yılına kadar Patrici ve Plebler arasında mücadele sürdü.

[4] Sabahat Atlan, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları: Cumhuriyet Devri*, TTK Yayınları, Ankara 2018, s. 13.
[5] Atlan, *a.g.e.*, s. 32.
[6] Atlan, *a.g.e.*, s. 35.

Roma bu dönemde hızlı bir büyüme sürecine girdi ve İtalya'yı egemenliği altına aldı. Roma bu dönemde Kartaca Devleti'ne[7] karşı Pön Savaşı adı altında üç savaş düzenledi. İtalya'nın fethi için yapılan savaşlar şu şekildedir: I. Pön Savaşı (İÖ 343-341), II. Pön Savaşı (İÖ 326-304), III. Pön Savaşı (İÖ 326-304). Bu üç savaşı da kazanan Roma, birçok devleti kendisine bağladı. Roma Devleti'nin sınırılarının genişlemesi ile etnik çeşitlilik arttı. Etnik çeşitliliğin artması üzerine Roma ordusunda yeni düzenlemelere gidildi. Roma'da başlangıçta düzenli bir ordu bulunmamakla birlikte savaşta herkes parasına ve sahip oldukları toprak miktarına göre belli bir sayıda asker çıkarıyordu. Sınırların genişlemesi ile orduya duyulan ihtiyacın artması üzerine ordu sürekli ve paralı askerlere çevrildi. Yeni oluşturulan ordu ise kendilerine iyi davranan komutanlarına bağlılık gösterdi. Yeri geldiğinde komutanların iktidara geçmesi için mücadele ediyorlardı. Bu karışıklıklardan yararlanan Gaius Julius Caesar, İÖ 59 yılında önce consül oldu daha sonra ise diktatörlüğünü ilan etti. Roma Devleti, diktatörlüğünü ilan eden Julius Caesar'a kadar 464 yıl boyunca consüller tarafından yönetildi.[8] Gaius Julius Caesar, Roma halkının verdiği görevleri kendi isteğine göre dağıtması, senatörler yanına geldiğinde ayağa kalkmaması sebepleriyle tepki çekti ve altmış ya da daha fazla Romalı senator'un kendisine suikast düzenlemesine karar verilmesi üzerine Brutus'un soyundan gelenler tarafından plana uygun olarak curia'ya girişte yirmi üç yerinden bıçaklanarak öldürüldü.[9]

İÖ 27 yılında ise Roma'nın başına Gaius Octavianus geçti. Gaius Octavianus başa geçtikten sonra Principatus (İÖ 27-İS 284) denilen yeni bir yönetim biçimi kurdu. Bu dönem Roma'nın en parlak dönemi oldu. Principatus Dönemi'ndeki yetki ve görev dağılımı görünüşte Cumhuriyet Dönemi'nin organlarını muhafaza ediyor gibi görünse de daha çok yeni düzeni yerleştirmeye yönelikti. Bu yeni durumda Princeps, kendi otoritesini arttırarak güç kazandı ve bütün yönetimi kendisine tabii hale getirdi.

[7] Kartaca, şekil bakımından Roma'ya benziyordu ve oligarşi ile yönetiliyordu. Kartaca, zengin aileler tarafından yönetiliyordu. Kartaca, denize hâkimdi ve Afrika'da, 300 şehri vardı. Sardunya, Korsika, Sicilya'nın yarısı ve ve İspanya sahillerini Kartaca'ya bağlıydı. Ordusu ücretli askerlerden oluşan Kartaca'nın tebeası da köle vaziyetindeydi bkz. (Clemand Wood, *Roma Tarihi*, (Çev: Ömer Riza Doğrul), Tanevi Yayınları, İstanbul 1939, 29.).

[8] John Malalas, *The Chronicle of John Malalas*, Austrialian Association for Byzantine Studies, Melbourne 1986, s. 113.

[9] Eutropius, *a.g.e.*, s. 163; Le Roux, *a.g.e.*, s. 17.

Bu dönemde imparatorluk toprağında yaşayan herkes birbirine eşit hale getirildi. Roma'da farklı din, kültür ve ırktan olan kimseler birbirine eşit hale getirildi. Bütün yurttaşlara aynı hukuk kuralları uygulanmaya başlandı. Roma hukukunun uygulanması zorunluluğu hukuk alanında çatışmalara yol açtı. Roma İmparatorluğu ise hukuk alanındaki çatışmalara ekonomik, dini ve ahlaki nedenler de eklenince buhrana düştü. Halk, kralların yaptığı savaşlara destek vermedi. Barbarlar ise Roma İmparatorluğu'na saldırmaya başlayınca her eyalet kendisini savunmaya başladı. İS 235 yılına gelindiğinde ise 50 yıl sürecek olan Askeri Kargaşa Dönemi başladı. Bu dönemde askerler şiddet yoluna başvurdu. Askerlerin ayaklanmasıyla en yüksek makama getirilen bir general, kendisini bu makama getiren askerlerin isteklerini yapmadığı zaman önceden uyarılmaksızın bu makamdan indirildi.[10] İS 284 yılına gelindiğinde Roma'da birliği sağlayan Diocletianus (d. İS 245 – ö. İS 312), mutlakiyet yönetimini kurdu. Dominatus Dönemi (İS 274-476) denilen bu dönemde kral herkesin üstünde yer aldı ve mutlak egemen oldu. Bu dönemde her türlü iktidarın tek kaynağı kraldır.

Diocletianus'tan sonra, Senato, bir kurul halinde toplanabiliyorsa da zamanla bazı vergilerden muaf tutulan ve bazı ayrıcalıkları olan bir toplum sınıfı haline geldi.[11] Senatörlerin bazısı bu dönemde Roma İmparatorluğu'nu dahi görmeden doğdukları eyaletlerde yaşamlarını sürdürüyordu. Diocletianus, bu dönemde bütün yetkileri elinde toplamakla birlikte senatoyuda etkisiz hale getirdi. Fakat ülke sınırlarının büyük olması ile birlikte Roma'da yönetim sorunu ortaya çıktı. Diocletianus ise bu sorunu çözmek için İS 286 yılında Maxmianus'u (d. İS 250 - ö. İS 310) ortak imparator ilan etti.[12] Ayrıca Diocletianus, I. Constantinus (d. İS 272 – ö. 337) ve Gaius Galerius Valerius Maximianus'u (d. İS 250 – ö. İS 331) da caesar ilan etti. Böylelikle Roma'da, Tetrarşi yani dörtlü yönetim devri başladı.

[10] William H. McNeil, *Dünya Tarihi*, (Çev: Alâeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara, Kasım 2002, s. 318.
[11] Reginald H. Barrow, *Romalılar*, (Çev: Ender Gürol), İz Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 204.
[12] Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, (Çev: Galip Üstün), İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 16.

Diocletianus, İS 303 yılında Kilise üzerine zulümlerde bulundu. Diocletianus ve Maxmianus, her türlü işkenceyi planladılar ve bu işkenceler neticesinde birçok insanı da öldürdüler. Bu zulümler yıllarca sürdü. Zulmün beşinci yılında Pamphilius tutuklandı ve iki yıl sonra ise öldü.[13] Bu zulümler devam ederken Diocletianus, kendisinin imparatorluktan çekilmesi üzerine diğerlerinin de yönetimi bırakmalarını istedi fakat durum istediği gibi olmadı. Diocletianus, tahttan çekilince Maxmianus gönülsüz de olsa tahttan çekildi. I. Constantinus ve Gaius Galerius Valerius Maximianus tahttan çekilmediler ve kendilerini augustus ilan ettiler. I. Constantinus,[14] Hristiyanlara karşı yapılan zulmün son bulmasını savunurken, Maximianus ise konumunu güçlendirmeyi planladı.[15] Bu sırada I. Constantinus ve Maximianus arasında bir iç savaş çıktı. Bu iç savaşın nedeni de iki imparatorun kendi oğullarını tahta geçirmek istemeleriydi. Bu krizi çözmesi için Diocletianus çağrıldı ve 308 yılında düzenlenen Carnuntum (bugünkü Avusturya'nın doğusundaki bölge) toplantısıyla yeni tetrarşi kadrosu oluşturuldu: Licinius ve Galerius "Augustus", Constantinus ve Maximinus ise "Caesar" olarak seçildi.[16] İS 313 yılında I. Constantinus, Milano Fermanı ile Hristiyan olanlara kendi dinlerinin emrettiklerini yapmaları konusunda serbestlik verdi.[17] İS 325 yılına gelindiğinde I. Constantinus, İznik Konsili'ni topladı. Böylece, ilk Hristiyanlar'ın teolojik tasavvuruna arzedilen ilk iş, Baba-Oğul-Kutsal Ruh unsurlarının yaratılış yönünden ilişkilerini cemaatleri açısından daha açık şekilde belirlemek olacaktı.[18] Bu konsile bizzat I. Constantinus başkanlık etti. Bu konsilde alınan kararlar ise: Paskalya Bayramı'nın pazar günü kutlanması; papaz sınıfını disipline eden 20 karar; birçok eyaleti içine alan piskoposluk başkentinde oturanlara Exasques (Genel valiler) denilmesi gibi kararlar alındı.[19] I. Constantinus, Hristiyanlığı bir devlet dini yaptı, dokunulmazlık ve ayrıcalıklarını arttırdı, onu muhalif itikatlara karşı korudu ve her vesile ile himaye

[13] Eusebius Paphilius, *Church History: Life of Constantine: Oration in Praise of Constantine by Eusebius Pamphilius*, Christian Literature Publishing Co., New York, 1890, s. 10-12.
[14] Eusebius Paphilius, kitabının "Constantinus'un Hayatı" adlı bölümünde; I. Constantinus'un hayatını, özelliklerini, karakterini anlatır. Ayrıca bu bölümde I. Constantinus'un, haç sayesinde savaşı kazandığını da anlatır bkz. (Paphilius, *a.g.e.*, s. 654.).
[15] Theophanes Confessor, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, Clarendon Press, Oxford 1997, 13.
[16] Ammianus Marcellinus, *Roma Tarihi*, (Çev: Samet Özgüler), Historia Kitap, İstanbul, Ocak 2019, s. 12.
[17] Reşat Ekrem, *Bizans Tarihi (Şarkî Roma İmparatorluğu) 395-1453*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1934, s. 5.
[18] Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, (Çev: Mehmet Aydın), TTK Basımevi, Ankara 1990, s. 6.
[19] İznik Konsili'nde alınan kararlar ve sonuçları için bkz. (Dvomik, *a.g.e.*, s. 7-12.).

etti; bu suretle Roma İmparatorluğu'nun nüfuzuna başka bir karakter verdi.[20] I. Constantinus, 337 yılında ölünce yerine II. Constantinus (d. İS 316 – ö. İS 340) geçti. II. Constantinus, Batı Roma İmparatoru Constans ile Afrika ve İtalya'da mücadeleye girişti fakat bu mücadele sonrasında mağlup oldu. 350 yılında ise Contans, Magnentius'un darbesi sonucu tahttan indirildi. 353 yılına gelindiğinde ise II. Constantius, Magnentius'u mağlup ederek tek başına imparator oldu. 354 yılına gelindiğinde ise II. Constantius, tek başına ülkeyi yönetemeyeceğini anlayınca Iulianus'u (d. İS 331 – ö. İS 363) Caesar ilan etti ve Galya'ya atadı.[21] Iulianus ise göreve gelir gelmez Ren sınırında bulunan barbarlar üzerine sefere çıkarak onları etkisiz hale getirdi. II. Constantinus ölünce Iulianus tek başına imparator oldu. 363 yılına gelindiğinde ise Iulianus da öldü. Iulianus'un ölümü ile Sasani ordusu harekete geçti. Sasaniler, Roma'ya doğru ilerlerken Iovianus (d. İS 331 – ö. İS 364) başa geçti ve bir yıl sonra da öldü.

I.3. Mete Han'dan Sonraki Asya Hunları ve Avrupa'ya Göç

Hunlar, Macar Ovası'na gelmeden önce Asya Hun İmparatorluğu, en parlak dönemini Mete Han zamanında yaşadı ve Çin bu devirde vergiye bağlandı. Mete Han öldükten sonra ise Asya Hun İmparatorluğu, Mete Han zamanındaki gücünü tekrar toplayamadı ve Çin'in, Mete (İÖ 234 – İÖ 174) zamanından beri devam eden Asya Hunlarını böl ve yönet politikası Mete'nin ölümünden sonra da artarak devam etti. Çin'in, Asya Hunları'nı bölmeye yönelik politikaları nelerdir? Bu politikalar ne kadar işe yarıyordu? Bu politikalar Asya Hunlarını ikiye bölecek kuvvette miydi? Çin'in böl ve yönet politikasının ilk ayağını, evlilik yolu ile Asya Hunlarının iç işlerine karışılması oluşturuyordu.

Çin sarayında iyi bir eğitim alarak yetişen prensesler sadece gelin olarak Asya Hun sarayına gitmiyordu. Devlet yönetiminde kağana yardımcı oluyor, yüksek bürokratlar ile evlendirildiyseler onların hareketlerini gözlemliyor aynı zamanda Asya Hun

[20] Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, İlgi Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s. 21.
[21] Marcellinus, *a.g.e.*, s. 14.

devlet politikası hakkında bilgi topluyorlardı. Ayrıca evlendikleri bürokratların Çin'in lehine karar almalarında bu prensesler etkili oluyordu. Bu topladıkları bilgiler sayesinde prensesler, Çin sarayına, casus olarak hizmet ediyorlardı. Bu gelin heyetiyle birlikte Çin, casuslarını da gönderiyordu. Bu gönderdikleri casusların görevleri: Tiginler arasında ikilik çıkarmak, Asya Hunlarının egemenliği altında bulunan beyleri bağımsız olma vaadiyle hükümdara karşı kışkırtmak ve bu kışkırtmanın neticesinde hükümdara karşı isyan etmelerini sağlamaktı. Ayrıca Çinliler gönderdikleri hediyeler ile Asya Hunlarını, kendilerine bağımlı hale getirmeye çalışıyordu.

Mete Han'ın ölümünden sonra Çin'in uyguladığı bu politikalar daha da şiddetlendi ve Ki-ok'tan (İÖ 174 – İÖ 161) itibaren de başarılı oldu. Ho-han-yeh (ö. İÖ 31) zamanına gelindiğinde Çin'in uyguladığı politikalar neticesinde iki kardeş (Ho-han-yeh ve Çi-çi) arasında görüş ayrılığı başladı. Ho-han-yeh, Çin hâkimiyetine girmeyi savunurken kardeşi Çi-çi (ö. İÖ 36) ise bunu reddetti; Hunların bağımsızlıklarına düşkün olduğunu, bağımsızlıkları için yaşadıklarını, bunun utanç verici bir durum olduğunu dile getirdi. Hunların "bağımsızlıktan vazgeçme" durumu kurultayda gülünç olarak karşılandı. İki kardeş arasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları ile birlikte iki kardeş mücadeleye giriştiler. Bu mücadeleler neticesinde Çi-çi kardeşinin tanhuluğunu tanımadı ve Çin tahakümünü reddederek Orhon Nehri civarında bulunan başkenti de ele geçirdi.[22] Devletin böylelikle Çi-çi ve Ho-han-yeh arasındaki mücadele sonucunda ikiye bölünmesi üzerine Ho-han-yeh kendisine bağlı halklarla birlikte, desteğini sağladığı Çin hâkimiyetini kabul ederek Çin'in kuzey-batı sınır bölgesine (Ordos, Ping-çu)[23] giderek orada Çin hâkimiyeti altında yaşamaya devam etti. Böylece İ.Ö. 53 yılında Ho-han-yeh Çin'e bağlanmış veya vassal hâline gelmiş oluyordu.[24]

[22] Ali Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, TTK Yayınları, Ankara 2001, s. 19.
[23] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, Ekim 2013, s. 64.
[24] Konuralp Ercilasun, "Hunların Birinci Bölünüş Devresi Üzerine Bir İnceleme", *Gazi Türkiyat*, Güz 2014/15, s. 20.

Çi-çi, devletin merkez noktasını Çu-Talas Nehirleri arasına kaydırarak; İran, Afganistan, Hindistan, Doğu ve Orta Avrupa Bölgeleri bakımından önemli olan Türkistan sahasına beraberindeki kavimleri yerleştirdi fakat Çi-çi'nin hâkimiyeti uzun sürmeyerek Çin tarafından başkenti kuşatıldı; Wu-sun'lar ve Kan-kü Devletleri'nin yardımıyla ordu oluşturan Çin, Hunlara ağır kayıplar verdirdi.[25] Bu Çin saldırısı sonucunda Çi-çi de öldü. Hunlar, Çin karşısında hâkimiyetlerini kaybederek Avrupa'ya doğru göç etmeye başladılar. İmmaüs Dağları'nı aşan Hun birlikleri iki kola ayrılarak biri Amu Derya'ya, diğeri ise Volga'ya doğru yürüyüşe geçtiler.[26] Amu Derya'ya göç eden Hun grupları, Hazar Denizi'nin doğu kıyısında Semerkand'ın geniş ve verimli ovalarına yerleştiler ve orada kalarak Eftalit ve Neftalite sanlarıyla birlikte Hun adını sürdürdüler;[27] Volga Nehri dolaylarına giden Hun grupları ise Karpat Dağları'nı geçtiler ve Doğu Macaristan'a (Tuna'nın doğu ve kuzey bölgesine)[28] yöneldiler.

Hunlar, Avrupa önlerinde görünmeden önce bulundukları coğrafyada yaşamlarını devam ettirdiler ve bu süre zarfında da nüfusları sürekli olarak arttı. Çi-çi'nin ölümü üzerine Hunlar; Kafkaslar'ın kuzeyinde, Dinyeper Nehri civarında ve Aral Gölü'nün doğu bozkırında varlıklarını sürdüren Türk halkı, doğudan gelen Hunlar ile birleşerek çoğaldılar ve burada kaybettikleri güçlerini geri topladılar.[29] Bu nüfus artışı sırasında boy beyleri arasında zaman zaman görüş ayrılığının oluşması ve birçok boyun da geriye dönmüş olması ihtimal dâhilindedir. Çin'in batı sınırlarından Avrupa steplerine püskürtülen göçebe Hunlar (Hinog-nou), Don Nehri'nden Karpat Dağları'na kadar bütün Kuzey Karadeniz havzasına egemen oldu.[30] Bu ilerleyişleri sırasında bir lider etrafında toplandıkları şüphe götürmezdir. Batı Hun hükümdar

[25] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 20. Çi-çi, Wu-sun'ları birkaç sefer mağlup ederek Kırgız topraklarını ele geçirdi ve başkenti oraya kurdu. Fakat Çin karşısında fazla dayanamadı bkz. (Bahaeddin Öğel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, C 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, 453-456.); Çi-çi, İÖ 36 ya da İÖ 38'de Çinlilere esir düştü bkz. (Salim Cöhçe, *Türk Tarihine Giriş*, Çağ Ofset Matbacılık, Elazığ 1995, s. 92.).
[26] Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Tarihi: Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, (Çev: Asım Baltacıgil), BFS, C 2, İstanbul, Temmuz 1987a, s. 408.
[27] Gibbon (1987a), s. 408.
[28] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 22.
[29] Faris Çerçi, "Hunlar'da Sosyal, Siyasi Hayat ve Devlet-Halk İlişkileri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 5, S 1, y. 2003, s. 78.
[30] V. Diakov - S.Kovalev, *İlkçağ Tarihi-2:Roma*, (Çev: Özdemir İnce), Yordam Kitap, İstanbul, Haziran 2008, s. 328.

ailesinin Asya şanyülerinden gelmiş olması çok muhtemeldir.[31] Doğu Macaristan'a gelen Hunlar, nüfuslarının artması ve yeni yurt bulmak maksadıyla bu coğrafyada bulunan kavimleri ya hâkimiyetleri altına aldılar ya da göçe zorladılar. Böylelikle hem Avrupa Tarihi hem de Roma Tarihi sahnesinde yerlerini almaya başladılar.

I.4. Hunların Avrupa'ya Göçlerinin Nedenleri

Bağımsızlıkları için göç eden ve yeni yurt arayışına giren Hunlar, Avrupa'ya geldikleri zaman Romalılar tarafından "barbar" olarak nitelendirildi. Romalılar kendi kültürüne yabancı olan ve kendilerinden olmayan bütün halkları "barbar" olarak nitelendiriyorlardı. Ammianus Marcellinus, Hunları tembel olarak nitelendirirken; Edward Gibbon ise Hunların devlet teşkilatı yapısından uzak bir halk olduğuna dikkat çekiyordu. Hunlar, tembel yaratılışları dolayısıyla bir yere bağlı kalıp oturmayı istemediğinden ve buraları ekmediğinden İskitler'in ya da Tatarların geniş ovaları göçebe çoban ve avcı oymaklara konak yeri oluyordu.[32]

Konargöçer halkları kendi kültürlerine yabancı olarak gören Avrupalılar, bu halkları sürekli göçebe olarak yaşadıklarını düşünerek sabit bir konutlarının olmadığı varsayımına kapıldılar. Hunların sabit bir evi olmadığı ve sürekli göç ettiği bilgisini yalanlayan birinci elden kaynak şüphesiz Priscus'dur. Attila'nın ordugâhını ziyaret eden Priscus orada Attila'nın sarayını gördü. Attila'nın sarayının ilerisinde Onegesius'un sarayının olduğu bilgisine ulaşıyoruz. Ayrıca Onegesius'un şahsına ait bir hamamın da bulunduğu yine Priscus'un eserinde mevcuttur. Hunlar; üretim yapmak yerine başkalarının ürettikleri mallara el koyan, ekip biçmeye yabancı bir halk olarak nitelendirilir. Edward Gibbon'a göre Hunların göçlerinin nedeni tamamen yağmaya dayalıdır. Bu görüşe destek olarak Jean Paul Roux: "Zaten bu yıldırım seferlerin özünde fetihten çok yağma arzusu, yayılma ve genişlemeden çok

[31] Gülçin Çandarlıoğlu, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s. 26.
[32] Gibbon (1987a), s. 395; karş. (Ali Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 40.).

kadın ve altın tutkusu yatmaktaydı."[33] sözlerini söylesede durum böyle değildir. Bunlar, Hunların sadece yağmaya dayalı olarak yaşamlarına devam ettiklerini, fetihler yapabilecek kabiliyette olmalarına rağmen imparatorluk seviyesinde teşkilatlanmaları konusunda kabiliyetsiz oldukları fikrini doğurdu.[34]

Asya Hunları'nda da görüldüğü gibi Avrupa Hunları sadece yağma amacıyla gelmediler. Avrupa'ya göçlerinin nedenlerine bakacak olursak en başta kendilerine yeni bir yurt bulmak amacıyla geldikleri görülmektedir. Kendilerine uygun yurdu bulduktan sonra Asya Hunları zamanından itibaren alışık olduğumuz şekilde hızlı bir teşkilatlanma sürecine girecekler ve Avrupa Hun İmparatorluğu'nu meydana getireceklerdir. Bu yurt arayışı da ileride görüleceği gibi birçok kavmin yurtlarından olmasına neden olan "Kavimler Göçü"ne neden olacaktır. Diğer bir nedene bakacak olursak Çin'in baskısı sonucu devletleri yıkılan bu halk, yeniden bağımsız yaşamak için göç ettiler ve yeni bir devlet kurmak istediler. Türklerin tarih boyunca Çin entrikaları sonucu Türkistan'da birçok devletleri yıkılsa da yine aynı şekilde hızlı bir devlet kurma süreci içerisinde oldular. Avrupa Hunları, Macar Ovası'na doğru harekete geçtikleri sırada; Roma İmparatorluğu ise dini sebeplerden dolayı sel gibi kan döküyor, İranlılar ile mücadele ediyordu ve Kavimler Göçü ile imparatorluk iki cephede birden savaşmak zorunda kaldı.[35]

Hunlar, Avrupa'ya geldikleri zaman yanlarında getirdikleri aileleri, çocukları ve hayvanlarının beslenmesi ve hayatlarını devam ettirebilmeleri için gıdaya ihtiyaçları vardı. Bu ihtiyacı karşılamak için ilk başta yerleşikler gibi tarımla uğraşmaları olanaksızdı. Hem yabancısı oldukları bir coğrafyaya geldiler hem de henüz işleyebilecekleri bir toprağa sahip değillerdi. Bu coğrafyanın iklim yapısı, toprak yapısı, yetişen tarım ürünleri hakkında fazla bir bilgileri yoktu. Ayrıca hayatta kalmak için besin maddelerini en kısa sürede temin etmeleri gerekliydi. Yanlarında elbette sürülerini getirdiler fakat bu sürüler de belli bir zaman sonra tükenecektir.

[33] Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004, s. 72.
[34] Ali Ahmetbeyoğlu, "Roma Tarihçisi Ammianus Marcellinus ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C XVII, S 1, Temmuz 2003, s. 9.
[35] Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev: Fikret Işıltan), TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 47.

Ayrıca yanlarında getirdikleri atlarının da ihtiyaçlarını karşılamaları gerekliydi. Bölgede sadece Hunların yaşamadıkları dikkate alınarak çiftçilerin de bulunduğu, onların küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapmalarının yanı sıra domuz yetiştiriciliği de yaptıkları ve bu durumun Hunlar ile çiftçiler arasında rekabete yol açtığı akla gelir.[36]

Hunlar, kendilerine bağlı olan kavimlerden vergi alır, bununla birlikte kendilerine mukavemet eden kavimleri de ortadan kaldırırlardı. Bu sayede Hunlar, bir yandan kendi temel ihtiyaçlarını karşılıyor bir yandan da devletin teşkilatlanma sürecini başlatıyorlardı.

I.5. Balamir ve Kavimler Göçü

Hunlar, Avrupa önlerine geldikleri zaman bir lider etrafında teşkilatlandılar. Hunlar, Avrupa önlerine geldikleri zaman başlarında bulunan liderlerin isimleri Macar törelerinde yer alır ve bu isimlerden bazıları Balamir dedikleri Bela, kardeş olan Kewe ve Kadişa ile Kadar aşiretinden Bengedek'in oğlu Atlakewe ve Buda idi.[37] Bu liderler arasında yaşanacak anlaşmazlıkları çözmek için Balamir başa geçti. Balamir öncülüğünde İtil Nehri'ni geçen Hunlar karşısına çıkan ilk kavim Alanlardır. [38] İS IV. yüzyılda yeniden kendilerini toplayarak ya da belki de herhangi bilinmeyen, doğudan gelen bir baskının etkisi altında, [39] ilerleyen Hunlar, Alanlar'ı mağlup etti. Alanlar; Çin kaynaklarında "An-tsi", Romalılar da "Alani" ve Bizanslılar da "Asioi"[40] olarak geçiyordu.

---

[36] Cüneyt Güneş, *Avrupa Hun İmparatorluğu'nda Ordu ve Savaş*, T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, Haziran 2012, s. 6.
[37] Marcel Brion, *Hunların Hayatı*, (Çev: Reşit Uzmen), Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s. 59.
[38] Don ve Volga Nehirleri arasındaki bölgede hâkimiyet kuran bu topluluk, Agatirse ve Gelon oymaklarını kendilerine bağladı. Kuzey'de Sibirya, güneyde ise Pers ve Hind sınırlarına akınlar yaptılar bkz. (Gibbon (1987a), s. 411.).
[39] Lajos Ligeti, *Tarihte Türk Yurtları*, Örgün Yayınevi, İstanbul, Mayıs 2008, s. 44.
[40] Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara 1972, s. 15.

Don ve Volga arasında yaşayan Alanlar, Hunlara karşı direniş gösterseler de bu direnişleri sonuç vermedi. Avrupa'da meşhur süvari savaşçıları olan, uzun mızraklar, kılıçlar, ok ve yay ile donanmış olan Alanlar,[41] Hunlar karşısında bir direniş gösteremediler. Zira kralları öldürülen Alanlar, Hunlar karşısında mağlup oldular. Alanlar bu yenilgi üzerine üçe ayrıldılar. Hunlar, Terek ve Kuban Alanlarını yendiler ve hâkimiyetleri altına aldılar.[42] Geriya kalan Alanların bir kısmı, Hunların bu ani saldırısından korkuya kapılarak Kafkas Dağları'na kaçtılar ve orada yaşamlarını sürdürdüler. Başka bir koloni de, daha korkusuzca Baltık Denizi'ne dek ilerledi ve Almanya'nın kuzey oymaklarına katılarak Roma İmparatorluğu'nun bırakıt (tereke)'ları olan Galia'yı ve İspanya'yı paylaştı.[43] Hunların hâkimiyetine giren Alan grubu, Hunların yaptığı akınlarda Hunların askeri gücünü oluşturacaktır. Bu durum "Çin kaynağı Wei-shu'da Hiung-nu'lar A-lan ülkesini ele geçirdi" [44] şeklinde doğrulandı. Hunların itaati altına girmeyen Alanlar ise Got ve Vandal gibi kavimlerin egemenliği altına girdiler. Bunlar daha sonra Kartaca'ya kaçarak Vandal-Alan İmparatorluğunu kurdu. [45] Burada Hunların, Alan halkının tamamına egemen olamadığı görülüyor. Alanları üç parçaya bölerek sadece bir kısmına egemen olabildiler. Hunlar, ilerleyişlerine devam ederek İtil ve Don Irmakları arasında bulunan Sarmat gruplarını hâkimiyeti altına alarak Alanlarla birlikte 17 kavimi itaati altına alan Ostrogotlar (Doğu Gotları)'ın topraklarına saldırdılar.[46]

Ostrogotlar ile karşılaşan Hunlar onlarla da mücadeleye giriştiler. Gotların, iskân sahaları Olt Irmağı'na kadar bütün Eflak Ovaları'nı kaplar ve kuzeyde Moldavya ve

[41] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 25.
[42] Rene Grousset, *Stepler İmparatorluğu Atilla, Cengizhan, Timur*, (Çev: Halil İnalcık), TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 89; Çandarlıoğlu, *a.g.e.*, s. 26; Hatice Aydın, *Bizans Kaynağı Theophanes Confessor'un Kroniğinde Türkler: 284-813*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 22; Kürşat Koçak, "Bozkır Kültürü Dinamiklerine Göre Avrupa Hunlarının Kuruluşu", *11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi (10-16 Haziran 2013)*, Türk Dünyasını Araştırma Vakfı Yayınları, 2013, s. 580.
[43] Gibbon (1987a), s. 411.
[44] Osman Karatay, "Doğu Avrupa Türk Tarihinin Ana Hatları: Altın Orda Öncesi Dönem", *Karadeniz Araştırmaları*, S 3, Güz 2004, s. 11.
[45] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 25.
[46] Ali Ahmetbeyoğlu, "Hun Devletlerinin Kuruluş ve Çöküş Süreçleri", Mehmet Alpargu-Bilal Çelik (Haz.), *Kuruluş ve Çöküş Sürecinde Türk Devletleri Sempozyumu: 5-6 Kasım 2007- Sakarya: Bildiriler* (s. 1-21), Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya 2007, s. 23.

Erdel'in güneyindeki dağlara kadar uzanırdı.[47] Hâkim oldukları bu sahada Ostrogotlar, geçimlerini çiftçilik ve hayvancılıkla sağlayan yerleşik bir kavimdir. Bu yerleşik Ostrogotlar'ın başında Ermenrichus bulunuyordu. Bu kral zamanında Ostrogotlar sınırlarını genişlettiler. Sınırlarını Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar genişleten Ermenrichus, utkularının ve parlak ününün meyvelerini almaya başladığı yaşamının şu son günlerinde, Hunların yaklaşmakta olduğu haberini alınca alarma geçmek zorunda kaldı.[48]

Ermenrichus, Hun ilerleyişi karşısında kendisine destek bulmak istedi ve bu uğurda kendisine bağlı olan oymakları[49] ve orduyu Hunlara karşı toplamaya çalışsa da bu mümkün olmadı. Çünkü Ermenrichus halkına kötü davrandığı için kendisine bağlı olan oymaklar ve ordu çoktan yaklaşmakta olan Hunların tarafına geçtiler. Marcel Brion'a göre Ermenrichus sefere çıkmadan önce zaten yaralıydı. Bu yaralanmanın sebebi ise eşi Sunildayı [50] öldürmesi/öldürtmesiydi. Bunun üzerine Sunilda'nın iki kardeşi intikam hırsına büründüler ve intikamlarını almak için hârekete geçtiler. Sunilda'nın erkek kardeşleri olan Amnius ve Sarus adlı bu iki yabancı kralın yanına çıkar çıkmaz hançerlerini çektiler ve yaşlı adama saldırdılar.[51] Bu saldırı sonucu Ermenrichus aldığı yaralar neticesinde savaş sırasında kan kaybından öldü.

Genel kabul gören ise Ermenrichus'un, Hunlar karşısında aldığı yenilgi sonucu intihar ettiğidir. Ostrogotlar çok geniş sınırlara ulaştılar ve birçok kavmi hâkimiyetleri altına aldılar. Hunların yaptığı baskınla yenilgiye uğradılar. Hunlar, Ostrogotları, Orta Asya savaş geleneğine uygun olarak uzaktan ok yağmuruna

[47] Peter Vaczy, *Avrupa'da İmparatorluk Kurulması*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları*, (s. 56-78), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, s. 56.
[48] Gibbon (1987a), s. 411.
[49] Dnyeper Nehri'nin yukarısında bulunan Islav Venetleri, Azak Denizi civarındaki Heruller ve Doğu Denizi'nin sahil kesiminde bulunan Balt'lar, Mordvin, Merya ve Meşçera kavimleri Batı Gotları'nın egemenliği altındadır bkz. (Peter Vaczy, *Batı İsteblerinin Yeni Hâkimleri*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları*, (s. 51-55), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, s. 54.).
[50] Ermenrichus 110 yaşında ve eşi Sunilda'ydı. Sefere çıktığı zaman yerine eşini bakıyordu. Ermenrichus, eşini 4 ata bağlayıp çektirince Sunilda'nın kardeşlerinde intikam hissi oluştu. Saraya gelip kralın odasına girdiler. Yanlarında getirdikleri hançerlerle Ermenrichus'un üstüne saldırdılar ve onu atların önüne attılar. Böylelikle kız kardeşleri Sunilda'nın intikamını aldılar bkz. (Brion, *Hunların Hayatı*, s. 62.).
[51] Brion, *Hunların Hayatı*, s. 62.

tuttular ve ani baskınlar yaparak Ostrogotlara yenilgi yaşattılar. Ostrogotlar ise bu savaş taktiği[52] karşısında ne yapacaklarını şaşırdılar ve Kral Ermenrichus, bu yenilgi sonrasında intihar etti. Ostrogotların başına, Ermanrichus'un ölümü üzerine Vithimiris geçti.

Vithimiris, ücretli İskit askerlerinden oluşan bir grubun pek de güvenilemeyen yardımıyla, bir süre Hunlara ve Alanlara karşı dayanmayı başardı (İS 376).[53] Hunlar bu durum üzerine tekrar Vithimiris üzerine sefere çıktılar. Ostrogotlar arasına nifak soktular ve sonra bertaraf edilen Ermanrichus'un ailesinin tahtına çıkmasını isteyen Vithimiris'in düşmanlarıyla ittifak yaptılar.[54] Balamir liderliğindeki Hun ordusu, Vithimiris'e karşı sefere çıkarken Vithimiris'in akrabası olan Gensimund'un da desteğini alarak ordusunu güçlendirdi. Vithimiris ile Balamir arasında yapılan savaşta Vithimiris savaşı kaybederek yaşamını yitirdi. Balamir karşısında Viderichus'un yaşının küçük olması ve orduyu yönetecek tecrübesi olmaması dolayısıyla Viderichus'un kumandanları olan Alatheus ve Saphrax savaşı bırakarak Hunlara teslim oldular.

Hunlar, Ostrogotları da hâkimiyetleri altına aldıktan sonra Vizigotlar'ın üzerine doğru hareket etmeye başladılar. Vizigot kralı olan Athanaricus ise bu sırada ordugâhını Niester Irmağı dolaylarına kurdurdu. Hun ilerleyişine karşı savunma hattı oluşturdu ve kendinden emin bir vaziyette Hunların gelmesini bekledi. Hunlar ise bu ırmağı geçerek Vizigotlar üzerine saldırdılar. Samur kürkü giymiş olan Balamir atının üzerinde sağa sola koşuyor, emirler veriyor ve okçularının en yiğit düşman askerlerini öldürmelerini istiyor,[55] erkekler oklarla delik deşik olup yığılırken, aceleyle koşulan arabalara binen kadınlar ve çocuklar da son süratle kaçmaya

[52] Bozkır Savaş Taktiğine göre yıldırım hızıyla ilerleyen okçular düşman üzerine kısa bir ok yağdırır ya da gögüs gögse bir muharebeden sonra sahte ricatla geri çekilirdi. Böylelikle düşman safının bozarlardı. Bozulan düşman safına saldırı düzenler ve düşmanı mağlup ederlerdi bkz. (Jozsef Deer, "İstep Kültürü", (Çev: Şerif Baştav), *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C 12, S 1-2, 1954, s. 173.).
[53] Gibbon (1987a), s. 412.
[54] Vaczy, *Avrupa'da İmparatorluk Kurulması*, s. 57.
[55] Brion, *Hunların Hayatı*, s. 67.

çalışıyorlardı.[56] 376 yılında Athanaricus'un, Hun ilerleyişi karşısında aldığı önlemler işe yaramadı ve bu ağır saldırı sonucu mağlup olan Vizigotlar ikiye bölündüler.

Fritigernus ve Alavivus'un komutasında Vizigotlar, Doğu Roma'ya sığınmak isterken; Atanaricus ise Roma hâkimiyetine girmeyi kabul etmeyerek Karpat Dağları'na gitmeyi savundu. Bu bölünmenin temelinde dini sebepler yer alır; bölünme Hristiyanlık dinini kurtuluş olarak gören (Fritigernus ve Alavivus) ve Ataların ilahlarına bağlı olmaları sayesinde atalarının kendilerini koruyacağına inananlar (Atanaricus) şeklinde gerçekleşti.[57]

Hun saldırısından dolayı ırmağı geçen Vizigot grupları Fritigernus ve Alavivus'ün komutaları altında, bu büyük ırmağın kıyısına doğru ilerledi ve Doğu Roma İmparatorluğu'na[58] sığınmak için izin isteyerek oraya ulaştılar. Bu sayede Kavimler Göçü, Cermen kavimlerinin de önüne gelen kavimleri yerinden etmesiyle başladı ve Avrupa'nın bugünkü etnik yapısının oluşmasını sağladı. Athanaricus ise bu sırada kendisine tabi maiyetiyle birlikle Karpat Dağları'na kaçtı. Doğu Roma İmparatorluğu ise kendisinden sığınma talebi isteyen Vizigotlara karşı iki şart ileri sürdü.

Bu şartlar, Tuna Nehri'ni geçmeden önce, tüm silahlarını yetkililere teslim edecekler, eğitim bakımından uygarlaşmış Asya eyaletlerine dağıtılmak ve ana babalarının Roma'ya bağlılığına tutak (rehine) olmak için çocuklarını da teslim edecektiler.[59] Vizigotlar arkalarından gelen Hun tehdidinden dolayı bu şartları hiçbir koşul ileri sürmeden kabul etmek zorunda kaldı.

---

[56] Brion, *Hunların Hayatı*, s. 65.
[57] Bir grup Vizigot, Hristiyanlık dinini seçerek (Alavivus ve Fritigernus, meşhur Rahip Wulfila'nın gayretleriyle) kendilerini Hz. İsa'ya adamışken; diğer bir grup Vizigot (Athanaricus) ise eski atalarından kalan dinlere inanmaya devam ediyorlardı. Bu sayede Hristiyan olan Vizigotlar, Roma'ya sığınırken, Athanaricus ise kendi tebasıyla birlikte Karpat Dağları'nda kalmayı tercih ediyordu bkz. (Brion, *Hunların Hayatı*, s. 66.).
[58] Gibbon (1987a), s. 413; Özgür Tokan, *İslamiyet Öncesi Türklerde Diplomasi ve Hunlar Dönemi Diplomatik İlişkiler*, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensittüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011, s. 90.
[59] Gibbon (1987a), s. 415.

Doğu Roma İmparatorluğu bu şartlar ile hem Vizigotların bağlılığını güvence altına aldı hem de sınırlarının genişlemiş olmasına karşı kendisine güvenli bir bölge oluşturuyordu. Böylelikle gelebilecek tehlikelere karşı Vizigotları askeri birlik olarak kullanabilecekti. I. Theodosius, Fritigernus Vizigotları'nı Aşağı Mözya ve Dacia Ripensis'in biribirine komşu kısmına yerleştirirken; Gratianus ise, Alatheus ve Saphrax'ın Ostrogotları grubuyla bunlara katılan Hun[60] ve Alan kıt'alarına, Yukarı Pannonia'da yer verdi.[61] Böylelikle Gotların birleşmesi ve Roma İmparatorluğu için bir tehdit olması engellenmiş oluyordu. Aynı zamanda geniş sınırlara ulaşan imparatorluğun sınırlarının da güvenliği bu Gotlar tarafından korunmuş oluyordu. Pannonia'ya Ostrogotlar, Alanlar ve Hunlar'dan sayıları çok az olan bir grup İS 380 yılında yerleşdiler. Bütün milletler örneğin Burgondlar, Vizigotlar, Ostrogotlar ve Franklar gibi imparatorluğun sınırları içerisinde müttefik olarak kabul edildiler ve eyaletlere fiili olarak toprakların 1/3 hatta 2/3'ünün sahibi olacak şekilde yerleştirildiler. [62] Bu sırada Hunların asıl kısmı ise ana merkezleri olan Don Irmağı'nda bulunuyordu. Doğu Roma İmparatorluğu sınırlarına akın akın yapılan göç ile Got halklarını muhafaza etme sorunu yaşamayan Doğu Roma İmparatorluğu bir süre sonra güvenliği sağlama potansiyelini elinden kaybetti. Doğu Roma İmparatorluğu, Gotları kontrol altına almakta zorlandı. Bu durum ise Roma'da sivil toplumun çürümesine yol açarken vergi gelirleri ve asker sayısı giderek azaldı ve Roma'nın asker rezervleri organize ve iyi donanımlı hale gelen Orta Avrupa'nın barbar konfederasyonlarına kaydı.[63]

Gotlara başta iyi davranan Doğu Romalı komutanlar, daha sonra ise Gotlara kötü muamele etmeye başladılar. Trakya'da askeri yönetim Maksinus ve Lupicinus tarafından idare ediliyordu ve bu kişiler kendi çıkarları için çabalıyorlardı. Gotlardan

[60] Carnuntum geç Roma ordugâhında ve Viyana-Semmering mezarlarında bulunan yay ve ok parçaları ile İntercisa (Dunapentele) Roma ordugâhında bulunan Hun kurban kazanının bir parçası Roma Limes muhafızları arasında Hunların da bulunduğunu kanıtlamaktadır bkz. (Vaczy, *Avrupa'da İmparatorluk Kurulması*, s. 62.).
[61] Vaczy, *Avrupa'da İmparatorluk Kurulması*, s. 61.
[62] Muammer Gül, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, Kasım 2014, s. 32.
[63] Neil Faulkner, *Roma: Kartalların İmparatorluğu*, (Çev: Çağdaş Sümer), Yordam Kitap, İstanbul, Kasım 2017, s. 313.

ekonomik olarak istifade ederek kendilerine gelir sağlıyorlardı. Bu durum karşısında Gotlar ise kendi içlerinde birlikler oluşturarak Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı isyan etmeye hazırlanıyorlardı. Doğu Roma İmparatorluğu, Vizigot akınlarını kontrol edemez duruma gelince Saphrax ve Alate adlı komutanlar, gemiler ve sandallarla Ostrogot şeflerini, genç krallarını ve ordularını rahat bir şekilde Doğu Roma sınırlarına geçirmeyi başardılar. Vizigotlar, Roma İmparatorluğu tarafından gösterilen baskılara karşı Ostrogotlar ile ittifak yapma yolunu tercih ettiler ve Roma'ya belli etmeden kendi çıkarları uğruna harekete geçtiler. Böylelikle Doğu Roma İmparatorluğu bu göçebeler üstündeki hâkimiyetlerini giderek kaybediyordu.

Bu göçler çığırından çıktı ve kontrol edilemez bir hâl aldı. Bu durum üzerine Doğu Roma İmparatorluğu harekete geçerek, topraklarına yerleşen halklara karşı önlemler almaya başladı. Lupicinus, Got şeflerine bir şölen düzenledi ve şölen sırasında Fritigernus ve Alavivus'un muhafız birliklerinin imha edilmesi emrini verdi. Şölen sırasında Alavivus öldürülürken Fritigernus ise kaçmayı başardı.

> "*Kendisine bu denli kıyıcı bir harekette bulunan bir anlık düşünme olanağı verirse yok olacağını anlayan Fritigern, bir kahramana yaraşır dingin bir gözüpeklikle "öyle görünüyor ki iki ulus arasında bir çekişme başlamış" dedi, yumuşak bir sesle Romalılara "[…]Arkası gelmemesi için hemen yatıştırmalıdır, onun için de benim görünmem gereklidir, oraya gidiyorum."*[64]

Lupicinus ise Fritigernus'un kaçışına sinirlendi ve öfkesinden deliye döndü. Hemen bir ordu hazırlatarak Vizigotları takibe başladı. Vizigotlar ise Lupicinus'un hareketine karşılık Marcianopolis'in dokuz mil[65] ötesinde Lupicinus'u beklediler. İki ordunun karşılaşması Fritigernus'un başarısını ortaya koydu. Fritigernus, Lupicinus'un ordusunu orada mağlup etti. Bu yenilgi üzerine Lupicinus ise korkak bir komutan gibi ordusunu orada bırakarak kaçtı. Bu askerlerin yararsız gözü peklikleri komutanlarının alçakça kaçmasını kolaylaştırmaktan başka bir işe

[64] Gibbon (1987a), s. 418.
[65] Gibbon (1987a), s. 418.

yaramadı.[66] Bu yenilgi sonrasında Valens, İS 377 yılında Constantinopolis'e geri döndü. Korkunç bir hata yaptığının farkındaydı, iyi niyetli olduğunu bildiği halde ve korkak olmadığı halde, popüler akıma kapılmaya karşı kayıtsız olmaya muktedir değildi.[67] Çünkü yenilginin sebebi olarak Valens görüldü. Gotları ülkeye sokmanın bir hata olmasıyla ve gereken özeni göstermemekle suçlandı. Bu da yetmezmiş gibi Valens'in başarısızlığı, Batı Roma İmparatoru ve aynı zamanda yeğeni olan Gratianus'un Alamanlar üzerinde sağladığı başarı ile kıyaslanıyordu. Bu durum da Valens'in, halkın nezdinde küçük görülmesine sebep oldu. Doğu Roma İmparatorluğu, bu yenilgi üzerine artık bir göç merkezi haline geldi. Roma'nın, güçsüz ve savunmasız halinden faydalanan kavimler, Roma topraklarına yerleşmeye başladılar. Doğu Roma İmparatorluğu ise bu kavimleri denetlemekte zorlanıyordu.

I.6. Hunların Anadolu'ya İlk Seferi

Balamir zamanında, Basık ve Kursık adlı iki komutan yönetimindeki Hun birlikleri Anadolu üzerine harekete geçtiler. Bu Anadolu Seferi'nin sebebi ise keşif amaçlıydı. Kaynaklar onlara arkhontes, yani yüksek rütbeli askeri komutanlar diye atıfta bulunuyor.[68] Bu iki komutanı, Anadolu'ya sefer düzenleyen ilk Hun birlikleri olarak nitelendirebiliriz. Bu, Türklerin Anadolu'da, tarihi kayıtlarla sabit ilk görünüşleri olmalıdır.[69] Bu seferle birlikte Hunlar yeni yaşam yerleri keşfetmek niyetindeydiler. Arkalarından gelen Hun birliklerinin yerleşmesi için yeni yerler aramaktaydılar. Erzurum üzerinden Malatya ve oradan da Urfa ve Antalya'ya doğru giden Basık ve Kursık liderliğindeki Hunlar bu keşif seferinde Antalya'yı kuşatıp bol miktarda ganimet ele geçirdiler. İlerleyişlerine devam eden Basık ve Kursık komutasındaki Hun birlikleri Urfa (Edessa) 'yı kuşattılar. Hunların ilerleyişi halk arasında dehşet uyandırdı ve bu durum dönem kroniklerinde yer aldı. Urfa'nın kuşatılması hakkında Süryani St. Efraim yaşadığı dehşeti şu şekilde tasvir etti:

---

[66] Gibbon (1987a), s. 419.
[67] Mert Kozan, "Hadrianapolis Savaşı Öncesi Durum ve Savaşa Giden Süreç", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 10, S 53, s. 305.
[68] Denis Sinor, *Erken İç Asya Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 251.
[69] Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 72; Aydın, *a.g.e.*, s. 27.

"Gerçekten Hunlar muharebe ve mücadeleye girecekleri zaman, hamile kadınları toplarlar ve bunlar üzerinde bir ateş yakarlar ve sihirli şarkılar söylereyek orada toplanırlar ve böylece onların rahmindeki cenini pişirir ve sonra rahmi keserek cenini oradan alırlar ve tabaklara koyar, üzerine su serperler ve sihirli suda ceninin azalarını parçalara ayırırlar; müteakiben kılıçlarını, yaylarını, mızraklarını ve diğer aletlerini çıkarır ve suya batırırlar. Bu suretle sihirli suya batırdıkları bütün techizat, sanki altı bin adamın imiş tesirini uyandırır, halbu ki muharebede tek bir insan cenk eder. Aralarında elini uzatan herkes sanki bir bıçak taşıyormuş gibidir. Çocukların etini yer ve kadınların kanını içerler. Derilerle kuşanır, rüzgâr ve dolu ile giyinirler ve göz kırpmalarıyla şehrin altını üstüne getirir ve duvarlarını devirirler. Müstahkem kaleleri harab eder, en kuvvetli yiğitleri kolayca bağlar ve keserler. Rüzgâr ve doludan daha çabuk koşarlar."[70]

Hunların, Anadolu seferinde Urfa (Edessa) Piskopos Efraim, Hunlardan bahsederken, onlar hakkında: "Yecüc ve Mecüc süvarileridir; küheylanların sırtında fırtına gibi uçarlar; karşılarında durabilecek kimse yoktur."[71] demektedir. Hunlar, ilerleyişlerine devam ederek Filistin'e ulaştılar ve daha sonra ise Antakya civarını yağmaladılar. Seferini tamamlayıp geri dönmek üzere yola koyulan Hunlar, İran topraklarından geçerken İranlılar ile mücadeleye giriştiler. Bu mücadelede Hun öncü kuvvetleri İranlılara yenildi. Bu yenilgi üzerine İranlılar, ganimetlerin büyük çoğunluğuna sahip olurken sonuçta Hunlar, Kafkaslar'a neredeyse eli boş döndüler.[72] Bu sefer sırasında İranlıların askeri nüfusunun Roma İmparatorluğu kadar kalabalık olmadığı görülmektedir. Pers İmparatorluğu, Roma kadar büyük ya da kalabalık değildi; akla yakın bir tahmin 5 ya da 6 milyonluk bir nüfustur ki Roma İmparatorluğu'nun nüfusu 40-45 milyondu.[73] Orta Anadolu'ya ve Kayseri-Ankara

[70] Sandor Eckhardt, *Hunların Tasviri*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları*, (s. 125-128), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, s. 126-127.

[71] Kurat, *a.g.e.,* s. 17. Aziz Hieronymus bu konuda: Hun akınları sırasında haberciler sağa sola koşmaya başladı. Kafkas kayalarının gerisinde yaşayan Massaget halklarının arasında bulunan Hunlar, Maiotis'den kopup geldi. Akınları o kadar şiddetliydi ki dünyayı dehşete verip mezbahaya çevirdiler. O kadar süratli ilerliyorlardı ki söylentileri gelmeden kendileri geldiler. Hunlar; din, mezhep, rütbeye ve yaşa aldırış etmeden insanları öldürdü. Bebekler, başlarına gelecekleri bilmedikleri için kendilerine doğrultulan kılıca bakarak gülümsüyordu bkz. (E. A. Thompson, *A History of Attila and The Huns*, At The Clarendon Press, Oxford 1948, s. 27.).

[72] Turhan Kaçar, "Priscus'u Nasıl Okumalıyız?", *Toplumsal Tarih*, S 286, y. Ekim 2017, Tarih Vakfı Yayınları, s. 55. Liber Caliphorum adlı Süryani kroniğine göre Hunlar, Anadolu seferi dönüşü Pers ülkesine ilerleyerek Ktesiphon (Kutü'l Amare) dolaylarına kadar geldiler. Perslerle giriştikleri mücadele sonucu ağır kayıplar (18000!) vererek yağmaladıklarının çoğunu Perslere bırakmak zorunda kaldılar bkz. (Sinor, *a.g.e.*, s. 254; Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…*, s. 46.).

[73] Colin McEvedy, *Ortaçağ Tarih Atlası*, (Çev: Ayşen Anadol), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Ocak 2004, s. 8.

civarına kadar gittikten sonra, Azerbaycan Bakü yolu ile merkezlerine geri dönmüşlerdir.[74] Bu keşif, seferlerinin başlangıcıydı ve daha sonra bu seferlerin devamı gelecekti. 398 sonbaharında da kendileri yerine "köleleri", Pontus "Get"lerini, yani Ostrogotlarını henüz taranmamış sahaları yağma etmek maksadıyla gönderdiler.[75]

I.7. Balamir Dönemi'nde Roma İmparatorluğu (I. Valentinianus (İS 364-375) – Valens (İS 364-378)

Bu dönemde Gotlar, Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldılar. Ostrogotlar, Don Irmağı ile Dinyeper Irmağı arasında otururken Vizigotlar ise Dinyeperden Dinyester Irmağı'na kadar olan arazide oturuyorlardı.[76] Bununla birlikte Batı Roma tahtına I. Valentinianus (365-375) çıktı. I. Valentinianus hakkında tarihçi Zosimus, mükemmel bir asker olduğunu fakat bunun yanında aşırı cahil olduğunu söylerken; Theodoretos ise sadece cesaretiyle değil, temkinliliği, ılımlılığı, adaletiyle öne çıktığını söyler.[77]

I. Valentinianus asker kökenli bir imparatordu. I. Valentinianus, askeri kademelerde ilerleyerek, tribun[78] oldu ve Afrika orduları kumandanlığında bulundu.[79] Daha sonrasında Iovianus öldüğünde muhafız alayı komutanıydı; onun ölümünün ardından yaşanan kısa bir kararsızlık döneminden sonra ordu tarafından Nikaia'da imparator ilan edildi.[80] I. Valentinianus zamanında imparatorluk sarayı Milano'da bulunuyor ve ülke buradan yönetiliyordu.

---

[74] Güneş, *a.g.e.*, s. 25; Abdullah Kaya, "Başlangıçtan 1071'e Kadar Türklerin Anadolu'ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme", *EKEV Akademi Dergisi*, S 59, 2014, s. 214.
[75] Vaczy, *Avrupa'da İmparatorluk Kurulması*, s. 66.
[76] Reşat Ekrem, *Attila ve Hunlar*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1933, s. 20.
[77] Susan Wise Bauer, *Ortaçağ Dünyası: Roma İmparatoru Büyük Constantinus'un Hıristiyanlığı Kabul Etmesinden I. Haçlı Seferi'ne*, (Çev: Mehmet Moralı), Alfa Tarih Yayınları, İstanbul, Nisan 2014, s. 58.
[78] Roma'da magistra (Başlangıçta bir kabilenin yönetimiyle görevli olduğu sanılır.) bkz. (Hakkı Devrim, "Tribunus", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 19, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y., s. 402.).
[79] Akşit, *a.g.e.*, s. 321.
[80] Oğuz Tekin, *Hellen ve Roma Tarihi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Eylül 2011, s. 145.

I. Valentinianus, halkın desteğini alması gerekiyordu. Bunu başarması için de halka etkili bir konuşma yapması gerekiyordu. I. Valentinianus, Milano'da tahta çıkınca halka bir konuşma yaptı:

> *"Eyaletlerimizin en cesur savaşçıları! Hiç ummadığım ve hiç arzulamadığım Roma dünyasının yönetimini başkalarından daha ziyade bana bahşeden şeyin sizin erdeminiz olmasından keyif alıyorum; bunu sergiliyorum ve daima da sergileyeceğim. Öyleyse, henüz imparatorluğun bir hükümdarı için seçilmemiş ve sizin ellerinize yerleştirilmiş olan bu yetkiyi, gençliğinin en başından bugünkü olgunluk yaşına kadar onuruyla ve namusuyla yaşamış olduğunu deneyimlerinizden bildiğiniz bir adamı en yüce onura yükselterek, münasip ve onurlu bir şekilde ifa ettiniz. Öyleyse, kamu refahı için en iyisi olduğunu düşündüğüm şeyleri son derece basit sözlerle aktarırken beni asude kulaklarınızla dinlemenizi talep ediyorum. Her türlü duruma göğüs germek için, böylesi birçok tetkikin gerektirdiği şeylerden şüphe etmediğim veya karşı gelmediğim eşit bir yetkiye sahip mevkidaşın daha seçilmesi gerekir; zira bizzat ben de, bir insan olarak, yapılması gereken şeylerin yığınından çeşitli gelişmelerin değişiminden korku duyuyorum. Fakat var olan gücümüzle, sayesinde en küçük devletlerin dahi güçlendiği intibak için çabalamalıyız. Eğer ki hakkaniyetinizle bir arada olan sabrınız, görevimi ifa etmem için bana memnuniyetle izin verirse bunu kolayca başarırız. Zira ümit ediyorum ki, iyi erdemlerin yardımcısı olan Fortuna, bunu başarabildiğim ve sonuca vardırabildiğim kadarıyla dikkatli bir şekilde araştırarak bana ılımlı bir kişi verecektir. Zira filozofların belirttiği üzere yalnızca en büyük ve en sık tehlikelerin olduğu imparatorluk gücünde değil, aynı zamanda özel ve günlük hayatta da sağduyulu bir adam, sorgulayıp onun hakkında hüküm verdikten sonra yabancı bir kişiyi arkadaşlığına katmalıdır; arkadaşlığı kabul ettikten sonra araştırıp hüküm vererek değil. Bu konuda, daha mutlu bir gelecek ümidiyle size söz veriyorum. Hazır kış istirahatı fırsat veriyorken gücünüzü ve bir şeye kalkışma güveninizi muhafaza edin ve zihninizin ve bedenlerinizin kuvvetini yenileyin. Beni Augustus makamına tayin ettiğiniz için, hak ettiğiniz şeyleri en kısa süre içinde alacaksınız."*[81]

I. Valentinianus hükümdar olduktan sonra kendisine bir eş imparator seçmesi gerekiyordu. Bu konuda çok düşündü hatta görüşler bile aldı. I. Valentinianus, eş imparator olarak kimi seçeceği konusu consistorium'da[82] tartışıldı. I. Valentinianus, süvari birliklerinin mareşali olan Dagalaifus'dan da eş imparator seçme konusunda

[81] Marcellinus, *a.g.e.*, s. 438.
[82] Constantinus'tan sonra prenslik meclisine verilen ad bkz. (Hakkı Devrim, "Consistorium", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 4, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y., s. 259.).

görüş aldı ve süvari birliklerinin mareşali özgüvenli bir şekilde şöyle cevap verdi: "Eğer ki akrabalarını seviyorsan, yüce imparator, bir erkek kardeşin var; eğer ki devleti seviyorsan, imparatorluk alametleriyle süsleyeceğin başka bir kişiye bak."[83] diyerek imparatora yol gösterdi. En sonunda karar veren I. Valentinianus; kardeşi Valens'i, Doğu Roma İmparatorluğu tahtına layık gördü. Böylelikle Roma topraklarında yönetimi kolaylaştırmak için ikili yönetim devri başladı. Bu dönemde Roma İmparatorluğu toprakları, yönetimi kolaylaştırmak için iki imparator arasında paylaşıldı. İtalya, İllrya, Galia, İspanya, Britanya ve Afrika I. Valentinianus'un; Balkanların doğusundan itibaren Anadolu, Suriye ve Mısır'ı kapsayan Doğu Roma Valens'in yönetimine geçti.[84]

I. Valentinianus ve Valens arasında Roma topraklarının paylaşılmasıyla birlikte Roma İmparatorluğu'nun parçalanma süreci de mezhepsel görüş ayrılıkları ile başlamış bulunuyordu. I. Valentinianus'un, İznik Konsili taraftarı olmasına rağmen, Valens arianist idi.[85] Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu arasındaki kopmalar bu dönemde kendini belli edecek ve I. Theodosius'un oğulları olan Archadius ve Honorius zamanında ise belirgin bir yapı almaya başlayacaktır.

I. Valentinianus ile Valens'in ikinci saltanat yıllarındaki temmuz ayının yirmi birinci gününün sabahında (21 Temmuz 375), Roma İmparatorluğu'nun kapladığı hemen tüm topraklarda şiddetli bir deprem meydana geldi.[86] Büyük bir yıkıma sebep olan bu depremde balıklar karaya vurdu, şehirde birçok yıkılmalar meydana geldi. Halk, karaya vuran balıkları toplarken bir deprem daha meydana geldi ve karaya vuran dalgalar sonucunda birçok insan hayatını kaybetti.

[83] Marcellinus, *a.g.e.*, s. 440.
[84] Celalettin Basık, *Yıkıldıktan Sonra Adı Değiştirilen Devlet Roma İmparatorluğu (İ.Ö. 753 – İ.S 1453)*, Türkmen Kitabevi, İstanbul 2019, s. 220.
[85] A. A. Vasılıev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev: Arif Müfid Mansel), C 1, Marif Matbaası, Ankara 1943, s. 97.
[86] Gibbon (1987a), s. 393.

> "*Hırçın dalgalarla sürüklenen diğer devasa gemiler, tıpkı İskenderiye'de olduğu gibi yapılarının çatılarına oturdu ve bazılarını, buradan geçerken Mothone kasabasının yakınlarında görmüş olduğum, uzun bir süredir bakımsızlıktan beri tahtalarının çürüyerek kullanılmaz hale gelen bir Laconia gemisi gibi neredeyse iki mil boyunda kıyıdan karanın içine doğru sürüklenmişti."*[87]

Bu deprem halkta olumsuz etkiler yarattı. Halk neye uğradığını şaşırdı ve şoka girdi. Şok, Korinthos'a kadar ilerledi, Batı'da İtalya ve Sicilya boyunca, Doğu'da da Mısır ve Suriye'ye kadar hissedildi.[88] I. Valentinianus zamanının büyük bir bölümünü Alamanlara ve diğer German saldırılarına karşı mücadele etmekle geçirdi, sınırları emniyete almaya çalıştı.[89] Yine bu dönemde Hunlar akın akın gelmeye başlasalar da zararı gören Valens yani Doğu Roma İmparatorluğu'dur. Hunlar, Gotları [90] yerlerinden ederek Sarmatların ülkesine sürdü fakat bu sırada Sarmatlar ise arkalarından gelen Hun ordularından çekindiği için Gotları ülkelerine kabul etmeyerek Roma topraklarına doğru yönlendirdi. İmparatorluk hudutları civarında yaşayan ve birçok erkek, kadın ve çocuğu imha etmiş olan Hunlara karşı koyacak bir iktidarda olmayan bu kavim hududu geçmek ve Roma arazisine girmek mecburiyetinde kaldı.[91] Hunlar'dan kaçan Gotlar, kendilerini Hun saldırısından koruması için son çare olarak Valens'e gelerek toprak talebinde bulundular. Valens ise genişleyen sınırlar karşısında sürekli orduya ihtiyaç duyuyordu ve bu ihtiyacı karşılamak için eline çok iyi bir fırsat geçtiğini düşünerek Gotları hem sınır bölgelerini korumak maksadıyla hem de tarımsal faaliyetleri sayesinde ülke ekonomisine katkı sağlasınlar diye bu taleplerini kabul etti. Böylece devletin Cermen dalgalarının altında kalması tehlikesinin önüne geçiliyor, saldırganlar devletin

---

[87] Marcellinus, *a.g.e.*, s. 461.
[88] Bauer, *a.g.e.*, s. 60. Deprem olayının şiddeti ve meydana getirdiği yıkım hakkında bkz. (Gibbon (1987a), s. 393.).
[89] Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim, İstanbul 2008, s. 304.
[90] Baltık Denizi'nde yaşadılar daha sonra güney Rusya'ya göç ettiler. Karadeniz'e kadar gelerek Don ve Aşağı Tuna arasındaki bölgeye yerleştiler. Dinyester Nehri, Gotları Ostrogot ve Vizigot olarak ikiye ayırdı bkz. (Mustafa Gülem, *Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Dış Politikası (Erken Bizans Dönemi (330-718))*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Kasım 2015, s. 5.); Ren Nehri civarında Franklar; Ren ve Elbe Nehirleri arasında Angıllar ve Saksonlar yaşıyordu. Ren ve Tuna Nehri'nin birleştiği noktada ise Alamanlar bulunuyordu. Tuna Nehri ve Alamanlar arasında bulunan bu bölgede Burgundlar; Rusya'nın güney kesiminde ise Ostrogot ve Vizigotlar; Karpat Dağları'nın kuzey bölgesinde ise Lombardlar yer alıyordu bkz. (Zerrin Günal, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 74.).
[91] Vasılıev, *a.g.e.*, s. 106.

hizmetine alınıyor ve mevcudu çok azalmış olan Roma ordusu, Cermen müttefiklerin katılması ile kuvvetli bir şekilde takviye edilmiş oluyordu.[92] Yurtlarının bulunduğu Erdel'in kuzey sahasındaki kabilelerden bir halk kitlesi ayrılıyor ve batıya doğru göçediyor; galiba Hun tehlikesi Markomanların bir kralını da, tebaasıyla birlikte Noricum ripense'de Roma'nın himayesine sığınmaya zorladı.[93]

Gemiler, sandallar gece gündüz bir yakadan öbür yakaya geçiyor ve Valens'in subayları, bu ulusun son insanına dek tümünü imparatorluk topraklarına taşıma konusunda titiz ve düzenli biçimde çalışıyordu.[94] Bu geçiş kolay olmadı. Güvenlik tedbirleri en üst düzeye çıkarıldı ve gelen bütün Gotların silahları alındı. Valens'in izin vermesini beklemeden bir grup Got, Tuna'yı geçmeye kalkışsa da bu başarısızlıkla sonuçlandı ve Valens'in subayları tarafından imha edildiler. Ostrogotlar da Vizigotlar gibi kendilerine güvenli bir toprak arayışına girerek Valens'e başvurdular. Valens ise bu göçlerin sonunun nereye varacağını kestirdiği ve asayişi sağlayamayacağı endişesiyle Alate ve Safraks'ın gönderdiği elçilerin bu isteklerini reddetti. Çünkü sınırlarında herhangi bir isyan çıkması durumunda kendi birlikleri bu durumu bastıracak güce sahip değillerdir. Ayrıca Ostrogot ve Vizigotların birleşmesini de engellemek istiyordu.

Gotların nüfusu arttıkça, Doğu Roma'ya sığınan halk arasında kıtlık çıktı. Besin ihtiyacı karaborsaya düştü. Bir okka ekmek almak isteyen bir Got beslemekten aciz kaldığı bir kölenin sahibi olmaktan vazgeçerek onu feda ediyor, çok az bir eti satın alabilmek üzere on gümüş lira ödemek zorunda kalıyordu.[95] Bu durumun daha da içler acısı olan kısmı ise paraları biten Gotlar artık kölelerini, çocuklarını, hatta eşlerini takas ederek karınlarını doyurma ihtiyacına giriştiler. Bir köpek eti için bir köle takas ettiler ve böylelikle açlıktan yok olmak yerine kendi karınlarını doyurmayı tercih ediyorlardı. Roma yönetimi ise Mesia ve Thrakia'nın bir bölümünü Gotlara bırakarak kendilerini federal üye olarak tanıdı ve bu yüzden ülkenin kolonlarının,

[92] Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 48.
[93] Vaczy, *Avrupa'da İmparatorluk Kurulması*, s. 68.
[94] Gibbon (1987a), s. 415.
[95] Gibbon (1987a), s. 417.

Thrakia madenlerinde çalışan işçilerin ve kölelerin desteklediği bir ayaklanmaya sebep oldu.[96] Valens zamanında çıkan Hadrianapolis (Edirne) Savaşı'nda Valens'in beklediği yardım I. Valentinianus'tan gelmedi. Valens'in generali Sebastianus, ani bir saldırıyla Gotları yok edebileceğini belirterek Valens'i saldırıya ikna etti.[97] Valens ise bu isyanı aldığı sıkı önlemler karşılığında zorlukla bastırdı ve savaş meydanında ordusunun yarısından fazlasını kaybederek kendisi de savaş meydanında yaşamını yitirdi. 378 yılında Vizigotlar ile Doğu Roma İmparatoru Valens (364-378) arasında Edirne'de yapılan savaşta Hun birliklerinin de bulunduğu ve imparatorluk ordusunun savaşı kaybetmesine neden olduğu söylenirdi.[98] I. Valentinianus ise bu sırada, Galia Bölgesi'nde çıkan karışıklıkları engellemekle meşgul oldu. I. Valentinianus, Galia Bölgesi'ne ordu sevk ederek burada bulunan Alaman, Saxon ve Frankları mağlup ederek bölgede istikrarı sağlamaya başladı ve Rhen Bölgesi'nde Raetia'dan Kuzey Denizi'ne kadar kaleler inşa ettirdi, köprüler kurdurdu.[99] Galia Bölgesi'nde çıkan isyanı bastırmak için giden Romalı askerler kuvvet olarak öne geçtiler ve kendilerinden iki yüz yaralı ve bin iki yüzden az kayıp verirken düşman ise dört bin yaralı ve altı bin kayıp verdi.[100]

İS. 365 yılında ayaklanarak kendisini imparator ilan eden Procopius, Britannia ve Trakya'yı işgal etti.[101] Bu durum üzerine I. Valentinianus'un kumandanı Theodosius, Britannia Bölgesi'ne gönderilerek oradaki asayişi sağlamakla görevlendirildi. Theodosius, Britannia Bölgesi'nde isyan eden Pict'ler, Scot'lar ve diğer kavimler üzerine hücum ederek bölgede asayişi tekrar sağladı. Theodosius, Pannonia'lı

[96] Diakov - Kovalev, *a.g.e.*, s. 329.
[97] Gülem, *a.g.e.*, s. 9.
[98] Ayşe Kazdal, *Bizans Kaynaklarından Zosimus ve Malalas'ın Eserlerinde Türkler (Tercüme, Tahlil)*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 15.
[99] Akşit, *a.g.e.*, s. 323. Roma İmparatorluğu mali sıkıntılar içerisindeydi. Roma'da inşa edilen yapılara bakıldığında: Roma-Britannia şehirlerinin 17'sinden toplanan veriler ışığında yapılan analizler sonucu İS 1. yüzyıl sonlarından 3. yüzyıl başlarına kadar şehirler büyüdü. İS 75-150 yılları arasında kamu binalarına ayrılan bütçe artarken İS 150-225 yılları arasında ise elitlere ayrılan müstakil ev bütçesi bunu takip etti. 3. yüzyıl kriz dönemi olarak nitelendirilir ve sivil inşaatlar gerileyerek kaynaklar ise şehirlerin etrafında sur yapımında kullanılmaya ayrıldı. İS 400'e gelindiğinde neredeyse tüm inşaatlar durdu. Nüfus düzeyleri de bu durumla paralellik gösterdi. 3. yüzyılın başlarında zirvede olan nüfus miktarı İS 350'de yaklaşık dörtte birine, İS 375'e gelindiğinde yarısına ve yüzyılın sonunda ise sekizde birine indi bkz. (Faulkner, *a.g.e.*, s. 307.).
[100] Marcellinus, *a.g.e.*, s. 464.
[101] Oğuz Tekin, *Hellen…*, s. 145.

Valentinus adındaki asinin isyanını da bastırdı.[102] Oğlu Flavius Theodosius'u yanına alan yaşlı Teodosius, Londinium'a giderek Britannia'yı tekrar Roma topraklarına dâhil etti. Burayı daha sonra Saksonlar işgal ettiler.

I. Valentinianus, Quadilerin sınır bölgelerine yeni kaleler inşa etme emri verdi ve bu emri uygulayan askerlere, Quadiler elçi göndererek inşaatın durmasını istediler; yerel komutan ise elçilere kulak asmadı ve Quadilerin liderini öldürdü. [103] Quadiler ise bu durum karşısında Tuna Nehri'ni geçerek burada bulunan halkı katletti. Romalı çiftçiler ise Quadiler'den bir kötülük görmedikleri için bu istilayı beklemiyorlardı ve çiftçilerin büyük çoğunluğu Quadiler tarafından katledildi, sağ kalanlar ise esir alındı. [104] Böylelikle Quadiler isyan etmeye başladı. Olaya müdahale için I. Valentinianus, Yaşlı Theodosius ve oğlu Flavius Theodosius'u derhal bu bölgeye gönderdi. Yaşlı Theodosius burada başarısız olunca I. Valentinianus tarafından geri çağrıldı ve idam edildi. I. Valentinianus, Yaşlı Theodosius'un oğlu Flavius Theodosius'u ise İspanya'ya sürgüne gönderdi.

I. Valentinianus, Quadi meselesi yüzünden Pannonia'ya giderek isyan eden bütün Quadi'leri öldürttü. Quadi'ler ise bu durum karşısında I. Valentinianus'a bir elçi göndererek kendi haklılıklarını savunmak istediler. Ricaları; Roma karşıtı davranış suçunu, nehre yakın topraklarına sızmış olan yabancı çetelerin üzerine atmayı içeriyordu fakat ricaları arasında nehrin karşısında kendilerine karşı yapılmış Roma istihkâm inşaatının kendilerini küçük düşürdüğü ifadesi de vardı.[105] I. Valentinianus ise Quadi elçileri karşısında iken sinir krizi geçirerek öldü (13 Kasım 375). 376 yılından 396 yılına kadar Avrupa önlerinde bir daha Hun orduları gözükmedi ve büyük ihtimal Hunlar bu dönemde teşkilatlanmayla uğraşıp, diğer kavimleri rahat bıraktılar.[106]

[102] Akşit, *a.g.e.*, s. 323.
[103] Bauer, *a.g.e.*, s. 64
[104] Bauer, *a.g.e.*, s. 64.
[105] Stephen Mıtchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, (Çev: Turhan Kaçar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 120.
[106] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 42.

I.8. Uldız Dönemi Siyasi Olayları ve Batı Roma İmparatorları

I.8.1. Flavius Gratianus Augustus (367-383)

I. Valentinianus, 367 yılında ölmeden önce oğlu Gratianus'u[107] imparator ilan etti. Halka yaptığı konuşmada oğlu Gratianus'u imparator olarak tanıtarak hem halkın desteğini almak istedi hem de oğlunun destekçisi olduğunu belirti:

> *"İşte, Gratianus'um, hepimizin umduğu gibi benim ve yoldaş askerlerimizin hükmüyle uğurlu kehanetlerin sana tevcih ettiği imparatorluk alametlerini artık giymiş bulunmaktasın. Öyleyse karşılaşacağın zorlukları düşünerek babanın ve amcanın mevkidaşı olmaya hazırlan, piyade birlikleriyle Tuna ve Ren nehirleri üzerinde korkusuzca yol almaya, silahlı adamlarının yanında durmaya, komutan altındakiler için kanını ve ruhunu vermeye ve Roma İmparatorluğu'nun menfaatlerini etkileyecek yabancı hiçbir şey düşünmemeye alış. Öğüt vermek adına şimdilik bunlar yeterli olacaktır, gelecek zamanlar için de sana tavsiye vermeyi bırakmayacağım. Gerisi için, büyümekte olan imparatorunuzu sizlerin sadakatine teslim ederek onu güçlü bir sevgiyle korumanızı istediğim ve niyaz ettiğim artık vatanımızın büyük müdafileri olan sizlere dönüyorum."*[108]

Gratianus yönetimde sönük kaldı. Yapısı gereği devlet işlerinden çok eğlenceye düşkündür. Gratianus, başa geçtikten sonra ilk iş olarak babası I. Valentinianus tarafından Britinnia Savaşı'nı kaybettiği için öldürdüttüğü Yaşlı Theodosius'un oğlu olan ve İspanya'da sürgün hayatı yaşayan Flavius Theodosius'u geri çağırarak ülkenin kuzey bölümünün güvenliğini sağlaması için görevlendirdi. Bu geri çağırma bir çeşit babasının yaptığı hataları telafi etmek içindir yani iade-i itibar amaçlıdır. Çünkü I. Valentinianus, Yaşlı Theodosius'u idam ettidi ve oğlu Theodosius'u ise İspanya'ya sürgüne gönderdi. I. Theodosius'u çağırarak hem Hun tehlikesini

[107] Gibbon'a göre Gratianus, yirmi yaşını doldurmadan en ünlü hükümdarların eriştiği bir üne kavuştu. Dostları ve halk tarafından sevilen birisiydi. Askerler ve kilise tarafından da sevilen Gratianus, iyi bir eğitim almasına karşın tahta ihtirası yoktu. İktidar hırsına kapılmasa da kilisenin etkisine bir süre girdi fakat daha sonra eski vaziyetine döndü. Eğlenceye düşkün bir yapısı vardı. Devlet işleriyle uğraşmak yerine av işleriyle uğraşır ve insan öldürmek yerine hayvan öldürmeyi tercih ederdi. Asker ordugâhlarını ziyaret ettiği sırada askerlerle sohbet eder, onların bir şeye ihtiyaçları olup olmadığını sorardı bkz. (Gibbon (1987a), s. 448.).

[108] Marcellinus, *a.g.e.*, s. 475.

savuşturmak için I. Theodosius'u kullanacak hem de devletin yönetimini kolaylaştıracaktır.

Hunlar, Uldız zamanında Macar Ovası'na zaten nüfuz etmişti, çünkü 370'lerin sonunda onları durdurabilecek ciddi bir kuvvet yoktu.[109] Hunların saldığı korku ile birçok halk farklı bölgelere göç etmek zorunda kaldı. Gratianus ise Hunların bu ilerleyişi karşısında fazla bir başarı sağlayamadı. Hunların Batı Roma'ya yaklaşmasını, I. Theodosius'a Doğu Roma'nın İmparatorluk tahtını vererek engelleyeceğini düşünüyordu. Bu sayede I. Theodosius, Hunlarla mücadele edecek ve Batı Roma toprakları güvende olacaktı.

I.8.2. I. Theodosius (379-395)

Gratianus, amcası Valens'in ölümü üzerine, I. Theodosius'a (11 Ocak 347 – 17 Ocak 395) devletin doğusunu yönetme görevini verdi. Bu dönemde Gotlar öyle bir sorun hâline geldi ki Gratianus, I. Theodosius'a Gotlar tarafından istila edilen üç bölgeyi – merkezdeki Pannonia eyaletindeki üç piskoposluğu- vermeyi bile kabul etti.[110] I. Theodosius, bu sırada Roma İmparatorluğu'nun mevcut ordusunun yetersiz olduğunun farkına vardı. Bu asker açığını telafi etmek için derhal harekete geçti.

I. Theodosius'un göreve geldiği sırada ilk olarak yeni bir ordu yarattı. Bunu acımasız bir şekilde gerçekleştirdi. Memuriyet ve çiftliklerde bulunan asker kaçakları ayıklandı ve Celp memurlarını kandırmaya çalışanları da cezalandırdı. Askerlikten kaçmaya çalışanlar ki özellikle başparmaklarını kesenler tekrar görev başına döndürüldü. Barbarlar ise kendileri yerine başka birini askere göndermek şartıyla evlerine dönebilirdi. Hadrianapolis'te yaşanan bu kaybın geleneksel askere alma

[109] Valeria Kulcsar-Eszter Istvanovits, "New Results in the Research on the Hun Age in the Great Hungarian Plain. Some Notes on the Social Stratification of Barbarian Society", *Papers of the 7th International Conference on the Medieval History of the Eurasian Steppe*, Nov. 9-12 2018 Shanghai University China, (Ed. Chen Hao), Szeged 2019, s. 167.
[110] Bauer, *a.g.e.*, s. 76.

yöntemiyle telafi edilemeyeceği basit bir gerçekti ve çözüm barbar kiralamaktan geçiyordu. [111]

I. Theodosius ordusunu topladıktan sonra harekete geçti. I. Theodosius, Sarmatlara karşı başarılar kazandı ve İS 379 yılı Ocak ayında Sirmium'dayken august'luğa[112] yükseltildi.[113] 381 yılında ise Gratianus, barbar asıllı generalleri Baoyo ve Arbogast komutasındaki orduyu Gotlar üzerine gönderdi ve bu ordu Gotları Macedonia[114] ve Teselya'dan çıkararak Trakya'ya kadar geri sürdü.[115]

Batı Roma İmparatorluğu'nda durumlar karıştı. Gratianus'un yönetimdeki başarısızlığı orduyu bıktırdı. Ordu Gratianus'un yönetiminden memnun değildi. 383'te Britannia'da Magnus Maximus'un isyanını bastırmak için harekete geçtiğinde askerleri savaşmak istemediler ve onu terk ettiler; Gratianus Lugdunum'a (Lyon) kaçtı fakat yakalanarak öldürüldü (383 Agustos).[116] Bu dönemde II. Valentinianus, annesi tarafından idare ediliyordu ve Annesi Ariusçularla zıtlaştı; Magnus Maximus ise Batı Roma'nın hükümdarı olmak için sürekli bahane arıyordu; nihayet istediği gerçekleşerek askerler, Gratianus'un yerine Magnus Maximus'u destekleyerek imparator olarak ilan ettiler. Magnus Maximus, Eski Çağ kaynaklarında, arazilerinin müsadere edilmesini sağlamak için zengin insanları ölüm cezası gerektiren uydurma suçlarla itham ederek gelirlerini arttırmakla suçlanır.[117] Magnus Maximus, inançları açısından yılmaz bir Romalıydı ve ordu onu imparator ilan ettiğinde Jupiter'e sadakatini göstererek Batı Roma tahtını fiilen de ele geçirmek için Galia'ya doğru hareket etti.[118]

---

[111] Faulkner, *a.g.e.*, s. 315.
[112] İmparator, majesteleri anlamına gelmektedir bkz. (Eutropius, *a.g.e.*, s. 282.).
[113]Akşit, *a.g.e.*, s. 329.
[114] Makedonya
[115] Mıtchell, *a.g.e.*, s. 128. Mıtchell'e göre: 3 Ekim 382'de Gotlar, Batı Roma İmparatorluğu'na teslim oldu. Gotlar; liderlerini, başbuğlarını ve sancaklarını sembolik olarak teslim etmedi. Fakat silahlarını teslim edip, imparatorun önünde diz çöktü bkz. (Mıtchell, *a.g.e.*, s. 128.).
[116] Oğuz Tekin, *Hellen…*, s. 146.
[117] Faulkner, *a.g.e.*, s. 317.
[118] Bauer, *a.g.e.*, s. 82.

Bu durum karşısında I. Theodosius ise Magnus Maximus'un imparatorluğunu kısa bir süre tanımak zorunda kaldı. Magnus Maximus, Batı Roma İmparatoru olarak; I. Theodosius ise Doğu Roma İmparatoru olarak görev yapmaktadır ve bu dönemde henüz Roma İmparatorluğu'nda kesin olarak bir ayrılık söz konusu değildir. Magnus Maximus ise oğlu Victor'u caesar[119] tayin etti. 387'de yılında ise II. Valentinianus Pannonia'ya bir barbar akını karşısında onun yardımını kabul etti[120] fakat daha sonra II. Valentinianus, Magnus Maximus karşısında İtalya'nın yönetimini bırakarak korkuyla Pannonia'ya kaçtı.

Magnus Maximus, İtalya'ya hâkim olunca I. Theodosius ise kendi konumunu güçlendirmek için II. Valentinianus'un kız kardeşi Galla'ya evlilik teklifi ederek onunla evlendi. Gratianus'un ölümünden beri intikam ateşiyle yanıp tutuşan I. Theodosius nihayet İtalya üzerine hareket ederek Magnus Maximus'u yönetimden indirdi ve yerine tahtın asıl varisi olan II. Valentinianus'u geçirmek üzere harekete geçti.

388 yılında I. Theodosius, Magnus Maximus'a karşı Hunlardan yardım istedi fakat Hun rüeasısından Donat'ın öldürülmesine kızmış olan Karaton'u hediyeler vererek teskin etmeye mecbur kaldı ve Hunlardan yardımcı kuvvet aldı. [121] Bu sırada Pers kralı Sapor-Şapur ile anlaşma yapıldı, Roma ve Persler arasında Armenia bir duvar gibi ayrım yaptı.[122] Ostrogotlar bu sırada başarısız bir akın yaptılar ve I. Theodosius tarafından bu akın durduruldu.

I. Theodosius, Magnus Maximus üzerine harekete geçerek Lutetia Parisiorum'un savaş meydanında iki ordu karşılaştı. Magnus Maximus'un ordusu korkuya kapıldı ve daha büyük bir savaşın çıkmasını engellemek isteyen Magnus Maximus'un

[119] Roma İmparatorları'na verilen bir unvandır bkz. (Eutropius, *a.g.e.*, s. 282.).
[120] Akşit, *a.g.e.*, s. 331. II. Valentinianus'un teklifi kabul ettiği görüşüne karşılık olarak Stephen Mitchell ise şunları söylemektedir: II. Valentinianus, Magnus Maximus'un şartlarını reddetti. Çünkü bu şartlar, Magnus Maximus'u, Batı Roma İmparatorluğu'na gereğinden büyük bir ortak yapacaktı bkz. (Mıtchell, *a.g.e.*, s. 131.).
[121] Hüseyin Namık, *Attila ve Oğulları*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul 1993, s. 19.
[122]Akşit, *a.g.e.*, s. 331.

ordusu, I. Theodosius'a, Magnus Maximus'u teslim ettiler. I. Theodosius ise hem Gratianus'un intikamını almak hem de Magnus Maximus'un Roma tahtında tekrar hak iddia etmesini engellemek için Magnus Maximus'u idam ettirerek Milona'da bulunan tahtı ve ülkenin topraklarını II. Valentinianus'a teslim etti. Bunlara ek olarak da, gaspediciye karşı ordularıyla kazandığı Alpler'in öbür yanındaki tüm ülkeleri de görkemli bir armağan olarak ona bağladı.[123]

Roma İmparatorluğu'nun içine düştüğü durumdan faydalanmak isteyen Hunlar, Alanlardan aldıkları destekle Alamanlara karşı harekete geçti. Tuna civarından başlayarak bütün Alaman köylerini tahrip ediyor ta Galia hudutlarına kadar ilerliyorlardı; burada yüksek iradenin emriyle geri dönmeleri gerekmeseydi daha da ileri giderlerdi.[124] Burada bulunan Hunlar geriye eski ikametgâh yerleri olan Don Bölgesi'ne döndüler ve orada hayatlarını devam ettirdiler. Tuna'nın sol sahilinde daha küçük Hun birlikleri yağma yapıyorlardı. Hunlardan ayrılan bir başka grupta Romanya üzerinden Karpat ülkesini aşarak Tuna ve Tisa Bölgesi yerleşim yeri olan Sarmat topluluğu ile birleşti.

I. Theodosius, II. Valentinianus'u[125] Batı Roma İmparatoru olarak ilan etti ve kendisi de Doğu'ya doğru yola çıktı. Arbogast'ı da[126] yönetim işlerinde II. Valentinianus'a

[123] Gibbon (1987a), s. 487.
[124] Vaczy, *Avrupa'da İmparatorluk Kurulması*, s. 63.
[125] Oğuz Tekin'e göre: II. Valentinianus, İS 371 yılında Treveri'de doğdu. I. Valentinianus'un ölümü üzerine Gratianus, Batı Roma'da imparator ilan edildi. II. Valentinianus ise askerleri tarafından Aquincum'da imparator ilan edildi. Magnus Maximus'un İS 387 yılında İtalya'yı işgal etmesi üzerine İtalya'dan kaçtı. I. Theodosius ise II. Valentinianus'a yardıma gelerek Magnus Maximus'un ordusunu yendi ve Magnus Maximus'u öldürdü. II. Valentinianus, İtalya'nın kontrolünü yeniden sağlasa da subaylarından Arbogast tarafından öldürüldü bkz. (Oğuz Tekin, *Eski Yunan…*, s. 306.); Gibbon ise II. Valentinianus'un kişilik özelliklerine değinerek, Katoliklerin en ileri gelenlerinden biri olmasında İznik inancına bağlılık göstermesi ve Ambrossius'un kişiliğine ve karakterine duyduğu saygı etkilidir. II. Valentinianus; namusuna düşkün, tok gözlü, eğlenceden hoşlanmayan ve işlerine düşkün biridir. Ayrıca iki kız kardeşine gösterdiği saygıdan ötürü II. Valentinianus, herkesin beğenisini kazandı bkz. (Gibbon (1987a), s. 488.).
[126] Frank kavminden olan Arbogast, Gratianus'un hizmetinde ikinci sıradaydı. I. Theodosius'un emrinde başkomutan olarak Magnus Maximus ile mücadele etmek için atandı. Utkudan sonra imparator, Galia orduları başkomutanı olarak Arbogast'ı atadı. Hükümdarın ve halkın güvenini kazandı, askerleri kendisine bağladı. Arbogast'a, devletin temel direklerlerinden biri olarak bakılmasına rağmen gizliden gizliye Batı Roma İmparatoru olmak için çalıştı. Arbogast, soydaşları olan Frankları ordudaki önemli yerlere yerleştirdi. Arbogast'ın koruduğu insanlar, sivil devlet yönetimindeki tüm onurlara ve hizmetlere atandı. Ayrıca gizli ve fesat tavırlarıyla II. Valentinianus'u

yardımcı olması için bıraktı. Fakat II. Valentinianus ve Arbogast arasında iktidar mücadelesi baş gösterdi. II. Valentinianus, Arbogast'ı huzuruna çağırdı. Arbogast, II. Valentinianus'un huzuruna gelince II. Valentinianus; Arbogast'ı artık tanımadığını ve bütün yetkilerini elinden aldığını açıkladı. Zira II. Valentinianus, Arbogast'ı görevinden alarak onu saf dışı bıraktı. Fakat hırslı bir kişiliğe sahip olan Arbogast ise bu durumun altında kalmayarak intikam hırsıyla yanıp tutuştu. 392 yılı Mayıs ayında II. Valentinianus ölü olarak bulundu ki bu ölümde Arbogast taraftarlarının payı olduğu hemen hemen şüphesizdir.[127] II. Valentinianus'un cenaze töreni*:*

> *"İmparatorun cenazesi olağan bir törenle Milano mezarlığına götürüldü; arşövek dinsel konuşmasını yaparak günahlarının bağışlanması için dua etti ve erdemlerini övdü. Hiç kuşkusuz Ambrossius bu olayda –insanlık göstermesi yüzünden- tanrıbilimsel düzeninin dışına çıktı ve Valens'in iki kız kardeşinin acılarını yatıştırmak için, inançlı hükümdarın vaftizini yaptırmadığı gibi doğruca sonsuz mutluluklar ülkesi olan cennete kabul edileceğini söyledi."*[128]

II. Valentinianus'un ölümü üzerine boşalan imparatorluk makamına Arbogast, Eugenius'u[129] geçirmek istedi. Böylelikle arka planda Batı Roma'yı yönetecek ve dikkatleri kendi üzerine çekmeyecekti. Arbogast ile başlayan, Romalı olmayan üst düzey komutanların batıda augustusları belirleme müdahaleleri, Roma İmparatorluğu'nun batıdaki topraklarını ve otoritesini kaybetmesine neden olan sürecinin de başlangıcı olacaktır.[130]

Eugenius ise tahta çıktıktan sonra kendi hükümdarlığının meşruluğunu kazandırmak için I. Theodosius'a elçi gönderdi. I. Theodosius ise bu elçileri nazikçe karşıladı ve elçilere hediyeler verdikten sonra geri gönderdi. I. Theodosius, Eugenes üzerine hareket etmek için derhâl savaş hazırlıklarına başladı. I. Theodosius, yalnızca kendi

---

kendisinden uzaklaştırdı. Arbogast ise II. Valentinianus'u otoritesiz ve yetkisiz bir imparator durumuna getirdi bkz. (Gibbon (1987a), s. 488.).

[127] Akşit, *a.g.e.*, s. 333.

[128] Gibbon (1987a), s. 489.

[129] Eugenes, özel ve devlet işlerinde disiplinli çalıştığı için çevresindekileri memnun etti. Halk, Eugenes'in derin bilgi sahibi olmasına ve göreneklerindeki inceliğine hayrandı. Batı Roma tahtına çıkarken isteksiz olması da alçakgönüllü olduğunun kanıtıdır bkz. (Gibbon (1987a), s. 490.).

[130] Basık, *a.g.e.*, s. 226.

hanedanını kurdu ve batıdaki Valentinianus Hanedanı'nın ortadan kalkmasının ardından kıdemli augustusluğa yükseldi.[131] Eugenius'un imparatorluğunu tanımayan I. Theodosius, küçük oğlu Honorius'a "augustus" unvanını vererek Batı Roma İmparatoru ilan etti. İmparatorlar, çekildikleri köşede aşırı pohpohlanmış bir tecrit hayatı yaşarken Honorius ise ordu komutanı olarak imparatorun geleneksel rolünü terk ediyordu ve Batı Roma İmparatorluğu, normal olarak, Cermen kökenli sayılan güçlü bir askeri kişiliğe yöneliyordu. [132] Eugenius ise bu sırada imparatorluk tahtını Honorius'a kaptırmamak için İtalya'yı işgal ederek Roma'daki pagan senatörler tarafından hüsnükabul gördü, İspanya kendisini tanıdı, Afrika'dan destekler buldu.[133] I. Theodosius ise Eugenius ve Arbogast üzerine yani İtalya'ya doğru harekete geçti. I. Theodosius ordusunu toparlaması için Stilicho ve Timasilius'u görevlendirdi. Ostrogotlar, Ponnonia'da; Vizigotlar, Trakya Dioecese'sinin kuzey kesimine yerleştirildiler.[134] Stilicho ve Timasilius çeşitli gruplardan topladıkları orduları Roma bayrağı altında yürüyüşe başlattı. İberliler, Araplar ve Gotlar birbirlerini aynı bayrak altında görerek şaşırıyorlardı.[135] 394 yılının Eylül ayında I. Theodosius'un ordusu yirmi bin kişilik Got askeri birliklerinden oluşurken Eugenius'un ordusu ise Frank ve Cermen kökenli askerlerden oluşuyordu. [136] I. Theodosius ve Eugenius'un orduları Aquileia ve Emona yolu arasında kalan Frigidus Nehri'nde karşılaştılar ve burada yapılan savaşta I. Theodosius galip geldi. I. Theodosius, savaş meydanında Eugenius'u öldürürken Arbogast ise kaçtı fakat daha sonra intihar etti. [137] I. Theodosius, 17 Ocak 395'te Mediolanum'da öldü.

I.8.3. Honorius (İS 393-423) ve Uldız Dönemi Batı Roma Politikaları

I. Theodosius, ölmeden önce Aelia Flacilla'dan doğan Archadius'u (d. İS 377 – ö. İS 408) Doğu Roma tahtına; Honorius'u (d. 9 Eylül 384 - ö. 15 Ağustos 423) ise Batı

[131] Ceren Pilevneli, "Geç Roma Tarih Yazımında 395 Yılı ve İmparatorluğun Birliği İdeolojisi", *Cedrus*, S. VIII, 2020, s. 9.
[132] Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, (Çev: Suat Kemal Ağnı), Dost Kitabevi, Ankara, Ağustos 2003, s. 603.
[133] Akşit, *a.g.e.*, s. 333.
[134] Gülem, *a.g.e.*, s. 9.
[135] Gibbon (1987a), s. 491.
[136] Mıtchell, *a.g.e.*, s. 133.
[137] Akşit, *a.g.e.*, s. 333.

Roma tahtına varis olarak atadı. Bu dönemde Roma İmparatorluğu, Doğu ve Batı Roma olarak kesin olarak ayrıldı. Bu dönemde, ayrılık çaresi olmayan bir durum gibi algılanmadı ama aslında bir dünya impataroluğunun iki parçasının birleştirilmesi ideali hiçbir zaman ortadan kalkmamış olsa da iyice kök saldı bu ayrılık.[138] İki imparator da birbirinden bağımsız olarak hareket etmeye başladılar ve alınan kararlar sadece o imparatorluk sınırları içerisinde geçerli duruma geldi. İmparatorluğun önce kardeşler (395), sonra da yeğenler arasında Doğu ve Batı olarak bölünmesine rağmen, imparator ailesi belli bir süre kendi dar anlamı içinde imparatorluğun birliği ilkesini muhafaza etti.[139] I. Theodosius, iki oğlunu tahta geçirirken öngeremediği bir şey oldu: Oğullarının başarısızlığı ve yönetimdeki tecrübesizliği. Honorius ve Archadius'un ilerleyen zamanda da tahta uygun olmadıkları görüldü; onların yerine doğu bir dizi sivil bakan, batıysa bazıları barbar ya da yarı-barbar kökenlerden gelen bir generaller silsilesi tarafından yönetildi.[140] I. Theodosius, oğullarının da kendisi gibi başarılı bir yönetici olacağını düşünmesi muhtemeldir. Fakat bu düşünceyi iki imparator, Doğu ve Batı İmparatorluğu'nu yönetme konusundaki başarısızlıkları ile boşa çıkardılar. Bu dönemde yönetimde ünlü komutanların egemen oldukları görüldü. I. Theodosius'un ölümüyle oğulları, Doğu ve Batı Roma tahtlarına geçince imparatorluk arması da değişti. İki kartal başı bu dönemden itibaren imparatorluk arması oldu.[141]

400'lü yıllara gelindiğinde Roma İmparatorluğu ekonomik olarak kötü durumdaydı. Bu ekonomik çöküşün en güzel örneğini Roma şehirleri gösterdi. 400 civarında Geç Roma şehirleri içinde bulunan kamu binaları harap vaziyetteydi ve şahsi evler ise ya terk edilmiş ya da "gecekonducuların" elinde bulunan küçük bir bölgeyi çevreleyen güçlü surlardan oluşuyordu.[142] Bu ekonomik çöküşün sebebi olarak akla ilk senatörlerin kendi cebini doldurması gelir. Bu dönemde senatörler, kendi ceplerini düşünerek önce kendilerini ön plana çıkarıyorlardı. Devletin ekonomik olarak kötüye

[138] Jean-Claude Cheynet, *Bizans İmparatorluğu*, (Çev: İsmail Yerguz), Dost Kitabevi, Ankara Nisan 2008, s. 31.
[139] Donald Matthew, "Roma Dünyası ve Düşmanları", *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi: Ortaçağ Avrupası*, (Yayın Yönetmeni: Mete Tunçay), İletişim Yayınları, İstanbul t.y., s. 33; H. F. Helmolt (Ed.), *The History of the Word*, C 5, Dodd, Mead and Company, New York 1907, s. 33.
[140] Faulkner, *a.g.e.*, s. 319.
[141] Diakov - Kovalev, *a.g.e.*, s. 327.
[142] Faulkner, *a.g.e.*, s. 307.

gidişi senatörlerin umurunda olmadı ve bunun sonuçlarını kendilerinin de çekecekleri akıllarına dahi gelmedi. Elbette bu ekonomik çöküşün başka sebepleri de vardır. Bu sebepler 400'den sonra Batı imparatorlarının barbar saldırılarının baskılarına karşı kendilerini savunamamaları ve kaybedilen toprakları geri alamamaları büyük ölçüde Batı toplumunun ekonomik ve sosyal zayıflıklarıyla açıklanabilir.[143]

Roma İmparatorluğu'nda bu durumlar yaşanırken Avrupa Hunları'nda ise Balamir'den sonra başa Uldız[144] geçti. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 410 yılına kadar Batı Hunlarının başında bulundu. Uldız ile birlikte Kavimler Göçü'nün ikinci ayağı başladı. Asding Vandalları, 401'de Batı Roma eyaletelerine girerken Hunların önünden batıya doğru kaçan Vandallar, Saksonlar, Burgonlar ve Vizigotlar gibi kavimler daha da batıya yöneldiler ve Galia'ya gittiler.[145] Batı Roma Devleti, bu durum karşısında yeterince savunma yapamadı ve Kuzey Afrika[146] dâhil birçok toprağı işgal edildi. Galia ve Afrika, Roma'nın en önemli gelir kaynakları arasında yer alırdı. Afrika, Roma'nın tarımsal faaliyetleri; Galia ise dini özelliği ile ön plana çıkardı. Bu dönemde İmparatorlar Latin dünyasının kuzey eyaletlerini, yani Kuzey Galia ve Tuna'yı eşsiz bir insan gücü deposu olarak kabul ediyorlardı.[147] Galia ve Afrika gibi iki önemli eyaletin kaybedilmesi Roma İmparatorluğu'nun yeni tedbirler almasını gerektirdi. Bu durum üzerine ekonomik kaybın telafisi için çözüm yolu olarak yeni vergiler konuldu. Bu vergilerden biri de senatörlere getirildi. Senatörler aldıkları maaşların belli oranları doğrultusunda asker yetiştirmekle görevlendirildi. Bu asker yetiştirme, senatörlerin maaşları üzerinden hesaplandı ve gelirlerinin 1/3'ünü asker yetiştirmek amacıyla harcadılar.

---

[143] Peter Brown, *Geç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası*, (Çev: Turhan Kaçar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 73.

[144] Türk cihan hâkimiyeti anlayışına göre bu ismi taşıyan Uldız, her şeyden önce Türk hükümdarı Oğuz Kagan'ın çocuklarından birisinin ismidir bkz. (Saadettin Gömeç, "Attila'nın Çocuklarının Adı", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırma Dergisi*, C 23, S 36, 2004, s. 118.).

[145] Mehmet Mandaloğlu, *Doğu-Batı Kültürel Etkileşiminde Orta Asya'dan Göçler (M.S. VI. Yüzyıla Kadar)*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 246.

[146] Afrika'da seramik üretimi yapılmakla birlikte bölgenin zenginliğinin nedeni tarımdan kaynaklanır. Afrika, Roma'nın tahıl deposudur. Yüzey araştırmaları Afrika'da geç dönemde tarımın geliştiğini kanıtlar. Afrika'da zeytin de üretilirdi bkz. (John Rıch, *Geç Antik Çağda Kent*, (Çev: Suna Güven-Ertuğrul Güven), Homer Kitabevi, İstanbul 1999, s. 51.).

[147] Brown, *a.g.e.*, s. 73.

Bir askerin yıllık masrafının 30 solidus olduğu kabul edilirse birinci sınıf senatörler yılda 90, ikinci sınıf senatörler yılda 30, hiyerarşide daha aşağıda olan senatörler de yılda 10 solidus ödeyeceklerdi.[148] Senatörler kendilerine konulan bu yeni vergiye karşı çıksalar da ödemek zorunda kaldılar. Diğer bir vergi ise tüccarlara uygulandı. Satıcı ve müşterilerin her biri her satış için 1/24 oranında bir tür katma değer vergisine tabi kılındı.[149] Böylelikle Galia ve Afrika'nın elden çıkmasıyla kaybedilen vergilerin faturası hem halka hem de senatörlere kesildi.

402[150]-403[151] yılları arasında Vizigot kralı Alaric, İtalya'ya başarısız bir sefer yaptı. Hunlardan korkan Vandallar, Süevler, Quadlar, Burgundlar ve Alamanları kendi idaresinde toplayan Radagais, İtalya'da dehşet uyandıran bir tahribat yaparak ilerleriyor ve Roma İmparatorluğu'nu yeryüzünden kaldıracağını iddia ediyordu.[152] Alaric ise bu sırada ordusunu Pannonia ile Dalmaçya'ya götürdü ve orada kısa bir süre durduktan sonra Epir'e yöneldi.

Romalılar ilk olarak Alaric'e rüşvet vererek onu durduracaklarını düşündüler. Romalılar, Alaric'e saldırısını durdurması karşılığında: İki bin beş yüz kilo altın, on beş bin ton gümüş, dört bin ipek tunik, üç bin al boyalı post ve bin beş yüz kilo biber vereceklerdi.[153] Bu dönemde Stilicho ise Illyricum'u ele geçirme planları yapıyordu. Stilicho'nun, Alaric'in yardımıyla Illyricum'u geri kazanma planları, 405/06 yılında bir başka Got lideri Radagais'in Keltlerden ve Cermenlerden oluşan ve sayısı

[148] Basık, *a.g.e.*, s. 255.
[149] Basık, *a.g.e.*, s. 255.
[150] Vizigotlar, kalıcı bir yurt bulmak arzusu ile ve Batı Roma İmparatorluğu'ndan toprak koparabilmek için İtalya'ya yöneldi. Bunun üzerine 6 Nisan 402'de Vizigotlar ile Romalılar arasında gerçekleşen Pollentia Savaşı'nı, Stilicho komutasındaki Roma ordusu kazanarak Vizigotlar'ın İtalya'ya girmesine engel oldu bkz (Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Tarihi: Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, (çev: Asım Baltacıgil), BFS, C 3, İstanbul, Mayıs 1988b, s. 62.).
[151] Roma tarafından ailesi esir tutulan Alaric, İtalya'dan uzaklaştı. 403 yazında İtalya topraklarına giren Alaric, Stilicho karşısında başarılı olamadı bkz. (Basık, *a.g.e.*, s. 235.).
[152] Kâmuran Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, C 1, Karacan Yayınları, İstanbul, Aralık 1981, s. 142.
[153] Gülem, *a.g.e.*, s. 15.

400.000'i bulan ordusuyla bilikte Tuna ve Ren Nehirleri'ni aşarak Roma'ya doğru başlattığı işgalle kesintiye uğradı.[154]

Merkezleri Dinyester kıyıları olan Gotlar, Radagais adlı komutanın çevresinde teşkilatlanarak, karşılarına çıkan kavimleri de yurtlarından ederek Aquileia'ya kadar geldi.[155] Radagais durduk yere İtalya'ya saldırmadı, Radagais'in İtalya'ya saldırısı, Galia'nın Sueb, Alan, Vandallar tarafından istilası doğudan gelen Hun baskısı neticesinde gerçekleşti.[156]

Radagais'in, İtalya'yı işgal etmesi üzerine Roma mevcut birliklerine ek olarak asker arayışına girdi. Ordusunu kuvvetlendirmek isteyen Roma, Hunlardan destek almaya gereksinim duydu. Gerçi, Alaric yüzünden, Batı Roma İmparatorluğu'nun bütün hareket kabiliyetine sahip tümenleri İtalya'da bulunmakta idiyse de, Roma kumandanı Stilicho, yine de yeni orduların silâhaltına alınmasını uygun gördü.[157]

Stilicho, Pavia Savaşı'nda Radagais'e mağlup olunca Uldız'dan yardım istedi. Uldız ise para karşılığında Romalılara yardım etmeyi kabul etti. Bu dönemde Uldız'ın ordusu, Hunların yanı sıra Skiriyanlar (Skirians)'ın da dâhil olduğu hatırı sayılır büyüklükte birlikleri komutası altında tutmasıyla bilinir.[158] Uldız, 400 yılının sonunda İstanbul'da isyan eden Got ırkından Gainos'un çıkardığı isyanı bastırmakla birlikte, Gainos'un başını imparatora gönderdi ve bu sayede hem Macar Ovası'ndaki istilalarında kendisine destek buldu hem de Doğu Roma'nın ittifak etmesini sağladı.[159] Gainos'un isyan etmesi, Auguste Bailly'in Bizans Tarihi adlı eserinde Roma'nın yabancılara mevki vermesi zaaflarından biri olduğu, Roma'nın imparatorluk savunması için ücretli askerlere muhtaç olduğu, Got kökenli olan

[154] Mıtchell, *a.g.e.*, s. 139.
[155] Basık, *a.g.e.*, s. 235.
[156] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 48.
[157] Vaczy, *Avrupa'da İmparatorluk Kurulması*, s. 69.
[158] Patrıck Howarth, *Hunların Hakanı Atilla Efsaneden Gerçeğe*, (Çev: Yılmaz Uyar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 30.
[159] Şerif Baştav, "Avrupa Hunları", *Genel Türk Tarihi*, (Ed. Hasan Celâl Güzel, Ali Birinci), C 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002b, s. 603.

Gainos'un etrafında bütün Cermen partilerinin gruplaştığı ve Anadolu Cermen askerlerinin başına geçerek İstanbul üzerine yürüdüğü fakat bu zaferinin kısa sürdüğü şeklinde geçiyordu. [160]

Uldız, Radagais üzerine hareket ederek 406 yılının Ağustos ayında Fiosele/Faesulae Savaşı'nda Radagais ve ordusunu mağlup etti ve Radagais'in başını keserek hediye olarak Roma'ya gönderdi. Radagais'in öldürülmesi olayında Stilicho'ya destek veren Hunlar; bu desteklerine karşılık esirbaşına bir solidus [161] aldılar. [162] Bu başarı Stilicho'ya atfedildi. Uldız'ın sayesinde başarı sağlansa da asıl kahraman olarak Stilicho görüldü. Zaferin meş'alesi Roma kumandanına[163] ait oluyordu ve Roma'da onun adına bir zafer takı inşa edildi, namı forum'da ebedileştirildi.[164] Bu galibiyetten sonra Stilicho, Ravenna'ya [165] gitti.

Marcel Brion'a göre Stilicho, yanında Uldız'ı da götürdü. Uldız, Ravenna'ya at üzerinde girdi ve halk tarafından coşku seliyle karşılandı. Uldız, Roma'ya girdiği sırada: Honorius'un çevresinin nazırlarla çevrili olduğu; Kapitol'un basamaklarında Honorius'un, Uldız ve Stilicho'yu beklediği; boruların gürültüsünün havada

[160] Auguste Bailly, *Bizans Tarihi*, (Çev: Haluk Şaman), C 1, Tercüman Yayınları, İstanbul 1974, s. 25-26.
[161] Altın sikkelerin ana birimi solidus'tur. Solidus'un yarısı semissis, çeyreği ise tremissis'tir. Solidus'un ağırlığı yaklaşık 4,5 g'dır. Solidus'un ömrü, İS 9. yy'da sonlanan semissis ve tremissis'e göre uzun oldu bkz. (Oğuz Tekin, *Antikçağda Para*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1998, s. 21.).
[162] Elizabeth A. Thompson, *Hunlar*, (Çev: M. Sibel Dinçel), Phoenix Yayınları, Ankara, Ekim 2008, s. 50.
[163] Stilicho
[164] Şerif Baştav, *Büyük Hun Kağanı Attila*, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Yayınları, Ankara 1998, s. 27; Mıtchell, *a.g.e.*, s. 140.
[165] Ravenna şehri, Po Nehri'nin kolları arasındadır. Ravenna, bataklıklar ve deniz arasında kaldığı için bu şehre giriş bir yöndendir. İyonya Denizi'nin üst kısmında ve Roma İmparatorluğu'na ait toprakların bir köşesinde bulunan Ravenna bir ada görünümündedir. Ravenna'nın doğusunda bulunan denizden Corcyra Bölgesi'ne ve Yunanistan'a gitmek isteyen bir kişi denize açıldığında kıyıyı sağına alarak ilk Epirus'a gider. Epirus'tan sonra sırasıyla Dalmaçya, Liburnia, Istria ve en sonunda Venedik'e ulaşırdı. Batı kısmında bulunan bataklıklar ve burada şehre girmek isteyenler için bir nevi geçit vazifesi gören çok dar bir koridor vardır. Kuzey kısmında ise Po Nehri'nin bir kolu olan Fossa Asconis vardır. Güney kısmında ise İtalya'daki nehirlerin kralı olarak adlandırılan Po Nehri'nin kendisi vardır bkz. (Howarth, *a.g.e.*, s. 97; Christopher Kelly, *Attila Hunlar ve Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü*, (Çev: Turhan Kaçar), Turkuvaz Yayınları, İstanbul , Mart 2011, s. 63.).

dağıldığı, bayrakların dalgalandığı, nutukların okunduğu, bütün şükranların Uldız'a sunulduğu ve kadınların bakışlarının kendi üzerinde tevakkuf ettiğini görüyordu. [166]

Roma'nın, Uldız'dan yardım istemesiyle birlikte Avrupa içlerine kadar giren Hunlar, merkezlerini Hazar Denizi'nin kuzeyinden İtil Irmağı'na kadar olan bozkır alanından Karpat Dağları'na doğru kaydırarak, 404 yılı civarında başta Roma olmak üzere birçok kavime güçlerini kabul ettirerek Avrupa'da bir Türk Devleti tesis etmeye başladılar. [167]

Hunlar, Radagais meselesini hallettikten sonra Burgundlar üzerine sefere çıktılar. Hunların, Burgund seferi çok şiddetli geçti ve Burgunlar'ın aşağı Ren'e kadar olan memleketlerini yağmaladılar, bu yağma sırasında o kadar büyük bir dehşet uyandırdılar ki Frankların birçoğu Ren Nehri'ni geçerek Roma arazisine girmek zorunda kaldı.[168] Frankların, Roma topraklarında bu ilerleyişlerini Aetius durdurdu. Galia'nın temizlenmesi ve elde tutulması gayesini güden Aetius, İtalya'ya daimi dönüş tarihi olan 441 yılına kadar batıda kazandığı başarılar karşısında Hunlara Tuna Bölgesi'ni terk etmek zorunda kaldı.[169] Bu dönemde Batı Roma için Hunlar bir müttefik olarak görüldü. Batı Roma'nın başı sıkıştığı durumlarda Hunlara başvuruyordu. Hunlar ise Batı Roma'ya yardım ediyordu. Bu durumun ortaya çıkmasının temel nedeni: İlk olarak Gotlar üzerine yönelerek onları hâkimiyetleri altına aldıktan sonra sıra Batı Roma'ya gelecektir. Bu yüzden Batı Roma topraklarına saldırarak huzursuzluk çıkaran barbar kavimleri aynı zamanda Hunların da baş düşmanı sayılırdı.[170] Bu durumda Hunların dış politikası da şekillenmeye başladı: Roma İmparatorları arasında Doğu'ya baskı uygularken; Batı'nın ise koruyuculuğunu üstlenmek. Bu ittifakın Batı Roma için önemi, araya bir müddet

[166] Marcel Brion, *Attila*, Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1931, s. 16.
[167] Ahmetbeyoğlu, "Hun Devletlerinin Kuruluş ve Çöküş Süreçleri", s. 16.
[168] Vaczy, *Avrupa'da İmparatorluk Kurulması*, s. 71.
[169] Ali Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", *Türkler*, C 1, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1431.
[170] Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 72.

soğukluk girdiğinde, 408-410 yılları arasında Vizigot kralı Alaric'in Roma'yı peşpeşe üç defa ele geçirip, yakıp yıkmasıyla anlaşıldı.[171]

408 yılında Archadius'un ölümü üzerine Doğu Roma tahtına II. Theodosius (d. İS 401 – ö. İS 450) geçti. Bunu haber alan Uldız, Doğu Roma üzerine sefere çıktı. Bu sefere çıkmasının bir nedeni de Doğu Roma'nın Hun kavmine mensup bulunan halkları kışkırtmasıydı. Uldız, Doğu Roma üzerine sefere çıkarak Olt Nehri'nin ağız kısmından Demir Kapı'ya kadar olan bölgeyi ele geçirdi ve Tuna'nın kuzey kısmında bulunan filo destek mevzileri ve köprübaşlarını da yaktı (doğudan batıya: Sucidava / Celei, Desa, Hinova, Drobeta / Turnu Severin, Dierna / Orsova, Gornea – hepsi yakıldı.).[172] Seferine devam eden Uldız'ın Skir yardımcı müfrezesi (Doğu Cermen Skirler, 381'den beri Hunların silah arkadaşı idiler) List'den geçerek Moesia'da kilit noktayı elinde tutan Castra Martis (Kula) mevzisini hileyle fethetti.[173] Uldız'ın bu ilerleyişi karşısında Doğu Roma elçi göndererek barış talebinde bulundu. Bunun üzerine Uldız gücünün boyutunu göstermek için güneşi göstererek: "Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar her yeri fethedebilirim." sözüyle elçileri tehdit ederek, hem Doğu Roma elçilerine gözdağı verdi hem de barış talebini reddetti. Bunun üzerine Doğu Roma, Uldız üzerine harekete geçerek Uldız'ın, Tuna Nehri'nin kuzeyine kadar geri çekilmelerine sebep oldu. Kısa bir süre sonra "imparatorun şefkati" (insanseverliği) ile askerlerinin birçoğu onu terketmeye kışkırtıldı, diğerleri kılıçtan geçirildi, Uldız'ın kendisi de güçlükle nehrin kuzey kıyısına kaçabildi, bir daha hakkında haber alınamadı.[174]

Doğu Roma İmparatorluğu'nda bu gelişmeler yaşanırken Batı Roma'da ise Adolf'un eşi Placidia, Adolf'un ölümü üzerine Constansius ile istemeyerek de olsa evlendi fakat yedi ay sonra Constansius öldü ve prensesin yönetimdeki gücü arttı.[175]

[171] Karatay, "Doğu...", s. 13.
[172] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 49.
[173] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 49.
[174] Sinor, *a.g.e.*, s. 256.
[175] Bu konu hakkında ayr. bkz. (Henry Bradley, *The Story OF The Goths From The Earlıest Tımes To The End Of The Gothıc Domonıon ın Spain*, G. P. Putnam's Sons, London 1888, s. 105.).

Honorius ile Placidia'nın iktidar mücadelesi her geçen gün daha da şiddetlendi. Son çare olarak Placidia, Roma'dan uzaklaştırılarak olaylar sonlandı.

Honorius'un tahta çıkması üzerine Alaric, Honorius'u korumak için para talebinde bulundu. Honorius ise bu talebe olumlu yanıt vermedi ve Ravenna'da bulunan sarayına yöneldi. Bu duruma kızan Alaric ve ordusu ise Honorius'a bir tepki olarak Juli Alpleri'ni 408 yılında aşarak İtalya'ya 408-409 ve 410 yıllında olmak üzere seferler düzenlediler. Olası bir anlaşmadan önce Alaric, İtalya'yı bir kez daha tehdit ediyordu ve 407'de Stilicho, Alaric'in müttefik bir güç olarak tanınması ve kendisine 4.000 paund'un (1309 kg) üzerinde altın ödenmesi konusunda senatoyu ikna etti.[176]

Alaric, saldırılarında başarılı olmasını sağlayan ordusunu da düşünürdü. Alaric, ordusunun kendisine olan bağlılığını arttırmak ve savaşlara olan isteklerini harekete geçirmek için onlara da ganimetten pay verirdi. Böylelikle ordusunun kendisine olan desteği ve ordunun savaşma gücü de artardı. Honorius'u yenen Alaric, Honorius'tan barış talebinde bulundu.

408 yılında Flavius Stilicho,[177] Doğu Roma İmparatorluğu'na gittiğinde ardı arkası kesilmeyen suçlamalar Honorius'a arz edildi. Bu suçlamalar karşısında Honorius, Stilihco'nun yakalanması emrini verdi. Stilicho, yakalanarak idam edildi ve mal varlıklarına el konuldu. Stilicho'nun idamından sonra, Romalıların içinde biriken yabancı düşmanlığı intikam almaya yol açtı ve Romalı lejyonerler imparatorluk içinde bulunan tüm garnizonları basarak Got, Hun ve Vandal kökenli yerleşimcileri kılıçtan geçirdiler.[178]

[176] Freeman, *a.g.e.*, s. 603.
[177] Vandal asıllı Roma Generali olan Stilicho 360 yılında doğdu. Roma'da yetişti ve I. Theodosius tarafından Pers ülkesine 383 yılında elçi olarak gitti. I. Theodosius, yeğeni Serena ile Stilicho'yu evlendirdi. Stilicho'nun kızı Maria ile de Honorius nişanlandı. 408 yılında askerler ayaklandı ve Stilicho'nun başı kesildi bkz. (Hakkı Devrim, "Stilicho", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 18, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y., s.302.).
[178] Basık, *a.g.m.*, s. 237.

Honorius'tan sürekli kendisini kral olarak tanımasını ve kendisine bir bölge vermesini isteyen Alaric'in bu istekleri, senatörler tarafından reddediliyordu. Çünkü Alaric'in tanınması ve toprak verilmesi demek Roma hazinesinden yeni bir vergi çıkışı demekti. Senatörler ise Roma hazinesinden çok kendi ceplerini düşünüyorlardı. Senatörler vergilerini ödemediği için Roma ordusu da ücretli asker toplayamıyordu; 408 yılında Alaric'e ödeme yapılmasına dayanan bir diplomasi içine girildiğinde senatörler bu teklifi hakir görerek reddetti: "Bu bir köle kontratı, ödeme değil.".[179] Bu durum üzerine Alaric, 2 yıl sonra yani 410 yılında bunun intikamını alacaktır. Senatörlere yüklenen vergi miktarı iki kat artacaktır.

408 yılında alınan yenilginin sebebi olarak görülen Olimpius'tan, Praetorian Prefect[180] rütbesi alınarak; yerine İovius'a, Praetorian Prefect rütbesi verildi. İovius ise göreve geldikten sonra ilk iş olarak Rimini'de Got reisleri ile buluştu ve bu buluşma sonucunda Vizigotlar; Venedik ve çevresinde bulunan bazır yerler ile Dalmaçya ve Noricum da (Doğu Avusturya'da Tuna'nın güneyi ve Slocenya) feoderati olarak halkının yerleştirilmesini, her yıl kendilerine erzak temin edilmesini, aynı zamanda para yardımı yapılmasını ve Alaric'in de lider olarak tanınmasını istediler.[181] İovius ise Vizigotların bu isteklerini Augustus Honorius'a bildirdi.

İnatçı ve sert bir kişiliğe sahip olan Honorius, barış teklifine yanaşmaması üzerine Alaric 409 yılında ikinci kez Romayı kuşattı. Alaric'in kuşatması üzerine Roma senatosu barış teklifi[182] sunma görüşünde olsa da Honorius kendisinden taviz vermeyerek kararlılığını sürdürdü. Bu kararlılık ona pahalıya mal oldu ve Attalus, imparator olarak Honorius'un tahtına oturtuldu. Yeni imparator Attalus yalnız Roma ile yakın bölgelerde tanındığı için, Roma kapılarında bir isyana karşı askerlerini tutmaları karşılığında Alaric ve ileri gelen Gotlara yüksek rütbeler verdi.[183] Fakat

[179] Brown, *a.g.m.*, s. 76.
[180] Generallerin güvenliğinden sorumlu birliklerin komutanı bkz. (Hakkı Devrim, "Praetor", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 16, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y., s. 268.).
[181] Basık, *a.g.m.*, s. 241.
[182] Kuşatma sürecinde Roma zor durumda kaldı ve erzak sıkıntısı baş gösterdi. Bunun üzerine senato, istediği miktarda haracı ve esirleri vererek geri çekilmesini sağladı. Bunun karşılığı olarak da Alaric ordusuyla (tahminen 30-40 bin civarı) birlikte Etruria'ya çekildi bkz. (Basık, *a.g.e.*, s. 240.).
[183] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 51.

Alaric kısa bir süre sonra Attalus'u tahttan indirerek tekrar Honorius'a elçi göndererek kendisini tahta çıkaracağını fakat kendisiyle barış yapmasını istedi. Bu durum üzerine Honorius, Alaric'in barış teklifini her zamanki gibi reddederek 10.000 Hun süvari birliğinin kendisine yardıma geleceğini ve çoktan yola çıktılarını söyledi.

Honorius'un, Ravenna'daki sarayının güvenliği için oluşturduğu "scholae palantinae" (saray muhafızları) bölüğünde, en az 300 Hun bulunuyordu ve 409 yılı içerisinde Alaric'e karşı İovius'un tarafından kiralanan 10.000 Hun[184] imparatorluk hükümeti tarafından, Dalmaçya'dan İtalya'ya[185] Alaric'e karşı Batı Roma'yı korusun diye getirtildi. Bunun üzerine Alaric, Honorius'a kinlenerek ve kendisini kral olarak kabul ettirmek istediği halde bu isteğinin geri çevrilmesi üzerine ordusuyla birlikte Salarian Kapısı'ndan Roma'ya girerek şehri üçüncü kez yağmaladı. Bu yağmalama sırasında Alaric'in eniştesi Athaulf, 409 yılında aralarında Hunların olduğu orduyla birlikte Juli Alpleri'nin güneyinde belirince Olympius, 300 Hundan oluşan birlikle Athaulf'a karşı mücadele ederek 17 ölüye karşılık 1100 düşman askerini yok etti. [186] Bu yağmalama çok sert geçti, şehir alt üst edilerek yakıldı ve Gotlar bu üçüncü seferde İtalya'yı ele geçirdiler (24 Ağustos 410). Honorius ise İtalya'nın ele geçirilmesi üzerine Ravenna'ya yerleşti. 410'da Alaric tarafından Roma'nın yağmalanması üzerine Aziz Hieronimos şu sözleri söyledi:

> *"O gün öylesine sersemlemiş ve dehşete düşmüştüm ki, Roma halkının iyiliğinden başka hiçbir şey düşünemiyordum. Sanki azizlerin tutsaklıklarını paylaşıyordum ve daha kesin haberler alıncaya kadar ağzımı açmadım. Bütün o bekleyiş içinde yürek sıkıntısı çekerek ve başkalarının mutsuzluğuyla kıvranarak, umut ve umutsuzluk arasında gidip geldim. Fakat, ne zaman ki tüm dünyanın o parlak ışığının söndürüldüğünü, daha doğrusu Roma İmparatorluğu'nun başının kesildiğini ve tüm evrenin tek bir kentin varlığında yok olduğunu duydum, o zaman gerçekten dilim tutuldu, kendimi aciz hissettim, ağzımdan anlamlı bir şey çıkmaz oldu."*[187]

[184] Sinor, *a.g.e.*, s. 256; Güneş, *a.g.e.*, s. 108.
[185] Thompson, *Hunlar*, s. 51.
[186] Thompson, *Hunlar*, s. 51.
[187] Mıchael Grant, *Roma'dan Bizans'a İ.S. Beşinci Yüzyıl*, (Çev: Z. Zühre İlkgelen), Homer Kitabevi, İstanbul 2000, s. 7-8.

Alaric, Roma'dan sonra hareketine devam ederek Roma'nın gıda fabrikası olan Kuzey Afrika'ya yöneldi. Kuzey Afrika seferi sırasında Alaric, Güney İtalya'da bulunduğu sırada yakalandığı hastalık sonucunda öldü. Alaric cenaze töreni şu şekilde gerçekleşti: Adamları, Busentus Nehri'nin yatağını değiştirdi ve esirlere nehrin yatağı içerisinde mezar hazırlatıldı; Alaric, bu hazırlanan mezara birçok hazineyle birlikte gömülerek nehir tekrar eski haline getirildi ve sonra kimse mezarı bulmasın diye mezarı kazanlar da öldürüldü. [188] Alaric'in cenaze töreni, Attila'nın cenaze töreniyle benzerlik göstermektedir.

Alaric'in ölümünden sonra yerine Athaulf geçti. Athaulf, Güney Galia topraklarını eline geçirdi ve kendi sınırlarını da genişletmekle birlikte Roma ile de ilişkilerini devam ettirdi. Athaulf, Roma ile savaşmak yerine akrabalık ilişkileri kurmanın yollarını aradı ve Honorius'un kız kardeşi olan Placidia ile evlenerek kendi konumunu da güçlendirdi.

Roma İmparatorluğu'nun, 380-410 yılları arasında başarısızlığının temel nedenine bakacak olursak Latin dünyasının iki ana grubu olan senatörler aristokrasisi ve Katolik Kilisesi'nin, kendi kaderleriyle ordunun kaderinin ayrı olduğunu düşünmeleriydi ve her iki grup da bilmeyerek imparatorluğun yönetim gücünü emip birirdiler, koruyucular çalışamaz hale gelince de ordusuz yapabileceklerini düşündüler. [189]

Avrupa'da vuku bulan Hun saldırılarına bakacak olursak: İlk Hun saldırıları ile kavimler Güney Rusya'nın dışına çıktı ve bu kavimlerin büyük kısmı Balkanlar'a yöneldi; Balkanlara yönelen bu kavimler Doğu Roma İmparatorluğu'nu paylaşırken Batı Roma İmparatorluğu'na ise dokunmadılar. 400-415 yıllarında ise Batı Roma İmparatorluğu'na akınlar yöneldi. Bu akınlar ile İtalya yağmalanıp, tahrip edilirken Avrupa'da ise İspanya ve Galia işgal edildi. Hunlar ise bu zamanda Batı Roma ile

[188] Bauer, *a.g.e.*, s. 111.
[189] Brown, *a.g.e.*, s. 73.

dostane ilişkiler kurarken; Doğu Roma'yı ise kontrol altında tutmak için sürekli olarak Tuna'nın güneyine saldırıda bulundular.[190]

I.9. Rua ve Batı Roma İmparatoru III. Valentinianus (425-455)

410 yılında Uldız'ın ölümünden sonra başa Karaton geçti. Karaton hakkında kaynaklarda fazla bilgi olmasa da devletin doğu işleriyle ilgilendiği düşünüldü. Muhtemelen Doğu Bölgesi'nde birliği bozmaya çalışan boyları cezalandırmak ve bölgeyi yeniden teşkilatlandırmakla uğraştı.[191] Karaton'un hükümdarlığı zamanında yani 412 yılına gelindiğinde Doğu Roma İmparatorluğu'nda elçilik görevinde bulunan Olympiodoros, Hunlara giderek barış talebinde bulundu. Karaton'dan sonra ise başa Rua geçti. Rua'nın, Karaton ile olan akrabalık ilişkisi bilgisi şüphelidir.[192] Rua, devleti; kardeşleri Oktar, Aybars ve Attila'nın babası Muncuk ile birlikte yönetti. Muncuk kısa süre sonra vefat etti. Aybars ise Kafkasya Bölgesi'ndeki halkları denetim altına almak üzere buraya yöneldi. Bu dönemde Batı Roma İmparatorluğu ile ilişkiler dostane şekilde devam etti. Doğu Roma İmparatorluğu ile olan ilişkiler ise Uldız döneminde başlayan dış politika esasına uygun olarak baskı altında tutulmaya devam edildi. Hunlar, güçlü olan Doğu Roma'ya karşı güçsüz olan Batı Roma'yı koruma altına aldı. Hunlar bu dönemde Macar Ovası'na yerleşmeye devam ettiler.[193]

Bu dönemde Constantinopolis'e yani Doğu Roma'ya, Honorius'un ölüm haberi ulaştı. Bu haber yayılmadan önce, Dalmaçya kıyısına doğru çok büyük sayıda askerden oluşan birlikler yola çıkarıldı.[194] Honorius öldükten sonra Ioannes iktidarı ele geçirmek istedi ve Doğu Roma'ya elçiler göndererek kendi hükümdarlığının

[190] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 52.
[191] Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul t.y., s. 251.
[192] Egemen İnce, *The Relations Between European Huns and Roman Empire*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Ağustos 2017, s. 15.
[193] Macaristan Ovası, Orta Asya bozkırlarının en batıdaki kısmıdır ve bu alan Karpat Dağları'yla ayrılır. Oldukça verimli arazisi vardır. Bu verimli topraklar Slovakya'nın doğusundan itibaren Macaristan ve Kuzey Sırbistan üzerinden Romanya'nın batıdaki içlerine kadar uzanıyordu. Macar Ovası'nın yüz ölçümü 65.000 km²dir bkz. (Kelly, *a.g.e.*, s. 68.).
[194] Gibbon (1988b), s. 184.

tanınmasını istedi; fakat elçiler geri gönderildi. II. Theodosius'un emriyle hareket eden Doğu Roma ordusu Ioannes üzerine sefere çıktı. Bu sırada Aetius,[195] Placidia'nın[196] oğlu III. Valentinianus yerine Ioannes'i destekledi. Bu Ioannes asker kökenli olmakla birlikte kısa süreli imparator oldu ve Placidia'nın Aetius'a karşı nefret beslemesine sebep oldu.

Edward Gibbon, Aetius'u şu şekilde tasvir etti: Annesi zengin ve soylu bir İtalyan ailesindendi. Babası Gaudentius, asker kökenlidir. Aetius'un babası, erlikten başlayarak süvari başkomutanlığına kadar rütbeleri sırasıyla aldı. Aetius ise çocukluğundan beri muhafızlar arasında bulundu. Önce Alaric komutasındaki Vizigotlara daha sonra ise Hunlara rehine (tutu) olarak verildi. Soylu ve güzel bir yüzü vardır. Orta boyludur ve kuvvet, güzellik ve çeviklik bakımından orantılıdır. Ata binmek, ok atmak ve mızrak fırlatmakta oldukça başarılıydı ve birinciliği kimseye bırakmıyordu. Oldukça sabırlı bir yapısı vardı. Azla yetinir ve açlık, uykusuzluk gibi durumlardan şikâyet etmezdi. Teklikelerden korkmayan bir yapısı vardı. Ruhunun soylu kararlılığını şaşırtmak, bozmak ya da yıldırmak olanaksızdı.[197]

[195] Silistra (Silistre) doğumludur. Nic Fields, "Attila the Hun" adlı kitabında Aetius adına bir başlık açarak orda Aetius hakkında detaylı bilgi verir bkz. (Nic Fields, *Attila the Hun (Leadership, Strategy, Conflıct)*, Osprey Publishing, Britain 2014, s. 39-43.); Aetius, orta boyluydu. Sağlam bir vücuda sahip olan Aetius, zayıf ve tıknaz değildi. Aetius, kendisini yoldan döndürmek isteyenlere itibar etmezdi. Kendisine yanlış yapılsa bile sabrını korurdu. Teklikelere karşı oldukça cesur bir yapısı olan Aetius, açlığa ve susuzluğa dayanıklıydı. Gençliğinden itibaren büyük bir iktidar sahibi olacağı görülüyordu bkz. (Kelly, *a.g.e.*, s. 87.); Aetius'un babası Pannonia'lı bir Cermen'di. Milis kumandanı ve Afrika kontu unvanına sahip olan Gaudentius, Gol'da çıkan askeri isyan sırasında öldü. Aetius'un annesi Latin olmakla birlikte hem asil hem de zengindi. Aetius, önce Alaric'e sonra ise Hunlara rehin olarak gönderildi. Rua ile yakın ilişkiler kurdu. Rua'nın yanında olduğu sırada Attila ile tanıştı. Batı Roma İmparatorluğu zor durumlara düştüğü sırada Aetius'un yardımına ihtiyaç duyardı fakat normal zamanlarda Aetius'un yüzüne bakmazdı. Attila ve Aetius aynı yıl doğdu bkz. (Brion, *Attila*, s. 43.); Aetius, gençlik yıllarında Hunlara rehine olarak gittiği sırada ok atma ve ata binme becerilerinin yanında muhtemelen dillerini de öğrendi bkz. (Sinor, *a.g.e.*, s. 259.); Aetius, patricius sanını ve üç kez de consuluslük saygınlığını kazandıktan sonra süvari ve piyade başkomutanlığı rütbelerini aldı ve tüm gücü kendi elinde topladı. Çağının yazarları Aetius'u, Batı Romalıların dükü ya da komutanı diye adlandırdı bkz. (Gibbon, 1988b, s. 230.).

[196] 388 ya da 389 yılında Selanik ya da Constantinopolis'te doğdu. Hem anne hem de baba tarafından imparatorluk soyundan geliyordu. 393 yılında noblissima puella (en soylu kız) unvanını aldı. Galla Placidia geleneksel Roma eğitimini hem Yunanca hem de Latince olarak aldı. Sofu bir Hristiyan olarak yetiştirildi bkz. (Carolyn L. Connor, *Bizans'ın Kadınları*, (Çev: Barış Cezar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Mayıs 2011, s. 100-110.).

[197] Gibbon (1988b), s. 231.

Honorius'un ölümünden sonra, 25 yaşında, sürgünün sertleştirdiği, kritik durumlara alışkın Aetius Placidia'ya açıkça, ona Batı'daki en yüksek askeri rütbe verilmezse Hun dostlarının Ravenna'ya ineceklerini söyledi.[198] Bilindiği üzere Aetius, gençlik yıllarında Rua ile dostane ilişkiler kurdu ve belli bir süre Hunların yanında kaldı. Hunların yanında kaldığı süre içinde Hun Kültürünü de yakından tanıma fırsatı buldu. Hunların yanında kaldığı süre boyunca onları dikkatlice gözlemleyen Aetius; Hunlara ait savaş taktiklerini, kullandıkları savaş araç ve gereçlerini yakından inceleme fırsatı buldu. Aetius, Hunların yanında kaldığı süre zarfında ok kullanmayı öğrendi. Ayrıca Hunların savaş taktiklerini ve ordularının savaş nizamını da öğrendi. Şimdi Aetius, edindiği tecrübeler sayesinde Placidia'yı tehdit eder duruma geldi. Placidia ise Aetius'a istediklerini vermek zorunda kaldı.

Doğu Roma İmparatoru II. Teodosius, halasının oğlu olan III. Valentinianus'u, Batı Roma tahtına oturttu. Küçük yaşta imparator olan III. Valentinianus, Constantinopolis'teyken Nobilissimus[199] unvanını aldı daha sonra ise Selanik'te Caesar (Sezar) aşamasına yükseldi; İtalya'da tekrar hâkimiyet kurulmasından sonra ise II. Theodosius'un yetkisiyle senato önünde patricius Helionus tarafından III. Valentinianus Augustus olarak selamlandı ve yapılan törenle erguvanı ve tacı kuşandırıldı.[200] III. Valentinianus adına sikke bastırıldı[201] ve imparatorluğu meşrulaştırıldı.

III. Valentinianus altı yaşında olduğu için ülkeyi annesi yönetti. Bu dönemin komutanları arasında Attila ile giriştiği mücadelelerde adını duyuracak olan Aetius

[198] Bauer, *a.g.e.*, s. 128.
[199] İS 198'de Septimus Severus tarafından oğlu Geta için ihdas edilen unvan. Sonraları, imparatorluk ailesi üyelerine verildi bkz. (Hakkı Devrim, "Nobilissimus", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 14, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y., s. 548.).
[200] Gibbon (1988b), s. 186.
[201] III. Valentinianus zamanında basılan sikkenin bir yüzünde VICTORIA AVGGG yazılıdır. Sikkenin diğer tarafında ise Doğu ve Batı Roma İmparatorları'nın ellerinde haç ve küre vardır. Bu soliduslar, 425 yılında Roma'da basılmaya başlandı. II. Theodosius, gökyüzünden başına taç inmekte olan III. Valentinianus'dan daha uzun boylu olarak gösterildi. II. Theodosius adına 425 yılında Aquelia'da basılan sikkenin arka yüzünde SALVS REIPVBLICAE yazısı yer aldı. Bu sikkede ise II. Theodosius bir tahta otururken, III. Valentinianus ise ayakta gösterildi. Ayrıca sikkede III. Valentinianus daha küçük bir figür olarak yer aldı. II. Theodosius, III. Valentinianus için benzer bir sikkeyi Constantinopolis'te de bastırdı bkz. (Grant, *a.g.e.*, s. 55.).

ve Bonifacius yer alır. Bu sırada Bonifacius, Afrika ordularının başında bulunuyordu. Aetius'a karşı Placidia denge unsuru olarak Bonifacius'u kullanıyordu. Aetius bunun farkında olduğu için Bonifacius ile Placidia'nın arasını açmak istedi. Placidia'a giderek Bonifacius'un kendisine karşı bir ordu tertip ettiğini ve artık kendisine bağlı olmadığını söyledi hatta isterse bunu ispatlayabileceğini de belirterek Placidia'nın kuşkulanmasını ve Bonifacius'u Afrika'dan çağırmasını sağladı.[202]

Bu sırada Bonifacius'a da haber göndererek bunun bir tuzak olduğunu ve Placidia'nın kendisine bir suikast planı içinde olduğu haberini göndererek kafasında kurduğu planların işlerliğini sağladı. Bu plan sayesinde Aetius ikili oynuyordu. Bonifacius'u, imparatoriçeye karşı başkaldırmış olarak gösteriyor ve sürekli imparatoriçeyi öğütlüyordu. Aetius, Bonifacius'a ise hayatının tehlikede olduğu ve imparatoriçe tarafından öldürülmek istendiği, Placidia'nın ılımlı tavrının bir tuzak olduğu söylemini yayarak planlarının bozulmaması için elinden geleni yapıyordu.

Ne var ki bu bunalımda görevini ve ihtiyatlılığını unutan Bonifacius, Vandal kralı Gondereç'in karargâhına, bağlaşma önerisinde bulunmak, ona elverişli ve sağlam yerleşme sözü vermekle görevlendirdiği güvenli bir arkadaşını gönderdi.[203] Çünkü Bonifacius, elindeki az sayıdaki kuvvetlerle Batı Roma'nın ordusuna karşı dayanamayacağını ve kısa sürede mağlup olacağını biliyordu ve kendine müttefik arayışına girdi.

Vandal kralı Gondereç'in ölümü üzerine yerine Gaiserik geçti. 420'li yılların sonunda Vandallar, Gaiserik adlı komutanları idaresinde, Afrika'daki Roma yönetiminin, merkezdeki bürokrasi ile yaşadığı krizleri de kullanarak Afrika'yı işgal etmek için ilk girişimlerde bulundular.[204] Bu sırada Gaiserik'in ordusunun mevcudu 40-50 bin civarındaydı. Her bin askerin başına bir kiliyarak (komutan) koyarak

[202] Aetius'un gücünü arttırmak için oynadığı oyun için bkz. (Confessor, *a.g.e.*, s. 146-147.).
[203] Gibbon (1988b), s. 189.
[204] Turhan Kaçar, "Eskiçağ Akdeniz Dünyasında Siyasal Birliğin Sonu: Romalılar ve Kuzey Komşuları", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, S 34, Y 9, Kasım, Aralık, Ocak 2005-06, s. 212.

görünürde kalabalık bir ordu gibi göstermeye çalıştıysa da yaşlılardan, çocuklardan ve tutsaklardan oluşan eklentilerle bu elli bin sayısı ancak seksen bini bulabiliyordu.[205] Gaiserik'in ordusundaki Cermenlerin sayısı Charles Freeman'e göre aileleriyle birlikte sayıları 80.000'e ulaşan yirmi bin asker[206] olarak belirtildi. Bu orduya Mağripler de katıldılar.

Bununla birlikte Aetius'un Batı Roma'da olmayışını fırsat bilen Bonifacius'un dostları bu olayın sırrını çözmek için çaba harcadılar. Afrika valisiyle, yüksek rütbeli bir subay olan Darius Kartaca'da bir görüşme yaptılar.[207] Bu toplantılar neticesinde olaylar en ince ayrıntısına kadar değerlendirildi. Bu değerlendirmeler sonucunda Bonifacius'un suçsuz olduğu, Aetius'un ise kendi makamını sağlamlaştırmak için yaptığı bütün planlar ortaya çıktı. Gerçek ortaya çıkınca imparatoriçe ve Bonifacius pişmanlık duydular. İşte bu esnada ortaya çıkan politik boşluğu değerlendiren Vandallar, 429 yılında Gaiserik liderliğinde ilk kez Cebelitarık'ı aşarak Moritanya'yı yağmalamaya başladılar.[208]

Batı Roma'da bu durumlar yaşanırken, Avrupa Hun lideri Oktar, 430 yılına gelindiğinde Burgundlar üzerine sefere çıktı. Burgundlar, Ren Irmağı'nın Main ile Neckar arasındaki sağ yakasında[209] oturuyorlardı. Oktar, Burgundlar üzerine sefere çıkınca Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius, bu durumu fırsata çevirerek Rua ile anlaşmaya vardı. Bu anlaşmaya göre; Oktar, Hun ordusunun yarısını sefere götürdüğü için geriye kalan ordu ise Rua komutasında Roma İmparatorluğu'nun hizmetine girecektir. Roma bu sayede hem Rua'yı kendisine müttefik olarak kabul etti hem de Oktar'ın seferini dikkatlice izlemeye başladı. Eğer Oktar yenilirse ve Burgondlar savaşı kazanırsa Rua zayıf düşecek Hunların yenilgisi kolay olacaktı. Fakat işler tersine dönerse yani Oktar, Burgondları yenerse Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları bu güçlü rakibe karşı kendi silahı olan Rua'yı kullanacaktı.

[205] Gibbon (1988b), s. 190.
[206] Freeman, *a.g.e.*, s. 605.
[207] Gibbon (1988b), s. 192.
[208] Kaçar, "Eskiçağ Akdeniz…", s. 227.
[209] Yusuf Acar, *Attila'nın Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu Üzerinde Uyguladığı Siyasi Politikalar*, T.C. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2016, s. 12.

İşte, yukariki muahede ahkâmına riayet olunacağını teyiden ve sadakat rehinesi olarak Kral Rua, kardeşi müteceffa Kral Mundzuk'un oğullarından birini, Attila'yı, Roma İmparatorluğu (Honorius)'un sarayına gönderdi.[210] Oktar ise Burgundlar ile giriştiği bu mücadelede hayatını kaybederken birçok adamı da öldü. Bu olay Socrates Scholastıcus'ta[211] şu şekilde anlatılır:

> *"Şimdi kaydedilmeye değer bir olay anlatayım. Ren'in ötesinde yaşayan, Burgundyalılar olarak bilinen barbar bir ulus vardır ve barış içinde yaşarlar. Hunlar bu insanlar üzerine sürekli saldırılar düzenleyerek ülkelerini harap ettiler ve çok sayıda insanı yok ettiler. Bu olayın şaşkınlığı içinde Burgundyalılar, bir insana değil, kendilerini bir Tanrı'nın korumasına adamaya karar verdiler. Romalıların Tanrısı'nın, ondan korkanları güçlü bir şekilde savunduğunu düşünerek, hepsi ortak rıza ile Mesih'in inancını benimsemek istedi. Bunun üzerine Galia'daki şehirlerden birine giderek, oradaki piskoposlardan Hristiyan olarak vaftiz etmesini talep ettiler. Psikopos onlara inancın temel ilkelerini anlatarak sekizinci gün onları vaftiz etti. Buna göre kendilerinden emin hale gelerek istilacılara karşı yürüyüşe geçtiler ve umutları boşa çıkmadı. Hunların kralı için, Uptaros* [Oktar] *adıyla, gece aşırı yemenin etkisiyle öldükten sonra, Burgundianlar, o zaman komutansız olan ve sayıca fazla olan Hunların üzerine saldırdılar ve zafer elde ettiler. Çünkü Burgonyalılar 3.000 kişiydiler ve düşmanın 10.000'den azını yok ettiler. O dönemde bu millet Hristiyan dinine gayet bağlı hale geldi…"*[212]

---

[210] Brion, *Attila*, s. 26. Roma İmparatorluğu bu devirde esir çocukları devşiriyordu. Onlara kendi adetlerini, gelenek ve göreneklerini empoze ediyordu. Attila da Roma sarayında esir çocuklar arasında yer aldı. Rua ve Honorius zamanında Attila ile Aetius karşılıklı olarak takas edildiler. Bu durum bir nevi esir değiş tokuşudur. İkisi de gittiği imparatorluklarda; onların kültürünü, gelenek ve göreneklerini, savaş taktiklerini kısacası imparatorluğa dair her şeyi öğreniyorlardı. Attila hakkında birinci elden bilgi veren Priscus'ta ise Attila'nın Roma sarayına gittiğine dair bir bilgiye rastlanmadı bkz. (Brion, *Attila*, s. 18.); Attila'nın Roma'da kaldığını M. Yazıcı da savundu bkz. (Çerçi, *a.g.m.*, s.80.); Bu fikri savunan bir diğer kişi olan Reşat Ekrem'e göre Attila'nın amcaları, onun sonsuz müdahaleleriyle baş edemeyince bir müddet Roma sarayına rehine olarak gönderdi bkz. (Ekrem, *Attila…*, s. 26.); karş. (Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…,* s. *23-75*; Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu,* s. 60-104.).

[211] Socrates, halkın arasına fazla karışmadığı için hakkında yeterli bilgi yoktur. Constantinopolis'te doğdu. Doğum tarihi tam olarak bilinmese de Valens, 379 yılını Socrates'in doğum yılı olarak gösterdi. Eğitimi hakkında fazla bilgimiz yoktur fakat yaşamı boyunca hep barıştan yana oldu ve savaş karşısında yer aldı. Başka mezheplere ve din adamlarına saygı gösteren Socrates, kilisenin emirlerine saygı duymasına karşılık onların kölesi değildi. En önemli eseri "Ecclesiastical History"dir. Ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur bkz. (Socrates Scholastıcus, *The Ecclesıastıcal Hıstory*, (Ed. Philip Schaff), Christian Classics Ethereak Library, t.y., s. 4-10.).

[212] Scholastıcus, *a.g.e.*, s. 310.

Kartaca'da bulunan, halk ve askerler tekrar III. Valentinianus'a tabi olduklarını bildirdiler fakat Vandallar, Afrika'daki ilerleyişlerini sürdürdüler ve hiçbir şekilde geri adım atmadılar. Bu olayların ortaya çıkması üzerine Aetius, 430 yılında, Afrika'da üst düzey komutan ve Batı askeri hiyerarşisinde rakip olan Bonifacius ve Sebastianus'un kendisine karşı oluşturduğu tehditlerden kurtulmak için Hun bağlantısına yeniden müracaat etti.[213]

Bonifacius, Vandal ileyleyişini durdurmak için Vandallarla savaşa girişti. Bu savaş neticesinde Bonifacius mağlup oldu ve çok sayıda askerini savaşta kaybetti. Vandallar bu galibiyet neticesinde Afrika'yı yağmalamaya başladılar. Bu yağmalar neticesinde şehri büyük oranda da tahrip ettiler, birçok yapıyı yıktılar. Afrika eyaletlerinden olan Kirte, Kartaca ve Hippone şehirleri bu yağma faaliyetlerinin dışında kaldı ve Bonifacius; bu yenilgiden sonra henüz yağmalanmamış olan ve güvenli olduğunu düşündüğü Hippone şehrine doğru yöneldi.

Vandallar ise Bonifacius'u ortadan kaldırarak Hippone şehrini yağmalamak için burayı kuşatsalar da başarılı olamadılar. Bu sırada Bonifacius, Doğu Roma'dan sürekli destek istiyordu. Doğu Roma ise sonunda Aspar komutasındaki birlikleri Bonifacius'a destek olması için Afrika'ya gönderdi. Bonifacius, ordusuna Aspar'ın komutasındaki birliklerin de katılması üzerine daha da güçlendiğini düşünerek; Vandallara son vermek ve Afrika'dan çıkarmak için tekrar saldırıya geçti. Fakat Vandal kuvvetleri karşısında tekrar ağır bir yenilgiye uğradı ve Afrika artık Vandalların yönetimine geçti. Bonifacius'un bu yenilgisi, Roma İmparatorluğu için ağır sonuçlar doğurdu. Çünkü hem kalabalık olan nüfuslarını besleyecekleri Afrika'yı kesin olarak kaybettiler hem de Roma İmparatorluğu'nun vergi gelirlerinin önemli bir kısmı artık Vandalların egemenliği altına girdi. Romalılar, umutsuzlukla bunalmış halde gemilerine bindiler, Hippone halkı da, Vandallarca öldürülerek tutsak

[213] Mıtchell, *a.g.e.*, s. 164.

edilen askerlerin yerine geçmek için gemiye binme iznini elde ettiler.[214] Bonifacius, Roma'ya döndüğünde "patricius"[215] rütbesi verildi.

Aetius, Hunlarla birlikte kaldığı süre zarfında Rua'yı İtalya'yı kuşatmak için ikna etti. Rua, İtalya üzerine sefere çıkmak için hazırlıklara başladı. 60.000[216] kişilik ordusu ile İtalya'ya yönelen Rua, savaşa girmeden kuvvetlerini çeken Doğu Roma'dan ağırca bir harp tazminatı aldı.[217] Bu sırada Bonifacius ile Aetius; Galia'da mücadeleye giriştiler ve bu mücadele sonrasında Aetius, Bonifacius'u ortadan kaldırarak kendi konumunu sağlamlaştırdı. Hunlar bu dönemde Roma'nın batı kısmına sağladıkları destekle hem Galia'daki Vizigotları baskı altında tutarak Batı Roma İmparatorluğu'nu koruyor hem de Romalı komutan Aetius'u iktidarda tutuyorlardı. [218]

Rua, Aetius'a yardım etmesinin bir karşılığı olacaktı elbette. Bu yardımların karşılığında Rua; Doğu Roma İmparatorluğu tarafından 427 yılında kendilerinden alınan büyük Sirmium şehrini ve bütün güçlü Tuna boyu kalelerinin yer aldığı, Secunda'yı[219] da içinde barındıran Pannonia'ya[220] yerleşmek için imparatorluktan General Aetius'un (y. 390-454) şahsında izin[221] istediler fakat 430 yılında yöneltilen bu isteği Aetius, 434/435 yıllarında Valeria ve Pannonia Prima (bugünkü Macaristan Tuna ötesi) [222] Bölgeleri'ni vererek yerine getirdi. Bu antlaşmanın güvencesini

[214] Gibbon (1988b), s. 195.
[215] Roma İmparatorluğu'nda yüksek makam bkz. (Hakkı Devrim, "Patricius", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 15, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y., s. 524.).
[216] 60.000 savaşçıdan oluşan bir güç, Hunların toplam nüfusunun en az çeyreğine tekabül eder. Avrupa'da bulunan Hunların bir kısmının Aetius'a destek verdiğini ve dahası ne Aetius'un ne de Batı Roma İmparatorluğu'nun bunların erzak ihtiyacını karşılayacak potansiyelinin olmadığını düşünecek olursak bu rakamın bir abartıdan ibaret olduğu sonucuna varırız bkz. (Thompson, *Hunlar*, s. 70.); ayr. bkz. (Sinor, *a.g.e.*, s. 259; Taşağıl, *a.g.e.*, s. 252.).
[217] Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 74.
[218] Kaçar, "Eskiçağ Akdeniz…", s. 207.
[219] Thompson, *Hunlar*, s. 87.
[220] Pannonia Eyaleti, bugünkü Avusturya'nın doğu kısmını, Macaristan'ın batı kısmını, Slovenya ve Hırvatistan'ın bazı bölümlerini içinde barındıran bölgedir bkz. (Howarth, *a.g.e.*, s. 29.).
[221] Umberto Eco, *Ortaçağ (Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar)*, (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Tarih Yayınları, İstanbul, Nisan 2014, s. 68.
[222] Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla, s. 1430. 7. Uluslararası Ortaçağ Konferansı bildirisinde Panonia'yı, Romalılar'ın 431 ya da 433 yıllarında terk ettiği yazmaktadır bkz. (Kulcsar-Istvanovits, *a.g.m.*, s. 167.).

sağlamak için de Aetius, oğlu Carpillo'yu Hun sarayına esir olarak gönderdi. 434 yılına gelindiğinde Doğu Roma, Hunlara karşı ittifaklar oluşturmaya başladı. Bu durumdan rahatsız olan Rua, Doğu Roma'ya elçi gönderdi ve ardından sefer hazırlıklarına başladı.

Rua, siyasette Uldız'ın izinden politikalarını yürüttü. Bu sırada Doğu Roma İmparatoru ise Hun ordusunda karışıklık çıkarmaya çalıştı. Ayrıca Hunlara bağlı olan kavimler ile Hunlar arasına fitne sokarak bu kavimlerin Hunlardan ayrılmasını sağlamaya çalıştı. Böylelikle Balamir'den itibaren toplanan kavimler tek tek Hunlardan koparılıp, Hunlar yalnız bırakılacaktı. Rua ise Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Hun topraklarında faaliyete geçirdiği casusluk şebekesini ve propagandacıları ileri sürerek tertiplediği Balkan Seferi'nde (422), mukavemet göstermeyen Doğu Roma İmparatorluğu'nu yıllık vergiye bağladı: 350 libre altın (25,200 solidus).[223] Bu sırada 434 yılında Rua, Pannonia'da yıldırım çarpması sonucu öldü ve bu durum Roma'da sevinçle karşılandı. 19 Ekim 439'da Kartaca'yı (Carthago) ele geçiren Vandallar, Batı Roma İmparatorluğu'nun can damarını kesmiş oluyorlardı, çünkü Afrika'dan Akdeniz yoluyla taşınan tahıl ve vergi Roma ordusunu ve bürokrasisini besliyordu.[224] Batı Roma İmparatorluğu 442 yılında Vandalları tanımak zorunda kaldı.

[223] Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 73.
[224] Kaçar, "Eskiçağ Akdeniz…", s. 212.

II. BÖLÜM

BATI HUN KAĞANI ATTİLA VE ROMA İMPARATORLUĞU

II.1. Attila'nın Karakter Özellikleri

Hunların başına geçtiği zaman 39 ya da 40 yaşında olan Attila,[225] babası Muncuk erken öldüğü için amcası Rua'nın yanında yetişti. Rua ile birlikte seferlere katılan Attila, çeşitli kavimleri yakından tanıma imkânı buldu aynı zamanda devlet idaresini ve Hunların iç ve dış siyasetinin esaslarını öğrendi.[226] Rua'nın ölümünden sonra Avrupa Hunlarının başına Muncuk'un oğulları, Attila ve Bleda kardeşler geçti. O, kardeşi Bleda ile birlikte Türk, Cermen, Alan, Frank gibi birçok topluluğu içinde barındıran bir devleti idare etmekte idi.[227] Bleda büyük kardeş olarak asıl yönetici, Attila ise Bleda'ya hem yardımcı olmak hem de devlet işlerini yönetmek için başa geçti.[228]

---

[225] Attila'nın isminden yola çıkarak Hunların, İtil (Volga) Nehri civarında bulunduğu sırada yani 390-395 yılları arasında Attila'nın dünyaya geldiği varsayıldı. Yazılan romanlarda, Attila'nın gençlik yıllarında Roma sarayında rehin bulunduğu, bu sayede Romalıları çok iyi tanıdığı iddia edildiyse de bu bilgiler hiçbir kaynak tarafından teyit edilmedi bkz. (Ali Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler: Buluntular ve Kalemin Dilinden Avrupa'da Hun Kültürü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, Mayıs 2016, s. 148.).

[226] Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 74.

[227] Günal, *a.g.e.*, s. 79. Hunların yanında İtil Nehri'nden Karadeniz'in kuzeyine kadar olan bölgede Beş-ogur, Altı-ogur, On-ogur, Şar-ogur boyları yaşardı. Azak Denizi'nin doğusunda Akatir; İtil Nehri'nin doğusunda Sabar ve diğer Türk boyları bulunuyordu. Ural Dağları ile Baltık Denizi arasındaki bölgede Çeremis, Mordvin, Merya, Veşi, Çud, Est, Vidivari gibi Fin-ogur boyları yaşıyordu. Kafkas Dağları'ndan Tuna Nehri'ne kadar olan bölgede Alan, Sarmat, Baştarna, Neur, Roxolan vb. kavimler bulunuyordu. Cermen kavimleri olan Ostrogot, Gepid, Turciling, Sueb, Markoman, Quad, Herul, Rugi, Skirler ise dağınık durumda bulunuyorlardı. Hun Devleti'ne bağlı olan bu kavimler federatif yapıda oldukları için sadece liderleri vasıtasıyla bağlıydı. Attila'nın, Cermenya üzerine yaptığı seferden sonra Burgond, Bayavur, Yuthang; Ren Nehri civarında Frank, Türing, Longobard gibi kavimler de Avrupa Hunları'na liderleri vasıtasıyla bağlandı bkz. (Taşağıl, *a.g.e.*, s. 260; "Kavimler Göçü", *Eskiçağ Araştırma Dergisi*, S 5, Y 1, Ağustos 2018, s. 39; Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 76; Abdullah Üstün, *Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar, Batı Avrasya'da Erken Türk Varlığı*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013, s. 33; Yavuz Tiryaki (Haz.), *Türk Dünyası Kültür Atlası: İslam Öncesi Dönem*, C 1, Türk Küktürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 100; Çerçi, *a.g.m.*, s. 81.).

[228] Türklerde hükümdarlar daha sağlıklarında kendilerinden sonra hâkimiyetlerinin kime intikal edeceğine karar verirler ve tahta çıkacak veliahdı tayin ederlerdi. Bleda ve Attila veliaht seçilme yöntemiyle tahta çıktılar bkz. (Kürşat Koçak, "İslamiyetten Önceki Türk Devlet Geleneklerine Göre Tahta Çıkma Töreni ve Yöntemleri", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S 4, Haziran 2011, s. 110.).

Priscus ve Jordanes'te, Attila'nın soy ağacına rastlanmasa da Marcel Brion'dan edinilen bilgilere göre Attila'nun soy ağacı şu şekildedir:

> "*Attila'nın babası: Mundzuk, onun babası: Türda, onun babası: Scemen, onun babası: Ethe, onun babası: Opos, onun babası: Kadişa, onun babası: Berend, onun babası: Sülthan, onun babası: Bülşü, onun babası: Bolüğ, onun babası: Zambur, onun babası: Zamur, onun babası: Reel, onun babası: Levent, onun babası: Kulş, onun babası: Onpüd, onun babası: Miske, onun babası: Mike, onun babası: Betzer, onun babası: Rüdli, onun babası: Şanad, onun babası: Bükrem, onun babası: Bondoford, onun babası: Tarkans, onun babası: Othmar, onun babası: Radar, onun babası: Beler, onun babası: Kear, onun babası: Kewe, onun babası: Kelad, onun babası: Dama, onun babası: Bor, onun babası: Nemroth, onun babası: Şüs, onun babası: Şam"*[229]

Attila'nın karakter özelliklerine bakacak olursak Jordanes,[230] Attila hakkında; yürüyüşünde kibirli olduğu, gözlerinin yuvarlak, boyunun kısa, kafasının büyük, gözlerinin küçük, sakalının ince, burnunun düz olduğunu ve kökeninin kanıtlarını gösteren esmer bir cildi olduğu bilgilerini verir. *[231]* Attila, fazla gülmezdi. Sürekli ciddiyet sahibiydi. Ayrıca Attila, kararlı bir insandır. Her şeyin aşırısından kaçınırdı. Fazla yemek yemezdi. Bunun nedeni ise amcası Oktar'ın çok yemek yemesinden dolayı ölmesiydi. Ayrıca sadelikten yanaydı. Misafirleri altın ve gümüş kaplı kaplarla yemek yerken kendisi ise tahta kaplarla yemek yerdi.[232] Attila, normal zamanda olduğu gibi savaşlarda da askerleri ile aynı kıyafetleri giyerdi. Böylelikle onlardan farklı olmadığını halktan biri olduğunu ordusuna hissettirirdi. Anlaşılan o ki liderin makamı ile halkı arasına mesafe koymaması, onlardan biri olduğunu hissettirmesi gücünü arttırmaktadır.[233] Bu sayede Attila kısa sürede halkın desteğini

---

[229] Brion, *Attila*, s. 27.

[230] Jornades, 6. yüzyılda yaşadı. Got kökenli olmakla birlikte Roma'da sekreterlik ya da noterlik görevini yürütüyordu. Jordanes'in adını taşıyan iki kitabı vardır. Bunlardan ilki "Romanorum" diğeri ise "The Gothic History"dir. "Romanorum"da evrensel tarihi anlatırken "The Gothic History"de Got Tarihi'ni anlattı. Ayrıca Attila ile ilgili tasvirlere ve bilgilere yer vererek Catalaunum Savaşı'nı detaylı olarak ele aldı bkz. (Jordanes, *The Gothic History of Jordanes*, (Ed. Charles Christopher Mierows), Oxford University Press, Oxford, 1915, s. 2-10.).

[231] Jordanes, *a.g.e.*, s. 102; Ahmet Yılmaz, "Attila'nın Siyasi Hayatı, Şahsiyeti ve Karakteri", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 2, S 1, s. 153.

[232] Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyah Priskos…, s. 48.

[233]Gülnaz Kılıç Özkaynar, "Tarihte Öne Çıkan Türk Lider Örnekleri Üzerine Bir İnceleme", *JEBM*, C 1, S 1, s. 21.

topluyordu. Attila'nın bu özelliği kendisine bağlanan kabilelerin bağlılıklarının artmasını sağlıyordu.

Priscus'tan edinilen bilgiler ışığında Attila'nın kıyafetleri ile Hun halkının kıyafetleri arasındaki tek farkın temizlik olduğunu anlıyoruz. Attila'nın kıyafetleri, maiyetindeki halkın kıyafetlerine göre temizdir. Roma İmparatorları'nın ihtişamlı taçlarına rağmen Attila'nın başındaki demir taç, paslı idi.[234] Attila, sadelikten yana olduğu kadar Bleda ise zevk düşkünüydü. Attila'nın nefret ettiği Zerkon'u himaye eder ve sıkıldıkça kendisini eğlendirmesini isterdi. Bleda, Attila'nın aksine devlet yönetiminde tecrübesizdi. Attila, diplomasi işlerinden çok iyi anladığı halde Bleda ise bu tür işlerde hep sönük kaldı. Rivayete nazaran Bleda yahut Buda Tuna kenarında kendi namına bir şehir yaptırdı ve bu şehre Buda denilmeğe başlandı.[235] Attila ise daha sonra bu şehre kendi adını vererek Etzelburg olarak adlandırdığı rivayet olunur.

Attila'ya onun tarihini yazanlardan daha değişik bir açıdan bakıldığında, bugün onu bir atılımcı, diplomat, toplumsal reformcu, devlet adamı, son derece zeki bir mareşal ve görkemli devletlere ev sahipliği yapmış biri olarak görmek mümkündür.[236] Etrafını çok iyi gözlemlerdi. Elçiler sarayına geldiği zaman onları gözlemler ve sessizce onları dinlerdi. Bu sayede onlar hakkında bilgi edinirdi. Bir meseleyi çözmek için acele etmez ve o mesele hakkında bilgiler toplardı. En son o mesele hakkında yeterince bilgi topladıktan sonra karar verirdi. Bir savaşa girişmeden önce bir sebep üretir, sebepsiz hiçbir savaşa girişmezdi ve aynı zamanda yaptığı akdi bozan taraf da olmadı. Bunun en güzel örneğini Margus ve Anatolias Antlaşmaları'nda görüyoruz. İki antlaşmaya baktığımız zaman da akdi hep Doğu Roma'nın bozduğunu görüyoruz.

---

[234] Ekrem, *Attila…*, s. 36.
[235] Namık, *a.g.e.*, s. 28.
[236] Wess Roberts, *Hun İmparatoru Attila'nın Liderlik Sırları*, (Çev: Yakut Eren), İlgi Yayınları, İstanbul 1989, s. 15.

Savaştan önce diplomasiye önem verirdi. Bir yere savaş ilan etmeden önce elçiler gönderir niyetini belli ederdi. Bu elçiler sadece diplomasi amacıyla gönderilmezdi. Elçiler ayrıca savaş ilan edilecek krallık/imparatorluk hakkında bilgi toplar ve Attila'ya gelerek gördüklerini/duyduklarını anlatırlardı. Bu elçilerin Hunca, Grekçe ve Latince dillerini çok iyi bilen kişiler olduğunu dönem kaynaklarından anlamaktayız.

Attila ayrıca savaştan önce planlar yapardı. Savaşın her ayrıntısını düşünürdü. Attila, tam bir savaş ustasıydı. Çocukluğundan itibaren sıkı bir savaş ve devlet eğitimi alan, amcasıyla beraber bütün savaşlara katılan; demir bilekli, çelik yürekli bir Türk asilzadesiydi.[237] Son derece iyi bir şekilde ok ve kılıç kullanırdı. Ayrıca ata da çok iyi bir şekilde binerdi. Ata iyi derece binmesinin nedeni Asya Hun Devlet geleneğinde olduğu gibi ilk olarak koyun üzerine binerek avlanılırdı. Böylece ilk binicilik/savaşçılık tecrübesini kazanılırdı. Daha sonra ise ata binebilecek çağa geldiğinde at üzerinde avlanır ve bu süreçte silahları kullanma ve ok atma konusunda uzmanlaşırdı. Attila, "Villam" (şimşek) adında bir ata biner, siyah bir kürk giyer, başına da siyah bir miğfer takardı ayrıca dünyada ilk posta teşkilatını da kurdu.[238] Attila, yeri geldiğinde merhametli olduğu gibi yeri geldiğinde ise karşısındakine korku salmayı bilen bir yapıya sahiptir. Tehlike ya da tehdit durumlarında yeni çözüm yolları üretmeyi hemen beceren bir yapıya sahiptir. Babasının ölümünden sonra amcalarının yanında yetişen Attila; Roma medeniyetiyle yakın temasler kurmak, Roma İmparatorluğu'nun siyasi ve askeri politikaları hakkında fikir sahibi olabilmek ve tecrübe kazanabilmek amacıyla, Hun idareci çocuklarıyla beraber Roma sarayına gönderildi.[239] Attila çift başlı imparatorluk hakkında her şeyi bilirdi, ayrıca Yunanca ve Latinceyi de çok iyi konuştuğu iddia edilirdi.[240]

[237] Gömeç, *a.g.m.*, s. 118.
[238] Hasan Günaydın, *Tanrı'nın Kırbacı Attila'nın Liderlik Sırları*, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016, s. 40.
[239] Hacı Çoban, "Atilla ve Avrupa Hunları, Batı Roma İlişkilerinde Evlilik Meselesi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C 7, S 17, Haziran 2019, s. 59.
[240] Paul Roux, *a.g.e.*, s. 72.

Daima başını arkaya doğru tuttuğu ve etrafına her zaman dikkatle baktığı için herkese inatçı ve emredici bir karakter hissi verirdi.[241] Attila'nın bu hissi vermesinde; kendisinin Tanrı tarafından seçilmesi, devlet yönetiminde imparatorluk mizacının önemli olması ve Attila'nın da ciddi bir kişiliğe sahip olmasının etkisi vardır. Avrupa Hun İmparatoru ile ilgili kayıtlarda ilahi menşe telakkisi ortaya koyar.[242] Attila, kendisine hükümdar olma yetkisinin Tanrı tarafından verildiğine inanıyordu. Türklerde, yöneticilerinden hiçbiri seçme yoluyla tahta oturmadı ve hakanlık hiçbir zaman seçim yoluyla kazanılmadı.[243]

Attila'da, kut[244] inancının oluşmasında Ares'in kılıcını bulması etkili oldu. Anlatıya göre bir çoban ineklerini otlatırken, inek/buzağısından birinin ayağının kesildiğini gördü. Çoban korkuya kapılarak ayağındaki kesiğin sebebini araştırmaya başladı. Yerdeki kan izlerini takip eden çoban, kılıcın bir parçasının toprak yüzeyine çıktığını ve bunun da inek/buzağının ayağını kestiğini gördü. Bu kılıcı bulan çoban, Attila'nın yanına giderek kılıcı Attila'ya verdi. Attila ise bu kılıcın Tanrı Ares'in kılıcı olduğunu söyleyerek bu kılıç sayesinde "Dünya İmparatorluğu"nun kendisine bahşedildiğini ilan etti.[245] Görüldüğü üzere Asya Hunları'nda olduğu gibi Avrupa Hunları'nda da ülkeyi yönetme yetkisinin Tanrı tarafından kendisine verildiği inancı, başka bir deyişle "kut" inancı mevcuttur. Böylelikle Attila, Tanrı'dan aldığı güç ışığında giriştiği bütün işlerde başarı sağlayacağına inandı.

---

[241] Yılmaz, *a.g.m.*, s. 154.

[242] Abdulkadir Donuk, "Türk Devletlerinde Hâkimiyet Anlayışı", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S 10-11, y. 1979-1980, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981, s. 49.

[243] Şafi Tekin, "Türklerde Devlet-Kimlik İlişkisi: Devlet Kimliği", *Milliyetçilik Araştırma Dergisi*, C 1, S 2, 2019, s. 94.

[244] Türk devlet anlayışına göre devleti yönetme yetkisinin Tanrı tarafından kendilerine verildiğine inanılırdı. Buna başka bir deyişle "kut" inancı denirdi. Tanrı kendi gücünün temsilcisi olarak yeryüzünde hükümdarı seçer; hükümdar ise yüksek bir başarı göstererek dağınık durumdaki Türk boy ve kavimlerini kendi idaresi altında toplar, daha sonra da devlet kurucusu olarak tahta çıkardı. Devlet kurmak isteyen bir kişi öncelikle hem itibarlı hem de tanınmış bir boyun başkanı olmalıdır. Ayrıca teşkilatçılık bakımından da yetenekli olmalıydı. Başa geçmek isteyen boy başkanı ilk olarak kendi boyundan başlayarak otoritesini kabul ettirir daha sonra diğer boylara yönelirdi. Kendisini kabul ettirme meselesi iki şekilde gerçekleşirdi: İkna ya da savaş. Başkana bağlı boy sayısı ne kadar fazla olursa kurulan devlet de o kadar güçlü temellere oturtulurdu. Kendisini çeşitli kavimlere kabul ettiren boy başkanı artık budun konumuna yükselir ve hükümdar ilan edilirdi. Balamir de bu anlayış doğrultusunda Hunlara hükümdar oldu bkz. (Koçak, "İslamiyetten...", s. 108.).

[245] Ares'in kılıcının, Attila'ya Tanrı tarafından verildiği ve kılıcın bir çoban tarafından bulunduğu Priscus'un yazdığı eserde geçmektedir bkz. (Ahmetbeyoğlu, Grek Seyyah Priskos…, s. 53.); ayr. bkz. (Karatay, "Doğu...", s. 11.).

Kendisinin yenilmez bir imparator olduğunu düşünüyordu. Sahip oldukları ifrat siyasi ve askeri hassa, Mete Han'ı, Attila'yı ve Cengiz Han'ı iktidar hırsına bürüdü ve bu hırsı ancak dünyanın dört bir yanındaki kavimlerin mağlup edilerek kendilerine bağlanması dindirebilirdi. [246] Bununla birlikte Attila, kavimleri kendine beyleri vasıtasıyla bağlardı ve merkezi otoriteye önem verirdi. Kendine yardımcı olmak üzere bir kağan atamak yerine devleti tek başına yönetti. Böylelikle iki kağan arasında olacak görüş ayrılıklarını sonlandırdı. Bu da Attila'nın merkeziyetçi bir imparatorluk oluşturmaya çalıştığının en büyük kanıtıdır. Attila, Cengiz Han'dan önce gelen dünya hâkimiyetine inanan en büyük örgütçü olarak ün kazandı.[247] Fakat bütün bunlara rağmen Attila'nın kurmuş olduğu imparatorluğun uzun süre dayanmamasına sebep, gine Attila'nın yerleşmekten hoşlanmayan ve daima bir yerden başka bir yere gezme ve dolaşmasını seven ruhudur.[248] Attila, çağlar sonra bile Avrupa halkını etkiledi ve destanlarına konu oldu. Attila, Alman halk edebiyatının en eski destanlarından olan "Nibelungenlied"e Etzel adıyla "iyi bir kral" sıfatıyla girerek burada Kriemhild'in ikinci kocası olarak gösterildi ve kendisine Dietrich von Bern ve Hildebrad gibi kahramanlar refakat etti.[249]

Son olarak da Attila'nın kafasında planladığı ve hayata geçirmeye uğraştığı çalışmalara bakacak olursak Reşat Ekrem bize şöyle bir sıralama yapmaktadır:

1- Türkler, başka milletin boyundurluğu altında yaşamayacaktı.

2- Bütün Türkler bir bayrak altında toplanacak ve bir Türk Devleti kurulacaktı.

3- Bu Türk Devleti'nin karşısında hiçbir kuvvet duramayacak idi. İslav ve Cermen kavimleri, Bizans ve Batı Roma İmparatorlukları bu yeni kurulan Türk Devleti'ne hizmet edecekti.

[246] Deer, *a.g.m.*, s. 175.
[247] Ahmet Adıgüzel, "Doğu Batı Algısında Attila", *Turkish Studies*, C 8, S 5, Ankara, Bahar 2013, s. 4.
[248] The Hon S. Runcıman, "Orta Çağların Başlarında Avrupa ve Türkler", *Belleten*, C VII, S 25, Ankara 1943, s. 47.
[249] Akdes Nimet Kurat, *Hunlar ve Attila*, *Türk Dünyası El Kitabı Coğrafya-Tarih* (s. 177), C 1, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1992, s. 177.

4- Çin, Hint ve İran[250] üzerine sefer yapılacaktı. Bütün kavimler itaat altına alındıktan sonra cihanşümul bir Türk İmparatorluğu kurulacaktı.[251]

II.2. İki Kardeş (Attila ve Bleda) ve Doğu Roma İlişkileri

Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius, Rua'nın ölümüne sevinirken bu sevinç fazla uzun sürmedi. Rua'dan sonra Avrupa Hun tahtına Attila ve Bleda kardeşler geçtiler ve kısa bir süre sonra da rahatladığını düşünen Doğu Roma İmparatorluğu'nun surları önünde gözüktüler. Attila ve Bleda, at üzerinde Doğu Roma İmparatorluğu'nun gönderdiği elçiler ile görüştüler. Elçiler daha önce alışık olmadıkları bu tip görüşmeden rahatsızlık duysalar da görüşmenin eşit şartlarda olması için at üzerinden inmediler. Atların hareket halinde olması elçileri zor duruma düşürse de Attila bu durumdan hoşnuttur.

Attila, elçilerle barış şartlarını görüşmeden ve antlaşma maddelerini ortak kararlaştırma yoluna gitmeden, antlaşma şartlarını direk Doğu Roma yazıcılarına (kâtip) at üzerinde yazdırdı ve bu şartları elçiler hiçbir koşul öne sürmeden kabul etmek zorunda kaldılar. Bu antlaşmayı Roma tarafında elçi Plintha, Hun İmparatorluğu adına ise Attila ve Bleda; Moesia Superior'un [252] Margus şehrinde imzaladılar ve bu antlaşma tarihe Margos Antlaşması (435) olarak geçti. Bu anlaşmayı Türk geleneklerine uygun şekilde imzaladılar ve iki tarafında antlaşmaya uyması için karşılıklı ant içtiler.[253] Bu antlaşma şartlarına göre Doğu Roma İmparatorluğu ödediği vergiyi iki katına çıkardı. Romalılar ödediği 350 libre altını

[250] Turhan Kaçar'a göre Attila'nın aklında böyle bir düşünce yoktur. Bu sefer Batı Roma İmparatorluğu'nun en güçlü komutanı olan Aetius'un, gönderdiği elçiler vasıtasıyla Attila'nın yönünü İran'a çevirme çabalarının bir parçasıydı bkz. (Kaçar, "Priscus'u Nasıl Okumalıyız?", s. 55.); Attila, amcalarının Roma İmparatorluğu'ndan aldıkları ücret karşılığında asker göndermelerine itiraz ediyordu ve bütün Türkleri bir bayrak altında toplama düşüncesindeydi. Ayrıca Attila, kafasının içinde, Çin Denizi'nden Atlas Denizi'ne kadar olan alanı kaplayacak bir Hun İmparatorluğu meydana getirmenin planlarını yapıyordu karş. (Ekrem, *Attila…*, s. 26.).

[251] Ekrem, *Attila…*, s. 27. Ayrıca bkz. (Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…*, s. 46; Brion, *Attila*, s. 37.).

[252] Günümüzde Sırbistan'ın Pasarofça şehri

[253] Türklerde ant içme ritüelleri için bkz. (Abdulkadir İnan, "Eski Türklerde ve Folklorda "Ant"", *DTCF Dergisi*, C 6, S 4, 1948, s. 279-281.).

700 libre altına çıkardı, bunun yanı sıra Hunlar'dan kaçan kaçakları Doğu Roma kabul etmeyecek ve ellerinde bulunan tutsakları ise serbest bırakılacaktı. Hunların elinde bulunan her bir Romalı esir için 8 altın fidye ödenecekti. Ayrıca Tuna Bölgesi'nde ticaret yapmak için serbest bir bölge oluşturulacaktı[254]. Bu bölge askerlerden tamamen arındırılacaktı. Burada görüldüğü üzere Attila, sınırlarında güvenli bir bölge oluşturarak düşman saldırılarına karşı kendi askerlerini taksim etmek için zaman kazanmak istedi.

Antlaşma şartlarına göre teslim edilen Mama ve Atakam adlı iki Hun reisi, Trakya'da bulunan Carsus Kalesi'nde idam edilerek Doğu Romalıların dehşete düşmesi sağlandı. Bu idam bir çeşit ders niteliğindeydi. Hunlardan kaçanların sonunun bu iki reis gibi olacağının habercisiydi. Ayrıca Doğu Romalıların da antlaşma şartlarına uymamaları halinde gözlerinin yaşına bakılmaksızın öldürüleceğinin habercisiydi. Margus Barışı imzalandıktan sonra Hun Devleti, Hun veya İskit soyundan olan Sorosgi kabilesini 435 yılında itaat altına aldı.[255] Afrika ve Sicilya, buğday üretimi yapıp Roma'ya gönderiyordu. Afrika'yı Vandallar işgal edince halk Afrika'nın kurtuluşu için Aetius'tan yardım istedi. Afrika seferi için yaklaşık bin gemiden oluşan bir donanma kuruldu. Aetius, Hunların Margus Seferi'ne çıkması üzerine Afrika üzerine harekete geçti. Bununla birlikte kurulan bu ordunun II. Theodosius'a da yardıma gitmesini engellemiş oldu.

Margus Barışı'ndan sonra Attila ve Bleda, Hun ordusunun teşkilatlanması için çaba harcadılar. Hun Devleti, imparatorluk karakterini Attila Devri'nde kazandı. Bu devirde sınırlar genişletilmeye ve kendilerine bağlı olmayan Hun kabileleri itaat altına alınmaya başlandı. Bu kabileler üzerine önce diplomasiyle gidildi ve kendilerine tabi olmaları istendi. Kendilerine mukavemet göstermeleri halinde ise şiddet yoluna başvurularak kendilerine tabi hale getirdiler. Bu dönemde Oktar'ın ölümüne sebep olan Burgundlar ortadan kaldırıldı. Alp Dağları ile Baltık Denizi

[254] Vasılıev, II. Theodosius'un Tuna Nehri'nin cenubundaki araziyi terk etmek zorunda kaldığını ve bundan sonra Avrupa Hunlarına içinde Priscus'un da bulunduğu bir heyetin gönderildiğini yazar bkz. (Vasılıev, *a.g.e.*, s. 121.).
[255] Acar, *a.g.e.*, s. 19.

arasında yaşayan çeşitli Cermen kavimleri ve bunlara bağlı gruplar, Ren Nehri ile Hazar Denizi'nin biraz doğusundaki bölgelerin büyük bölümü Bleda ile Attila'nın hâkimiyetini kabul ettiler.[256]

440 yılına gelindiğinde ise Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius, Hunlara göndermeyi vaat ettiği vergiyi göndermedi ve Hunlara karşı ittifaklar kurma yoluna gitti. 445 yılına gelindiğinde Gaiserik, 442 Antlaşmasıyla Roma hâkimiyetinde kalan Moretanya eyaletlerini, Sardınya, Korsika ve Balear Adaları'nı da ele geçirdi.[257]

Bu durum üzerine Attila, Doğu Roma'ya elçi göndererek verginin ödenmesini istedi. Bu durum istediği gibi sonuçlanmayınca da Attila; Doğu Roma üzerine sefere çıktı. Bu sırada Constantinopolis'te de şiddetli bir depremin olmasını fırsat bilen Attila, Doğu Roma üzerine hareket ederek Ratiaria, Naissus,[258] Sardica, Marcianapolis, Silistre, Plovdiv, Arcadiopolis,[259] Filibe şehirlerinin bır kısmını yağmalayak bir kısmını da hâkimiyetleri altına alarak Termopil'e kadar geldi. Bu arada Vandallar'a karşı Sicilya'da bulunan Doğu Roma birlikleri ile Pers sınırındaki garnizonların geri dönmesi ve Prens Aspar komutasındaki bu kuvvetlerin 447 yılında Chersones'de Hunlar'a mağlup olması Roma için her şeyin sonu oldu.[260] Hun ilerleyişi karşısında çaresiz kalan Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius, Hunlarla ittifak yapma yoluna gitti ve Anatolius Barışı (447) yapıldı.

Anatolius Barışı şartları, Margus Barışı şartları ile benzerlik gösterir. Margus Barışı'nda kararlaştırılan vergiler 700 libreden 2100 libre altına çıkarıldı. Ayrıca Margus Antlaşması'nda kararlaştırılan her bir Roma esiri için ödenecek 8 altın bu antlaşmada 12 altına yükseltildi. Margus Barışı'nda olduğu gibi Anatolius Barışı'nda da Doğu Roma, kendilerine sığınan Hun esirlerini kabul etmeyecektir. Ayrıca Attila,

[256] Acar, *a.g.e.*, s. 19.
[257] Basık, *a.g.e.*, s. 255.
[258] Niş
[259] Lüleburgaz
[260] Ali Ahmetbeyoğlu, "1550. Yıldönümünde "Anatolius Barışı" Hakkında Düşünceler", *Tarih Dergisi*, S 36, İstanbul 2000, s. 3; Confessor, *a.g.e.*, s. 103.

II. Theodosius'un ödemediği vergilere karşılık 6000 libre altın istedi. Ayrıca Attila, Margus Barışı'nda olduğu gibi Anatolius Barışı'nda da serbest pazar bölgesi için askerden arındırılmış bir bölge istedi. Attila, aşağı Tuna'da bulunan 500 km uzunluğundaki bir alanın imparatorluk yönetiminden çıkması için çağrıda bulundu ve Singidiunum'dan Ziştova'ya kadar uzanan ve Naissus yüksekliğine kadar gelen bir arazi şeridi Attila'nın yönetimine terkedildi.[261] Bunlar büyük miktarlardı ve Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius, miktar artınca ödemeyi sürdürmekte güçlük çekti.[262] Doğu Devleti'ni mali bakımdan sıkıp suyunu çıkaran Attila, nihayet batıya döndüğünde bütün Balkan Yarımadası tahrip ve talan edilmiş bulunuyordu.[263]

II.3. Attila ve Batı Roma İlişkileri

Attila, 445 yılında Bleda'nın [264] ölümü üzerine Avrupa Hun İmparatorluğu'nu tek başına yönetmeye başladı. Attila, başını Hunların çektiği ve içinde çeşitli Cermen kavimlerinin de bulunduğu "konfederasyonun"[265] başına geçti. Bu konfederasyonun

---

[261] Acar, *a.g.e.*, s. 27.

[262] Peter Guest, "Roman Gold and Hun Kings: the use and hoarding of solidi in the late fourth amd fifth centuries", *Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop Radziwill Palace Nieborow (Poland) 3-6 September 2005*, Moneta 2008, s. 296.

[263] Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 53.

[264] Bleda, eceliyle mi öldü yoksa Attila tarafından mı öldürüldü konusu üzerinde anlaşma sağlanamadı. Kaynakların bazısı Bleda'nın, Attila tarafından öldürüldüğünü yazdı: Attila, sadık adamlarına ve Cermen vassallerine dayanarak kardeşi Bleda'yı pusuya düşürüp öldürdü bkz. (Baştav, *Büyük Hun Kağanı Attila*, s. 106; İsmet Parmaksızoğlı-Yaşar Çağlayan, *Genel Tarih*, C 1, Funda Yayınları, Ankara 1976, s. 313; Namık, *a.g.e.*, s. 28; Sinor, *a.g.e.*, s. 261.); Confessor kroniğinde ise Attila, kardeşi Bleda'dan kurtuldu diye geçer. Açık bir ifade olmasa da akla Attila tarafından öldürüldüğü gelebilir bkz. (Confessor, *a.g.e.*, s. 159.); Buna karşılık Bleda'nın kendi eceliyle öldüğünü savunan kaynaklar da vardır. Attila, Bleda'yı öldürecek olsa 10 yıl neden beklesin? 10 yıl boyunca ikili yönetimi sürdürüp Bleda'nın yönetici vasfından uzak hareketlerine neden katlansın? Tahta geçtiği ilk andan itibaren Bleda'yı ortadan kaldırarak tek başına hükümdar olacak bir güce sahipti. Ayrıca Avrupa Hunlarını yönetme yetkisinin tanrı tarafından kendisine verildiğini düşünüyordu. Bu düşünceye ulaşmasında Ares'in kılıcını bulması etkili oldu ve bu sayede halkın da desteğini aldı. bkz. (Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 67, Howarth, *a.g.e.*, s. 38-39.).

[265] Devletler birliği bkz. (İsmail Parlatır, "Konfederasyon", *Türkçe Sözlük*, C 2, TTK Basımevi, Ankara 1998, s. 1352.); Bu toplulukarın en üstünde Hunlar vardı ve topluluklar Attila'ya liderleri vasıtasıyla bağlıydılar. Attila, bu kavimleri iç işlerinde serbest bıraktı fakat dış işlerinde Attila'ya bağlıdırlar. Savaş zamanında Attila'ya ordu göndermek ya da Attila ile birlikte savaşa katılmak zorundadırlar. Ayrıca Hun üstünlüğünü tanıyarak Hunlar ile birlikte hareket etmek zorundadırlar. İsyan etmeleri durumunda Hunlar tarafından isyanları bastırılır ve tekrar Hunlara tabi hale getirilirlerdi. Attila'nın konfedarasyonun mu federasyonun mu başına geldiği konusunda eleştiri olarak Attila'nın fedarasyonun başına geçtiğini savunan görüşte mevcuttur. Birbirine bağımlı olmayan, her biri kendi yönetimine sahip kabileler kesinlikle "Kabileler Federasyonu" olamaz. Avusturya-Macarisyan ya da Büyük Britanya, Rusya ve Fransızların Cermenlere karşı oluşturduğu Antanta İttifakı eşit haklara sahip taraflarca oluşturulduğu için federasyon olarak isimlendirilir bkz.

en tepe noktasında "Attila Hunları" bulunurdu. Attila Hunları'ndan sonra ise konfederasyonda Cermen kavimleri bulunurdu. Bunlar; Transilvanya'da bulunan Gepidler, Heruller, Skirler, Markoman'lar, Türing'ler, Burgund'lar, Bukter'ler, Bastarn'lar, Ripuar Frankları, Alamanlar ve Süebler; Karadeniz'in kuzeyinde bulunan Ostrogotlar; Karadeniz'in kuzeyinde, Don ve Kuban boylarında Utigur ve Kutigur Bulgarları; Kafkaslar'ın kuzeydoğu bölgesinde ise Alanlar yer alıyorlardı.[266]

Attila, bu konfederasyonun başına gelerek Avrupa Hun Devleti'ne, imparatorluk karakteri kazandırdı. Attila, hızlı bir şekilde başta merkezi otorite olmak üzere imparatorluğunu kuvvetlendirmeye çalıştı. V. yüzyıl başlarında Hun oymaklarının gevşek teşkilatından merkezi birliğe sahip kuvvetli bir devlet doğdu.[267] İlk olarak kendisine tabi kavimler üzerindeki otoritesini kuvvetlendirdi. Daha sonra Hunlar ve bağlı kavimlerden oluşan güçlü bir ordu meydana getirdi. Diğer devletlerle yazışmalarını sağlayacak kâtipleri ve diğer devletlerle iletişimi sağlayacak tercümanları muhafaza etti.

V. yüzyılda bu Hun Devleti'nin sınırları mütemadiyen genişleyerek, nihayet büyük Hun kumandanı Attila'nın zamanında (445–453), Hun imparatorluğu sınırları ötesinde Ren, Tuna ve Volga Nehirleri arasında bütün sahalar girdi.[268] Bu sınırların genişlemesine bağlı olarak Attila'nın hükümet merkezi yani başka bir deyişle karargâhı tam olarak tespit edilememekle birlikte bu konu hakkında çeşitli görüşler yer alır:

> *"Bel, Timon, Benkö, Georgi, Moldvo'da; Ottokocsi, Katona, Gibbon, Yaszbereny yanında Kerekudvar'da; Deserici, Mogyorosi, Paugyay, Gyula'da; Dugonics, Szeged'de; Pray, Sinai, Klaproth, Schaffarik, Tourneux ise Tokay cenup taraflarında Nanas, Böszörmeny ve Ujvaro*

(Lev Nikolayeviç Gumilev, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, (Çev: Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2003, s. 184.).

[266] Kurat, *IV-XVIII…*, s. 21; Peter Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları*, (s. 112-122), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, s. 116.

[267] Laszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1993, s. 69.

[268] Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 69.

sarayındaki arazide Attila'nın hükümet merkezi bulunduğunu iddia etmektedirler."[269]

II.3.1. Kadeh Meselesi

449 yılına gelindiğinde Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius, Attila'ya bir elçilik heyeti gönderdi. Bu sırada Batı Roma İmparatorluğu da Attila'ya bir elçilik heyeti gönderdi. Batı Roma bu elçiler vasıtasıyla Attila'ya: Sava kıyısındaki Pannonia topraklarının Hunlara bırakıldığını ayrıca Attila'ya, Magister Militum unvanı tevcih edildiği ve bu unvana uygun olarak da yıllık vergilerin verileceğini bildirdi.[270] Doğu Roma elçilik heyetinin başında Maximinus bulunuyordu. Maximinus'un yakın arkadaşı olan Priscus'da [271] bu heyette görev aldı ve gördüklerini bize aktardı. İki elçilik heyeti de Attila ile görüşmek istedi ve bir müddet Attila'nın misafiri oldular.

Priscus'tan edinilen bilgilere göre, Batı Roma elçilik heyetinde Noricum (Noricae) Vilayeti Valisi Promutus, Comitis unvanı ile Romulus ve Askeri Kumandan olarak da Romanus bulunuyordu. Bu elçilik heyetine kâtip olarak Constanius ve Edecon vardı. Bu kâtiplerin yanında Orestes'in babası Tatulus da [272] yer alıyordu. Bu elçiler, Attila'nın Batı Roma'ya saldırmaması için Aetius tarafından gönderildiler. Attila, Batı Roma seferine çıkmak üzere eline bir sebep geçti. Attila'nın, gelen elçilik heyetinden istediği: Sylvanus'tu.

Hunlar, Pannonia'da bulunan Sirmium şehrini kuşattıkları sırada şehrin piskoposu ile Constantius antlaşma yaptılar. Bu antlaşmaya göre şehrin piskoposu, Constantius'a

[269] Namık, *a.g.e.*, s. 57.
[270] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 79; Çoban, *a.g.m.*, s. 60.
[271] Priscus'un doğum yeri tam olarak bilinmemekle birlikte 410-420'li yıllarda Pannonia'da doğduğu ve 470 yılında öldüğü düşünülür. Priscus, Constantinopolis'te üzt düzey memurlarla yakın ilişkiler kurdu. 448-452 yılları arasında Maximinus'a danışmanlık yaptı ve Attila'ya giden elçilik heyetinde yer aldı. Maximinus ile 450 yılında İsauria'ya ve sonrasında ise Roma'ya gitti. Maximinus ile birlikte 453 yılında Mısır'a gitti. 456 yılında ise magister officiorum (daireler amiri) Eusebius'un danışmanı oldu. Priscus, bu görevle olduğu sırada Karadeniz'in doğusunda bulunan Lazica Krallığı'yla yapılan barış görüşmelerinde bulundu bkz. (Kaçar, "Priscus'u Nasıl Okumalıyız?", s. 52.).
[272] Tatulus ile Romulus arasında akrabalık ilişkisi vardır. Çünkü Orestes, Romulus'un kızıyla Norici'um şehri olan Patavione'de (Avusturya'nın Yugoslavya sınırı) evlendi bkz. (Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…*, s. 39.).

"…eğer şehir ele geçirilir, kendi hayatta kalırsa kendini ve esir edilen şehir sakinlerini fidye vererek kurtarması için altın kadehler..."[273] verdi. Şehir alındıktan sonra Constantius, kadehleri Sylvanus'a altın karşılığında rehin bırakarak Roma'ya döndü. Ayrıca Constantius, Sylvanus'a eğer geri dönüp altınlarını vermezsem bu kadehleri istediğin gibi tasarruf yapabilirsin dedi. Attila ve Bleda arkasından yapılan bu gizli antlaşmanın gün yüzüne çıkması üzerine Constantius, Bleda tarafından kazığa oturtularak öldürüldü.[274]

Sylvanus ise o sırada Attila'nın elinden kurtulduğu için Attila, Batı Roma'dan Sylvanus'u talep ediyordu. Bu yüzden Batı Roma İmparatoru III. Valentinianus ve Aetius tarafından elçiler gönderilerek Sylvanus'un kadehleri Constantius'dan rehin olarak aldığını, fakat sonra Tanrı'ya adanan bu kadehleri kullanamayacağı için bir rahibe sattığını anlatmak ve Attila'nın bu kadehleri istemesinden vazgeçerse kadehlerin değeri kadar altın verileceğini fakat suçsuz olan Sylvanus'un talep edilmemesini rica edeceklerdi.[275] Bu görüşmelerin sonucunda Sylvanus'un teslim edilip edilmediği konusunda Priscus'da kesin bir bilgi mevcut değildir.

II.3.2. Attila'nın Batı Roma Prensesi Honoria ile Evlenme İsteği ve Honoria'nın Gönderdiği Yüzük Meselesi

Prenses Honoria, Batı Roma İmparatoru III. Valentinianus'un kız kardeşidir. III. Valentinianus'un erkek çocuğu olmadığı için Prenses (Augusta) Honoria'nın çocukları ya da onunla evlenen kişi Batı Roma'nın başına geçme ihtimali vardır. Bu yüzden III. Valentinianus, Honoria'yı koruma altına aldı, evlenmesine izin vermedi.

Honoria ise bu kadar kısıtlama arasında Eugenes ile ilişki yaşadı[276] ve bu ilişkinin meyvesi olarak hamile kaldı. Bu durumu öğrenen III. Valentinianus ise Eugenes'i

[273] Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…*, s. 39.
[274] Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…*, s. 39.
[275] Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…*, s. 40.
[276] Ayr. bkz. (Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 112.).

öldürterek Honoria'yı ise Constantinopolis'e sürgüne gönderdi. Prenses Honoria, Constantinopolis'te Pulcheria ve bakire kardeşlerinin gözetiminde manastırda kaldı. Prenses Honoria, manastırda kaldığı süre zarfında sürekli gözetim altında tutularak ahlak dersleri de aldı. Prenses Honoria'nın, Constantinopolis'te kaldığı bu süre diliminde manastırda doğum yaptığı söylenmektedir.

Honoria bu sırada Attila'ya, kendisini eş olarak seçtiğini ve kendisiyle evlenmek istediğini bildiren bir mektubu 450 yılında hadımı Hyacinthus vasıtasıyla gönderdi. Honoria'nın bu yüzüğü gönderme maksadına baktığımızda: Honoria, bu yüzüğü Attila'ya karşı beslediği sevgi için göndermedi. Honoria, bu yüzüğü göndermesindeki temel etken makam hırsıdır. Eğer Attila'yla evlenirse, o Roma İmparatoru olabilir, kendisi de imparatoriçe olurdu. Attila erkek kardeşiyle baş edemese bile, kendisi gene de Hunların kraliçesi olurdu.[277] Bu sayede Honoria iki taraf açısından da kârlı olacaktı. İki imparatorluktan (Batı Roma/Avrupa Hun) birinin tahtına oturma şansını elde edecekti.

Mektubun ve yüzüğün Attila'ya ulaşması üzerine direk harekete geçen Attila, diplomatik süreci başlattı. Attila, bu sayede hem Prenses Honoria'yı eş olarak alacak hem de Batı Roma'nın yarısına sahip olacaktı. Attila'nın kafasında tasarladığı plana bakacak olursak: Attila ilk olarak kendisini imparator olarak Batı ve Doğu Roma'da kabul ettirmek istiyordu. Attila, protokol olarak hem Batı hem de Doğu İmparatoru ile aynı seviyede olmak istiyordu. Bu kabul edilme sürecinin ise imparatorluk soyundan gelen biriyle evlenmesiyle mümkün olacağının farkındaydı. Attila, Galia Bölgesi'ni fethederek imparatorluğunun mevcut topraklarını genişletmek, Batı Roma tarafından verilen komutanlık unvanına ek olarak Honoria ile de evlenerek mevcut statüsünü yükseltip Roma yönetiminde imparatorlarla eşit olarak Avrupa'da üçüncü bir güç olmak istedi.[278]

[277] Bauer, *a.g.e.*, s. 134.
[278] Çoban, *a.g.m.*, s. 62.

Attila Hunlarının, Türkistan ile olan bağları devam ediyordu ve Türkistan'dan Avrupa'ya sürekli olarak bir göç hareketi vardı ve bu yol asırlar önce İskitler tarafından açıldı.[279] Attila, bu Hun kavimlerinin sadece en güçlülerini kontrolü altına aldığında diğerlerinin de kendi rızasıyla kontrolü altına gireceklerini düşünüyordu. Bunu gerçekleştirmek için ise imparatorluk topraklarına ihtiyacı vardı. Attila, böylelikle imparatorluk topraklarını ele geçirerek Türkistan'dan gelen Hun kavimlerine kalacak yer imkânı sunacaktı. En son düşüncesi belki de Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları'na hâkim olduktan sonra ve onlardan aldığı ordu desteğiyle Çin'e yönelmekti. Bu ihtimal düşük bir paya sahip olabilir belki de hiç olmayabilir ama Attila'nın kafasındaki ilk iki planı gerçekleştirmek için yoğun çaba harcadığını ve sonunda da amacına ulaştığını biliyoruz. Bu planın ilk aşaması olan Doğu Roma İmparatorluğu, Attila'ya göre kendi kontrolündeydi ve sıra Batı Roma İmparatorluğu'ndadır. Denis Sinor, Attila'nın düşünce ve planlarını belirlemek mümkün olmadığını fakat bununla birlikte Batı Roma İmparatorluğu'na siyasal anlamda girmek istediğini ve Batı'da en büyük iktidar sahibi olmak istediğini söyledi.[280]

Planlarını uygulamaya geçen Attila, Batı Roma'ya elçiler göndererek hem Prenses Honoria'yı kendisine eş olarak kabul ettiğini hem de Batı Roma'nın, Prenses Honoria'nın payına düşen imparatorluk topraklarını kendisine çeyiz olarak vermesini istedi. Bu durum karşısında şoka giren III. Valentinianus, durumu II. Theodosius'a haber vererek onun da görüşlerini aldı. II. Theodosius ise bu durumu öğrenince, Attila'nın gücünün farkında olduğu için Prenses Honoria'nın, Attila'ya eş olarak gönderilmesi gerektiği görüşünü bildirdi. Ayrıca hemen Honoria ve Hyacinthus'u da Batı Roma'ya dönmesi için yola çıkardı. [281] Attila'nın gücünden korkan II.

[279] Mustafa Kalkan, "Bozkır Kültüründe At ve Prjevalskiy Atı'nın Bu Kültüre Kazandırdığı Dinamizm", *Erdem*, C 9, S 27, TTK Yayınları, Ankara, Ocak 1997, s. 1134.
[280] Sinor, *a.g.e.*, s. 265.
[281] Honoria'nın, II. Theodosius tarafından mı gönderildiği yoksa III. Valentinianus tarafından mı çağrıldığı konusunda iki farklı görü vardır. Bu görüşlerden Honoria'nın, II. Theodosius tarafından gönderildiği görüşüne karşı bir zıt görüş ise Ali Ahmetbeyoğlu tarafından belirtildi. Bu görüşü Ali Ahmetbeyoğlu şu satırlarla destekledi: II. Theodosius'un, Honoria'yı Attila'ya gönderme fikrini desteklemesinden korkan imparator, Honoria'yı 450 yılının ilkbahar mevsiminde Roma'ya geri çağırdı bkz. (Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1438.).

Theodosius, Constantinopolis'e, Attila'nın gelip Honoria'yı almasından ve olası bir savaştan çekindi.

III. Valentinianus ise II. Theodosius'un fikri karşısında durarak Attila'nın bu isteğinin gerçekleşmeyeceği görüşünü savunarak harekete geçti. Bunun üzerine Batı Roma, Honaria konusunda Attila'dan kurtulmak için muhtemel damat adaylarını araştırarak, Attila'ya mantıklı bir cevap vermek için organize olmaya çalışıyordu.[282] III. Valentinianus hem Honoria'nın adını temize çıkarmak hem de kendinden sonra tahta geçmesi için Honoria'yı, Flavius Bassus Herculanus ile nişanlandırdı. Ayrıca yüzük meselesini öğrenmesi ile birlikte kendisini gülünç duruma düşüren kardeşine yardım ettiği ve böyle bir skandala sebep olduğu için Hadım Hyacinthus'a da çeşitli işkenceler yaparak en sonunda onu da öldürdü. Öfkesi dinmeyen III. Valentinianus'un elinden Honoria'yı, annesi Placidia kurtardı.

Bu olaylar yaşanırken II. Theodosius av partisinde attan düşerek yaralandı ve saraya getirildi. II. Theodosius, ölmeden önce Marcianus'un imparator olmasını vasiyet etti ve 20 Temmuz 450 tarihinde 51 yaşında öldü.[283] Bu durum üzerine Pulcheria, II. Theodosius'un kendisinden son isteğini yerine getirmek için Marcianus (Marcian)'u çağırarak kendisiyle evleneceğini belirtti. Fakat bu evlilik için Pulcheria bazı şartlar öne sürdü. Pulcheria, Marcianus'tan kendisine dokunmamasını, bundan sonraki yaşamında kendisini Tanrı'ya hizmet etmek için adadığını ancak bu şartla kendisiyle evlenmeyi kabul edeceğini bildirdi. Bu şartları kabul eden Marcianus, Pulcheria ile evlendi ve Pulcheria tarafından "imparator" ilan edildi. 1 Kasım 450 tarihinde senato ve Roma konsili Marcianus'u "II. Constantine" unvanıyla şereflendirdi ve Pulcheria da ilk Roma İmparatoriçesi olarak tarihe geçti.[284]

Attila, Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları'ndaki gelişmeleri yakından takip ediyordu. Bu iki imparatorluktan gelen haberlere göre politikalarını belirliyordu.

[282] Yılmaz, *a.g.m.*, s. 150.
[283] Confessor, *a.g.e.*, s. 103.
[284] Acar, *a.g.e.*, s. 66.

Attila, Marcianus'un tahta geçtiğini duyunca derhal elçilik heyetini Doğu Roma'ya doğru yola çıkardı. Bu elçilerin görevi Attila'nın, Doğu Roma'dan istediği vergileri almaktı. Attila'nın batı seferi, Marcianus'a II. Theodosius'un izlediği politikayı tersine çevirme imkânı verdi ve nakit ödemeler kesildi.[285]

Marcianus, bu elçilere sert çıkarak Doğu Roma'nın artık Attila'ya haraç vermeyeceğini bildirdi. Attila ayrıca Batı Roma'ya da elçi göndererek hem imparatorluğun nabzını yoklamak hem de Prenses Honoria hakkında bilgi almak istedi. III. Valentinianus derhal harekete geçerek, Honoria ile acilen Herculanus'u evlendirdi. III. Valentinianus, gelen bu elçilere cevap olarak:

> *"[...]Honoria'nın onunla evlenmek istemediğini, başkasıyla evli olduğu için onunla evlenemeyeceğini, yönetimin Honoria'ya bağlı olmadığını, zira Roma İmparatorluğu yönetimine kadınların değil, erkeklerin sahip olduğunu söyledi."*[286]

Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları karşısında alınan cevaplar neticesinde Attila, durum değerlendirmesi yaparak bu süre zarfında biraz daha zaman kazanmak ve alacağı karara daha sağlam dayanak oluşturmak için Batı Roma'ya tekrar elçi gönderdi. Priscus'tan edinilen bilgiye göre bu elçilerin gitmesindeki amaç Attila'nın Honoria ile evlenmekte kararlı olduğunu, Honoria'nın kendisinin nişanlısı olduğunu ve bu nişanın sembolü olarak da yüzük gönderdiğini, eğer kendilerine inanmazlarsa elçiler vasıtasıyla gönderdiği yüzüğü delil olarak kabul etmeleriydi. Bu durum karşısında III. Valentinianus, kararlılığını göstererek geri adım atmadı. Attila ise diplomatik süreç sonunda savaşına meşruiyet kazandırarak Batı Roma'ya savaş ilan edip harekete geçti.

Attila, sefere çıktığı sırada Batı Roma'yı hazırlıksız yakalamak için hareket noktasını Galia üzerine gidiyor gibi gösterdi. Attila, Galia üzerine hareket ettiği sırada Batı

[285] Mıtchell, *a.g.e.*, s. 165.
[286] Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…*, s. 57.

Roma'ya elçiler göndererek kendilerinin dostu olduğunu, kendileri ile Uldız'dan beri devam eden dostane ilişkilerin, Attila Devri'nde de devam ettiğini asıl hedefinin kendisine karşı gelen Cermen kavimlerinin isyanını bastırmak olduğunu bildirdi. Bu sayede Batı Roma ile dostane ilişkilerini devam ettiriyor gözüküyorken aynı zamanda Cermen kavimlerini de kendi bayrağı altında toplamak istedi.

Attila, sefere çıkınca kendisine karşı tehdit unsuru oluşturan kavimleri ya ortadan kaldırarak ya da kendisine tabi olarak herhangi bir tehlike oluşturmalarını engellemek istedi. Bu nedenle kendisine tehdit unsuru olarak gördüğü Vizigotları da kendi safına çekmek istedi. Ayrıca Attila'nın, Galia üzerine sefer düzenlemesinin bir başka sebebi de Frank Devleti'nde 450 yılında meydana gelen gelişmelerdir. 450 yılında Frank Devleti'nin kan kaybettiği sırada kralları da öldü. İki kardeş arasında tahta kimin geçeceği konusunda görüş ayrılığı olunca bu iki kardeş taht mücadelesine giriştiler. Bu mücadele sırasında büyük kardeş, Avrupa Hun İmparatoru Attila'dan; küçük kardeş ise Batı Roma Komutanı Aetius'dan yardım istedi.

Aetius çok akıllı bir komutan olması ve Hunları çok iyi tanıması sebebiyle Attila'dan gelen elçileri dinledikten sonra söylediklerini düşünmeye başladı ve Attila'nın politikasını anladı. Bu dönemde Batı Roma İmparatorluğu, Hunlara olan vergisini aksatmadan ödemekle birlikte bir yandanda savaş hazırlıklarını başladı: Barbarlarla ilişkisini düzelterek onlardan aldığı ücretli askerlerle Türk usulüne göre süvari birliklerden oluşan ordular meydana getirdi, aynı zamanda Hunlara bağlı olan kavimlerle de gizliden temesa geçerek kendi safına çekmeye çalıştı.[287]

Attila'nın bir hileye başvurup seferinin aslında Batı Roma'ya olduğu kanısına varan Aetius ise Attila'ya karşı harekete geçerek biran önce ordusunu toplamaya başladı. Roma, ordusunda bulunan Cermen, Hun vb. birliklere teçhizat imkânı sunarken bir yandan da Roma askeri stratejilerini öğretiyordu ve bu sayede Roma için geçici de

[287] Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 79; Taşağıl, *a.g.e.*, s. 257; Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 113.

olsa bu birlikler yarar sağlıyor, sınırlardaki baskıyı azaltıyordu.[288] Attila karşısında Roma ordusunun yetersiz olduğu kanısına varan Aetius, Attila'nın ordusuna üstünlük sağlamak için ittifak arayışına girdi. Batı Roma İmparatorluğu, deniz gücünün tamamı o zaman biraz ticaretle meşgul olan yegâne ülke Mısır, Kıbrıs, Finike, İonyas ve Yunanistan taraflarında olduğu için donanmadan yoksundu.[289] Hunlara karşı düşman bir politika izleyen Vizigotları kendi safına çekmeyi düşünen Aetius, bu durumu III. Valentinianus'a bildirdi. III. Valentinianus ise Vizigot kralı I. Theodorich'e bir mektup göndererek isteklerini dile getirdi. Jordanes bu mektuptan şöyle söz eder:

> *"Akıllı davranmak size yakışıyor, yüce millet! Turanlara karşı dünya üzerinde birleşmeliyiz. İlk etapta savaş için değil, sadece bunun (Turanlara karşı durabilmek) için birleşelim…*[290] *Hunlar, hırsını gücüyle ölçer ve gururlarını tatmin ederler. Yasayı ve hakkı aşağılar, kendilerini doğaya egemen gösterirler. Ve böylece açıkça her bir halkın ortak düşmanı olan Hunlar, herkesin nefretini hak ediyorlar. Hatırlayın – kesinlikle unutmayacağınız şey- Hunlar eşit bir şansın olduğu savaşlarla ulusları deviremezler, ama onları [ulusları] endişe için daha büyük bir neden olan ihanete atarlar. Kendimiz hakkında bir değerlendirme yapacak olursak siz bu yapılanları cezasız bırakır ve böyle bir küstahlığı çekebilir misiniz? Kollarında güçlü olduğumuz için kendi hançerinize kulak verin ve bizimle ortak bir şekilde savaşa elele katılın. Bir parçası olduğunuz imparatorluğa yardım edin. Böyle bir ittifakın bizim tarafımızdan nasıl aranması gerektiğini ve Hunlardan kurtulmamız gerektiğini öğrenirseniz, düşmanın planlarına bakın."*[291]

III. Valentinianus ve elçileri, Jordanes'ten anlaşılan bilgilere göre bu ve benzeri söylemlerle Vizigot kralı I. Theoderich'i, Hunlara karşı ittifak olmaya ikna etmeye çalıştılar. 451'de çığ gibi gelen Attila'nın ordusunu durduran Vizigotları Roma ordusuna katılmaya ikna edenler yerel senatörlerdi.[292] Ayrıca Aetius, Gotların sözünden çıkmadığını bildiği Avitus'a gitti. Avitus'a, Hunların kendilerine doğru geldiğini ve yardımına ihtiyacı olduğunu söyledi. Avitus ise durumun ciddiyetini

---

[288] Eco, *a.g.e.*, s. 66.
[289] Montesquıeu, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, (Çev: Ahmet Saki), Söylem Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s. 168.
[290] Acar, *a.g.e.*, s. 69.
[291] Jordanes, *a.g.e.*, s. 104.
[292] Brown, *a.g.e.*, s. 79.

anladı ve Gotların, Batı Roma ile ittifak kurması için derhal harekete geçti. I. Theodorich ise bu mektuplara cevap olarak yine Jordanes'ten edinilen bilgilere göre şu mektubu yolladı:

> *"Romalılar, siz arzunuza ulaştınız; Attila'yı da düşmanımız haline getirdiniz. Bizi nereye götürürse götürsün onu takip edeceğiz ve farklı ırklar üzerindeki zaferleri ile şişirilmiş olsa da, Gotlar bu kibirli düşmanla savaşmak için can atıyor. Ben savaşı tehlikeli değil, sebebi zayıf olanı kurtarmak olarak görüyorum, çünkü majestelerinin gülümsediği kimseden korkmuyorum. Soylular cevabı onayladı ve çokluk memnuniyetle katıldı. Hepsi savaş için şiddetliydi ve düşmanları olan Hunlar ile tanışmak istiyorlardı. Ve böylece sayısız ev sahibi, oğullardan dördü olan Friderch ve Eurich, Retemer ve Himmerith'i eve gönderen Vizigotların kralı Theodorich; yanında sadece iki oğlu Thorismud ve Theodorid'i götürdü…"*[293]

II.3.3. Bagaud Ayaklanması

Attila'nın, Galia Seferi'ne çıkmasında Eudoxios'un da etkisi oldu. 448'de Galia köylü kıyamının reisi bulunan Eudoxius, bir doktordur [294] ve Bagaud ayaklanmasının da lideridir. Loire Bölgesi'nde başlayan ayaklanmalar yaklaşık olarak 15 yıl içinde Batı Roma İmparatorluğu'nun birçok bölgesine yayıldı.[295] Bu yayılma ile birlikte Batı Roma İmparatorluğu zor durumda kaldı. Roma İmparatorluğu'nda, Kavimler Göçü başladığı andan itibaren hareket halinde olan kavimler geçtikleri yerleri tahrip ederek ilerliyor ve halkın mahsullerini zorla ellerinden alıyordu. [296] Bu duruma daha fazla dayanamayan köylüler ise Roma'nın tedbirsizliği yüzünden isyan ettiler. Aetius, bu isyanı bastırmak için çaba harcasada çabası sonuç vermedi ve çareyi yine Hunlu dostlarında buldu. Aetius, bu isyanı şiddet yoluyla bastırdı ve çok sayıda insan öldü. Aetius'un öfkesinden kaçan isyancılar daha sonra çareyi Attila Hunları'na sığınmakta buldular. 448'de Aetius'un son isyanı bastırmasından sonra, önemli sayıda Bagaudae'nin Hunlara kaçıp sığındığı nakledilmektedir.[297] Bu isyancılardan

[293] Jordanes, *a.g.e.*, s. 104.
[294] Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 112; Taşağıl, *a.g.e.*, s. 257.
[295] Acar, *a.g.e.*, s. 70.
[296] Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 76.
[297] Kelly, *a.g.e.*, s. 216.

biri olan ve Batı Roma İmparatorluğu'nda gördüğü baskıdan kaçan Eudoxius, kurtuluşu Hun İmparatorluğu'nda buldu. Batı Roma'dan bir yolunu bularak kaçtı ve kendisini koruması için Attila'ya sığındı. 451 senesinde Batı Roma İmparatorluğu'nun vaziyeti şu şekilde idi: Afrika kaybedildi, Galia beş muhtelif kavim tarafından parçalandı, İspanya kısmen istila edildi, Britanya adası ise imparatorluktan ayrıldı.[298]

II.3.4. Attila ve Galia Seferi

451 başlarında Orta Macaristan'dan batıya harekete geçen Hun kuvvetlerinin mevcudu, 80-100 bini Türk, bir o kadarı da yardımcı Cermen ve İslav olmak üzere 200 bin kişi civarında idi.[299] Batı Roma İmparatorluğu'nun ordusunun mevcudu da bu sırada 65.000 civarında olduğu düşünülürdü. Sivil ve Askeri Rütbeler Kütüğü Notitia Dignitatum'da, Roma ordusunun mevcudu 250.000 olarak listelendi, fakat gerçekte, Galia ve İtalya'nın her birinde 30.000 asker yer alırdı.[300]

Attila'nın, Galia Seferi'nde ordu unsurunun merkezinde kaynaklarda görüldüğü üzere "barbar" olarak nitelendirilen Hun kuvvetleri bulunuyordu ve Hunlardan sonra yardımcı kuvvet olarak Cermen kavimlerinin kuvvetlerinden de faydalanılıyordu. Ardaric liderliğindeki Gepidler, Walamir komutasındaki Ostrogotlar, Rugiler, Skirler, Quadlar, Alamanlar, Burgundlar, Franklar, Thüringler ve Heruller ordusunun diğer kısımlarını oluşturuyordu.[301] Jordanes'e göre Attila'nın ordusunda beş yüz bin adam vardı.[302] 451 yılında Galia Seferi'ne çıkan Attila hem Doğu hem de Batı Roma İmparatorluğu'na elçiler göndererek *"Hem benim hakimim hem de senin hakimin olan Attila, hiç vakit kaybetmeden bir saray yaptırmanı ve oraya kendisini kabul etmeni buyurdu"*[303] haberini ileterek hem Doğu'da hem de Batı'da psikolojik baskı

[298] Namık, *a.g.e.*, s. 59.
[299] Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 79; Taşağıl, *a.g.e.*, s. 258; Bradley göre ise Attila'nın ordusunun mevcudu yarım milyondur bkz. (Bradley, *a.g.e.*, s. 111.).
[300] Freeman, *a.g.e.*, s. 604.
[301] Acar, *a.g.e.*, s. 71; Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1441.
[302] Jordanes, *a.g.e.*, s. 102; Malalas, *a.g.e.*, s. 195.
[303] Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1440.

oluşturarak niyetini ortaya koymak istedi. Attila, elçiler vasıtasıyla hem Batı Roma'yı hem de Doğu Roma'yı korkutmak istedi. Bu sayede savaşa başlamadan önce düşmanın tedirgin olmasını sağlayarak üstünlüğü elde etti.

Attila, ordusunu iki parçaya ayırarak sefere başladı. Attila, ordusunun bir kısmını Tuna kıyılarına göndererek, burada bulunan halkları kontrol altına alarak bölgeyi de ele geçirdi. Diğer bir kuvveti ise Tuna Nehri'nin karşısından harekete geçiren Attila, Tuna ve çevresini hâkimiyeti altına aldı. Böylelikle tek bir koldan ilerlemek yerine iki koldan ilerleyerek ve daha hızlı hareket edilerek sefer süresi daha da kısaldı. Bu iki ordu Tuna Nehri çevresini kontrol altına aldıktan sonra Ren Bölgesi'nde birleşti ve ilerleyişlerine tek bir ordu lideri komutasında devam ettiler. Attila'nın, Galia Seferi boşuna değildir. Bu sefer ile Galia'dakiler saf dışı bırakılarak Batı Avrupa'yı kendi hâkimiyeti altına almayı düşünüyordu.[304]

Attila, Galia Bölgesi'ne hareket ettiği sırada arkasında da ordu bıraktı. Çünkü biliyordu ki asıl yenilgi arkadan gelen bir saldırı ile olabilirdi ve bu seferi tehlikeye atamazdı. Attila, Galia'ya doğru ilerlerken, Cermenler'in bir kısmını yedek birlik olarak geride bıraktı.[305] Böylelikle kendileri savaştayken arkalarından gelecek bir saldırının önünü kesmiş bulunuyordu. Ayrıca kamplarının güvenliğini de bu sayede sağlıyordu. Savaş sırasında ordunun sadece savaşı düşünmesini ve akıllarının ailelerinde kalmasını engellemek istiyordu. Bununla birlikte arkadan herhangi bir saldırı gelmesini engellemek ve kendilerine savaşta oldukları haberini aldıklarında arkadan saldıracağını düşündüğü İranlılara karşı yardım maksadıyla Ermenilere bir ordu gönderdi. Bu ordu İranlılara karşı ayaklanan Ermenilere destek olacak ve bu sayede İranlıları oyalayarak arkadan saldırmalarını engelleyecekti. Bu gönderilen ordu, Ermeniler'in başarıya ulaşmasını sağlayamadı ve İranlılar, Ermeniler ile yaptıkları savaşlar neticesinde hem isyanı bastırdılar hem de 26 Mayıs 451'de Avrair Bölgesi'nde Ermenileri yendiler.[306]

[304] Taşağıl, *a.g.e.*, s. 258.
[305] Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1441.
[306] Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Attila", s. 1441.

Attila, Galia Bölgesi üzerine ilerleyişine başladığı sırada önüne çıkan şehirleri ele geçiriyordu. Kendi rızasıyla teslim olan şehirler, Attila'ya tabi olduklarını bildirdikleri zaman Attila bu şehirlere zarar vermeden ilerleyişine devam ediyordu. Fakat Hun ilerleyişine direniş gösteren şehirler ise tahrip ediliyordu. Attila'ya tabi olanlar sadece liderleri vasıtasıyla tabi oluyordu. Attila'nın bu ilerleyişi karşısında Batı Romalılar ise Loire sahillerine orduyu konuşlandırdılar. Romalıların yanında, o zamanlar tüm Batı İmparatorluğu'nun bağlı olduğu Patrici Aetius duruyordu; öyle bilgiliydiki, her yerden savaşçılar getirerek Batı Roma ve Avrupa Hun ordusunun şartlarını eşitledi.[307] Hun ilerleyişine karşı durmak isteyen Burgundlar ve Franklar'ın da sonu diğer kavimler gibi oldu: "yenilgi ve tahrip". Galia Bölgesi'ndeki şehirlerden sadece iki tanesi sağlam kaldı: Paris ve Troyes.[308]

İlerleyişine devam eden Attila, Ren Nehri'ne geldi. Her ne kadar bu deniz gibi kalabalığın alelâcele takıştırılan tahta cisimler üzerinde nehri geçmesi bir hayli zaman almışsa da yine de geçiş, güçlüğe uğramadan cereyan etti.[309] Attila'nın orduları bugünkü Koblenz şehri yakınlarında bulunan Ren Nehri'ni geçip Andernach ve Bingen kentlerinden başlayıp Roma ordu güzergâhları üzerinden iki kolordu halinde Trier'e doğru yola çıktı.[310] Attila, Trier'e gelip burayı ele geçirdikten sonra ilerleyişine devam ederek Metz[311] şehrine yöneldi. Metz şehrine gelen Hun ordusu beklemediği bir mukavemet ile karşılaştı. Paskalya yortusunun kutlandığı bir sırada tarihler 7 Nisan 451'i gösterdiği sırada Metz halkı üzerine saldıran Attila, onları

[307] Jordanes, *a.g.e.*, s. 105.
[308] Attilla, Troyes'e doğru ilerleyince karşısına Troyes'in piskoposu Lupus çıktı. Lupus, Attila ile görüşmek için bütün cesaretini toplayarak Troyes'in dışına çıktı. Lupus, Attila'ya kim oldunu sorunca Attila ise "Tanrı'nın Kırbacı" olduğunu söyledi. Bunun üzerine Lupus'ta kendisini tanıtarak "Ben de Lupus, Tanrı'nın sürüsünü yok eden kişi ve benim de Tanrı'nın Kırbacı'na ihtiyacım var." diyerek Troyes'in kapısını Hunlara açtı. Hunlar ise Troyes'e hiçbir şekilde zarar vermeden gittiler bkz. (Kelly, *a.g.e.*, s. 236.).
[309] Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 113.
[310] Mandaloğlu, *a.g.e.*, s. 256.
[311] Hun ilerleyişi karşısında Servetius, Aziz Petrus tapınağına sığındı. Burada günlerce Tanrı'ya oruç tutarak sonlarının ne olacağı hakkında bilgi almak istedi. Bunun üzerine havarilerden biri: Tanrı'nın, Galia'nın işgal edileceğine kesin bir şekilde karar verdiğini, kendisinin ise yapması gereken yurduna dönüp bir mezar hazırlaması gerektiği idi. Bunun üzerine hemşehrilerinin, bizi yalnız bırakma ey kutsal peder, bizi unutma demeleri bile Servetius'u yolundan döndürmedi. Servetius, cemaatine sırtını dönerek 130 km kuzeye Utrecht'e gitti ve kısa bir süre sonra da orada öldü. Ren sınırının yaklaşık 130 km batısında yer alan Metz şehri, Hunlar tarafından yağmalandı ve şehirde sadece Stephan'a adanan bir şapel ayakta kaldı bkz. (Kelly, *a.g.e.*, s. 236.).

tarumar etti. Şehir direnişin bedelini ağır ödedi ve Hunlar tarafından hem yağmalandı hem de tahrip edildi. Gregoire de Tours kroniğinde bu olay şu şekilde anlatıldı:

> *"Hunlar Pannonia'yı terk ettikten sonra, Paskalya bayramından bir akşam önce Metz'e geldiler. Şehri alevlere teslim etiiler. Yerlileri kılıçlarıyla katlettiler ve hatta rahipleri bile öldürdüler. Koca şehirde rahip Stephan'ın orotoryası dışında hiçbir şey kalmadı. Bu oratorya hakkında duyduklarımı anlatmadan geçemeyeceğim. Düşmanların bir vizyonu vardı. Söylenenlere göre düşmanlar şehre gelmeden bir gün önce, rahip Stephan bir konuşma yaptı ve bu konuşmada insanlara şehirlerini korumalarını, şehri koruyamazlarsa bile en azından oratoryayı korumalarını söyledi. Havariler de şehrin çok günâhkar olduğunu ve korunamayacağını ancak oratoryanın sağlam kalabileceğini söylediler. Hiç şüphesiz bu oratorya onların sayesinde ayakta kaldı. Şehir ise Tanrı'nın huzuruna yükseldi."*[312]

Attila, Metz şehrini ele geçirdikten sonra Reims şehrine yöneldi. Hunların, Reims'e yöneldiği haberi üzerine halk şehri boşalttı ve şehirde Rahip Nicasius ve ona inanan birkaç kişi dışında kimse kalmadı. Piskopos, bakire kız kardeşiyle birlikte kentin katedralinin kapısı önünde İncil okurken öldürüldü.[313] Hunların yaptığı psikolojik baskının en güzel örneği burada görüldü. Hun adını duyan halk daha Hunları görmeden başlarına gelecekleri bildikleri için şehri terk ettiler. Hunların bu şehirde savaşmasına gerek kalmadan şehir Hunlara teslim oldu. Attila, Metz şehrini de fetih ettikten sonra Orleans şehrine yöneldi. Bu Hun ilerleyişi, asıl amaçları olan Orleans şehrine ulaşana kadar devam etti. Orleans, Fransa'da bulunuyordu. Orleans şehri, Galia Bölgesi'nin merkezi konumundadır. Bu şehre sahip olmak demek, Galia Bölgesi'nin hâkimi olmak anlamına geliyordu. Attila, ordusu ile birlikte güney-batıdaki Orleans[314] şehrine geldi ve Loire taş köprüsü ile korunan, çevresi yuvarlak kalelerle sağlamlaştırılmış şehri muhasara etti.[315]

---

[312] Grêgoıre De Tours, *Hıstoıre Des Francs*, Chêz J.-L.-J. Brıere Libraire, Paris 1823, s. 55; Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1441; Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 94.

[313] Kelly, *a.g.e.*, s. 237. Nicasius'un başı, Mezmurlar 119U yirmi beşinci ayetin başlangıcını yani adhaesit pavimento anima mea "toza toprağa serdim" okurken Hunlar tarafından kesildi. Nicassius'un kesik başı katedralin merdiveninden yuvarlanırken, vivifica me, Domine, secundum verbum tuum "sözün uyarınca yaşam ver bana Tanrım" diye ayeti tamamladığı duyuldu bkz. (Kelly, *a.g.e.*, s. 236.).

[314] Orleans şehrinin kalesi, Loire'nin sahilinin sağ kısmında bulunan tepe üzerine inşa edildi. 287 yılında harabe olan şehri, Aurilianus tamir ettirdi ve şehir hükümdarın ismini taşımaya başladı.

Patrıck Howarth bu durumu şöyle anlattı: Kurnaz bir yapısı olan Attila, kendisi bir istikametten yol alırken ordusunu ise başka bir istikametten gönderdi. Attila, bu hazırlıklar içerisinde yönünü Vizigotlara çevirdi. Aceleyle farklı bir güzergâh takip eden Attila, Loire Nehri üzerinde ikamet eden Alanlar üzerine saldırarak onları saf dışı bırakmak istedi. Böylelikle Vizigotlar için daha ölümcül bir tehdit unsuru olmaya karar verdi. [316] Attila'nın, Orleans şehrine gelirken takip ettiği güzergâh:

> *"Divodurum, Sicarpona, (Scarponne), Tullum (Toul), ad Fines (Foug), Nassium (Naix), Caturiges (Bar le Due) Ariola (Montegarni), Fanum Minervae (La Cheppe sar la Vesle), Durucortorum (Reims), Durocatalaunum (Chalons), Artiaca (Arcis sur Aube), Tricasses (Troyes), Augustobona (Troyes), Clanum (Ville maur), Agedincum (Sens), Aquar Segestae (bugün Sceaux'dan şimale doğru olup harabedir.), Fines (Orleans ormanı olup Cour-Dieu ve Philisanet arasındadır.) şehirlerinden geçen Attila'nın ordusu yirmi günlük bir mesafe katettikten sonra mayısın iptidasında Orleans (Genabum) şehrine vasıl olmuştu."*[317]

Şehir bu sırada Alan kralı Sangiban tarafından yönetiliyordu. Sangiban, Hunlara karşı gelecek cesareti gösteremedi ve Hun ilerleyişi karşısında çaresiz kaldı. Sangiban, Hunlarla savaşmak yerine şehri teslim etmeye karar verdi. Aetius ise bu sırada doğrudan Orleans şehrine gitmek yerine ilk durak olarak Galia'ya gitti. Aetius, Galia'da Vizigot kralı I. Theodericus'un da ordusuna katılmasını sağladı. I. Theodoericus, büyük oğlu Thorismund ile birlikte Aetius'un ordusuna katıldı. Batı Roma ordusuna, kralları I. Theodericus komutasında Hispania ve Güneybatı Galia Vizigotları da katıldı ve Aetius yeni bir müttefik daha buldu: Sal kabilesi.[318]

Orleans, eski devirlerden beri askeri ve ticaret noktasında mühim bir mevkii sahibi idi. Attila'nın, Orleans'a geleceğini duyan halk ise şehri savunmak için harekete geçti. Halk, Orleans şehrine takviyeler yaparak şehri savunmak için her yola başvurdu. Halk, Orleans şehrine Alan kralı Sangiban'ı da sokmadı. Böylelikle içeriden birisinin Attila'ya yardım ederek şehrin fethinin kolaylaşmasına engel oldular bkz. (Namık, *a.g.e.*, s. 65.).

[315] Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1441; Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 94.

[316] Howarth, *a.g.e.*, s. 159.

[317] Namık, *a.g.e.*, s. 65.

[318] Bauer, *a.g.e.*, s. 137.

Sangibus'un da Attila'ya destek vermesine rağmen Orleans şehri müdafaa edilmeye kararlıydı. Attila'ya karşı direniş gösteriyordu. Bu sırada Orleans [319] şehir sakinlerinin gözleri surların ilerisindeydi. Şehir daha fazla dayanamayacağını bildiği için Aetius'tan gelecek yardımı bekliyordu. Piskopos sürekli surlara bir adam gönderiyor ve gelen olup olmadığına bakılmasını istiyordu. En son şehir teslim olmaya yakın Aetius ve I. Theodericus, ordularıyla birlikte Orleans'a desteğe geldiler. Şehir rahat bir nefes aldı ve Vizigot kralı I. Theodericus, Attila ile hareket eden Alan, Burgund, Frank, Sarmat, Saksonlar gibi Galia ordusunun büyük bölümüyle karşı karşıya geldi.[320]

II.3.5. Kazananı Belli Olmayan Savaş: Catalaunum Muharebesi

Attila, I. Theodericus'un ordusuyla orada savaşmak yerine geriye çekilerek kendilerini daha rahat müdafaa edebileceği ve arazide üstünlüğünü koruyabileceği bir yer arayışına girdi. Attila, bölgede bulunan hâkim tepeye ordusunu gönderdi. Çünkü tepeye hâkim olarak üstünlüğü elinde tutabilir ve bütün ovada olan gelişmeleri görebilirdi. Hem okçular yukarıdan aşağıya doğru yoğun bir ok atışı yapabilirlerdi. Bununla birlikte kılıç, bıçak, hançer vb. yakın dövüş silahlarıyla savaşma sırasında yukarıda olmanın avantajını da kullanabilirlerdi. Fakat Attila'nın ordusu ağır hareket ettiği için bu tepeye Thorismund ve Aetius ordularıyla birlikte hâkim oldular. Bunun sebebi ise, ilk dönemlerde çoğunluğu atlı birliklerden oluşan Hun ordularının, artık ağır hareket eden ve şiddetli savaşan Cermen topluluklarına dönüşmeye başlamasıdır.[321] Burada Attila'nın ordusunda ağır hareket eden Cermen unsurların bulunduğunu göz önüne getirebiliriz. Belkide mesafe olarak Attila'nın

[319] Aninaus, yaklaşık 500 km güneyde bulunan ve Akdeniz'den çok uzak olmayan bir yerde Aetius'u ziyaret etti. Roma ve Got askerlerinin derhal harekete geçerek kuzeye doğru gitmelerini istedi. Anianus, dualarına cevap verileceğini öğrendiği gün cemaatini surlara göndererek gidip surlara bakmalarına ve Tanrı'nın merhametinin gelip gelmediği görmelerini istedi. Hunlar bu sırada şahmerdanları vasıtasıyla kapıyı parçalamaya çalışıyordu. Anianus ise cemaatine dönerek "Tanrı'ya inançla dua ediniz, bu sayede merhameti hızlı bir şekilde bize ulaşacaktır." diyordu. Cemaat ise Katedralin surlarına giderek gelen olup olmadığına bakıyordu. Cemaat, üçüncü kez surlara gittiğinde ufukta bir toz bulutu gördüler. Anianus ise bu gelenin Tanrı'nın yardımı olduğunu söyledi. Hunlar, daha Orleans'a gelmeden önce Orleans'a giden Vizigotlar ve Romalılar, şehirde hendek ağı ve bariyerler inşa ettiler. Attila geldikten sonra ise cesareti kırılarak 60 km içeriye ve doğuya doğru önceden yağmaladıkları topraklara çekildi bkz. (Kelly, *a.g.e.*, s. 237-238.).
[320] Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1442.
[321] Güneş, *a.g.e.,* s. 69.

ordusu tepeye daha uzak olabilir. Aetius'un ordusu ağır zırhlı olmalarına karşılık tepeye hâkim olmaları şaşırtıcıdır. Burada aklımıza Aetius'un da Attila ile denk olabilmek için ordusunu Hun stratejisine göre modernize ettiği akla gelebilir.

Attila, tepenin kaybedilmesi üzerine ordusunun motivasyonunun düştüğünü gördü ve bu durumu düzeltmek için de bir konuşma yaptı. Jordanes'den edinilen bilgiler ışığında ordusunun sendelediğini gören Attila:

> *"Gelenekleriniz içinde savaş dışında ne olağan? Ya da cesur bir adam için kendi eliyle intikam almaktan daha tatlı olan nedir? Ruhu intikamla sallamak doğanın bir hakkıdır. O zaman düşmana hevesle saldıralım; çünkü onlara saldırıyı yapan daha cesurdur. Bu uyumsuz ırkların birlikteliğini hor görün! İttifakla kendini savunmak korkaklığın kanıtıdır. Gördün mü, saldırıdan önce bile teröre maruz kalıyorlar. Yükseklikleri ararlar, tepeleri yakarlar ve çok geç tövbe ederler, açık alanlarda savaşa karşı önyargıya uğrarlar. Roma saldırısının ne kadar hafif olduğunu biliyorsunuz. Savaş hatlarını küçümseyin. Alani'ye saldır, Vizigotları vur! Savaşın başladığı yerde hızlı bir zafer kazanın. Sinesi kesildiğinde uzuvlar yakında gevşer ve kemikleri çıkardığınızda vücut duramaz. Cesaretiniz yükselsin ve kendi öfkeniz patlasın! Şimdi kurnazlıklarınızı gösterin Hunlar, şimdi silahlar işlesin! Yaralı düşmanın ölümünün kesin olmasına izin verin; haksız yere düşmanı öldürmek için izin verin. Hiçbir mızrak yaşayacağından emin olanlara zarar vermeyecektir ve kaderden öleceklerden emin olanlar barış içinde bile ölür. Ve son olarak, Fortune, onları bu çatışmanın sevincine hazırlamak için olmasa da, Hunları neden bu kadar çok ulusa karşı zafer kazandırdı? Maeotian Bataklığı'ndan geçen yolu uzunca bir süredir kapalı bir sır olarak kim ortaya çıkardı? Dahası, henüz silahsız olduğun zaman, silahlı adamların sana silahlarını vermesini kim sağladı? Bir grup federal ulus bile Hunların görüşüne dayanamadı. Bu konuda aldatılmam; işte bu kadar çok zafer bize söz verdi. İlk mızrağı düşmana ben fırlatacağım. Çünkü Attila savaşırken kılıcı kime isabet ederse, o ölü bir adamdır."*[322]

Ordusunun cesaretini yeniden toplamasını sağlayan Attila, savaş başlamadan önce şamanları çağırarak savaş hakkında fala [323] baktırdı. Kamlar, koyunun kürek

[322] Jordanes, *a.g.e.*, s. 108-109.

[323] Fala bakılırken iki farklı yöntem uygulanırdı. Birinci yöntemde hayvanın kemiği iyice temizlendikten sonra ateşe tutulurdu. Kâhinler ise bu kemiğin üzerinde bulunan ateşin açtığı çizik ve yarıklara bakarak yorumlar yapardı. İkinci uygulamada da ise kemik ateşe tutulmadan incelenirdi bkz.

kemiğine bakarak savaş hakkında tahminde bulundular. Falcılar, savaşın galibi olmayacağını ve ayrıca savaş sırasında düşmanın komutanlarından birinin öleceğini de söylediler. Bu durum Attila'nın kafasını karıştırdı. Acaba savaş sırasında hangi komutan ölecektir? Aetius mu, I. Theodericus mu? Bu sorunun cevabı Attila'nın zihnini meşgul ediyordu. Bunun cevabı savaş sırasında öğrenilecekti fakat Attila bir tahminde bulunarak Aetius'un ölmesini istedi. Çünkü Attila'nın hedeflerini gerçekleştirme karşısındaki en büyük engel Aetius'tur. Aetius, Attila'nın yaptığı stratejileri önceden kestirebiliyordu veya yaptığı stratejik hamleler ile Attila'nın ordusuna denk bir ordu vücuda getiriyordu. Antakyalı İoannes, çok büyük olasılıkla Priscus'tan aktardığı bilgilere dayanarak, Attila'nın "önce Aetius'u ele geçirmek istediğini, çünkü onu ortadan kaldırmadıkça amaçlarına erişemeyeceğini" apaçık söylüyor.[324]

İki ordu burada, genellikle bilindiği üzere Catalaunum'da değil, lakin Troyers yakınındaki Mauriacum civarında çarpıştılar.[325] Attila'nın ordusu karışık unsurlardan oluşuyordu: Burgundlar, Ripuar Frankları'nın büyük bir kısmı, Sallia Frankları, Alanlar, Saksonlar ve Armorianlar bulunuyordu ve bunlar Attila'ya sığınan Evdoxios'un kabilesi idi.[326] Savaşta Aetius'un ordusunda ortada Alanlar vardır. Aetius, Alanları ortaya alarak onların saf değiştirmesine veya kendilerine ihanet etmelerine engel olmak istiyordu. Bunun yanında Gotların bir kısmını I. Theodericus'un idaresi altında sağ tarafa yerleştirdi, bir kısmını ise kendi yanında savaşması için yanında bulundurdu. Ordusunun büyük bir kısmı Cermen olan Aetius, çok kan kaybına sebep olan Cermen usulü muharebe taktiğini uygulamaya mecbur oldu.[327] Aetius'un ordusuna göre Attila'nın ordusunda Cermen kavimleri daha fazla

(Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1442; Öner Tolan, "Avrupa Hunlarında Devlet Teşkilatı ve Sosyoekonomik Yapı", *Tarih Okulu Dergisi*, y. 7, S 20, Aralık 2014, s. 115.).

[324] Sinor, *a.g.e.*, s. 266.

[325] Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 114; Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1443; Howarth, *a.g.e.*, s. 125. Catalaunian Meydan Savaşı ya da başka bir tabirle Chalons Savaşı'nı, dünyanın kaderini değiştiren savaşlar arasına ekleyen kişi, 1840 yılında University of London'a Modern ve Antik Dönem Tarihi Bölümü'ne profesör olarak atanan Sir Edward Creasy'dir bkz. *(*Howarth*, a.g.e.,* s. 134.*)*.

[326] Şerif Baştav, "Avrupa Hunları", *Türkler*, C 1, (Ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002a, s. 1381.

[327] Baştav, *Büyük Hun Kağanı Attila*, s. 131.

yer edindiğini ve daha sistematik olarak Catalaunum Ovası'na yayıldıklarını görüyoruz.

Attila'nın ordu düzeninde; merkezde Attila bulunuyor; kanatlarda ise Ardarik'in ordusu, Doğu Got liderleri Valamir, Videmir ve Theodemir bulunuyordu. Attila'nın ordu mevcuduna bakıldığında, rakamlar abartılsa da 30-40 bin kişi civarındadır. Çünkü orduları meydana getiren durumlar göz önüne alındığında ve orduların beslenme ve gıda taksimi düşünüldüğünde 100.000'leri bulan veya daha üstü olan orduları dönem şartları ve coğrafi konumu göz önünde bulundurduğumuzda beslemek güç olacaktır. Bu orduları düşündüğümüz zaman ovanın büyüklüğü aklımıza gelmelidir. Böyle bir orduyu içinde barındıracak arazi küçük olmamalıdır. Bu ünlü bölgenin sınırlarını tam olarak ifade edebilmek için bu meydan muhaberesinin belirli tek bir alanda değil, koskoca bir eyalette yapıldığı söylenir; yani yüz binlerce adamın manevralarını gerçekleştirebileceği kadar geniş alanda![328]

Attila ve Aetius'un ordusu, hazırlıklarını tamamlamasının ardından öğleden sonra saat üç civarında savaş başladı. Catalaunum Savaşı, tarihte görülen kanlı savaşlardan biridir. O kadar şiddetli geçti ki susayan askerler savaş meydanının solunda yer alan nehirden su içmeye gittikleri zaman nehrin cesetlerle dolduğunu gördüler. Savaş meydanında o kadar kişi öldü ki nehir kan akıyordu ve su içmek için nehire giden bu askerler ağızlarını ölülerin kanları ile ıslatmak zorunda kaldılar. Savaş sırasında I. Theodericus, ordusunun arasında gezinirken, atından düştü ve o hengâme sırasında kendi ordusu tarafından ezilerek öldü.

Catalaunum Savaşı gün boyu devam etti ve gece yarısına doğru iki ordu da kendi karargâhlarına çekildiler. Attila, kendi karargâhının çevresini savaş arabaları ile çevirerek sabaha kadar burada bekledi. Attila, düşmanın eline sağlam geçmek yerine savaş arabalarını yakmayı göze aldı. Akşam devam eden savaşta Thorismund ise kendisini bir ara Hun ordusunun ortasında buldu ve askerlerinin çabasıyla canını zor

[328] Paul Roux, *a.g.e.*, s. 74; Faulkner, *a.g.e.*, s. 326.

kurtardı. Batı Roma ve Vizigotlardan oluşan karma ordu, Hun karargâhına yaklaşamadılar. Bunun nedeni Batı Roma ve Vizigotlar'ın ordusunun, Hunların karargâhına yaklaşmasını engellemek için düşman üzerine yoğun bir şekilde ok yağdırmalarıdır. Attila ise bu sırada savaşı izliyor ve düşmanın eline sağlam geçmek yerine yanarak ölmeyi tercih ediyordu. Aetius ise kendi karargâhında sabaha kadar kalkanların gerisinde bekledi ve Hunlara karşı herhangi bir taarruzda bulunmadı.

Jordanes bu savaşı en cesur kabilelerin ve en ünlü komutanların savaştığı ve 165 bin kişinin toplamda öldüğü savaş olarak tarif ediyordu.[329] Savaşın kesin kazananı belli değildir.[330] Ancak, Attila maksadına erişerek Batı Roma'nın asker kaynağı olan Galia'yı tahrip etti.[331] Bu savaşın sonucuna baktığımızda ise Attila'nın ordusunun ağır kayıplar verdiğini görüyoruz. Fakat Batı Roma-Vizigot ordusunun durumu da Attila'nın ordusundan farklı değildir. Attila'nın orduyu kısa bir sürede revize ederek İtalya üzerine sefere çıktığını da göz önünde bulundurmamız gereklidir. Kısa bir sürede İtalya üzerine tekrar bir ordu meydana getirmek kolay değildir. Bu ordunun gıda ihtiyacı, at ve zırh ihtiyacı olacaktır. Ayrıca bu ordunun savaşa hazır duruma gelmesi için savaş teçhizatıyla donatılması gereklidir ve Attila bunu kısa bir sürede başaracaktır.

Catalaunum Savaşı'nın, şiddetli geçmesi sebebiyle I. Theodericus'un öldüğü ertesi gün farkedildi. Aetius, Thorismund'a ülkesine dönmesi ve babasının tahtına sahip çıkmasını söyledi. Bunun nedenlerine baktığımız zaman ilk olarak Aetius'un,

[329] Bkz. (Jordanes, *a.g.e.*, s. 112.). Susan Wise Baur'a göre savaşta 150.000'in üzerinde adam öldü bkz. (Bauer, *a.g.e.*, s. 138.); ayr. bkz. (Çerçi, *a.g.m.*, s. 82.). Bir asır sonra muharebeyi tasvir eden bir Got müellifi, 180.000 kişinin öldüğünü söylüyor bkz. (Ekrem, *Attila…*, s. 33.). Fields'in eserinde ise Attila'nın ordusunun sayısının 500.000 erkekten oluştuğunu söyler bkz. (Fields, *a.g.e.*, s. 33.). Bu sayılar o zamanın şartları düşünüldüğünde oldukça abartılıdır.

[330] Savaşın sonucu belli olmasa da Attila'nın yenildiğini söyleyen yazarlar da mevcuttur. Örneğin George Ostrogorsky; Attila, Galia Bölgesi'ne saldırdığında Aetius tarafından Catalaunum Savaşı'nda, 451 yılında mağlup edildi sözleriyle savaşın galibi olarak Aetius'u gösterir bkz. (Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 53.). Aetius'un bu savaşı yendiğini söyleyen bir diğer yazar bkz. (Fields, *a.g.e.*, s. 38.); Bu savaşı Attila kazansaydı: Galia'da bir köprübaşı elde eder, Catalaunum Ovası'nda rahatça atlarını otlatırdı. Ayrıca Rhine'den başlayarak Metz, Trier ve Moselle koridoruna hâkim olurdu. Ayrıca Honoria'nın payına düşen kısmı da elde ederdi bkz. (John Man, *Tanrı'nın Kırbacı Attila*, (Çev: İsmail Tulçalı), Nokta Yayınları, İstanbul, Ağustos 2006, s. 233.).

[331] Ahmet Kanlıdere (Ed.), *Orta Asya Türk Tarihi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Ağustos 2011, s. 62.

Attila'nın ölmesini istemediği gelebilir. Belkide Aetius, Attila'nın yok edilmesiyle birlikte Vizigotların güçleneceğini ve sonrasında Batı Roma'ya saldıracaklarını öngördü. Ancak Gotlara güvenmediğinden Hunları ve Attila'yı yok etmemeyi yeğledi ve ileride kullanmayı hesapladı.[332]

Thorismund, tahta babasının yerine çıkmak üzere babasının da cesedini alarak Galia'ya döndü. Aetius, Hun ordusunun çekilişini izledi ve Hunlara herhangi bir saldırıda bulunmadı. Catalaunum'dan en son ayrılan Aetius oldu. Attila ise Vizigot kralı I. Theodericus'un ölüm haberini alması üzerine üzüldü. Çünkü kendi karşısında güçlü bir rakip olan Aetius'un ölmesini beklerken I. Theodericus öldü. Hun ordusu, Orleans önlerini 14 Haziran'da terk ettiğine göre yaklaşık olarak 200 km uzunluğundaki bir araziden geri çekilme gerçekleşeceğinden, bu geri çekilme en az 1-2 hafta sürecektir. Catalaunum Savaşı, 20 Haziran 451 tarihinde gerçeşleşti.[333] Kaynaklarda aktarıldığına göre Rhine'a kadar piskopos St. Loup, Attila'ya rehberlik etti.[334] Catalaunum Muharebesi dönüş yolculuğunda St. Loup'un Attila'ya gönül rızasıyla mı yoldaşlık ettiği ya da Attila tarafından zorla mı rehberlik etmesinin istendiği bilinmemektedir. Aetius ise boşalan savaş alanında daha fazla durmayarak III. Valentinianus'un yanına geri döndü.

Aetius, Roma sarayına döndüğü sırada hakkında söylentiler çıkmaya başladı. Savaşta alınan yenilginin (savaşın kazananı belli olmasa da) sebebi olarak Aetius gösterildi ve bütün suçlamalar Aetius'a yöneltildi. Aetius hakkında, Attila ile işbirliği yaptığı ve savaş başmadan önceki gece Attila ile görüşmek için onun çadırına gittiği söylentileri yayılarak Aetius'un daha fazla gözden düşmesine sebep olundu. Aetius, Attila'nın çadırına giderek Attila'ya saldırmayacağı ve Gotları da saf dışı bırakacağı yönünde anlaşma yaptığı ve bu anlaşma karşılığında yüklü miktarda altın da aldığı

[332] Karatay, "Doğu...", s. 15. Romalılar, Hunlar ile anlaşma yaptıkları zaman Hunlara bağlı kabilelerin hepsinin bu anlaşmaya uyacağını bilirler. Nitekim Pax Hunnica (Hun Barışı) tam bağlılık üzerine kuruludur ve kimse Attila'ya karşı gelme cesareti gösteremez bkz. (Eco, *a.g.e.*, s. 80.).
[333] Hydace, *Chronıque*, C 2, Les Editions Du Cerf, Paris, 1974, s. 93. Catalaunum Savaşı'nın tarihlerini 20-21 Haziran ya da 29-30 Haziran olarak kabul edenler için bkz. (Acar, *a.g.e.,* s. 78; Tunç Türel, *Towards The of an Empire: Rome ın the West and Attila*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2016, s. 126; Kazdal, *a.g.e.*, s. 20.).
[334] Howarth, *a.g.e.*, s. 139.

söylentiler arasındaydı.[335] Bu söylentiler karşısında III. Valentinianus, Aetius'a olan güvenini yitirerek kendi tahtı için bir tehdit unsuru olarak görmeye başladı. III. Valentinianus, ilk fırsatta Aetius'u ortadan kaldırmanın yollarını da bu yenilgi sonrasında aramaya başladı.

II.3.6. Attila ve İtalya seferi

Attila ise Pannonia'ya döndüğü zaman bu savaşı uzun süre düşündü ve derhal orduyu yeniden düzenlemeye ve revize etmeye başladı. Attila, bölge mühendislerini kendisine hizmet etmeye zorladı ve bunlar sayesinde ateş, ok ve taş fırlatan makineler, hareketli kuleler ve korkunç bir koçbaşı dizisine sahip oldu.[336]

452 yılına kadar ordusunu yeniden modernize eden Attila, İtalya[337] üzerine hareket etmeye karar verdi. Pannonia'dan ilerleyişine başlayan Attila, Juli Alpleri'ni geçerek Aquileia şehrine geldi. Attila'nın bu seferdeki ordu mevcudu yaklaşık 100.000'dir. Attila'nın ordusunda verilen rakamlara göre 100.000 kişilik bir eksilme görülüyor. Bu sayı az bir sayı değildir. Aklımıza ya birçok kavmin İtalya Seferi'nde, Attila'yı terk ettiği ya da Catalaunum Savaşı'nda büyük bir kayıp verdiği geliyor. Tabiki her iki durumun aynı anda görülmesi de ihtimaller dâhilindedir. Aquileia şehri surlarla çevrilidir. Ayrıca şehir düşman işgaline karşı tahkim edilerek savunma hattı oluşturuldu. Aquileia şehri, Got'lar tarafından korunuyordu ve bu Got askerlerinin

[335] 7. yüzyılda yaşayan Burgund yazarı Fredegar, Aetius'un ikili oynadığını iddia eder. Aetius, savaşı takip eden gece gizlice Attila'nın çadırına girerek Vizigotları yenmek için Hunlara katılmadığına pişman olduğunu dile getirerek ertesi gün Vizigotlar'ın saldıracağını haber verdi. Vizigot kralı Thorismund'un saldırısını engellemek için Attila'dan 10.000 solidus (yaklaşık 65 kg altın) aldı. Daha sonra Aetius, Vizigot kralı Thorismund'un çadırına giderek ertesi gün Hunların saldırıya geçeceğini ve bunu durdurmak için 10.000 solidus istediğini dile getirdi. Böylelikle Aetius hem Attila'nın saldırmasını engelledi hem de Thorismund'un, Toulouse'a dönmesini sağladı bkz. (Kelly, *a.g.e.*, s. 244); ayr. bkz. (Guest, *a.g.m.*, s. 299.).

[336] Güneş, *a.g.e.*, s. 71.

[337] İtalya, Avrupa'nın güneyinde bulunur. Akdeniz'e doğru uzanan yarımadalar arasında ortada bulunur. İtalya'yı, kuzeyden güneye doğru bölen Apenin Dağları vardır. Bu dağlar nedeniyle Apenin Yarımadası olarak da adlandırılır. İtalya'nın kuzeyinde bulunan Alp Dağları, İtalya'yı düşman saldırılarına karşı korur. İtalya'nın çevresi denizlerle çevrilidir. Bunlar; güneyde İon Denizi, doğuda Adriatik Denizi ve batıda ise Tyrhen Denizi'dir. İtalya, tarih boyunca saldırılara maruz kaldı. İtalya'nın batı kesimleri, doğu kesimlerine göre daha hızlı gelişti. Bunun nedeni ise yabancı uygarlıklarla daha fazla etkileşime girmesidir. Roma'da bu bölgede yani İtalya'nın batısında bulunur bkz. (Hasan Bahar, *Eskiçağ Uygarlıkları*, Kömen Yayınları, Konya, Eylül 2013, s. 362-363.).

başında ise Antala ve Alaric adlı komutanlar bulunuyordu. Attila, Aquileia şehrine yoğun taarruz etse de bu taarruzlar boşuna oluyor ve şehir bir türlü ele geçirilemiyordu. Ordusunun da isteksiz olduğunu gören Attila, ordusunu tam geri çekmeye hazırlanırken kalenin surlarının birinden leyleklerin yuvasını taşıdığını gördü. Bunun üzerine ordusuna dönerek şunları söyledi:

> *"Üstün bir önseziyle yaratılmış olan bu kuş, bu şehrin kendisini koruyamacağı, orada emniyette olamayacağına kanaat getirerek yuvasını bırakıp gitmektedir. Bu, kaleyi koruyanların artık şehri müdafaa edecek güç ve imkândan mahrum olduklarının kati işaretidir. Demek oluyor ki, artık muhasarımıza uzun süre dayanamayacaklardır."*[338]

Bu konuşma üzerine Hun askerleri tekrar toparlanarak şehre son bir kez daha saldırdılar. Leyleğin terk ettiği kulenin ilk çöktüğü söylenir.[339] Jordanes'den edinilen bilgiye göre Hunlar, Aquileia'ya koçbaşları ve savaş arabaları ile birlikte şiddetli bir saldırı düzenlediler. Attila'nın bu taarruzu üzerine şehir halkı da karşılık verdi. Hunlar üzerine saldırı yapan Aquileia halkı ile Hun birlikleri arasında kanlı bir mücadele gerçekleşti ve birkaç gün mütareke akdolundu ve her iki taraf da maktullerini topladı; Attila, akdin bitmesinden sonra muhasarayı daha da sıklaştırarak her derdüncü süvariden bir semer almak şartıyla kalenin duvarları altına taşıttı ve bu semerleri yakarak duvarları zayıflattı.[340] Zayıflamış olan duvarları koçbaşları ile yıkan Attilla, böylelikle Roma İmparatorluğu'nun dokuzuncu büyük şehri olan Aquileia şehrini ele geçirdi.

Marcel Brion'da da Aquileia'nın ele geçirilmesini ve bu sırada Hunların kullandığı savaş araç-gereçleri şöyle anlattı: Mancınıklar, kale duvarlarına kaya parçaları fırlatıyor, koçbaşları ise durmadan çalışıyordu. Bu sırada şehrin istihkâmlarına hâkim olacak şekilde kuleler yapılıyordu. Askerler, bu sırada surun etrafına hendekler kazarak demir kazıklar dikti. Gelişigüzel ok atan askerler, yerde pusuya yatıyorlardı.

---

[338] Jordanes, *a.g.e.*, s. 113.
[339] Kelly, *a.g.e.*, s. 252.
[340] Namık, *a.g.e.*, s. 77.

Mazgal deliklerinde görünen en ufak bir hedefi vuracak kadar nişancılık konusunda ustaydılar. [341]

Attila, uzun süren bu muhasaranın ardından ordusuna şehri yağmalama izni verdi. Attila, bu yağmaya izin vererek daha önce Alaric'in, İtalya kuşatmasında yaptığı gibi hem askerlerinin savaşa ve kazanmaya olan isteğini arttırıyor hem de kendi intikamını alıyordu. Bu şehir ele geçirilme sırasında Attila'yı çok uğraştırdığı için çok zaman kaybettirdi. Bir türlü düşmeyen şehir şimdi bedel ödüyordu. Hun ordusu, Aquileia'yı yağmalarken dini mekânlara dokunmadı.

St. Augustine'in anlattığına göre; Roma şehrinin başına gelenler olağan savaş koşulları neticesinde meydana geldi, bunun yanında bu barbarbarlar bazilikalara dokunmadılar ve burada yaşayanlara ne bir tokat attılar ne de köle olarak esir ettiler.[342]

İlerleyişine devam eden Attilla, yönünü İtalya'ya çevirdi. Altinum, Padua yahut Concordia gibi şehirleri de harabeye çevirdi ve ilerleyişine devam ederek Vicentia (Vicenza), Verona, Brexia (Brescia), Pergamo ve Mediolanum (Milano)[343] üzerinden Ticinum (Pavia)'a kadar ulaştı.[344] Hun ordusu o an için Apeninlerin kuzeyinde kaldı ve 452 yılının yaz sonuna kadar Milano'nun 130 kilometre güneydoğusuna Mantua'ya kadar ilerlediler.[345] Bu ilerleme sırasında Attila en başından beri yaptığı gibi önce şehirlerin teslim olmasını bekledi. Teslim olmayan ve kendisine direnen şehirleri ise zorla aldı ve şehirleri tahrip etti.

---

[341] Brion, *Attila*, s. 271.
[342] Howarth, *a.g.e.*, s. 96.
[343] Attila, Milano kuşatması sırasında iki Romalı augusti'nin ayakları altında bulunan iki kişiyle resmedilen tablosunu görünce bu tabloyu değiştirtti. Attila, kendisini tahta otururken, iki augusti'yi ise altınlarla dolu çuvalları ayağının ucuna boşaltırken resmettirdi bkz. (Sinor, *a.g.e.*, s. 269.; Kelly, *a.g.e.*, s. 254.); Milano, Attila için büyük bir öldüldü. Milano, 340 yılında Alaric'in işgalinden Honorius'u Ravenna'ya çekilmeye zorladığı 402 yılına kadar Roma İmparatorluğu'na başkentlik yaptı. Milano, Roma'dan ya da Constantinopolis'ten daha küçük olmasına rağmen sarayı, hipodrumu, anıtsal hamam kompleksi ile etkileyici bir konuma sahipti. Kentin dindarlığı, kiliselerin ihtişamından; zenginliği ise malikânelerinden anlaşılıyor bkz. (Kelly, *a.g.e.*, s. 253.).
[344] Ahmetbeyoğlu, *"Büyük Hun Hükümdarı Atilla"*, s. 1447.
[345] Kelly, *a.g.e.*, s. 255.

Attila'nın bu ilerleyişi sırasında Aetius, Attila'nın karşısına herhangi bir kuvvet çıkaramadı. Aetius'un, Attila'nın karşısına birlik çıkarmamasının nedeni belkide Attila'nın, İtalya'ya gelene kadar ordusunun yorulmasını ve yiyecek sıkıntısına düşmesini beklemek olabilir. Eğer Aetius, Attila'nın ordusunu bu amaçla oyalıyorsa savaş sırasında yorgun olan Attila'nın ordusu karşısına, dinç bir Roma ordusu çıkaracak ve dinçliğin verdiği rahatlıkla Attila'nın ordusunu rahatlıkla ortadan kaldırabilecekti. Bunun yanında Aetius, Attila'yı kendi çıkarları için ortadan kaldırmıyor olabilir. Attila'nın hayatta kalması Batı Roma'nın çıkarlarına yarıyordu. Attila sayesinde Cermen kavimleri dizginlenmiş oluyor ve Batı Roma'ya doğru saldırma ihtimalleri azalıyordu. Aetius, bu tarzda düşünürken, Attila'nın hiddetli ilerleyişi karşısında III. Valentinianus ne yapacağını şaşırdı ve çareyi Ravenna'da yaptırdığı güvenli sarayına kaçmakta buldu. Artık Ravenna'da yerleşmiş olan imparatorluk yönetimi o kadar arazi ve vergi kaybına uğradı ki, 476'daki ortadan kalkışına kadar iflas halinde kaldı.[346] Aetius ise Attila'nın bu ilerleyişi karşısında çare bulma yolları aradı. Bunun üzerine Aetius hem Ravenna'yı [347] hem de Roma'yı aynı zamanda koruyamayağını düşünerek III. Valentinianus'u İtalya'ya getirdi. Bu sırada Aetius, gelmekte olan Attila'ya karşı Roma şehrine takviyeler yaptı ve şehrin surlarını tamir ettirdi.

Aetius, bu içine düştüğü zor durumdan kurtulmak için Doğu Roma İmparatoru Marcianus'a kendisine destek birlik göndermesi için başvursada bu isteği geri çevrildi. III. Valentinianus ise Aetius'un elinden bir şey gelmediğini ve Hun ilerleyişini durduramayacağını gördüğü için Roma hükümetini toplayarak Hunları durdurma yolları hakkında görüşme yaptı.

[346] Brown, *a.g.e.*, s. 78.

[347] Ravenna, bataklıklar içine inşa edildi. Buranın güvenliği bataklık ile sağlanıyordu. Got yazar Sidonius Apolinaris, Ravenna hakkında şu bilgileri verir: Dört bir yanımız suyla çevrili olmasına rağmen su içemiyorduk. Ravenna'da, tatlı su olmadığı gibi su içebilecek bir sarnıç ya da su kuyusu da yoktu. Gelgitler neticesinde su tabanında bulunan balçık ve çamurlar su yüzeyine çıkıyordu. Sular sabitken duvarlar seyyardı. Kuleler su üzerinde yüzerken gemiler ise toprağa gömülüydü. Hamamlar soğukken evler ise cehennemi andırıyordu. Din adamları geçimlerini tefecilikle sağlarken Syrianlar ise mezmur okurdu. Hadımlar silaha sarılırken külhanbeyleri ise müttefiklere nağmeler yazıp gönderirdi bkz. (Howarth, *a.g.e.*, s. 98.).

II.3.7. Papa I. Leo ve Attila

450 yılının consülü ve gözde senatörlerden biri olan Avienus'un önderliği altında, Roma şehrinin valisi Trigetius ve Papa I. Leo (Büyük Leo), Attila'ya elçi olarak gönderildi.[348] Papa Leo'nun, Aetius'a danışılmadan Attila'ya gönderilmesi Aetius'un canını sıktı. Çünkü Aetius, tam amacına ulaşacakken III. Valentinianus planlarını alt üst etti. Attila'nın ordusu yorgun ve erzak bakımından da zayıf durumdaydı. Aetius, Attila üzerine bir saldırı gerçekleştirse galip gelme ihtimali çok yüksekti ve III. Valentinianus'un elçi göndermesi bütün planları alt üst etmekle kalmadı, muhtemel saldırıya da engel oldu.

Attila'nın ordusu Paris'e yaklaştığı sırada Genevieve'nin bütün insanları bir araya topladığı anlatılır. Kiliselerden birinin önünde toplanan bu halka, Attila'nın karşısına tek başına ya da bakire kızlardan oluşan bir heyetle gitmeyi teklif etti. Genevive, Paris'in Attila'nın herhangi bir saldırısına maruz kalmayacağına dair kehaneti doğru çıktı.[349]

Papa Leo ile Attila, Mincio ve Po Nehri'nin birleştiği noktada karşı karşıya geldiler. Papa Leo, resmi kıyafetini giyerek Attila'nın karşısına Hristiyan dünyasının lideri olarak çıktı. Attila ile Leo ordulardan uzaklaşarak konuşmaya başladılar. Batı Roma İmparatorluğu, kendini küçük görerek Attila'nın karşısına dini liderlerini gönderdi ve Attila'dan bağışlanma diledi. Attila ve Papa Leo arasında ne tür bir konuşma geçtiği tam olarak bilinmiyor fakat bu konuşma sonrasında Attila geri çekilme kararı aldı.

Bu olaya ilahi bir menşei katmak isteyenler türlü türlü hikâyeler uydurdular. Attila'nın, Papa Leo'nun isteğini Tanrı'nın yardımıyla kabul ettiğini dile getirdiler.

[348] Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1447. Batı Roma komutanı Aetius, Attila'nın karşısına çıkacak cesareti gösteremediği için Hunların, Batı Roma'ya saldırısını önlemek amacıyla Papa Leo'yu gönderdi bkz. (Mustafa Kalkan, *Ordu ve Savaş Stratejileri*, Kaynak Yayınları, İzmir 1995, s. 147.).
[349] Howarth, *a.g.e.*, s. 117.

Buluşmanın en heyecanlı anı St. Peter ve St. Paul'un Papa Leo'nun yanında birden zuhur etmeleri ve Papa'nın Attila'yı eğer isteğini kabul etmezse öleceğini söyleyerek tehdit ettiği andır.[350]

Attila'nın, İtalya'dan çekilmesinin sebebi Hunların, Roma kültüründe eriyip gitmesini engellemek olabilir. Daha önce Asya Hunlarının, Çin kültürü içinde eriyip gitmesi Attila'nın aklına gelmiş olabilir. Ticaret yollarının diğer ucundan vardığı Roma da batıya akan bozkır kavimleri üzerinde benzer bir etkiye sahiptir.[351] Bu sebeple Attila da bu kültür içinde erimekten korktuğu için geri çekilerek kendisinin her iki imparatorluk tarafından da tanınmasıyla yetindi. I. Leo'nun, Attila'ya haraç vermesi ihtimal dâhilindedir. Roma İmparatorluğu, hayatta kalabilmek için Hunlara haraç veriyordu. Bunun örnekleri Doğu Roma İmparatorluğu'nda görüldü. Batı Roma İmparatorluğu da kendini kurtarmak için neden haraç vermesin? Batı Roma'nın, imparatorluk tahtının güvenliği için, Attila'yı İtalya'dan uzaklaştırması şarttı. Bu uzaklaştırma iki şekilde olacaktı: ya Attila ile savaş yapılarak ya da haraç (kendi tabirleriyle hediye) vererek uzaklaştırılacaktı. Batı Roma İmparatorluğu ise haraç verme koşuluyla Attila'nın ilerleyişini durdurdu.[352]

Bu geri çekilişin bir diğer nedeni de Attila'nın ordusu, Po Vadisi'ne geldiği sırada havaların aşırı sıcak olması ve ölülerin de savaş meydanında gömülememesi üzerine hastalıkların baş göstermesi ve seferin oldukça uzun sürmesi sebebiyle erzakların da tükenmek üzere olmasıdır. 451-452 yılları arasında İtalya'da kıtlık çıktığı için Attila, ordusunun ihtiyacını giderecek kadar erzak temin edemiyordu. Zaten Aquileia kuşatması sırasında çokça zaman ve asker kaybetti. Batı Roma'nın karşısına çıkaracağı ordunun sayısı da gittikçe azalıyordu. Attila'nın ilerleyişine kendi komutanları da engel oluyordu. Attila'nın ordusunda bulunan komutanlar, Attila'ya daha önce İtalya'yı kuşatmak isteyen Alaric'in başına neler geldiğini hatırlatarak

[350] Howarth, *a.g.e.*, s. 154.
[351] Abdullah Gündoğdu, "Türklerde Devlet", (Ed. İhsan Çapcıoğlu-Hayati Beşirli), *Türk Kültürü El Kitabı* (s. 303-325), Grafiker Yayınları, Ankara 2015, s. 330.
[352] İtalya ve Constantinopolis, Attila'nın elinde büyük miktarda servet biriktirdi. Bu durum yavaş yavaş ve uzun bir sürede gerçekleşti. 430'lu ve 440'lı yıllarda Pannonia, Moesia ve Trakya'nın kaybı, 450'lerin başlarında Galia ve İtalya'nın istilaları Batı Roma İmparatorluğu'nu Attila'nın karşısında ölüm ya da köleleştirme yoluna sevk etti bkz. (Guest, *a.g.m.*, s. 295.).

Attila'yı bu seferden vazgeçirmek istediler. Attila'nın sonunun da Alaric gibi olmasından korktular.

Attila'nın amacı Batı Roma'yı almak değil, Batı Roma tarafından üstün olduğunun kabul edilmesiydi. Attila, bu amacına da Papa Leo'nun elçiliği vasıtasıyla kavuştu. Roma'nın yeni yağmalanmasından sonra kentte ancak yedi bin kişilik nüfus kaldı: Roma'yı artık başkent olarak saymayan son imparatorlar, konut kenti olarak, aşılmaz bataklıkların koruduğu Ravenna'yı seçtiler.[353] Attila'nın, İtalya Seferi'nden sonra Batı Roma İmparatorluğu'nun başkenti artık Ravenna'ya taşındı. Attila'nın, dünyanın başkenti sayılabilecek konumdaki Roma'ya saldırmak yerine Papa Leo'nun kendisine vadettiği vergiyi ve Honoria'nın kendisine eş olarak verilmesini kabul ederek çekilmesi, Batı Roma'nın ömrünü yirmi beş yıl uzattı.[354]

Batı Roma İmparatorluğu'nu kontrolü altına alan Attila, geri dönerken geldiği yolu değiştirirerek Adise Irmağı güzergâhını tercih etti. Bu güzergâhı tercih etmesinin sebebi Doğu Roma'nın, Attila'nın geri dönüşünü haber almasıydı. Doğu Roma, Attila üzerine bir ordu göndererek zaten bitkin olan Hunları yok etmek istedi. Attila, ordusu ile Kuzey İtalya'da bulunurken, Doğu Romalılar Tuna'yı geçti ve Hun sınır birliklerine saldırdı.[355] Bu durumu fırsat bilen Aetius da Doğu Roma ordularına destek gönderdi ve Attila'nın gücünü kırmak istedi.

---

[353] Diakov-Kovalev, *a.g.e.*, s. 330.

[354] Hydace, *a.g.e.*, s. 95; Grousset, *Stepler İmparatorluğu…*, s. 91; Fatma Çapan-Baran Güvenç, "Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğunun Çöküşü", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C 6, S 18, Kış 2017, s. 637. İtalya'ya giren Attila'nın ordusunu Vatikan vergi vererek durdurdu bkz. (Halil Esin Avcı, *Uygarlıklar Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul 2010, s. 204.); Denis Sinor'a göre ise Attila, Pannoniya'ya başarışız bir girişimde bulununca Papa Leo'ya yukarıdan alan bir haber göndererek toprak ve para istedi bkz. (Sinor, *a.g.e.*, s. 274.); "Tarihte ve Gelenekte Hunlar" adlı eserde savaşın yerleri hakkında görüş birliğine varılması için daha fazla araştırma yapılması gerektiği bununla birlikte Papa Leo'nun, Attila'nın Roma'ya saldırmaması nedeniyle başarılı olduğundan bahseder. Bununla birlikte İtalya'da meydana çıkan kıtlık nedeniyle Attila'nın bu barışı kabul ettiğini belirtir bkz. (Fehér Bence - Galambos István, *Tarihte ve Gelenekte Hunlar (Hunok a történelemben és a hagyományokban)*, Tarihsel Yaygınlaştırma Şirket Derneği, TITE Könyvek 9. Budapest, 2015, s. 47-48.).

[355] Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", s. 1447.

Attila, bu gönderilen ordu ile karşılaşmamak için dönüş güzergâhını değiştirdi. Çünkü uzun süredir seferde olan ve sayıca azalan ordu, Doğu Roma ordusu karşısında fazla bir başarı gösteremez ya da gösterse bile çok kayıp verirdi. Attila, merkezine döndüğünde ilk iş olarak Doğu Roma hükümdarı Marcianus'a elçi gönderdi. Attila, Doğu Roma'ya elçi göndererek Hun politikasının temelini oluşturan vergileri istedi. Bilindiği üzere Marcianus, başa geçtikten sonra Attila'ya vergi göndermedi. Attila, Marcianus'a elçiler vasıtasıyla II. Theodosius'tan itibaren ödenmeyen vergilerin ödenmesini yoksa kendisi üzerine bir sefere çıkacağı haberini iletti. Attila, Doğu Roma ve Sasaniler üzerine sefere hazırlandığı sırada yaptığı evliliğin gerdek/zifaf gecesinde yaşamını yitirdi. Öldüğü zaman, Fransa ve İtalya'ya lüzumsuz seferleri Hunları bitkin bir halde bıraktı.[356]

II.3.8. Attila'nın Ölümü

Attila, merkezine döndüğü zaman hemen düğün hazırlıklarına başladı. Attila, Got kökenli İldiko[357] ile evleneceği için bütün gün şölen düzenledi. Attila, İldiko'yu muhtemelen başka bir siyasi ittifakı güçlendirmek için karısı olarak aldı.[358] Bu şölene bütün boy beyleri katıldı ve akşama kadar yenilip içildi. Herşeyinde kararlı olan ve az yiyip içmeyi tercih eden Attila, o gün düğünün verdiği heyecan ile içkiyi fazla kaçırdı. Akşama kadar sürekli içen Attila, gerdek vakti geldiği sırada çadırına çekildi. Ertesi gün vakit öğleye doğru geldiği sırada Attila'nın çadırından ses gelmiyordu. Attila, henüz çadırından çıkmamakla birlikte ortalıkta da gözükmüyordu. Hun halkı da Attila'nın çadırına girmek ya da Attila'ya seslenme cesaretini gösteremiyordu. En son Attila'nın çadırına Onegesius dayanamayarak girdi ve Attila'yı kanlar içinde yatarken gördü. Eşi İldiko ise yatağın başında sessiz bir vaziyette ağlıyordu. Attila, çok içtiği için iç kanama geçirdi, ağzından ve burnundan yoğun kan akışı nedeniyle öldü (453 İlkbaharı). İldiko ise Attila'nın ölümünden dolayı şoka girdi. Şoka girmesi gayet normaldir. Attila gibi bir Hun

[356] Runcıman, *a.g.m.*, s. 47.
[357] Macar kroniginde ise Mikolt olarak geçer bkz. (Kezai Simon, *Magyar Kronikaja*, Çev: (Csaszar Mıhaly), CS. ES Kir. Udvari Könyvkereskedes Kiadasa, Budapest 1901, s. 29.); Hydace'de ise İdilco olarak geçer bkz. (Hydace, *a.g.e.*, s. 95.).
[358] Türel, *a.g.e.*, s. 137.

liderinin ölümünden sorumlu tutulma ve kendisinin de öldürülme ihtimali vardı. Onegesius, Attila'nın bütün vücudunu kontrol ederek herhangi bir kesik veya boğulma izine rastlanmadığını söyleyince İldiko'nun da suçsuz olduğu ortaya çıktı.[359]

Priscus'tan edinilen bilgiler ışığında o gece Doğu Roma İmparatoru Marcianus, rüyasında Tanrı'nın kendi yanında oturduğunu gördü. Tanrı, Marcianus'a Attilla'nın yayının o gece kırıldığını gösterdi. Sanki bununla milletin kendisi birçok şey elde ediyor, bu silahta çok anlam varmış gibi. Tarihçi Priscus bunu gerçekten ispat edebileceğini söyler.[360] Attila'nın hemen cenaze töreni başladı. Jordanes'ten edinilen bilgilere göre:

> "*Vücudu bir ovanın ortasına yerleştirildi ve erkeklerin hayranlık duyması için vücudu ipeksi bir ağa oturtuldu. Hunların tüm kabilesinin en iyi atlıları, sirk oyunlarından sonra, cenaze töreninde tapularının getirildiği ve söylendiği yerde çevrelerde dolaştılar: Hunların kralı, Mundiuch'un (Muncuk) oğlu Attila, cesur kabilelerin efendisi, İskit ve Alman âlemlerinin tek sahibi – önceden bilinmeyen şehirleri ele geçiren ve Roma dünyasının her iki imparatorluğunu dehşete düşüren ve bütün bunları servetini lehine gerçekleştirdiğinde, düşmanın ya da arkadaşlarının ihanetiyle değil, milletinin ortasında acı çekmeden sevinç içinde öldün. Kimse intikam istediğine inanmadığında bunu kim ölüm olarak değerlendirebilir?"*[361]

Attila için ağıtlar yakıldıktan sonra, Attila'nın naaşını strava üzerine yatırıldı. Attila'nın naaşını önce altın bir tabuta sonra gümüş bir tabuta ve en son olarak da demir bir tabutun içine koydular. Bu üç tabutun da anlamları vardı. Altın ve gümüş tabut her iki Roma İmparatorluğu'nu (Doğu ve Batı Roma) temsil ediyordu. Demir tabut ise Attila'nın gücünü temsil ediyordu. İç Asya cenaze tören geleneklerine göre Attila, önce bir katafalka konularak, at üzerinde ve onları koşturmak suretiyle cesedin etrafında tavaf yapıldı, daha sonra gömülen Attila için yine benzer şekilde

[359] Saaddettin Gömeç'e göre ise Attila, İldiko tarafından öldürüldü bkz. (Gömeç, *a.g.m.*, s. 119.); Macar kroniğinde ise Attila, burnundan kan gelmesi sonucu öldü bkz. (Simon, *a.g.e.*, s. 29.).
[360] Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…*, s. 61.
[361] Jordanes, *a.g.e.*, s. 272.

yas gelenekleri ve yüz kesme ritüelleri uygulandı.[362] Attila'nın mezarına atı, değerli eşyaları ve çok sayıda altın, mücevher konuldu. Kök Tengri'ye ulaşıncaya kadar kullanacağı kap-kacak ve yiyecekler ile savaşlarda kazandığı ganimetlerin payına düşeni de mezara konuldu [363] ve Attila'nın cenazesi, gece ortalıkta kimsenin görülmediği bir sırada nehrin suyu değiştirilerek defnedildi. Sonra nehir tekrar eski haline çevrildi. Attila'nın defin işleminde görev alanlar da öldürüldü. Attila'nın ölüm haberi hem Doğu hem de Batı Roma'da sevinçle karşılandı. Attila'nın defin işlemi de Alaric'in defin işlemiyle benzerlik gösterir. Hem Alaric hem de Attila'nın cenazesi, nehrin yatağı değiştirilerek defnedildi ve nehir tekrar eski haline getirildi. Ayrıca Alaric ve Attila'nın mezarlarına değerli eşyaları koyuldu ve mezarı kazanların hepsi öldürüldü. Mezarı kazanların öldürülmesindeki amaç ise mezarın soyulmasına engel olmaktır.

II.3.9. Batı Roma İmparatoru ve Aetius'un Ölümü

Aetius'un ölümü de Attila'nın ölümünün üzerinden uzun bir süre geçmeden gerçekleşti. Aetius, 455 yılında Ravenna sarayına, III. Valentinianus'a bütçe hakkında bilgi vermeye gitti. III. Valentinianus, Catalaunum Savaşı'ndan sonra Aetius'a kin beslemeye başladı ve tahtı için bir tehdit olarak gördü. Attila'nın, İtalya Seferi'ne çıktığı sırada Aetius'un, Attila karşısına bir ordu çıkaramaması da III. Valentinianus'u öfkelendirdi. Bu sebeplerle III. Valentinianus, tahtının geleceği için Aetius gibi bir komutanı ortadan kaldırmak için fırsat arıyordu.

---

[362] Yaşar Çoruhlu, *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar: Orta ve İç Asya'nın Erken Devir Türk Mezar Mimarisi Üzerine Bir Deneme*, Ötüken Yayınları, İstanbul, Ocak 2016, s. 328; Brion, *Hunların Hayatı*, s. 91- 92.

[363] Tuncer Gülensoy, *M.Ö. 4500-M.S. XIII. Yüzyıllar Arasında Barbar Türkler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 105. Mezarlar, statülere göre kazılırdı. Ölen kişinin zenginliğine göre mezarının büyüklüğü de değişirdi. Attila'nın mezarı da büyük bir şekilde açılarak içine değerli eşyaları, atı, hizmetkârları konuldu. Statülere baktığımız zaman ise 11m²'den fazla olanlar yüksek rütbeli liderler için; 9-10 m² aralığındaki mezarlar üst düzey liderler ve aile üyeleri için; 8-9 m² aralığındaki mezarlar üst düzey liderler ve aile üyeleri için; 7-8 m² aralığındaki mezarlar üst düzey liderler ve aile üyeleri için; 6-7 m² aralığındaki mezarlar daha düşük rütbeliler ve aile üyeleri için; 5-6 m² mezarlar daha düşük rütbeli ve aile üyeleri için; 4-5 m² aralığındaki mezarlar aristokrasinin, savaşçıların ve özgür ailenin üyeleri için; 3-4 m² mezarlar aristokrasinin, savaşçıların ve özgür ailenin üyeleri için; 2-3 m² mezarlar aristokrasinin, savaşçıların ve özgür ailenin üyeleri için; 1-2 m² mezarlar yoksul halk, çocuklar veya köleler için; 1m²'den az olan mezarlar ise çocuklar için kazılırdı bkz (Kulcsar-Istvanovits, *a.g.m.*, s. 169-170.).

III. Valentinianus ile Aetius odada bütçe hakkında konuşmaya başladılar. Bu sırada Aetius, bütçe oluşturmanın zorlukları hakkında III. Valentinianus'a bilgi vermeye kendini kaptırdı. III. Valentinianus'un ise bu sırada Aetius'un önünde dikilip, daha fazla ihanete dayanamayacağını bağırıp kılıcını Aetius'un başına doğru salladı.[364] Aetius bu durum karşısında hiçbir müdahalede bulunamadan kanlar içinde yere yığıldı. Elindeki kanlı kılıçla yanındaki subaylara dönen III. Valentinianus: "Aetius'u öldürmekle iyi yaptım değil mi?" diye sordu. Subay, "iyi olup olmadığını bilmiyorum ama şunu biliyorum, sol kolunuzla sağ kolunuzu kestiniz."[365] yanıtını verdi. III. Valentinianus'un, Aetius'u öldürmesine öfkelenen Aetius'un arkadaşları ise bu duruma öfkelendiler. Aetius'un arkadaşları intikam almak için uygun zamanın gelmesini beklediler. Petronius Maximus da bu durumu fırsata çevirdi ve Aetius'un arkadaşlarının yanına giderek imparatoru yok etmelerine yardım edeceğini ve böylelikle Aetius'un intikamını alacaklarını söyledi. Bunun üzerine Aetius'un iki arkadaşı, III. Valentinianus'u Campus Martius'ta ok talimi yaptığı sırada öldürdüler. 454 yılında önce Aetius'un öldürülmesi daha sonra ise III. Valentinianus'un öldürülmesiyle çalkalanan Roma'ya bir darbe de Vandallar vurdu: 455 yılının Mayıs ayı sonlarında Kartaca'dan yola çıkan Vandal kralı Gaiserik, İÖ 146'da Roma tarafından tahrip edilen Kartaca'nın intikamını alırcasına Roma'ya saldırarak yağmaladı.[366]

[364] Bauer, *a.g.e.*, s. 155; Faulkner, *a.g.e.*, s. 327.
[365] Bauer, *a.g.e.*, s. 155.
[366] Kaçar, "Eskiçağ Akdeniz…", s. 213; Gumilev, *a.g.e.*, s. 185.

III. BÖLÜM

YIKILMA SÜRECİNDE AVRUPA HUNLARI VE BATI ROMA

III.1. Attila'nın Ölümünden Sonra Avrupa Hunları

Hun İmparatorluğu, Attila'nın ölümünden sonra düşüşe geçti ve Karpat Havzası'ndaki Cermen halkları Hunların askeri ve bazı siyasi geleneklerini örnek aldılar.[367] Attila'nın defin işlemi gerçekleştikten sonra Hun İmparatorluğu'nun başına kimin geçeceği sorunu ortaya çıktı. Ellak, Dengizik[368] ve İrnek'in aralarında anlaşmazlık çıkınca herkes imparatorluktan kendi payına düşeni aldı. Böylece Attila'nın yıllardan beri oluşturmaya çalıştığı merkezi yönetim dağılma aşamasına geldi. Bu duruma karşı ilk tepki gösteren Got kavimleri oldu. Zira Attila'nın oğulları,[369] babalarından kalan araziyi değil üzerinde yaşayan insanları bölüştüler.[370] Bu durum üzerine Ellak, Dengizik ve İrnek aralarında anlaşıp en büyük oğul olan Ellak'ı başa geçirdiler. Onun adı veya unvanı "İllig" olmalıdır.[371] Fakat aradan zaman geçtikçe diğer kardeşler de kendi paylarına düşen imparatorluk topraklarını istemeye başladıklarında aralarında anlaşmazlık çıktı.

Bu durumu değerlendiren Attila'ya bağlı kavimler birer birer bağımsızlık için isyan etmeye başladılar. Ostrogotlar, bağımsızlık mücadelesi için isyan ederek diğer kavimlere ön ayak oldular. İlk hareketi en kudretli hükümdarlardan olan Gepid kralı Ardaric yaptı, zira "en değersiz köleler tarzında" bir taksime tahammül

---

[367] Istvan Zimonyi, "Ortaçağ Avrupa Tarihinde Göçebe Unsuru", (Çev: Fatih Orta), *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, y. 3, S 1, Bahar 2018, s. 159.
[368] Saadettin Gömeç'e göre Attila'nın üçüncü oğlunun ismi "Tengiz" olmalıdır bkz. (Gömeç, *a.g.m.*, s. 122.).
[369] Attila'nın bu oğlundan başka İrnek ve Dengizik adlı iki oğlu daha vardı. Bunlar dışında Uzindur, Emnedjar ve Gheism adlı üç oğlu daha vardı. Bunlar dışında Aladar ve Çaba adlı iki oğlu daha vardı ki: Bunlardan birincisi Bavyera prensinin kızı Krimhilde'den; ikincisi ise Prenses Honoria'dan doğdu. Attila'nın Gepid kralı Ardaric'in kız kardeşinden doğan Gheism adlı bir oğlu daha vardır bkz. (Namık, *a.g.e.*, s. 121-127.).
[370] Baştav (2002a), s. 1384.
[371] Gömeç, *a.g.m.*, s. 120.

edilemeyeceğini söyledi.[372] Böylelikle bu isyan hareketleri diğer Cermen kavimleri arasında da yayılmaya başladı.

Ellak, bu isyancıların çıkardığı isyanı bastırıp, merkezi otoriteyi yeniden tesis etmek için harekete geçti. Nedao Irmağı çevresinde yapılan savaşta, Hunlar ile Gepidler karşı karşıya geldi. Bu muharebede Ostrogotlar'ın sadık olan kısmı, Hunların yanında yer aldı. Elde edilen arkeolojik eserler, Hunlar'la Gotlar arasında daha sıkı münasebetler bulunduğunu teyit etmektedir.[373] Muharebe sonucunda Hunlar mağlup oldu ve Hun kralı Ellak savaş meydanında öldü. Gepidler, bu galibiyet sonrasında, Hun merkezini ele geçirdi[374] ve Hun şehirlerini yağmaladı. Daha sonra Gepidler kendilerine müttefik arayışına girdiler ve kendilerine müttefik olarak Bizans'ı seçtiler. Gepidler, Bizans'a elçi göndererek kendilerine müttefik yaptılar.

Nedao Muharebesi'nde alınan yenilgi sonrasında İrnek ve Dengizik ise ordularını tekrar toplamak için Karpat Dağları üzerinden Karadeniz'in kuzeyine çekildiler. Batıya doğru ilerleyen Ostrogotlar, Pannonia'da yerleştiler ve Bizans'ın dostluğuna başvurdular.[375] Burada güçlerini toplayan İrnek ve Dengizik, kendilerine ihanet eden Gotları bulmak için geri döndüler. Harekete geçmeden önce Constantinopolis'e gönderilen bir elçilik heyetiyle, onlara karşı bir niyetleri olmadığını, eski tebaalarını itaat altına almak için tedip seferine çıktıklarını bildirdiler.[376] Attila'nın, Batı Roma üzerine sefere çıktığında izlediği politikayı izleyen İrnek ve Dengizik, Bizans üzerinden de bir saldırı gelmesini engellemeye çalışıyordu. Hunlar, 456 yılında Tuna ve Sava'yı geçerek ilk olarak Valemir üzerine saldırdılar. Valemir ise sürekli geri çekilerek vurkaç taktiğini uyguladı. Valemir ayrıca kendisini takip eden Hun ordularını peşinde gezdirerek onların yorgun ve bitkin düşmesine sebep oldu. Bu geziler neticesinde Hun ordusu aşırı derecede yorulunca beklediği anın geldiğini düşünen Valemir, kardeşlerinin yardımını dahi beklemeden saldırıya geçti. Bu ani

[372] Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 116.
[373] Nander Fettich, "Hunlar Zamanına Ait Olup Szeged-Nagyzeksas'ta Bulunan Prens Mezarı Hafriyatında Bulunan Eşya", *II. Türk Tarih Kongresi*, 20-25 Eylül 1937, İstanbul, s. 322.
[374] Baştav (2002a), s. 1384.
[375] Baştav (2002a), s. 1884.
[376] Ali Ahmetbeyoğlu, "Attila'nın Oğlu Dengizik'in Devleti İhya Mücadelesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C 27, S 2, Aralık 2012, s. 307.

saldırı karşısında Hunlar, "İskitya'nın Dnyeper Irmağı suyunun aktığı yer civarına kadar" geri püskürtüldü.[377] Hun orduları, müthiş bir hezimete uğrayarak Tuna mansabındaki Hunnivar denilen kalelerine kaçmağa mecbur kaldılar.[378]

462 yılında, Pannonia Bölgesi'ni tamamen ele geçirmek isteyen Ostrogotlar, Sadagir Hunlarına saldırdı. Çünkü Panonia, Avrupa'nın en güzel ormanlarının bulunduğu bir kereste memleketi idi ve bilakis, inşaatta kullanılan sert yapı taşlarından tamamen mahrum idi.[379] Bu durum üzerine Dengizik, babasının yolundan giderek Hunları tek bayrak altında toplamak amacıyla geri döndü ve Sadagir Hunlarına yardım etmek istedi. Dengizik, komutası altında bulunan Ulzingur, Bittugor, Bardor, Angiskir atlı kabileleriyle ansızın Tuna'yı geçerek Ostrogotların hudut kalelerinden olan Bassiana –bugünkü Sabaç- kalesini istila etti.[380] Hunların, Ostrogotlara saldırdığı haberini alan Valemir ise Hunlar üzerine tekrar bir sefer düzenleyerek onları mağlup etti. Hunlar, Valemir'e karşı büyük kayıplar verdi.

466 yılında İrnek ve Dengizik, babaları Attila'nın politikalarını hayata geçirmek için Bizans'a elçiler göndererek toprak istediler. Bizans ise bu elçileri dikkate almadı ve elçileri geri gönderdi. Dengizik ise babası zamanındaki Bizans'ın durumunu hatırlatmak ve isteklerinin kabul edilmemesi durumunda savaş ilan edeceğini bildirmek üzere Bizans'a gitti. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Dengizik'in bütün yenilgilere, bütün olumsuzluklara ve tüm tehlikelere rağmen Hunların bahtlarını batıda araması ve Dengizik'in ordasının gözünde doğuda tutunmanın daha meşakkatli olduğudur.[381] Bizans ise Attila'dan sonra Hunların güç kaybettiğinin farkındaydı. Bu yüzden Bizans, Hunlara tekrar eskisi gibi vergi verme niyetinde değildi.

[377] Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 118.
[378] Namık, *a.g.e.*, s. 123.
[379] Ekrem, *Attila…*, s. 45.
[380] Namık, a.g.e., s. 124; Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 118.
[381] Osman Karatay, *Hunlardan Sonra Hunlar: Attila'nın Ardından Karadeniz Bozkırlarındaki Hun Kalıntıları*, (Ed. Mehmet Şahingöz), *Kaşgarlı'nın Tarihçi Torunu Reşat Genç Armağanı* (s. 307-316), TKAE Yayınları, Ankara 2015, s. 308.

Dengizik, Bizans'a gönderdiği elçilerin dönmesini beklerken ordusu için yiyecek ve içecek istedi. Bizans ise Dengizek'e ordusunun kalabalık olduğunu ve güvenlik için parçalara bölmesi gerektiğini ancak bu sayede yiyecek ve içecek vereceğini söyledi. Dengizik ise denileni yaparak ordusunu bölüklere ayırdı. Bizans askerleri ise derhal harekete geçerek bölüklere ayrılan Hunların üzerine saldırdılar. Bu saldırı neticesinde Hunlar mağlup oldu. Dengizik, bu saldırı sırasında yanındaki az sayıda asker ile Bizans ordusunu yararak canını zor kurtarabildi. Bu durum üzerine Dengizik, İrnek'e giderek babasından beri bozulan durumu düzeltmeleri gerektiğini ve bunun içinde Bizans'a savaş açmalarının şart olduğunu söyledi. Bu sırada savaşlarda yorgun düşen Hunların büyük kısmı ile Karadeniz'in batı kıyılarına döndü. [382] İki hükümdarzadeden büyüğü olan Dengizik'in Batıya isabet eden bugünkü Romanya Ovaları'nda hüküm sürdüğü, buna karşılık İrnek'in Karadeniz sahasındaki step mıntıkasında hâkim olduğu anlaşılmaktadır.[383]

İrnek, ise bu sırada barışçıl bir politika izliyordu ve savaş taraftarı değildi. Hem savaşacak sayıda bir ordu gücüne de sahip değildi. Attila zamanında Hunlara bağlı olan Ostrogotlar, Ardaric liderliğindeki Gepidler ve diğer Cermen kavimleri kendilerine isyan ederek bağımsızlıklarını elde ettiler. Hunlar, Tuna ve Tisa Irmakları arasındaki mülklerinden, sadece geçidleri ve aşağı Pannonia ile Szöreny sahasını, bir kısım Hun (Sadagari) ve Sarmat kavim bakiyelerinin grupları sayesinde uzunca bir zaman ellerinde tutabildiler.[384]

Bu durum üzerine sinirlenen Dengizik, derhal bir ordu toplayarak Bizans üzerine harekete geçtiyse de 469 yılında yakalandı ve Bizans'a götürdü. Magister militum[385] rütbesinde bulunan Anasastes, Dengizik'in başını kestirdi. Dengizik'in başı, Bizans sarayına gönderildi ve başı günlerce Constantinopolis sokaklarında sergilendi. Paschalis Vakayinamesi'nde bu olay E. A. Thompson'dan alıntı olarak şu şekilde

[382] Altan Deliorman, *Osmanlıdan Önce Türkler*, Bayrak Basım Yayım/Tanıtım, İstanbul, Mart 2010, s. 33.
[383] Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 118; Ahmetbeyoğlu, "Attila'nın Oğlu…", s. 307.
[384] Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 117.
[385] Günümüzde Genelkurmay Başkanı bkz. (Hakkı Devrim, "Magister", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 12, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y., s. 585.).

geçer: *"Başı kesilip Doğu başkentine getirildi. Mese denilen cadde boyunca taşındı ve bir direğe sabitlendi. Bütün şehir ona utançla bakmaya başladı ve bir Hun baskısının Constantinopolis'te hâlâ ilham verdiği dehşeti tesadüfen kanıtladı."*[386]

İrnek,[387] yurdunda doğudan ilerleyen Ogur Türklerinin istilasına uğradı ve Oğur Türkleri 5. yüzyılın ortasında bir felakete uğradı.[388] 465 yılında Sabirler, Avarlar'ın istilasına uğradı. Avarlar karşısında fazla direnemeyen Sabirler, yurtlarını terk ederek İrnek'in Hunlarına saldırdı. İrnek ise Sabirlere karşı direnecek gücü olmadığı için çareyi Bizans egemenliğine girmekte gördü ve Bizans'a elçiler göndererek halkı için toprak istedi. Bizans ise bu durumu değerlendirdi ve İrnek Hunlarını himaye etmeye karar verdi. Çünkü Attila zamanından beri kendileri Hunlara tabiydi ve bu durum halk üzerinde olumsuz bir etkiye sebep oldu. Halk, Hun ismini duyunca korkuya kapılıyordu. Bizans İmparatoru ise halkta oluşan bu korkuyu değiştirmek için bu fırsatı değerlendirdi ve İrnek'e toprak verdi. Bizans egemenliği altında oldukça güçlenen İrnek Hunları, Karadeniz'in kuzey bölgesine hâkim oldular. Bu olaylar zamanı Hunların bir kısmı Kafkasya Albaniyası'nın doğu bölgesinde meskûn edildiler. [389] 466'da Kafkasya'dan İran'a, Ermenistan'a ve İberia'ya girdiler.[390]

İrnek'in geniş alana yayılması, Ak Oğurların saldırıları sonucunda boşa gitti. Çünkü Ak Oğurlar, İrnek'in bu ilerleyişini durdurmakla kalmadı. Don Irmağı'nın doğusunda bulunan İrnek'e ait bütün arazilere el koydular. Hun halkı, Ak Oğurlar karşısında fazla tutunamadılar ve çareyi başka yurtlar aramakta buldular. Böylece Attila'nın küçük oğlu İrnek adamları ile Dobruca'nın kuzeyinde yerleştiler.[391] Bu tarihlerden itibaren İrnek Hunları hakkında haber alınamadı.

---

[386] Thompson, *A History of Attila...*, s. 157; Ahmetbeyoğlu, "Hun Devletlerinin Kuruluş…", s. 17.
[387] Saadettin Gömeç'e göre İrnek'in unvanı "Erkin-İrkin" şeklinde olduğudur bkz. (Gömeç, *a.g.m.*, s. 120.).
[388] Baştav (2002a), s. 1384.
[389] Tarih Dostiyev, "Kavimler Göçü Dönemi'nde Doğu Kafkasya'da Türk Egemenliği", *XV. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Eylül 2006, Ankara, C 2, s. 252.
[390] Baştav (2002a), s. 1384.
[391] Baştav (2002a), s. 1385; Gömeç, *a.g.m.*, s. 120.

İrnek öncülüğünde, Bulgarların kurulduğu söylenir. İrnek ve hâkimiyeti altındaki Hunlar, son Bizans hamlelerinin ardından daha doğuya doğru çekilerek, Bulgarların arasına geldiler ve varlıklarını bu akraba ismin altında sürdürdüler.[392] Buna sebep olarak da Bulgar Hanları Listesindeki[393] ilk 40 kral listesinin isminin Attila'nın soyundan geldiğine inanılmasıdır. Sonuç olarak pek çok devletin kurulmasına ve aynı zamanda yıkılmasına sebep olan Türk göçleri, yeni yurtlar bulmak amacıyla bilinmeyen yerlere gitmelerine engel olamadı ve onları bekleyen tehlikelere rağmen aralıksız olarak bir ölüm kalım savaşı içerisinde devam ettirdiler.[394]

III.2. III. Valentinianus'tan Sonra Batı Roma İmparatorluğu

III. Valentinianus'tan sonra Batı Roma tahtına sırasıyla Petronius Maximus (İS 455), Avitus (İS 455-456), Maiorianus (İS 457-461), Severus (İS 461-465), Anthemius (İS 467-472), Olybrius (İS 472), Glycerius (İS 473-474), Iulius Nepos (İS 474-475) ve Romulus Augustulus (İS 475-476) geçti.[395]

III. Valentinianus'un ölümü üzerine yeni Batı İmparatoru Petronius Maximus oldu. Böylelikle Patronius Maximus, hem Aetius'un intikamının alınmasını sağladı hem de Batı Roma İmparatorluğu tahtını elde etti. Petronius Maximus, saltanatının meşruiyetini vurgulamak ve halkın sempatisini kazanmak için Evdoksia'yı

[392] Umut Üren, "İrnek'in Hunları ve Bulgarlaşma Hadisesi", *Tarih Okulu*, S VII, Mayıs-Ağustos 2010, s. 44; Taşağıl, *a.g.e.*, s. 259.
[393]Rus yazması olarak da bilinen Bulgar Hanları Listesi, Avitokhol'den sonra gelen ikinci hükümdarın adının İrnek olması sebebiyle Marquart'ta, Tuna ve Dnyester Nehirleri arasında bulunan Bulgarlar'ın, Attila'nın oğlu İrnek etrafında birleştiği fikrini oluşturdu. Buna delil olarak ise Avitokhol'ün Attila ve İrnek'in ise Ernak isimleriyle gösterilmiş olmasıydı. Marquart daha sonra bu önerisini değiştirerek İrnek'in 454 yılında Küçük İskitya'ya gittiğini fakat orada fazla kalmayarak, Dengizik'in ölümünün ardından Hunların başına geçtiğini belirtti. Dağılan Hunlar, doğudan gelen Oğur kavimleri ile kaynaşıp Bulgarları meydana getirdikleri görüşü düşük bir ihtimaldir. Çünkü bu kadar kısa bir sürede bu karışımın meydana gelmesi ve Bulgarlar gibi güçlü bir etnik yapıyı oluşturması zordur. Bulgarlar da Hunlar gibi Karadeniz'in kuzeyinde eskilerden beri yaşıyorlardı bkz. (Üren, *a.g.m.*, s. 42; Ali Ahmetbeyoğlu, "Bulgar Hakanlar Listesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S 14, İstanbul 1994, s. 2-3.).
[394] Ergünöz Akçora, "Türk Tarihinde Göçler ve Sonuçları", *Bilig 2*, Yaz 96, s. 243.
[395] Oğuz Tekin, *Hellen…*, s. 148.

kendisiyle; Evdoksia'nın kızı Evdosia'yı da caesar ilan ettiği oğluyla evlenmeye zorladı.[396]

Petronius Maximus, kendi otoritesini sağlamlaştırmak için, ilk olarak Vandal ilerleyişini durdurmak istedi. Petronius Maximus, Vandal ilerleyişini savaşarak durduramayağını anladığı için ittifak yoluna gitmek istedi. Çünkü Roma İmparatorluğu'nun askeri gücü henüz toparlanamadı. Petronius Maximus, bu ittifak için Avitus'u görevlendirdi.

Avitus, Galia doğumludur. Galia valiliği görevinde bulunan Avitus, bu nedenle diplomasiden anlıyordu. Toulouse'de bulunan Vandal Krallığı'na daha elçi ulaşmadan Gaiserik[397] komutasındaki Vandallar, İtalya üzerine sefere çıkarak Güney İtalya'yı işgal etmeye başladı. Kentin ruh halinin giderek çirkinleştiğini gören Petronius Maximus kenti terk etmeye çalıştı ama at üzerinde duvarlardan geçerken, bir isyancının fırlattığı kaya ona isabet etti ve öldürdü.[398]

Batı Roma tahtına Petronius Maximus'un ölümü üzerine Avitus geçti. Yeni Batı İmparatoru Avitus, her türlü güçlüğe maruz kalmasına rağmen, bu sahada Batı Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetini tekrar tesis etti (455 Sonbaharında).[399] Avitus, Batı Roma'nın içinde olduğu sıkıntıları görünce daha fazla burada duramadı. Avitus, ordularına kamu binalarındaki bronzları söktürme emri vererek şehri yağmalattı. Halk bu durumdan şikâyetçi oldu ve Avitus'un yaptıklarına tepki gösterdi. Avitus ise halkın tepkisinden çekindi ve Petronius Maximus'un başına gelenleri de bildiği için kaçmaya karar verdi. Avitus'un kaçtığı sırada Ricimer, onu birkaç ay esir aldı. Bu esaret hayatına daha fazla dayanamayan Avitus ise bir müddet sonra öldü. Vandallar ise bu yağma hareketinden oldukça kazançlı çıktı. Kartaca'ya dönüşte yanlarına 3

[396] Basık, *a.g.e.*, s. 263.
[397] Gaiserik, orta boyluydu ayrıca attan düştüğü için aksıyordu. Gaiserik'in oldukça sade bir hayatı vardı. Gaiserik'in sert bir mizacı vardı ve dünya malına itibar etmezdi. Gaiserik, başkalarını kışkırtmak için kin ve nefret tohumları ekmeyi ustalıkla becerirdi bkz. (Kelly, *a.g.e.*, s. 214.).
[398] Bauer, *a.g.e.*, s. 156.
[399] Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 117.

gemiyi dolduracak kadar hazine aldı. Ayrıca Vandallar, bu ganimetin yanında çok sayıda savaş esirini yanlarında Kuzey Afrika'ya götürdü.

Avitus'tan sonra Batı Roma tahtına Ricimer'den aldığı destekle Maiorianus geçti. Maiorianus, halkın desteğini almak ve Batı Roma'yı içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak için Vandallar üzerine sefer yapma kararı aldı. 460 yılında Batı Roma ordusunu, Kuzey Afrika'da bulunan Vandallar üzerine saldırıya geçmek üzere hazırlatarak sefere çıktı. Bu seferin amacı Kuzey Afrika'dan Vandalları atarak Batı Roma'yı tekrar eski ihtişamlı günlerine geri döndürmektir. Kuzey Afrika'da bulunan Vandallar üzerine yapılan bu saldırı başarısız oldu ve Batı Roma ordusu tekrar Ravenna'ya döndü. Bu başarısızlığın suçlusu olarak Maiorianus görüldü. Bunun üzerine Maiorianus'u, Ravenna'da öldürüldü yerine de Libius Severus'u "augustus" olarak atandı.

Libius Severus'tan sonra, Ricimer tarafından Batı Roma tahtına Anthemius çıkarıldı. Batı Roma tahtına karşılık Ricimer, Anthemius'un kızıyla evlendi. Bu sırada Vizigotlar ile Roma ordusunun savaşı devam ediyordu. Vizigotlar, Batı İmparatorluğu'nu karıştıran ilk barbarlardır ve iktidarları en uzun sürenlerdir.[400] Roma ordusu, elinden gelen çabayı gösterse de Vizigotlara karşı üstünlük sağlayamadı. Batı Roma İmparatorluğu'nda sıkıntılı durumlar devam ederken Anthemius bu sırada hastalandı. Anthemius, bu hastalığın sebebi olarak kendisine kara büyü yapıldığını iddia etti. Ricimer ile Anthemius arasında bir iç savaç çıkınca Doğu Roma İmparatoru Leo, Constantinopolis'te yaşayan batılı bir sürgün senatör olan Olybrius'u aracılık yapması için Batı Roma İmparatorluğu'na gönderdi.[401] Ricimer ise daha fazla bu duruma dayanamayarak Kuzey Afrika'da bulunan askerlerin Batı Roma'ya dönmesi emrini verdi. Kuzey Afrika'da bulunan 6000 asker döner dönmez Ricimer harekete geçti ve Anthemius'u öldürdü.

[400] Donald Matthew, "Roma Dünyası ve Düşmanları", *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi: Ortaçağ Avrupası*, (Yayın Yönetmeni: Mete Tunçay), İletişim Yayınları, İstanbul t.y., s. 29.
[401] Tım Cornell-John Matthews, "Batı Roma İmparatorluğu'nun Yıkılışı", *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi: Roma Dünyası*, (Çev: Şadan Karadeniz), İletişim Yayınları, İstanbul 1988, s. 211.

475 yılına gelindiğinde Iulius Nepos, Batı Roma tahtında oturuyordu. Orestes ise oğlu Romulus'u Batı Roma tahtına çıkarmaya çalışıyordu. Romulus'un, Batı Roma tahtına çıkabilmesi için Iulius Nepos'un tahttan indirilmesi gerekliydi. Orestes ise Iulius Nepos'u tahttan indirmek için öncelikle ordunun desteğine ihtiyaç duyuyordu. Orestes, ordunun desteğini aldıktan sonra Iulius Nepos'un karşısında bu birliklerin yetersiz olacağını düşündü ve Cermen kavimlerden para karşılığında asker toplamaya başladı. Nihayet Orestes, Iulius Nepos karşısında durabilecek güce geldiğinde Batı Roma İmparatorları'nın ikametğahı olan Ravenna'da bulunan saraya saldırdı ve Iulius Nepos'u tahttan indirerek oğlu Romulus'u "augustus" olarak Batı Roma İmparatorluğu tahtına oturttu. İmparatorları tahta çıkarıp tahttan indiren, sonu gelmeyen bir saray entrikasına hapsolan, sürekli olarak kendisini destekleyen zayıf iktidar yapısını güçlendirmeye çalışan Ricimer, Batı İmparatorluğu'nun nihai çöküşüne çaresizce liderlik etti.[402]

Romulus tahta geçtiğinde küçük yaşta olduğu için devleti, o büyüyene kadar babası Orestes yönetti. 476 yılında Cermen kökenli Odoaker, son Batı Roma İmparatoru Romulus Augustulus'u [403] tahtından indirerek imparatorluk alametlerini Doğu Roma'nın başkenti Constantinopolis'e gönderdi. [404] Odoaker, küçük imparator Romulus Augustulus'u Campania'daki villalarından birine sürgüne gönderdikten sonra kendini İtalya kralı ilan etti.[405] Theodorik, İtalya üzerine yürüdü, Odoakr'ı mağlup etti; bu kralın yeğane müstahkem mevkii olan Ravenna'yı zapt etti ve Zenon'un ölümünden sonra, İtalya Yarımadası'nda, merkezi Roma olmak üzere, bir Ostrogot Krallığı kurdu.[406] İtalya dışındaki en önemli ülkeler ise, buralarda yavaş

[402] Faulkner, *a.g.e.*, s. 327; Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasının bir sebebi de halka sürekli yeni vergiler konulmasıdır. Bu yeni vergiler günden güne ağırlaşınca büyük toprak sahipleri çareyi kaçmakta buldu. İmparatorluğun sonunu belirleyen çözülme sürecinde yalnızca Hristiyan kilisesi ayakta kaldı bkz. (Hakkı Devrim, "Geç İmparatorluk", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 17, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y., s. 1.).
[403] Romulus, Batı Roma İmparatoru ilan edildiği sırada yaşının küçük olması sebebiyle "Augustulus" olarak anıldı. Romulus'a "Augustulus" denmesinin sebebi ise onu aşağılamak maksadıyladır bkz. (Howarth, *a.g.e.*, s. 174.).
[404] Bülent İplikçioğlu, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007, s. 97.
[405] Diakov-Kovalev, *a.g.e.*, s. 330.
[406] Vasılıev, *a.g.e.*, s. 133.

yavaş kendi devletlerini kuran Afrika'da Vandallar, Galia ve İspanya'da Vizigotlar gibi Cermen kavimlerinin elinde bulunmakta idiler.[407]

Batı Roma İmparatorluğu'nun neden yıkıldığına bakacak olursak III. Valentinianus'tan sonra başa liyakatsiz kişiler geçti. Başa geçen imparatorlar uzun süre iktidarda durmadılar ve çok sayıda imparator değişikliği meydana geldi. Bu dönemde Ricimer etkili oldu ve devlet yönetiminde söz sahibiydi. Ricimer, yönetimde etkili olduğu süre boyunca başa kimin geçeceğini belirliyordu. Ricimer ile ters düşen imparatorlar ise yine Ricimer tarafından tahttan indirildi. Devlet parçalanma sürecine I. Valentinianus ve Valens'in iktidarı döneminde başladı ve bu ayrılık Archadius ve Honorius'tan sonra daha da belirgin hale geldi. Doğu ve Batı Roma İmparatorları, yönetim vasfından yoksun oldukları için devlet komutanlar ya da yönetimde etkili kişiler tarafından yönetildi. Batı Roma İmparatorluğu'nun durumunun kötüye gidişi hakkında çeşitli yorumlar ortaya çıktı: İlahiyatçılar imparatorluğun günâhkar yaşamıyla; askerler orduda disiplinin ortadan kalkmasıyla; ahlakçılar, ahlak çöküntüsüyle; 1920'lerin nümismat ekonomistleri yapısındaki altının giderek azaltılması yüzünden paranın değer kaybetmesiyle izah ettiler.[408] Her kurum devletin kötüye gidiş sebebini kendine göre yorumladı.

Attila'nın, Roma üzerine yaptığı seferler de Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılma sürecinde etkilidir. Çünkü Roma'ya yapılan her bir sefer Batı Roma İmparatorluğu'na ekonomik bir külfet getirdi. Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının bir diğer nedeni de yoğun olarak imparatorluk sınırlarına yapılan Cermen kavimleri göçleriydi. Bu göçler neticesinde her gelen halk imparatorluk sınırlarına yerleştirildi ve zamanla bu bölgelerde bağımsız olarak yaşamaya başladılar. Zaten daha dağılmadan önce Cermania tarafından gelen Cermen akınları karşısında Roma, kriz dönemlerinde bu Cermenleri sınır bekçiliği yapmaları kaydıyla kendi

[407] Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 53.
[408] Emmanuel Berl, *Attila'dan Timur'a Avrupa ve Asya*, (Çev: Gülseren Devrim), Doğan Kitapçılık, İstanbul, Haziran 1999, s. 19; Kurat, *a.g.e.*, s. 15.

"territorium"una kabul ederek onlara yer ayırmak zorunda kaldı.[409] Bu gelen halklar ayrıca Batı Roma İmparatorluğu'nun ekonomisini sarsıyorlardı. Bu halkların geçimini sağlaması için devletten bunlara para akışı vardı. Hem bu halklardan ücretli asker olarak faydalanıldığı için de ücretlerinin ödenmesi gerekiyordu. Yoksa verdikleri hizmetin karşılığını alamayan Cermen kavimleri isyan ediyorlardı.

> *"Batı'daki Roma İmparatorluğu, limes (sınırlar) olarak bilinen ve göçebe akınlarına karşı bir bariyer oluşturan askeri savunma hatlarını üçüncü yüzyıldan itibaren akınlarla geçen çoğunlukla Cermen kökenli halkların istilalarına ve yerleşmelerine dayanamadı. İmparatorluk ayrıca kitlesel yoksulluğu arttıran o zamana kadarki geniş mali ekonomisinin parçalanmasını ve kentsel çöküşün etkilerini, kadim uygarlığın çöküşüne ve Hıristiyanlığın yayılmasına hizmet eden kültürel ve ahlaki değerlerdeki genel krizi atlatmayı başaramadı."* [410]

Batı Roma, içinden çıkılamaz bir hâl alınca Attila'nın en güvendiği adamlarından biri olan Odoaker yönetime el koydu. Odoaker, imparatorluğun kurtuluşunu Doğu Roma İmparatorluğu'nda gördü ve Romulus'u tahttan indirdi. 476 yılında Batı İmparatorluğu'nun son bulması yalnız imparatorluk alametlerinin Constantinopolis'e (İstanbul) gönderilmesi oldu ve bu bağlamda yabancı krallar sadece Constantinopolis İmparatoru'nun otoritesini tanıyacaklardı, dolayısıyla onların hükümdarlıkları aynı özellikleri taşımıyordu.[411]

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra da Doğu Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu adını aldı. Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile birlikte "Kavimler Göçü" de sona erdi. Kavimler Göçü'nün sona eriş tarihi hakkında farklı yorumlar yapılsa da akla en yatkını Batı Roma İmparatorluğu'nun resmi yıkılış tarihi olan 476 yılıdır.[412]

---

[409] Gümeç Karamuk, "Dağılmış Roma İmparatorluğu'nun Alanında Roma Zihniyetinin İzleri", *Belleten*, C LXVIII, S 253, TTK Yayınları, Aralık 2004, s. 7.
[410] Jacques Le Goff, "Ortaçağ'da Batı Avrupa", (Çev: Nilüfer Uluç), *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S 33, y. 8, Ankara, Ağustos, Eylül, Ekim 2005, s. 40.
[411] Cheynet, *a.g.e.*, s. 11.
[412] "Kavimler Göçü", *Eskiçağ Araştırma Dergisi*, S 5, y. 1, Ağustos 2018, s. 50.

IV. BÖLÜM

ROMA-HUN KÜLTÜRÜ

IV.1. Roma İmparatorluğu Kültürü

IV.1.1. Coğrafya

Roma İmparatorluğu İÖ 753 yılında Romus ve Romulus tarafından kuruldu ve kısa sürede sınırlarını genişletti. Hun akınları (375-475) sırasında da Roma İmparatorluğu[413] geniş bir coğrafyaya hükmediyordu. Bu coğrafyaya baktığımız zaman, Kuzey batı yönünde Tyne-Solway'dan başlayarak Britanya Adası'nı bölen Hadrianus Surları ile devam ederek kıta Avrupası'na giren ve burada Ren ve Tuna Irmakları'nın güneyini kapsayarak Karadeniz'e doğru uzanan ve oradan da günümüz Batum'undan güneye yönelip Ermenistan'a, Fırat ve Dicle Nehirleri'ne kadar ulaşan alanı kapsardı.[414]

IV.1.2. Roma Ordusu

Roma İmparatorluğu, bu kadar büyük sınırlarda kendi otoritesini tesis etmek için elbette büyük bir orduya ihtiyaç duyacaktır. Roma İmparatorluğu, bu asker ihtiyacını karşılamak için müttefik devletlerin ordusundan, paralı askerlerden ve kendi ordularından faydalanıyordu. Roma İmparatorluğu'nun sınırlarını koruyan orduların sayısı 200.000 ile 250.000 kişi belki de 250.000 ile 300.000 civarındaydı. Bu

[413] Bu dönem İÖ 1000 yılı ile İS 500 yılları arasını kapsar. Başlangıçta Balkanlar ve Türkiye'nin Ege kıyılarının bir kısmı ile sınırlı olan Roma, zamanla düzensiz olarak genişledi. İS 117'de İmparator Traianus'un ölümünden sonra sınırlar; Atlantik Okyanusu'ndan Kafkaslar'a kadar uzanan ve İngiltere'nin Ren Nehri'ne, Sahra Çölü sınırına ve İran Körfezi'ne kadar yaklaşık olarak 4800 km'lik bir alana yayıldı. Roma, kuzey-güney doğrultusunda ise İngiltere'yi bir kenara bırakırsak 2800 km'lik geniş bir alana yayıldı. O zamanlar bu alan ABD'nin yarısını ifade eder ve 4500000 km² bir alana tekabül eder bkz. (M. I. Fınley, *Antik Çağ Ekonomisi*, (Çev: Hatice Palaz Erdemir), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006, s. 14.).

[414] Üstün, *a.g.e.*, s. 31.

ordunun büyük çoğunluğu, lejyonerlerden meydana gelirdi. Bu ordu tamamen profesyonel askerlerden oluşur ve piyade olarak teşkilatlanırdı. Lejyoner olmak için belirli bir yaşı doldurmak gerekirdi. Lejyonlara katılım için ideal yaş aralığı 18'den 21'e kadar olsa da bu yaş sınırları kesin bir sınır değildir ve ihtiyaçlara göre bu yaş aralığı esnetilebilirdi.[415] Bunun yanında süvari birlikler bulunsa da piyade olanlar kadar rağbet görmediler. Piyade birlikler de kendi içinde ağır piyade birlikleri ve hafif piyade birlikleri olarak iki kısma ayrılıyordu. Ağır piyade birlikler Roma ordusunun mihenk taşı olarak görev yapıyorlardı. Roma ordusunun asıl gücünü meydana getiriyorlardı. Hafif piyade birlikler ise ağır piyade birliklerin çevresinde yer alırdı. Hafif piyade birliklerin teçhizatları daha hafif olduğu için hareket kabiliyeti artar ve ağır piyade birliklerini saldırılara karşı korurdu.

Ağır piyadelerin (hoplit), temellerini phalanx (mızrak) teşkil eder.[416] Ağır piyadeler mızrak ve benzeri silahlar kullanarak birbirlerinden ayrılmadan art arda dizilirlerdi. Bu sayede birlikte hareket ederler ve düşmanın bu safları delmesine izin vermezlerdi. Roma ordusu savaş araç gereci olarak koçbaşı, hendekleri doldurmaya yarayan kaplumbağa adını verdikleri makine, savaş kuleleri, ok ve yay, mancınık, ucuna küçük ateş topları bağladıkları mızrakları fırlatan balista, balistadan daha küçük olan mancınık makinesi onager, duvarları hasara uğratmak için kullanılan catapultes, zırh ve miğfer kullanırlardı.

Romalıların ordu teşkilat yapısına baktığımız zaman ise Romalılar, Yunanlılardan öğrendikleri devlet taburları usulünü kendilerine uyguladılar. Roma ordusu, her biri 6.000 kişiden oluşan fırkalardan meydana geliyordu. Bu fırkaları üç sınıf tertip ediyordu. Birinci sınıfta delikanlılar, ikinci sınıfta yaşlı adamlar ve üçüncü sınıfta ise tecrübeli kişiler yer alıyordu. Piyade birliklerinin her fırkasına süvari bir müfreze bulunurdu ve bunlar ok, sapan, kargılar atarak düşmanı piyade ile muharebe etmekten men ederdi. Daha sonra Romalılar, mezkûr fırkalara saf teşkili ile

[415] Şenol Yurdakul, *Roma Askeri Sistemi (M.Ö 753 – M.S 476)*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, s. 73.
[416] Kerim Karasu, *Roma ve Batı Hunları Askeri Sistem Karşılaştırması*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Şubat 2020, s. 52.

mukayyet olmaksızın bir takım bölüklere taksim ederdi. Her fırkayı on bölük ve her on bölüğü üç kısım ve her kısmı da iki fasıla yaydılar.[417] Ayrıca Roma ordusunda her alayın harp makineleri, katırlar tarafından sürüklenen ve hizmeti on asker tarafından görülen elli beş mancınık arabası vardı.[418]

Roma İmparatorluğu'nun bir diğer askeri gücü ise donanmaya sahip olmasıydı. Roma İmparatorluğu, donanmasını İtalya'da bulunduruyordu. Filoların genelde İtalya'da konuşlandırılması coğrafik olduğu kadar Akdeniz'in ortasında stratejik bir konumda olan yarım adanın ticaret yolları üzerinde yer almasına da bağlıydı.[419]

IV.1.3. Roma'da Yönetim

Roma, ilk kurulduğu zaman krallar tarafından yönetildi. Bu krallar gücünü dinden almazdı. Kral (rex), tanrı ve tanrının vekili olmamakla birlikte roma cemâatinin vücuda getirdiği büyük ailenin babası, kral, devletin siyasi, askeri, adli ve dini şefidir.[420] Kısaca bütün yetkiler kralda toplanmış vaziyetteydi. Krala yardımcı olmak amacıyla senatus yani diğer adıyla danışma meclisi vardı. Senatus, curia meclisinden geçen kararlar hakkında kralı bilgilendirirdi. Eski Roma'da bir de, Curia birliklerine dâhil tam hukuklu vatandaşların (patrici) bir araya gelerek genel işler hakkında karar verdikleri Curia Meclisi (comitia curiata), denen bir meclis vardı.[421] Bu mecliste oylar bireysel olarak kullanılmazdı. Curia'ların kendilerine ait bir oy hakkı vardı ve bu bireyselden çok topluluğu temsil ederdi. Roma İmparatorluğu, Doğu ve Batı olarak kesin çizgilerle birbirinden ayrılmadıkları için Batı Roma'da alınan kararlar Doğu Roma'ya gönderilir ve orada onaylanırdı. Bir emirnamenin bütün imparatorluk için hüküm ifade edebilmesi, ancak iki imparatorun imzalarını taşımasıyla mümkün olabilirdi.[422] Yani imparatorluklar birbirinden bağımsız değil, sadece sınırların geniş olması nedeniyle toprakları aralarında paylaştı. Böylelikle Roma topraklarında

[417] Kalkan, *Ordu ve Savaş Stratejileri*, s. 116.
[418] Brion, *Attila*, s. 258.
[419] Yurdakul, *a.g.e.*, s. 198.
[420] Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi*, C 1, TTK Yayınları, Ankara 2019, s. 53.
[421] Demircioğlu, *a.g.e.*, s. 55.
[422] Donuk, *a.g.m.*, s. 48.

yönetim daha kolay bir vaziyet aldı. Roma İmparatorluğu kesin çizgilerle ayrılana kadar (II. Theodosius'un İmparatorluğu Archadius ve Honorius arasında paylaştırması) imparatorluk ortak imparatorlar tarafından idare edildi. İki İmparator da düşman birliklerine karşı ya da ülkenin çıkarları söz konusu olduğunda birlikte hareket etmeye özen gösterdiler.

IV.1.4 Roma'nın Aile Yapısı

Roma İmparatorluğu'nun aile yapısına baktığımız zaman çekirdek aileden meydana gelir. Ailenin reisi olan baba mutlak hâkimdir. Her şey babanın izni dâhilinde gerçekleşirdi. Pater familias, askerlik hakkı, seçme ve seçilme hakkı, evlenme hakkı gibi bir Roma vatandaşının kullanabileceği bütün hakları kullanabiliyordu.[423] Baba, eşini ve çocuklarını köle olarak kullanabilir, satabilir hatta öldürebilirdi. Hunlarda, eş ve çocukların değerli olmasına karşın Roma'da durum farklıydı. Patria potestas[424] ne yurttaşlar hukukunca ne de ceza hukukunca sınırlandırıldı; çocuk yetiştirme hakkı, her yaştaki çocukları satma veya rehine koyma ve hatta öldürme hakkı (ius vitae necisque) onun elindeydi.[425] Roma'da ailedeki disiplin oldukça katıdır. Baba, otoritesini tesis etmek için gerekirse şiddete başvururdu. Baba, savaşta itaatsizlik gösteren evladını idam eder ve erdemli kadınların bekâretlerini yaşamlarından daha değerli atfederdi.[426] Baba yaşadığı sürece evlatların miras hakkı yoktur. Baba öldükten sonra mirası evlatları arasında paylaşılabilirdi. Roma'da, bilindiği üzere köleler de bulunurdu. Bu köleler de babaya bağlıdır. Baba, dilerse ev halkına mirastan küçük bir miktar pay verebilirdi.

---

[423] Fulya Kocakuşak, *Antik Roma'da Aile Kurumu*, T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2011, s. 45.

[424] Baba'nın gücü, babanın otoritesi, babanın egemenliği anlamlarına gelir bkz. (Hakkı Devrim, "Paterfamilias", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 15, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y., s. 519.).

[425] Horst Blanck, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, (Çev: İslam Tanrıkut), Arıon Yayınevi, İstanbul, Haziran 1999, s. 184.

[426] Harun Bıçakçı, *Antik Roma'da Aile, Aile Reisi ve Çocuk*, Osman Köse (Ed.), *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk* (s. 591-598), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2016, s. 592.

Evdeki bireyler ancak baba öldükten sonra özgürlüklerine kavuşabilirdi. Pater familias'ın ölmesi durumunda ergenlik çağına ulaşmamış olan çocuklar için bir vasi belirleniyordu.[427] Anne her ne kadar çocukları üzerinde etkin bir güç olsa da Roma hukukuna göre bu vasi erkek olmak zorundaydı. Genelde, çocuklar reşit olana kadar, babanın erkek kardeşi çocuklara vasi olarak atanıyordu. Reşit olan çocuklar ise babanın ölümüyle birlikte özgürlüklerine kavuşuyordu. Çocukların özgür olması belirli kurala bağlıydı: erkek evlat, üç kez satıldıktan sonra; kız evlat ise bir kez satıldıktan sonra özgür olabilirdi. Bununla birlikte Roma'da evlenme yaşı da düşüktür. Kadınlar gerektiği zamanlarda erken evlenebiliyordu.

Roma'da, aileler birleşerek Gens birliğini meydana getirirdi. Genslerin birleşmesi ile Curla birliği meydana geldi. Curla birliğinin, kendilerine ait müşterek mülkleri, mâbutları ve ibadethaneleri vardı.[428] Roma'da en büyük birlik olarak Tribus birliği meydana geldi. Tribusler, özerk yapıdaydılar ve kendilerine ait ibadethaneleri vardı.

IV.1.5 Roma Dini

Roma, başlangıç döneminde hiçbir tanrıya inanmıyordu. Bu dönemde kötülüklerden korunmak için büyüler yapılıyordu. Bu büyüler sadece kötülüklerden korunmak için değil, aynı zamanda iyilikleri de üstlerine çekmek için yapılıyordu. Kişisel içerikli büyüler de yapılıyordu. Örnek verecek olursak çocuğu olmayan kadınların çocuğunun olması için, kuraklık döneminde yağmur yağması için büyüler yapılırdı. Luperci adı verilen büyücülerin çizdikleri dairelerin içine kötülükleri kovup iyilikleri ise doldurduklarına inanılıyordu.[429] Bununla birlikte Roma dininin temellerini oluşturan aile kültü de vardı. Ev ailenin tapınağı, Vesta ise aile ocağının

[427] Kocakuşak, *a.g.e.*, s. 46.
[428] Demircioğlu, *a.g.e.*, s. 50.
[429] Bahar, *a.g.e.*, s. 412.

koruyucusdur.[430] Roma halkı, ölen atalarının ruhlarının da kendilerini koruduklarına inanırdı.

Roma'nın sınırlarının genişlemesi ile birlikte farklı kültürlere ait mabut ve mabudeler de bu inanç sistemine girdi. Roma, Grek kültürünün etkisi altında kaldı. Bu etkileşim sürecinde Grek kültürüne ait pek çok tanrı, Roma kültürüne girdi. Roma tanrıları şu şekildedir: Jupiter (gök tanrısı), Juno (Zeus'un eşi), Mars (savaş tanrısı), minerva (bilgelik tanrıçası), Phoebus (ışık ve aydınlık tanrısı), Neptun (deniz tanrısı). Roma İmparatorluğu, İS 313 yılında Milano Fermanı'nı yayınladı. Bu ferman ile birlikte Hristiyanlara dini serbestlik verildi. İS 325 yılında I. Constantinus, İznik Konsili'ni topladı. İS 379 yılına gelindiğinde ise I. Theodosius tarafından Hristiyanlık resmi din olarak ilan edildi.

IV.2. Avrupa Hunları Kültürü

Orta Asya'da, Çin'in baskısı sonucu devletleri yıkılan ve bunun sonucunda bağımsızlıklarını korumak için göç eden Hunlar, Avrupa'ya geldiler. Bu sırada önlerine çıkan kavimleri de yurtlarından eden Hunlar, Avrupa'nın etnik yapısını değiştirerek bu göç sonrasında birçok devletin kurulmasına ve günümüzdeki Avrupa toplumunun ortaya çıkmasına sebep oldular. Türkistan'dan, Avrupa'ya göç eden Hunlar, birçok halkı yurtlarından ettiği için kötü bir şöhrete sahip oldular, bu nedenle Hunların adı yıkıcı ve zalim istilacı ile özdeş oldu.[431]

IV.2.1. Coğrafya

Hunlar, Avrupa'ya göç ettiklerinde geniş bir coğrafyaya yayıldılar. Bu sebeple Balkaş Gölü ve Talas Nehri'nden başlayarak Seyhun, Yayık ve Ukrayna'nın güney

[430] Çiğdem Dürüşken, *Antikçağ'da Yaşamın ve Ölümün Bilinmezine Yolculuk Roma'nın Gizem Dinleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s. 20.
[431] Adıgüzel, *a.g.m.*, s. 5.

bölümü, Don ve İtil Nehirleri'ne kadar uzanan bozkırlar ile Hazar Denizi'nin kuzeyinden, Uralların güneyinden ve İtil Nehri'nin batısından devam ederek Karadeniz'in kuzeyinden Karpatlar'a ve oradan da Tuna boyuna kadar uzanan geniş bir coğrafyada egemenliklerini tesis ettiler.[432] Hunlar, IV. yy'ın ikinci yarısından itibaren Avrasya'nın batısını parsellediler ve buradaki halkları Roma İmparatorluğu'nun sınırlarına doğru birini diğerinin üzerine doğru iterek ve aynı zamanda Kavimler Göçü'nün en büyük dalgalarından birini tetikleyerek Romanyanınki de dahil olmak üzere tüm statükoları alt üst ettiler. [433]

Kavimler Göçü'nü başlatmalarındaki sebep olan uygun yurt bulma arzusu Hunları, atları ve aileleri için iklimde seçici olmaya itti. Hunların göç ettiği Batı Avrupa ve Baltık kıyılarının coğrafi şartlarına baktığımızda: Batı Avrupa büyük bir ada olup denize yakındır. Batı Avrupa'nın çevresinin denizlerle kaplı olması nedeniyle iklim olarak da fevkaledede dir. Denizel etki nedeniyle burada nemlilik değişkenlik gösterir. Konargöçerler, nemli bölgeleri pek tercih etmedikleri ve Hun atları için alışılmadık bir durum olduğundan Hunlar yerleşim için daha içerilere ve kuzeye sokulmayarak iklimin uygun olduğu yerleri tercih ettiler.[434]

IV.2.2. Hunların Kökeni

Avrupa Hunları, yaşayışlarına uygun olan Macar Ovası'na[435] yerleştikleri sırada Avrupalılar, yabancısı oldukları bu halkın kim olduğunu ve hangi kökenden geldiklerini merak ettiler. Avrupa Hunlarını birçok topluluk sahiplenmek istedi. Birçok topluluk (özellikle Germen kavimleri), kendi ismini yücektmek için Hunların kökenini kendilerine dayandırmaya çalıştı. Günümüzde de merak edilen Avrupa

[432] Ali Ahmetbeyoğlu, "Avrupa Hun ve Hazar Devletlerinin İktisadi Gelir Kaynakları", *Belleten*, C LXIX, S 254, TTK Yayınları, Nisan 2005, s. 2.
[433] Abdullah Üstün, "Tarihsel Veri ve Tarihsel Bilgi: Geç Roma Müverrihlerinin Hunların Ortaya Çıkışına Dair Anlatıları", *Türk Tarihçiliğine Katkılar Mustafa Kafalı Armağanı*, (Ed. Üçler Bulduk-Abdullah Üstün), Türk Tarihini Araştırma Enstitüsü, Ankara 2013, s. 99.
[434] Güneş, *a.g.e.*, s. 7.
[435] Hunlar, Macar Ovası'na yerleştiler fakat Macarlar ile birleşmediler. Hun-Macar ilişkisi alimlerin icadından doğdu. Hun-Macar ilişkisi için bkz. (Gyula Nemeth, *Hunla ve Macarlar*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları* (s. 226-230), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, s. 226-228.).

Hunlarının kökeni hakkında birçok görüş (Moğol, Fin-Ugor, Şyung-nu vs.) ortaya atıldı. Bu görüşler arasında Hunların, Şyung-nu'larla[436] aynı kökten olup olmadıkları konusunda farklı görüşler vardır. Bu görüşlerin ilki isimlerinin benzer olmasıdır. Bununla birlikte yaşam şekilleri ve savaşçı özelliklerinin de benzerliğine dayanılarak Avrupa Hunlarının kökeni Asya'da arandı.[437] 311 yılında Şyung-nuların, Lo-yang şehrini alması, Çin kaynaklarından farklı olarak Sogdca bir mektupta da geçti. Çinliler, Lo-yang şehrini işgal edenleri Şyung-nu'lar olarak tarif ederken Sogdlar ise Khun diye tarif etti ve Sogd dilinde "h" harfi olmadığı için bu önemli belgeyi keşfeden Henning'e göre, Khun sözünün gerçek anlamı Hun'dur.[438] Bu belgeye dayanılarak Şyung-nu'ların, Avrupa Hunları ile aynı olduğu belirtildi.

IV.2.3. Hunların İsmi ve Dili

Avrupa Hunlarına verilen Hun isminin anlamına baktığımız zaman Strava "cenaze alayına ait" anlamından gelir.[439] Hunların ismi Yunanca kaynaklarda, "Ounnoi"; Latince metinlerde çoğulu bir "h" önharfi eklenerek, "Huni", "Hunni", "Khuni" olarak yazılır, ama yer yer "Unni", hatta "Ugni" yazılışına da rastlanılır.[440] Hunların hangi dili konuştuğu tartışmalara neden olsa da Hunların Doğu Türklerine benzer bir

[436] Şyung-nu kavimleri konargöçerdir ve at yetiştirirler. Fakat zaman zaman bir yere yerleştikleri de görülür. Avcılık yaparlar fakat ziraatle uğraşanları da vardır. Baba egemenliği görülür bkz. (W. Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, (Çev: Nimet Uluğtuğ), TTK Yayınları, Ankara 1996, s. 90.); Denis Sinor'a göre ise Şyung-nular ile Hunlar arasında tarihsel bir bağlantı olduğunu gösteren kanıt bulunamadı bkz. (Sinor, *a.g.e.*, s. 247.); bu görüşe bir başka destek veren yazar Carter V. Fındley'dir. Ona göre de Avrupa Hun ve Şyung-nu ilişkisini açıklayacak belge yoktur bkz. (Carter V. Fındley, *Dünya Tarihinde Türkler*, (Çev: Ayşen Anadol), Kitap Yayınevi, İstanbul, Şubat 2008, s. 49.); Şyung-nular ile Hunlar arasındaki bağlantıyı çözmek için Asya ve Avrupa Hunlarının arkeolojik ve antropolojik buluntularına başvuruldu. Son yirmi yılda yapılan araştırmalar neticesinde hem Asya hem de Avrupa Hunlarına maledilen buluntuların Avrasya stebi ve Minussinsk Havzası'nın aynı çağdan kalan ve daha eski buluntularla ilişkili olduğudur. Bu buluntular ise Hunlara ait günlük tören eşyalarını, ayrıca süs eşyalarını, zengin Hun altın işçiliği ürünlerini (kılıç, yay, eğer, at koşumları, kurban kâkülü, büyülü kılıç kınları; metal aynalar, taşlar, küpeler vb.) kapsar bkz. (Karoly Czegledy, *Bozkır Kavimlerinin Doğudan Batıya Göçleri*, (Çev: Erdal Çoban), Özne Yayınları, İstanbul, Ekim 1998, s. 69.); Gabain ise Doğu'nun batıya hep felaketler gönderdiğini; Avrupa'ya gidenlerin hep doğudan gittiğini ve yabancı kavimlerin isimlerinin Çince yazıdaki sureti temsili, Şyung-nu, Wu-sun, K'i-tan, You-jan, Tu-kiu Ti vs. şeklinde olduğunu söyler. Şyung-nu'larla Türklerin aynı olduğu meselesi için ayr. bkz. (A. Von Gabain, "Hun-Türk Münasebetleri", *II. Türk Tarih Kongresi*, 20-25 Eylül 1937, İstanbul, s. 898-902.).

[437] Ligeti, *a.g.e.*, s. 42.

[438] Rasonyi, *Tarihte Türklük*, s. 68.

[439] Karasu, *a.g.e.*, s. 21.

[440] Sinor, *a.g.e.*, s. 248.

dille konuştuğu[441] düşünülür. Hunların dilinin Türkçe-Moğolca veya bilinen başka dillerle aynılığının çok az imkân dâhilinde olduğunu kaydedebiliriz.[442]

Hunların kendi yazılı hatıraları kalmadığı gibi, yazıyı tanıdıklarına dair de hiçbir emareye tesadüf edilemedi.[443] Hunların, saray vak'anüvisleri ile işlek hurufatları olmadığından, bu Türk dili ve edebiyatı yadigârı ihmal edildi ve bize hemen hiçbir şey bırakmadı.[444] Bununla birlikte Hunlar; Gök-Türk ya da Uygurlar ile aynı dili konuştukları halde Bulgarca dilini neden konuşmadılar ya da halk arasında neden rastlanmadı? Bulgarca, Çuvaşça lehçesine benzemekle birlikte Çuvaşça lehçesinde "–z" yerine "–r" bulunur. Bu olay ise Pontus ve aşağı Tuna boyunda kurulan Avrupa Hunlarının yönetici kesiminin Ogur olduğunu gösterirdi.[445]

Hun terimine baktığımız zaman bu terim genel bir kullanımsa İskit-Sarmat soyundan gelenler bunu neden kullanmadı ya da başka bir deyişle bu terim hiçbir zaman genel ifade oldu mu? Hun terimi genel bir ifade olarak kullanıldıysa ve İran kökenli ise Avrupa Hunları kendileri için bunu nasıl kullandılar? Bu son nokta üzerinde S. Parlato biraz ileri giderek karşıt görüşe cevap vermek için Avrupa Hunlarının, İran dilini konuşan İskitler olduğunu ancak Gotların talanlarından önce Güney Rusya steplerinde ise Hunların İran dilini kullanmadıklarına dikkat çeker.[446]

---

[441] Karatay, "Doğu Avrupa…", s. 11. Hunların, Asya Hunları ile aynı dili konuşması mümkün değildir. Çünkü Avrupa Hunlarının etnik yapısına baktığımızda Cermen, İran ve İslav kavimleri bulunuyordu bkz. (Gyula Nemeth, *Hunların Dili*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları* (s. 187-194), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, s. 187-188.); Hunların diline ilişkin hatıratlara sahip olmadığımız için Avrupa Hunlarının diline dair bilgilerimiz eksiktir. Bununla birlikte Hun diye nitelenen iki üç cins isim günümüze kaldı ancak bunlara dair yakın zamanda yapılan incelemelerde de bunların Hunların diline ait olmadığı ortaya çıktı. Bu bilgiler Romalılara haber sunan Balkan kökenli şahısların diline aittir bkz. (Czegledy, *a.g.e.*, s. 68.).

[442] Czegledy, *a.g.e.*, s. 69.

[443] Gyula Moravcsik, "Hunlar Meselesinin Bugünkü Hali", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C 2, S 3-4, Eylül 1950 – Mart 1951, İstanbul, İbrahim Horoz Basımevi, 1952, s. 110.

[444] Caferoğlu, *a.g.e.*, s. 74.

[445] Vaczy, *İmparatorluğun Dağılması*, s. 121.

[446] Etlenne de La Vaıssıere, "Hunlar ve Xıongnu", (Çev: Özgür Yılmaz), *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C 16, S 1, Yaz 2016, s. 187.

Son olarak da Hunların alfabesine baktığımız zaman; Hunların kendilerine ait bir yazı stili olmamakla ya da varsa da günümüze ulaşmamakla birlikte, mektuplarını/antlaşmalarını kendi bünyelerinde barındırdıkları Got menşeli kâtiplere yazdırdıklarını, günümüze ulaşan belgeler ışığında biliyoruz.

IV.2.4. Hunların Dini

Avrupa Hunlarının dini inançları incelendiğinde Türkistan'dan getirdikleri Gök Tanrı inancını devam ettirdikleri düşünüldü. Gök Tanrı inancı yanında başka dinlere inanıp inanmadıkları konusunda kesin bir şey söylemek doğru değildir. Hunların, Hristiyanlık dinini kabul edip etmediği hakkında da kesin bir bilgi vermemiz oldukça güçtür. Hunların, Ariusçuluk ve Katoliklik mezhepleri arasındaki teolojik farklara ne derece aşina olduklarını bilemiyoruz, fakat savaşlarda ve diplomatik süreçlerde karşılaştıkları Romalı Hristiyanlar ile kendi hâkimiyetleri altındaki Ariusçular arasında bir takım farklar olduğunu biliyorlardır, çünkü Roma tarafından kovuşturulan din adamları, Hunlar tarafından kovuşturulmuyordu.[447] Bu din adamları ise Hunların yaşadığı coğrafya üzerinde rahat hareket ederek misyonerlik faaliyetlerini sürdürüyordu.

Hunların yaşadığı coğrafyada gerçekleşen misyonerlik faaliyetleri sonucu bir kısım Hun'un, Hristiyanlığı benimseyip savunucusu olduğu ihtimali akla gelebilir. Bu çok tabi birşeydir. Fakat bunu bütün Hunlara mal etmek doğru değildir. Özellikle Romalılara esir düşenler arasında, din değiştirenlerin fazlalığı göze çarpar.[448] Hunların bir kısmı Hristiyanlık dinini kabul etse bile bu sayı oldukça büyük çapta değildir. Belki, doğrudan misyonerlik faaliyetiyle ya da Roma ordusunda paralı asker olarak bulunan Hunlardan bir kısmı Hıristiyan olmuşsa bile, bunlar sayıca çok az olmalıdır. Zira dikkat çekecek bir sayıda Hıristiyanlaşma elbette çağdaş kilise tarihi

[447] Turhan Kaçar, "Avrupa Hunları ve Hıristiyanlık", *Türkler Ansiklopedisi*, C 3, (Ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 689.
[448] Baştav, *Büyük Hun Kağanı Attila*, s. 80.

yazarlarının dikkatinden kaçmazdı.[449] Bununla birlikte Hristiyanlık dini, Roma ile münasebetleri doğrultusunda daha çok Gotlar arasında yayıldı.

IV.2.5. Avrupa Hunlarının Antropolojik Özellikleri

Hunlar, [450] hakkında bilgi veren Ammianus Marcellinus'a göre; Hunlar, derli toplu ve kuvvetli uzuvlara sahiptir. Boyunları kalındır fakat öyle biçimsizdirler ki gören iki ayaklı yaratık veya baltayla kaba bir şekilde yontulan ve köprü yapımında kullanılan parapetlere benzetirdi. [451] Ammianus Marcellinus, Hun tanımı yaparken bunları insanüstü varlıklara benzetmeye çalıştı. Hunları oldukça kötü gösterme eğiliminde oldu.

Hunlar hakkında yorum yapan Jordanes, "The Gothic History of Jordanes" adlı eserinde Ammianus Marcellinus gibi Hunları tasvir etti. Ammianus Mercellinus'un, Hunlar hakkında yaptığı bir başka tasvirinde ise: Erkeklerin vücutlarının geri kalanlarının biçimli olmakla birlikte gögüs kısımlarının geniş ve sağlam olduğunu belirtir. Tasvirine devam eden Ammianus Marcellinus, Hunların omuzlarının iyi olduğunu ve böğürlerinde yer alan küçük midelere sahip olduğunu belirtir. Ayrıca ayaktayken duruşlarının orta halli olduğunu fakat at üzerine bindikleri vakit heybetli durduklarını bundan kaynaklı olarak da oturdukları zaman uzun bir yapıda olduklarından bahseder.[452]

---

[449] Kaçar, "Avrupa Hunları ve Hıristiyanlık", s. 692.
[450] Don Irmağı dolaylarında görülen Hunların, Türk vasıfları göze çarpar. Öncelikle dış görünüşleri Türk'tür. Ammianus Marcellinus, Hunlar ile alanları mukayese eder. Alanlar; uzun boylu, yakışıklı ve sarı saçlıdır. Bu tanım ise Macarlarla karışan Alanlara yani Yas kavmine uygundur. Şair Claudianus'a göre ise Hunların görünüşleri sevimsizdir. Sidonius'a göre ise çocuklarının yüzü dahi korkunçtur. Kısa ve kalın vücutları, dar bir başla biter. Gözler, alnın altında birbirinden uzak iki çukardadır. Sidonius da, Hunların gözlerinin sadece noktalardan ibaret olduğunu söyler. Yüzleri geniştir; boyları kısadır. Gögüs boşlukları büyük olmakla birlikte omuzları ise geniştir. Yayan yürüdükleri zaman orta boyludur fakat at üzerinde gövdelerinin üst kısımları uzun görünür bkz. (Vaczy, *Batı İsteblerinin Yeni Hâkimleri*, s. 54.).
[451] Marcellinus, *a.g.e.*, s. 583.
[452] Üstün, *a.g.e.*, s. 123.

Ammianus Marcellinus, Hun çocukları hakkında da bilgi verir. Asya Hunlarının yaşayışı hakkında bilgi sahibi olmayan Ammianus Marcellinus daha önce görmediği bu halkın çocuklarının yüzündeki kesikleri şu şekilde anlatır:

> "*...Zira buradaki çocuklarının yanaklarına, zamanı geldiğinde çıkan saçları uzadığında buruşuk yara izleriyle durdurulsun ve tıpkı hadımlar gibi herhangi bir sakal ve güzellik olmadan büyüsünler diye, doğdukları andan itibaren demirle derin bir şekilde iz açılır."*[453]

Yukarıdaki pasajdan da anlaşılacağı üzere Ammianus Marcellinus hem Hun erkeklerini hem de Hun çocuklarını oldukça çirkin gösterme eğilimindedir. Hun kültürü hakkında fazla bilgisi olmadığı ve duyduklarını eserinde yazdığı anlaşılan Ammianus Marcellinus, çocukların yüzündeki kesikleri sakal çıkmaması ile açıklar. Asya Hunları'ndan itibaren yüz kesme geleneği, yuğ törenlerinde ölen kişi için duyulan acıyı belirtmek için yapılır ve dolayısyla Hunların yüzündeki kesiklerin sebebini açıklar.

IV.2.6. Avrupa Hunları'nda Günlük Yaşam

Ammianus Marcellinus, Hunların antropolojik özelliklerini tasvir ettikten sonra Hunların günlük yaşamına da değinir. Hunların, yiyeceklerini pişirmediklerini ve ateşi tanımadıklarını belirttir. Hunların, yiyeceklerini ısıtmak amacıyla bacakları ile at arasına koyduklarını ve orada ısıttıklarını belirttir. Burada değinilmesi gereken bir nokta vardır. Hunlar, atın sırtında oluşan yaraları tedavi için bu etleri koyup, yaraların iyileşmesini sağlıyor olabilirler. Ayrıca atın teri iyi bir ısıtıcı maddedir. At ile bacak arasına konulan etler; atın teri ve ısısı ile pişme özelliği gösterir fakat burada Hunların yarayı iyileştirmek amacıyla mı yoksa eti pişirmek amacıyla mı bunu yaptıkları tam olarak tespit edilemedi. Ammianus Marcellinus, Hunların ayrıca

[453] Marcellinus, *a.g.e.*, s. 583. Ammianus Marcellinus'a eleştiri olarak bkz. (Üstün, *a.g.e.*, s. 122; Ahmetbeyoğlu, "Roma Tarihçisi Ammianus Marcellinus…", s. 13.); Hun medeniyetine dair yapılan kazılarda Hunların aşağı bir medeniyet seviyesine sahip olmamakla birlikte kendilerine has bir konargöçer kültüre sahip oldukları ve bu kültüründe en yakın benzerine Türk kavimlerinde rastlandığı günyüzüne çıktı bkz. (Moravcsik, *a.g.e.*, s. 114.).

sürekli konargöçer bir yapıya sahip olduğunu ve evler yerine at arabalarında yaşamı tercih ettikleri bildirir. Marcellinus bu konuda şunları söyledi:

> *"... yaşam şekilleri öylesine serttir ki ne ateşe ne de tatlı yiyeceklere ihtiyaç duyarlar; sert bitkilerin köklerini ve uyluklarının arasına ve bineklerinin sırtlarına koydukları ve böylece az da olsa ısıtarak pişirdikleri artık hangisi olursa olsun hayvanların yarı çiğ etlerini yerler. Asla herhangi bir yapıyla korunmazlar ve bunlardan tıpkı günlük kullanımdan tamamen ayrı olan mezarlar gibi kaçınırlar. Zira bu insanlarda, damı saz saman ile örtülü kulübelere rastlamak mümkün değildir. Fakat, dağlar ve ormanlardaki geniş alanlarda gezinerek daha beşikten itibaren soğuğa, açlığa ve susuzluğa katlanmaya alışkın hale gelirler. Kendi evlerinden uzaktalarsa, hayatı bir zaruret olmadıkça bir eve girmezler; zira bir çatının altında kaldıkça kendilerinin güvende olmadığını düşünürler.*"[454]

Ammianus Marcellinus, Hunların kıyaferleri hakkında da bilgi verir. Ammianus Marcellinus'a göre Hunlar, üzerlerindeki kıyafetler yırtılana kadar giyerlerdi. Roma kültüründe olduğu gibi günlük kıyafetler ile gece kıyafetlerini ayırmadıklarını bildirir.

Ammianus Marcellinus, Hun savaşçılarını tasvir ederek ve atın "Konargöçer Kültür"de vazgeçilmez bir unsur olduğunu bilmeyerek Hunların atlarına yapışık olduğunu, her işlerini at üzerinde hallettiklerini ve atlarının üzerinde uyuduklarını dile getirdi. Oysaki Hunların günlük yaşamında at önemli bir unsur olduğu halde her zaman at üzerinde değildirler. Attila'dan örnek verecek olursak Priscus'tan edinilen bilgilere göre bir sarayı vardır ve bu sarayı koruyan piyade askerler de mevcuttur. Ayrıca Attila'nın hizmetçileri de vardır ve gelen hem Doğu hem de Batı Roma elçilerini bir masanın etrafına oturtarak bunlara hizmet ediyor ve yiyecek-içeçek

[454]Marcellinus, *a.g.e.*, s. 583. Hunları görmediği halde Hunlar hakkında bilgiler veren Ammianus Marcellinus, bu bilgilerini daha çok eski kavimler ve kendisine anlatılanlar ışığında elde etti. Hunları olabildiğince kötü gösterme eğiliminde olan Ammianus Marcellinus, Hunları sürekli olarak çadırlarda yaşayan halk olarak tasvir etti. Oysaki Priscus'tan edinilen bilgiler ışığında Attila'nın sarayının olduğunu ve Onegesius'un ise hem sarayının hem de hamamının olduğu biliyoruz bkz. (Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…*, s. 40.); Hunların at üzerinde yaşamasına karşı eleştiri olarak ayr. bkz. (Tunç Türel, "Ammianus Marcellinus, Priscus ve Iordanes'de Attila ve Hun Tasviri", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C 23, S 23, 2015, s. 333-336.); Kezai Simon, "Macar Kroniği" adlı eserinde Hunların sadece şehirlerin ve kalelerin efendisi ya da valisi olmak istediği ve buralarda yaşamak istemediklerini çünkü çadırların ve arabaların vatandaşı olduklarından bahseder bkz. (Simon, *a.g.e.*, s. 21.).

sunuyorlardı. Eğer Ammianus Marcellinus'un söylediklerini göz önünde bulunduracak olursak Hunların elçileri at üzerinde karşılamaları ve yine at üzerinde ikramlar bulunmaları gerekmez miydi? Ammianus Marcellinus bu konuda şu bilgileri verir:

> *"Keten kıyafetlerle veya tarla farelerinin keçelerinden yapılmış yamalarla giyinirler; evlerinin içinde farklı, dışarıda farklı kıyafetler de giymezler. Fakat bir kez boyunlarını soluk renkli bir tuniğe geçirdiler mi bu kıyafet uzun süreli kullanımdan ötürü artık çürüyüp paçavra haline gelerek üzerlerinden parça parça dökülene dek bunu üzerlerinden çıkarmaz veya değiştirmezler. Kellelerini yuvarlak başlıklarla örterler ve kıllı bacaklarını keçi postlarıyla korurlar; kunduralarını belirli bir nizama göre yapmadıkları için kendilerini serbest adımlar atarak yürümekten alıkoyarlar. Bu sebepten ötürü yayan bir şekilde savaşmaya hiç alışkın değillerdir; tabiri caizse, şüphesiz dayanıklı fakat biçimsiz olan atlarına yapışmışlardır ve zaman zaman bu atlarına kadın gibi binerek her zamanki görevlerini bu şekilde ifa ederler. Bu milletten her kim olursa olsun gece ve gündüz boyunca atlarının üzerinde satın alır ve satış yaparlar, yiyeceklerini ve içeceklerini tüketir ve hayvanın dar boynunu eğerek çeşitli rüyalar görebilecek kadar derin uykulara dalarlar."*[455]

Sandor Eckdart'tan edinilen bilgiler ışığında Vincentius Bellovacensis (Vencent de Beauvai), Hunların bozkırlara kovulan cadılarla Faun'ların temasından neşet

[455] Marcellinus, *a.g.e.*, s. 583. Ammianus Marcellinus burada da Hunları barbar göstermeye devam ederek Hunları, Moğollar'a benzetir. Zira Cengiz Han çıkardığı yasalar ile suyu kutsal olarak kabul ettiği için suyun kirletilmesini yasakladı bkz. (Fethi Gedikli, "Yasa", *DİA*, C 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 337.); Moğollar kıyafetleri üzerinde eskiyene kadar çıkarmazlardı ayr. bkz. (Abdulkadir Kıyak, "Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültü ve Elazığ'daki İzleri", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 2, S 4, Gümüşhane, 2013/2, s. 25; Atila Türkyılmaz, "İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları", *Bilim ve Kültür Dergisi*, y. 1, S 4, 2013, s. 90; İbrahim Onay, *Bozkır Kültür Çevresinde Kainat Anlayışı ve Düşünce Hayatı (Başlangıçtan Gök-Türk Dönemi Sonuna Kadar)*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011, s. 139-144.); Hunlar, Türkistan'dan beri atlı savaşları tercih ederlerdi. Hunlar, kullandıkları taktiklerin ana unsuru olan at nedeniyle süvari olarak mücadeleyi tercih ederlerdi. Roma İmparatorluğu gibi piyade savaş taktiklerine pek alışkın olmayan Hunların, atlı mücadele etmeleri çok doğal bir durumdur. Hunlar hakkında bilgi verenler genel olarak Hunlar karşışında mağlup olan ve Hun hâkimiyeti altına giren kavimlerin tarihçileridir bkz. (Ahmetbeyoğlu, "Roma Tarihçisi Ammianus Marcellinus…", s. 9; Baştav (2002b), s. 604.); Yeni geldikleri yurtlarında Hunların en azından önemli bir kısmının yerleşik hayata geçmiş olması gerekirdi. Kilise tarihçisi Sozomenus'un anlattığı bir hikâyeye göre, bir grup Hun ile bir piskopos karşılaştı. Bu karşılaşma sırasında Hunların şefi bir kılıca dayandı ki bu durum da Hunların atsız olduklarını gösterir. Çünkü at üzerinde bulunan bir savaşçının dayanabileceği kılıç 80-90 cm'lik bir uzunluğa sahip olması gerekir. Bu uzunlukta bir kılıç ile de at üzerinde savaşmak kolay değildir bkz. (Turhan Kaçar, "Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Barbarların Görünüşü: Ammıanus Marcellinus'ta Hunlar", *XIV. Türk Tarih Kongresi*, C 1, 09-13 Eylül 2002, Ankara, s. 90.).

ettiklerini ve Maeotis bataklıklarında ikamet ettiklerini belirttikten sonra şöyle devam eder:

> *"Küçük ve kara bir ırk olup orada adeta insan nevinden uzaklaştırılmış olarak yaşamış ve beşeri konuşmaya benzeyen hiçbir sesi tanımamışlardır. Muharebede belki de yenemeyecekleri kimseleri, simalarının korkunçluğu ile müthiş bir korkuya düşürerek kaçırmışlardır. Zira yüzleri ürkütücü ve adeta ... şekilsiz bir et yığınına benzerdi ve göz yerine üzerinde noktalar bulunurdu. Yabani şekilleri, ruhlarının keyfiyetini daha iyi ifade ediyordu. Daha doğum günlerinde, vahşi hiddetlerinin işaretlerini verirlerdi. Gerçekten erkek çocuklarının yüzlerini daha emzirmeden önce, yaranın acılarına alıştırmak maksadıyla demirle çizerlerdi. Bu sebeple sakalsız olarak yaşlanırlar ve gençliğin tazeliğinden mahrum kalırlar; zira demirle çizilen yüzün izleri, kılların zamanında zuhur eden güzelliğini alır. Her ne kadar ufak boylu iseler de, kolayca ve mahirane hareket ederler. Ata binmekte çok sürate sahiptirler, geniş omuzları, yay ve ok kullanmağa uygun boyunları, onları kuvvetli yapar ve mütehakkim gururları onları daima dimdik tutar. Bütün komşu kavimlerin dehşet ve korkusunu teşkil eden Hunlar bu kabileden zuhur ederler."*[456]

Priscus'tan edinilen bilgiler ışığında Attila zamanında, Hunların su ulaşımından istifade ettiklerini ve gerektiğinde çevrede bulunan imkânları da kullanarak nehirleri geçebilmek için kendilerine özgü araçlar ve yöntemler kullandıklarını ortaya koydu.[457] Priscus, Avrupa Hunları'ndaki su ulaşımı hakkında şu bilgileri verir:

> *"Zor aşılan (bataklık) bir yere geldik. Burada barbar kayıkçılar bizi kayıklara bindirip karşı tarafa geçirdiler ki, bu kayıklar ağacın gövdesi oyularak yapılmış şeylerdi. Bu nehri aştık. Fakat kayıkları bizim için değil, barbar halkın nehri geçmesi için yapılmışlardı."*[458]

[456] Eckhardt, *Hunların Tasviri*, s. 128; Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 171.
[457] Hatice Palaz Erdemir, "Eski Türklerde Su ve Su Ulaşımı", *Turkish Studies*, C 6, S 2, Spring 2011, s. 827.
[458] Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyah Priskos…*, s. 33.

IV.3.1. Avrupa Hunlarının Savaş Taktikleri

İnsanoğlu dünyaya geldiği andan itibaren avcılık ve toplayıcılıkla uğraşarak geçimini sağladı. Avcılık sırasında avını iyice gözlemleyen insanlar, hayvanların hareketlerini ve avını nasıl yakaladıklarını da gözlemlediler ve bu konuda yıllarca süren tecrübeler edindiler. Bu tecrübeleri kendi savaş taktiklerinde de başarılı bir şekilde uyguladılar ve giriştikleri savaşlarda üstünlük sağladılar.

Macar[459] sahasında görüldükleri andan itibaren Avrupa kültürünü derinden etkileyen Avrupa Hunları daha önce Avrupalıların hiç görmediği bir tarzda savaşıyordu. Avrupalıların ve özellikle Romalıların,[460] ağır zırhlı piyade (falanj) birliklerine karşı Avrupa/Batı Hunları at üzerinde/süvari olarak savaşıyordu. At üzerindeki seri hareketleri, Avrupa halkının Hunlara hayranlık duymasına neden oldu. Türkistan'dan, Avrupa'ya getirdikleri savaş taktiklerini (Hilal Taktiği) etkili bir biçimde kullanan Avrupa Hunları; Avrupa önlerinde görüldükleri andan itibaren haklarında birçok hikâye söylendi ve bunlar da destanlara konu oldu. Avrupa Hunları

[459] Hunlar hakkında elde edilen bilgiler arkeolojik verilere dayanır. IV. yy'ın son çeyreğinden itibaren Macar Ovası'nda, mezar sayısında artış oldu ve bu durum V. yy'ın başlarına kadar devam etti. Son zamanlarda mezarlarda yapılan arkeolojik kazılarda güvenilir sonuçlara ulaşıldı ve mezarlar güvenilir bir şekilde tarihlendirilebiliyor bkz. (Kulcsar-Istvanovits, *a.g.m.*, s. 168.); Bu mezarlarda bulunan arkeolojik veriler sayesinde Hun Dönemine ışık tutulmaktadır. Hunlar hakkında bilgi veren arkeolojik verilerden biri kazanlardır. Macar Ovası'nda bulunan kazanlar hususi bir grup teşkil eder ve bu kazanlar Novotscherkask Müzesi'nde; Tuna'da İwanowsky hafriyatında ve küçük Eflak ve Odessa'da bulunur. Silezya'da Höckrich'te bulunan kazan da bu grup içinde yer alır. Bu kazanlar, Hunların altın süsler devrinden kalırken örnekleri ise Szeged-Nagyszeksas hafriyatında bulunur bkz. (Fettich, "Hunlar Zamanı…", s. 323-324.); Hunların kurban kazanlarına ise Silesia'daki Hörkericht'ten başlayarak Macaristan'daki Törtel, Dunapentele ve Kapovölgy'den itibaren Çine kadar uzanan sahada rastlanır. Bunlara İskitlerin sahip olduğu düşünülse de Alföldi'nin çalışmaları netincesinde Hun menşeili olduğu ortaya çıktı. Törtel'de ve Kaposvölgy'deki kazılarda bulunan kazan, kurban etlerinin hazırlanmasında kullanıldı. Dini bir obje olduğu için şekli değişmedi. Hunların kuyumculukları üzerinde Karadeniz çevresinin de etkisi vardır bkz. (L. Rasonyi, *Macar Arkeolojisinde Hunlar, Avarlar, Macarlar*, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul 1938, s. 14.); Hunlar hakkında bilgi veren kazanlar, Tuna Nehri'nin kuzeyinde ve Romanya Ovası'nda yani Hunların yaşadıkları coğrafyada bulundu bkz. (Kürşat Koçak, *Bozkır Kültür Tarihinin Kaynakları*, Kömen Yayınları, Konya, Aralık 2015, s. 47.); Segedin-Nagyszeksos mezar buluntuları ise Hun İmparatorluğu'nun sanat ile olan münasebetlerini derinliklerine kadar aydınlatır. Bu buluntular arasında; ufak altın levha, elbise süsleri, bıçak sapı, altın düğmeler yer alır bkz. (Nandor Fettich, *Hunların Arkeolojik Hatıraları*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları* (s. 195-225), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, s. 204.).

[460] Su kenarlarında ve geçitlerde kurulan köyler anlamına gelir bkz. (Gl. Cemal Mersinli, "Roma - Rum Kelimeleri", *Belleten*, C 5, S 17-18, y. Nisan 1941, s. 160.).

ortaya çıktıkları andan itibaren dönem kaynaklarında yer edindiler ve bu bilgilerin birçoğu günümüze kadar gelebildi.

IV.3.1.1. Yıpratma Taktiği ve Psikolojik Baskı

Hunlar, özellikle askerlik olmak üzere pek çok becerileri ve hareketlilikleri sayesinde korkulan düşmanlar oldular ve sık sık dünya tarihine yön veren bir manivela haline geldiler.[461] Hunlar, savaş öncesinde düşmana keşif amaçlı birlikler gönderirlerdi. Bu keşif süreci aylarca hatta yıllarca sürebilirdi. Düşmanın bütün hareketleri öğrenildikten sonra düşman birlikleri üzerine öncü kuvvetler gönderirlerdi. Bu öncü kuvvetler düşmanı yıpratarak, düşmana mümkün olduğu kadar zayiat verdirirlerdi. Böylece yıpratma taktiği devreye girerdi. Küçük akıncı birliklerinden başka, daha kalabalık seri hareketli kuvvetlerce düşmanın yığınak merkezlerine, mühim yol kavşaklarına, yiyecek ve malzeme depolarına yöneltilen bu harekâta, düşman takatsiz düşürülünceye kadar devam edilirdi. [462] Düşmanın yeterince zayiat vermesini sağlandıktan sonra asıl birlik gelerek düşmanın bu zor durumundan faydalanırdı. Böylelikle hem büyük çapta kayıp verilmez hem de daha az enerji harcanarak düşman birlikler üzerinde üstünlük sağlanırdı.

Ağır falanjları imha eden kuvvetlerle değil, lakin hile ile ve fazla kan kaybetmeden üstünlüğü elde etmeyi tercih ederlerdi ki işte Hunlar da böyle muharebe ederlerdi.[463] Bunun neticesi olarak bir köy veyahut da hisar, düşman Hun birliklerinin bölgeye intikal ettiklerini ilk önce onların atlarından kalkan toz bulutuyla fark etmekte, daha sonra at toynaklarından çıkan uğultuyu duymakta ve akabinde de gökten sağanak halinde yağan oklara şahit olmaktaydılar.[464] Bu ilerleyişten korkan halkta oluşan psikolojik baskı ile Hunlar hakkında rivayetler düşman askerlerine ulaşır ve düşman askerleri daha savaş başlamadan önce psikolojikmen bir korkuya kapılırdı. Yıpratma

[461] J.M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, (Çev: Fethi Aytuna), İnkılap Yayınları, İstanbul 2015, s. 110.
[462] Eda Durmuş, "Eski Türklerde Askeri Yapı", *Asya Araştırmaları Dergisi*, C 4, S 1, s. 98.
[463] Gyula Nemeth, "Atilla ve Hunları", *Türkler Ansiklopedisi*, C 1, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1408.
[464] Howarth, *a.g.e.*, s. 14.

hareketleri de düşmanın yığınak merkezlerine, mühim yol kavşaklarına, yiyecek ve malzeme depolarına yöneltilir ve düşman zor durumda kalana kadar devam edilirdi.[465] Özellikle düşmanların erzaklarının tükenmesi için uğraşılırdı. Düşmanın, aç ve susuz kalması için acele etmeden saldırılar düzenlenirdi. Hun, Türk ve Moğol, iri başlı brakisefal, güçlü gövdeli, bacakları üzerinde kısa olmasına rağmen at üzerinde iri duran, daima eyeri üzerinde göçebe olarak yaşayan ve yerleşik medeniyetlerin eşiğinde dolaşan Yukarı Asya'nın "atlı okçusu", on beş asırlık akınlarında hiç değişmedi.[466]

IV.3.1.2. Turan Taktiği

Hunlar, Türkistan'dan beri kullandıkları ve ustalaştıkları taktik olan "Bozkır Göçebe Taktiği" ya da diğer bir deyişle "Turan Taktiği"ni başarılı şekilde uygularlardı. Bu taktiğe göre Hunlar küçük bir grubu düşman askeri üzerine gönderir ve bu sırada asıl ordu geride kalırdı. Bu öncü birlikler düşmana taarruz yaparken, yanlardan düşmana gözükmeden askeri birlikler düşmanın çevresini sarardı. Öncü birlikler bu sırada düşmanın dikkatini dağıtırlar ve sürekli olarak geriye doğru çekilirlerdi. Bu geri çekiliş sırasında düşmana üstün oldukları ve kendilerinin ise mağlup olacakları hissini verirlerdi. Düşman askeri ise sürekli öncü birlikler üzerine ilerleyerek yavaş yavaş tuzağın içine düşerdi.

Hun askerleri düşmanın çevresini tam anlamıyla sardıkları vakit savaş başlardı. Sahte Ricat ve Pusu olarak ikiye ayrılan bu taktikte ordu savaş anında merkez, sağ ve sol olmak üzere üç kısma ayrılırdı. Merkezde yer alan Hun birlikleri düşman üzerine saldırarak bu taktik işlevsellik kazanırdı. Daha sonra ise bu kuvvetler geri çekilirdi. Fakat bu geri çekiliş sırasında düşman üzerine ara ara taarruz ederdi. Bu sayede düşman kuvvetlerini de üzerine çekerdi. Bu taktikle önce uzak mesafeden ok

[465] Rukiye Öztürk, *Grek ve Latin Kaynaklarına Göre İskit, Sarmat ve Avrupa Hunlarında Askeri Kültür (M.Ö. V. YY – M.S. VI. YY)*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 105.
[466] Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu, Attila, Cengiz Han, Timur*, (Çev: Reşat Uzmen), Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, s. 90.

yağmurları ile düşmanın üzerine hücum ederlerdi. 500-1000 kişilik kuvvetlerle birçok yerden aynı zamanda hücum eder ve korkunç sayıda ok atışları ile muharebeye başlarlardı.[467] Hunlar üç yüz metre mesafeye kadar ok fırlatabilir ve bu mesafenin yarısı uzaklıktaki birisini öldürebilirdi.[468] Düşman askerlerini yararak içlerine kadar gelen Hun askerleri yakın muharebeye girişecekleri için okun avantajını burada bir kenara bırakarak kılıç ile savaşmaya başlarlardı. Düşman askerleri kendilerini kılıç darbelerinin açacağı yaralardan korumaya çalışırken, Hunlar, üzerlerine örgülü çaput şeritleri attıkları rakiplerinin kol ve bacaklarını yakalayıp onların at sürmelerini veya yürümelerini engellerdi.[469] Böylelikle en az kayıp ile savaşlardan galip olarak ayrılırlardı.

> *"Hızlı küçük atlarına binerek okla savaşan ve Avrupa Barbarlarına göre daha zalim olan bu kavimler (IV. ve V. yüzyılda Hunlar, VI. ve VII. yüzyıllarda Avarlar, IX. yüzyılda Peçenekler, X. yüzyılda Macarlar, XIII. yüzyıldan itibaren Moğollar), halkı toplu halde öldürüyorlar, esirlere işkence ediyorlardı."*[470]

Avrupa âleminin, Hunların savaş tekniği karşısında başarısız kalmaları, Hunların çok üstün askeri usulleri, bu kıtayı baştanbaşa dehşete düşürdü.[471] Avrupa âlemi ise Hunların bu üstünlüğünü dezavantaja çevirmek için sürekli Hunları gözlemleme ve onların taktiklerini çözme eğilimine girecektir.

Hun ordusunun sayısına dair abartılı rakamlar telaffuz edildiyse de, her daim harbe hazır askerin 30.000 ila 40.000 arasında olduğu tahmin edilirdi.[472] Daima savaş durumunu koruyarak batıya kayan Hunlar, hayret verici bir hareket kabiliyetiyle ve

---

[467] Baştav (2002a), s. 1359; Mıtchell, *a.g.e.*, s. 288; Güneş, *a.g.e.*, s. 46; Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler…*, s. 103.
[468] Howarth, *a.g.e.*, s. 15.
[469] Tolan, *a.g.m.*, s. 106.
[470] Charles Seıgnobos, *Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi*, (Çev: Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul, Haziran 1960, s. 64.
[471] Tiryaki, *a.g.e.*, s. 97.
[472] Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler…*, s. 101.

gelişmiş süvari birlikleriyle Roma önlerinde fırtına gibi eserek Avrupa'da varlıklarını hissettirdiler.[473] Ammianus Marcellinus, bu durumu şu şekilde anlattı:

> *"Çabuk ve ani hareket etmek adına hafif bir şekilde silahlandıkları için, birdenbire kasıtlı olarak bölüklere ayrılırlar ve devasa bir katliam yaparak intizamsız bir şekilde oraya buraya koşturur ve saldırırlar; aşırı derecede seri olmalarından ötürü ne bir höyüğe saldırdıkları ne de bir düşman ordugâhını yağmaladıkları fark edilebilir. Bu sebepten ötürü bu insanlara kolayca bütün herkesten daha korkunç savaşçılar diyebilirsiniz, zira standart uç malzemesi yerine mükemmel bir marifetle sapına bağlanmış sivri kemik uçları olan mızraklarla uzaktan saldırırlar, daha sonra koşarak aradaki mesafeyi kapatırlar ve kendi can güvenliklerini önemsemeden kılıçla göğüs göğse çarpışmaya girerler; düşmanlar süvari kılıçlarıyla açılan yaraları tedavi etmekte iken onların üzerine giysi parçaları atarak bunları öylesine karmakarışık ederler ki, karşı koyanların elini ayağını bağlarlar ve onların at sürme veya yürüme imkânını ellerinden alırlar."*[474]

Hunlar bunun yanında savaştan kaçan düşman askerlerini de takip ederlerdi. Düşman askerlerinden ele geçirdiklerini esir veya köle olarak da kullanırlardı. Kendilerini riske atmazlar ve arkadan gelecek her türlü saldırıya karşı tedbirli olurlardı. İki ateş arasında kalmamak için arkalarında daima bir ordu bırakırlardı. Nöbetçi askerlerini birbirleriyle iletişim sağlayacak mesafeye yerleştirirlerdi.[475] Askerler arasındaki iletişime önem verirlerdi. Haberleşme ağının kuvvetli olması ile birlikte haberler oldukça hızlı ulaşır ve ona göre tedbirler alınırdı. Ayrıca sınırlara tecavüzleri önlemek ve ülkenin emniyetini sağlamak için arkeolojik buluntulardan anlaşıldığı üzere kuleler inşa ederlerdi.[476]

Büyük Hun Devleti ile Attila Hunlarının ordu düzeni, "ikili, dörtlü, altılı ve yirmi dörtlü" biçiminde teşkilatlandılar.[477] Hunlar, ordularını Mete Han'dan itibaren 10'lu sisteme göre teşkilatlandırdılar. Bu 10'lu teşkilat sayesinde giriştikleri muharebeden galip olarak ayrıldılar. Hunlar, antlaşma yaparken özellikle kendi kutsalları üzerine

[473] Çerçi, *a.g.m.*, s. 66.
[474] Marcellinus, *a.g.e.*, s. 584.
[475] Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler…*, s. 104.
[476] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 159.
[477] Çerçi, *a.g.m.,* s. 66.

yeminler ederek güvence verdiler. Hunlar, münasebette bulundukları kavimlerle yapılan bütün anlaşmalara sadık kaldı ve gereksiz yere akdi bozan taraf olmadılar. Hun ordularında sadece Hun kuvvetleri bulunmazdı. Hunlara, liderleri aracığıyla bağlı kavimler de bulunurdu. Başta Alanlar olmak üzere Slav, Cermen ve İran asıllı pek çok kavim orduda görev yapıyordu.[478]

Hunlar, savaş zamanında bir liderin etrafında toplanırlardı ve orduyu bu lider komuta ederdi. Rua ve Uldız'ın hükümdarlıkları zamanında ordunun başında sefere çıktıkları ve orduya komutanlık ettiklerini biliyoruz. Attila zamanında da bu durum değişmedi. Attila, sefere çıkacağı zaman Hunlardan ve bağlı kavimlerden oluşan orduyu kendi komutası altında toplar ve orduyu bizzat kendisi yönetirdi. Barış zamanında ise ordu komutanları, Attila'nın güvenini kazanan kişilerden oluşurdu. Priscus'tan edinilen bilgiler ışığında barış zamanında Attila'nın güvenini kazanan Onegesius, Attila'nın ordusuna komutanlık ederdi. Hun hiyerarşisinde belirli bir yeri, nüfuz ve gücü olan kişiler ayrıca muayyen günlerde Attila'ya silahlı olarak eşlik ederlerdi, Attila'nın huzuruna direk çıkar ve görüşme hakkına sahip olurlardı, Attila'nın oğulları yanında veya müstakil olarak sorumluluklarına verilen bölgelerin idaresini üstlenir, sefer zamanlarında ise asker göndermekle yükümlü tabi kavimlerin askerlerine kumandanlık ederlerdi.[479] Slav zümrelerinin "teşkilatlanmaya" başlamaları, kuvvetli bir ihtimale göre, Hun tesiri ve hâkimiyetiyle mümkün oldu.[480]

IV.3.2. Kullandıkları Silahlar

Türkler, tarih boyunca çok sayıda devlet kurdular ve yıktılar. Türklerin teşkilatçı yapısının başında merkezi otorite gelirdi. Bu merkezi otoritenin güvenliğini sağlamak için idari yapılanma ve askeri güce ihtiyaç vardır. Askeri gücün kuvvetini ise savaşlarda kullandıkları silahlar, diğer bir deyişle saldırı-savunma araç gereçleri belirlerdi. Avrupayı istila eden Hunların, şüphe yoktur ki, çağın bu sahadaki askeri

[478] Tolan, *a.g.m.*, s. 104.
[479] Ahmetbeyoğlu, "Hun Devletlerinin Kuruluş ve Çöküş Süreçleri", s. 18.
[480] Kurat, *a.g.m.*, s. 177.

kuvvetleri üstünde, muazzam bir askeri devlet teşkilatları ve çeşitli savaş silahları mevcut oldu ve bunlar her yeni istila edilen sahadaki devlet teşkilatı tarafından benimsendi.[481] Hunların kullandıkları silahları ikiye ayırmakta fayda vardır. Uzak muharebe silahları olarak ok, yay, mızrak gelirdi. Yakın muharebe silahları olarak çekiç, kılıç, kama, balta vb. araçlar gelirdi.

IV.3.2.1. Ok ve Yay

Hunlar, uzak muharebelerde silah olarak ok ve yayı[482] kullandıklarını görüyoruz. Uzaktan düşman üzerine yağdırılan oklar; Hunlara savaş sırasında büyük bir avantaj sağlar, düşman askerleri bu sağanak ok yağmurları neticesinde daha savaşa başlamadan ağır kayıplar vermeye başlardı.[483] Hunların kullandığı yaylar esnek olduğu için mesafeleri ve tesir güçleri diğer kuvvetlerin (Roma) kullandıkları yaylara göre daha etkilidir. Bu tip yaylar üzerine yapılan modern araştırmalar, bu yayların 183 metreye kadar etkili olduğunu ortaya koydu.[484]

Hunlar, savaşlarda yayın iyisini tercih etmek zorundaydılar. Özellikle Hun yayları içerisinde iki ucu ve ortası kemik safiha ile sertleştirilen, gerilmesi güç olan ve her iki tarafa da çekilmek suretiyle kullanılan "ters" veya "refleks" adı verilen yaylar tercih edilirdi.[485] Bu yaylar sert olması nedeniyle kırılma ihtimalleri düşüktür. Hunların tercih ettiği yaylar, gerildiği zaman okun daha uzak mesafelere ulaşmasını

---

[481] Caferoğlu, *a.g.e.*, s. 73.

[482] Aşağı Volga'da bulunan Hun yayları 1.40 cm uzunluğundadır. Bu yayın ağaç kısımları tamamen çürüktür fakat orta ve baş kısımlarına ait kemikler sağlamdır. Kirişin gerilmesi için her iki ucuna da kiriş kertikleri yapılıdır. Macaristan Ovası'nda bulunan Hun yaylarının kemik kısımları geyik boynuzundan yapıldı. 1.60 cm kadar büyüklükte olan bu yaylar, iki kemik yay ve ortalarında bir ağaç kısmından meydana gelirdi bkz. (Saadettin Gömeç, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi: Orta Asya Kaynak ve Buluntulara Göre*, TTK Yayınları, Ankara 1984, s. 104.).

[483] Howarth, *a.g.e.*, s. 15.

[484] Tolan, *a.g.m.*, s. 105.

[485] Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler…*, s. 106. Boyu 120-160 cm arasındadır. Hun yayının yapım aşamasında kemik plaka kullanılır ve bu plakalar yayın tutulacak kısmını kuvvetlendirirdi. Bu plakalardan iki tanesi uç kısma, üç tanesi tutulacak kısma, iki tanesi yanlara ve bir tanesi de orta kısmına yerleştirilirdi. Hun yaylarının üst ucu, alt ucuna göre daha uzundur bkz. (Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler…*, s. 107.); ayr. bkz. (Güneş, *a.g.e.*, s. 81.).

sağlardı. Yayın yapıldığı ağacın özelliğine ve yay yapılma aşamalarına dikkat ederlerdi.

Mısırlı Taibugha'ya göre: Yay yapımı sabır gerektirirdi. Bu işin yapılması için bir yıldan fazla bir zamana ihtiyaç vardır. Yay yapımı bir yıldan az bir zamanda tam olarak tamamlanmazdı. Sonbahar mevsimi, ağaç özünün oyulmasına, hazırlanmasına ve boynuzun bıçkı ile kesilmesine uygun hale getirilmesine ayrılırdı. Kış mevsimi, yay yapımına başlamak ve bükmek içindir. Baharın başlangıcında ise kiriş tatbik edilirdi. Yaz mevsiminde ise yay gerilir ve gereği kadar kavis verilmek için yuvarlaklaştırılırdı. Bu işlem tamamlandıktan sonra da yay cilalanır ve boyanırdı.[486]

Yay yapılması uzun ve meşakkatli bir iştir. Her bir aşamasının özenle yapılması gerekirdi. Zamanından önce yapılan herhangi bir işlev, yayın ömrünü kısaltacaktır. Özellikle savaş anında düşman karşısında yayın kırılması demek Hun askerleri için ölümle eş anlamlıdır. Okçu, savunmasız kalacak ve kolayca düşmanın hedefi haline gelecektir.

Yay yapımı tamamlandıktan sonra oklar da yapılırdı. Muhtelif maddelerden imal edilen oklar da, değişik boylarda, üç kenarlı, baklava biçimli, çivi stilinde ve yassı uçlu idiler ve bu başlar demir veya kemik gibi sert maddelerden yapılırdı.[487]

Hunlar, uzak muharebe silahının bir unsuru olan oklarını muhafaza edebilmek amacıyla bu okları koymak için sadaklar da yaptılar. Hunlar, oklarını sivri uçları yukarı olmak üzere sadaklara koyarlardı, bir kutuya tam olarak ne kadar ok konulduğunu bilmiyoruz.[488] Fakat sadaklara konulan okların miktarının 30-40 adet

[486] Kelly, *a.g.e.*, s. 44.
[487] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 160.
[488] Öztürk, *a.g.e.*, s. 100.

olduğu tahmin edilmektedir. Aktöbe mezar buluntusunda, kayın ağacı kabuğundan yapılmış 77 cm uzunluğunda Hunlar'dan kalma bir sadak bulundu.[489]

Avrupa Hunları'nda, yaylar ve oklar sadece savaş aracı olarak kullanılmaz ayrıca siyasi bir unsur olarak da kullanılırdı. Öteki dünya inancı sebebiyle ölülerle beraber gömülen eşyalar arasında yayların da bulunuşu, bu aletin hem silah hem de hâkimiyet sembolü karşılığı olarak kullanıldığına delalet eder.[490] Türk Devletleri'nde yay "metbuluk" yani diğer bir deyişle "hâkim olmak/yönetmek", ok ise "tabilik" sembolüdür.[491] Türkler, kendilerine tabi olan kavimlere savaş zamanında oklarını gönderirlerdi. Böylelikle bu oku alan kavimler, kağana yardım etmeleri için ordularını gönderirlerdi. Bu tabiiyete uymayanlar ise isyan etmiş sayılır ve üzerlerine ordu gönderilerek tekrar tabii olmaları sağlanırdı. Hunlar zamanında, okun kabile taksimlerinde kullanılması, hükümdara tabi olan boylara bir davet, bir tabiiyet sembolü olarak ok gönderilmesinin bir neticesi olacaktır ve bu telakkinin menşeini Türk tarihinin çok eski devirlerine kadar götürme imkânına malik bulunuyoruz demektir.[492]

IV.3.2.2. Kılıç

Hunlar, düşmanı uzaktan yeterince zayiata uğrattıktan ve düşmana yaklaştıktan sonra yakın muharebe silahlarına başvururlardı. Hunların yakın muhabere silahlarının arasında kılıç başta gelmektedir. Yakın dövüş sanatının en etkili silahlarından biri olan kılıç, yapım ve edinme maliyeti açısından en pahalı silah olarak askerlik tarihine geçti. [493] Hunlar, zorda kalmadıkları sürece yakın muharebeye girişmek istemezdi. Zaten uzaktan ok yağmuruyla düşmanın büyük çoğunluğunu ortadan kaldırırlardı.

[489] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 143.
[490] Caferoğlu, *a.g.e.*, s. 73.
[491] Ayrıca bu konu hakkında bkz. (Erkan Göksu, "Ok ve Yayın Türk Devlet Geleneği ve Hâkimiyet Anlayışındaki Yeri", *Turkish Studies*, C 5, S 2, İlkbahar 2010, s. 989.).
[492] Osman Turan, "Eski Türklerde Okun Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması", *Belleten*, C 9, S 35, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1945, s. 308.
[493] Mustafa Kalkan, *Türklerde Askerlik ve Ordu*, (Ed. İhsan Çapçıoğlu-Hayati Beşirli), *Türk Kültürü El Kitabı* (s. 73-110), Grafiker, Ankara 2015, s. 94.

Düşman ile karşı karşıya geldiklerinde ise kılıç, çekiç, örs, kama, bıçak[494] vasıtasıyla mücadele ederlerdi.

Hun kılıcına[495] bakıldığında iki tarafının ağız kısmı da keskindir. Hun kılıçları uzun olmakla birlikte dar bir levha şeklindedir. Kılıcın üst tarafında ise tutmaya yarayan ve düşman üzerine indirilen darbe sırasında kılıcın kavranmasını kolaylaştıran sap bulunurdu. Genel olarak Hun kılıçları 3 cm eninde, 70-75 cm boyundadır ve bu kılıçlar kında taşınırdı.[496] Özellikle kılıçlar, kıymetli taşlarla süslü olmakla birlikte sahibinin güç ve nüfuzuyla orantılıydı.[497] Necef taşı, akik taşı, kalber taşı, kehribar taşı veya magnezyumdan itina ile kesilen, kenarları yuvarlanan silindir yahut düz parçalarla süslüydü.[498] Bu kılıçlar; Altay, Doğu Ural ve Türkistan'dan Güney Rusya ve Ukrayna'ya, oradan da Orta Avrupa'ya kadar uzanan sahada tanınırdı.[499]

Hunlar, genelde uzak muharebeyi tercih ederlerdi. Çünkü yakın muharebe silahı olan kılıçlar, bilek gücüne dayandığı için belli bir yerden sonra bileği yormaya başlıyordu. Düşman üzerine seri olarak inen kılıç darbeleri savaşçının bileğini yormaya başlıyordu. Bu nedenle ilk anda indirilen kılıç darbesinin şiddetiyle zaman geçtikçe indirilen kılıç darbesinin şiddeti de değişirdi.

Savaşın uzaması ve düşmanın savunmada bulunan adama indireceği kılıç darbeleri sonucu belli bir zamandan sonra saldırıda olan kişi kılıcın ağırlığı ile birlikte

---

[494] Hunlar için Volga boyları üçüncü yurttur. Çünkü Şipovo istasyonunda bulunan 3 numaralı kurgandan ağaçtan yapılan bıçak kını çıktı. Bu bıçak kınının üst kısmı yukarıdan aşağıya kadar altın plakayla kaplıdır. Balıksırtı üslubu kullanılan bu kının genişliği yukarıdan aşağıya doğru azalırdı. Kının yukarı kısmında bıçağın sapının bir kısmı bulunur fakat sadece demir bir halka tefrik ederdi. Kının yan tarafında bir tokanın da olduğu süphesizdir. Ayırt edilemese de tek ağızlı ve eğri bir bıçaktır. Attila Devleti'ne ait kalıntıların balıksırtı ince levhaları ihtiva etmesi bu buluntuların en karakteristik özelliğidir bkz. (Bahaeddin Ögel, "Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında", *DTCF Dergisi*, C 6, S 5, Ankara 1948, s. 435.).

[495] Macaristan'daki Hun kılıçları ile ilgili en önemli buluntu yeri Nagyazeksos'dur. Kılıçların yanında bulunan eşya ve iskeletlerde ise yanık izlerine rastlanır bkz. (Gömeç, *a.g.e.*, s. 105.).

[496] Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler…*, s. 107; Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 160.

[497] Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 160.

[498] Tuba Tombuloğlu, *Kafkasya'nın Etnik ve Kültürel Yapısı'nın Oluşumunda Türklerin Rolü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, s. 73.

[499] Tolan, *a.g.m.*, s. 105.

yorulacak ve sonunda halsiz düşecektir. Bu halsizliğin verdiği hırs ile savunmada olan asker, düşman kalkanı üzerine seri darbeler indirecek ve son enerjisini de burada tüketecektir ve sonunda ölme ihtimali hayli yüksek olacaktır. Bu yüzden kılıç kullanan savaşçı, en kısa sürede düşman askerini ortadan yok etmek için hassas noktalarını gözüne kestirecek ve nihayetinde buralara ölümcül darbeyi indirecektir. Avrupa Hunları, düşman askerlerinin yeterince yaklaştığı mesafelerde kılıcın yanında yakın muharebe silahları olan çekiç, örs, mızrak, kama kullanırlardı.

Hunlar, oklarını koydukları sadaklarını, kılıçlarının kabzasılarını, kılıçlarını içine koydukları kınlarını değerli taşlarla süslerlerdi. Statülerine göre süslemede kullandıkları taşlar da çeşitlilik gösterirdi. Hunlar, Güney Rusya'da bulunurken altın veya diğer kıymetli ince levhalarla kaplama tekniğinin oldukça ilerlediğini bilhassa kınlar üzerinde bulunan bakiyelerde rastladık. [500]

IV.3.2.3. Kalkan

Hunlar, savunma aracı olarak kalkanlar kullanırlardı. Uzak ya da yakın mesafelerde ok, kılıç, gürz ve mızrak gibi silahların saldırılarına hedef olmamak, gelen darbeleri savuşturarak kalıcı zarar görmemek için kalkanlar erken dönemlerden itibaren kullanılmaya başlandı. [501] Hun kalkanları İskit ve Sarmat kalkanları gibi "ince dallardan" örülüdür ve muhtemelen deriyle kaplıdır. [502] Bu kalkanlar sayesinde kendilerini kılıç darbelerinden korurlardı. Düşman askerin gücü tükeninceye kadar kalkanlarına kılıç darbesini indirmelerini beklerlerdi. Sonunda düşman askeri yorulunca öldürücü darbeyi vururlardı ve düşman askerini ortadan kaldırırlardı.

[500] Ögel, "Türk Kılıcının Menşe…", s. 435.
[501] Kalkan, "*Türklerde Askerlik ve Ordu"*, s. 98.
[502] Öztürk, *a.g.e.*, s. 103.

Batı Hunları devrine ait buluntularda rastlanan balıksırtı altın plakalarla kaplı olan ağaç kabzalara, hançer ve kılıç kınlarına Şipova kurganında da rastlandı.[503] Kurganlarda Hunlar için kamalar, iki ve üç kanatlı ok uçları, delikli, yassı, saplı ok uçları, kemikten yapılmış ok uçları, demir mızrak uçları, iki ağızlı kılıçlar, eğik kılıçlar, zırhlar, at malzemeleri – ağaç esaslı eyerler, sekizvari üzengi, dizgin pilekleri ve zilleri, kaytarkanlar vs. bulundu.[504]

IV.3.2.4. Zırh

Hunlar, bu silahların yanında zırh gömlekler ve miğferler de kullandılar. Attila zamanında ordu modernize edildi. Attila, Hun askerlerine zırh giydirerek bu zırhların demirden olmasına özen gösterdi. Zırh, savaşçının hedef olmasını engellerdi. Vücudun kritik noktalarını kapatır ve ölümcül darbenin gelmesini engellerdi. Yakın muharebede düşman askeri, tamamen zırhla kaplı olan savaşçının vücudunu gözlemlerdi. Bu gözlemler sonucunda zırhın korumadığı bir nokta arardı. Genellikle de zırhların birleşme noktalarında oluşan boşluklardan ölümcül darbeyi indirirdi. Hunların kullandığı zırhlar, Roma zırhları kadar ağır değildir. Bu da Hunlara daha hızlı hareket etme imkânı sunuyordu.

Miğferler ise kafaya gelecek ölümcül darbeleri engellerdi. At üzerinde hareket eden savaşçı, kafasına gelecek bir oktan korunmak için ya da attan düşmesi durumunda kafasına darbe almasını engellemek için kullanırdı. Piyade savaşçı ise kafasına alacağı her türlü darbeyi engellemek için miğfer takardı.

[503] Ögel, "Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında", s. 434.
[504] Dostiyev, *a.g.m.*, s. 253. I. Yukarı Çiryut, Cemilkent, Manas, Tarki, Utamış, Palasa-sırt, Kuhuroba, Sandıktepe, Kuhuroba, Hınıslı mezarlıklarında Hunlara ait arkeolojik verilere rastlanır bkz. (Dostiyev, *a.g.m.*, s. 253.).

IV.3.3. At

At, evcilleştirildiği andan itibaren insanlık tarihinde önemli bir yere sahip oldu. Öküz, ren geyiği, koyun ve domuz, insana sadece gıda temin ettiği, yer değiştirmeye yaramadığı veyahahut pek az yardım ettiği halde sür'ate malik olan ve binek olarak eğitilen at, insanın hakiki bir müttefiki halini aldı.[505] At, evcilleştirildiği andan itibaren insanların günlük işlerini gören bir vasıta oldu. At sayesinde insanlar uzak mesafelere kısa sürede seyahat etti. Ayrıca at, savaşlarda üstünlük aracı olarak görüldü ve savaş taktikleri ata göre şekillendi. Atın savaşlarda sağladığı sürat ile birlikte savaş alanlarında daha seri hareket eden ordular meydana geldi. Piyade olan orduların yerini süvari ordular almaya başladı.

Konargöçer kültürün vazgeçilmez unsuru attır. "At Türk'ün kanadıdır" sözlerinin yansımasını Hunların atlarına verdikleri önemi de ayrıca görüyoruz.[506] Savaş atları ile ulaşım vasıtaları olarak kullandıkları atlar, doğal olarak birbirinden farklı olmak zorundadır. Çünkü sürekli yük arabası çeken atlar, savaşta kullanılan atlara göre daha hantaldır. Hunlar, her ata binmezdi. Atların en iyisini kullanırlardı. Atlar arasında seçim yaparken iklim koşullarına uygun türleri tercih ederler ayrıca uzak mesafeleri aşmakta en dayanaklı olan türleri tercih ederlerdi. Savaş atı olarak kullanılan atlarda Hunlar daha çok Prjevalskiy atını tercih ederdi. Hunların kullandığı Prjevalskiy atının özelliklerine baktığımız zaman:

> *"... cidago yüksekliği 127-132 santimetredir. Beden yapısı tıknaz, baş büyük, yüz kısmı uzun, boyun kalındır. Cidago alçak, beden geniş derin ve bacaklar kuvvetlidir. Don sarı kırmızımtırak esmerdir. Ağız etrafı ve karın altı açık renkte kıllarla örtülmüştür. Sırtında koyu bir ester çizgisi vardır. Omuz çizgileri az barizdir. Bacak nihayetleri (arka kısımları açık renkte olmakla beraber) koyu renklidir. Tarsus ve carpuslar'da muhtelif kesafette müsteraz çizgiler vardır. Yele koyu renkte, kısa ve dik; kuyruk koyu renkte ve üst kısmı kıllarla örtülüdür". Prjevalskiy'in "Kafası*

[505] Deer, *a.g.m.*, s. 161.
[506] Fatma Aysel Dıngıl Ilgın, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları ve Byzantınoturcıca Işığında Avrupa Hunları*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2018, s. 153.

çavdar renginde, burnunun ucu ve dudaklarının uç kısımları beyazdır."[507]

Prjevalskiy atının toynaklarının mükemmel bir biçimi vardı ve nala ihtiyaç duymadan, dağlık araziler hariç, her yerde çok uzun mesafeleri kat edebilirdi.[508] Ayrıca Hunlarda, atlar renklerine göre ayrılırdı. Bu atlar, Hunlar arasında paylaştırılırken renklere dikkat edilirdi ve statülere göre kullanacakları atların renkleri de belirlenirdi. "Atların Efendisi" olarak adlandırılan Hunlarda atın rengi büyük önem taşırdı ve en açık renkli atlar, en üst düzey kişilere ayrılırdı.[509] Hunların kullandıkları atlar, omuz başları baz alındığında günümüz avcı atlarından yaklaşık yirmi santim daha kısaydılar, fakat hız, dayanıklılık ve diğer pek çok bakımdan Batı Avrupa'daki muadillerinden çok üstündüler.[510] Hunlar, atın sağladığı üstünlükleri son derece verimli bir şekilde kullandılar. Düşman üzerine saldırırken, ticarette, bir yerden bir yere seyahet ederken atın sağladığı avantajları sonuna kadar kullandılar.

Hunlar, atlarının fazla yorulmasını ve çatlayarak ölmesine engel olurlardı. Bozkır atı kolay yorulmayan bir at olmakla beraber bunda binicisinin ustalığının da büyük bir payı vardı.[511] Savaş sırasında atın ölmesi Hunlar adına hezeyan demekti. Bunu engellemek için Hunlar, savaş zamanında iki ata sahiptir. Bu atlar sürekli eğerli vaziyetteydi ve her an savaşa hazır bulunurdu. Hunlar, atların üzerinde çok sağlam oturur ve oradan nadiren düşerek ölüm tehlikesiyle karşı karşıya gelirdi.[512] Hunlar, zamanlarının büyük bölümünü at üzerinde geçirdikleri için at ile bütünleştiler. Daha çocuk yaşta koyun üzerine binmeleri ile sağladıkları denge ve avcılık eğitimleri, at ile devam etti ve bu sayede at üzerinde hem sağlam oturur hem de çevresine nişan

[507] Kalkan, "Bozkır Kültüründe At…", s. 1135. Romalı bir veteriner olan Vegetius Renatus, Hun atları hakkında: Hun atlarının başı kanca gibi kavislidir. Gözleri fırlak, burun delikleri uzundur. Geniş bir ağzı ve dik duran bir yapısı vardır. Bu atların yeleleri uzundur ve dizlerine kadar sarkardı. Kaburga kemikleri büyüktür. Güçlü kaval kemiklerine sahiptirler. Küçük ayakları, dolgun ve geniş toynakları vardır. Toynaklarının ise yumuşak kısmında boşluk vardır. Bu atların görünüşleri çelimsizdir ve sağrılarında herhangi bir çıkıntı yoktur. Endamı orta boyludur. Gövdeleri kubbemsi biçiminde, kemikleri sağlam fakat atlar zayıftır. Herhangi yaralanmalara karşı gösterdikleri direnç kabiliyeti oldukça iyidir bkz. (Howarth, *a.g.e.*, s. 13.).
[508] Howarth, *a.g.e.*, s. 13.
[509] Güneş, *a.g.e.*, s. 52.
[510] Howarth, *a.g.e.*, s. 12.
[511] Koçak, "Bozkır Kültürü Dinamiklerine Göre…", s. 582.
[512] Baştav*, Büyük Hun Kağanı Attila*, s. 20.

alarak gözüne kestirdiği hedefi ortadan kaldırır hale geldiler. Yedek atların ana hattın arkasına yakın, yüklerini ise hattın sağ ya da solunda bir ya da iki mil uzaklıkta orta büyüklükte bir korumanın altında tutarlar.[513] Savaş sırasında bu atları önce çadırların arkasında gizler ve düşman askerinin bu atları hedef almasını engellerlerdi. Zaten Batı Avrupa'da tarım alanlarının bol olmasından dolayı yeterli sayıda at yetiştirmek ve bulmak çok zordu.[514] Bunu bilen Hunlar da mevcut atlarını saklar ve düşmanın onları tespit etmesini engellerlerdi. Düşmanın at sayısını tespit ederek süvari savaşçı sayısını tespit etme ya da atları hedef alarak süvari savaşçı sayısını azaltma girişimlerini de engellemek isterlerdi.

Macar ya da Romen (Ulah) Ovaları, hatta Bulgar Yaylası, kalabalık Hun birliklerinin atlarını otlatmalarına yetiyor; fakat İtalya'da beslenme sorunlarına çoğu kez çözüm bulunamıyor, Hun süvarileri geri çekilmek zorunda kalıyorlardı.[515] Hunların savaş unsuru olan atlar, Hunların asker sayısını belirliyordu. Kişi başına iki at düştüğü varsayılırsa; ne kadar at varsa onun yarısı kadar da asker sayısına sahiptirler. Bu yüzden Hunlar için geniş otlakların varlığı çok önemlidir. Bir atı dinlendirirken diğer atı kullanırlar; ayrıca bu atların çektikleri arabalarda kullanılan çadırlar da dondurucu toprak ve taş duvarlara oranla rüzgâr ve soğuğa karşı koruyucu durumundaydı.[516] Hunlar, at arabalarını daha çok seyahet etmek ya da bir yerden bir yere göç etmek amacıyla kullanırlardı. Savaş sırasında at arabalarını fazla kullanmazlardı. Bu at arabalarını geride aileleri ile birlikte bırakır ve güvenliklerini sağlarlardı. At arabalarını çeken atlar, kullandıkları atlara göre yorgun olacağı için savaşlarda tercih edilmezdi. E.A Thompson, çadırlarda yaşayan ve otlaklar arasında gelip giden küçük aile gruplarının elli altmış kişilik kamplar oluşturduğunu ve bunların kaynaşarak daha sonra birkaç yüz kişilik klanlara dönüştüklerini ileri sürmektedir.[517]

[513] Ahmetbeyoğlu, *Atlı Şehirliler…*, s. 104.
[514] Kalkan, "Bozkır Kültüründe At…", s. 1134.
[515] Sinor, *a.g.e.*, s. 281.
[516] Şayan Ulusan Şahin, "Türk Kültüründe At Arabası (At Arabalarının Dili)", *Bilig*, S 32, Kış 2005, s. 166.
[517] Mıtchell, *a.g.e.*, s. 287.

SONUÇ

Hunlar, Asya'da devletleri yıkıldığı için Avrupa'ya göç ettiler. Bu göç, kısa bir süre içinde gerçekleşmedi. Bu göç sırasında birçok Hun grubu da geriye döndü. Geriye kalan Hunlar ise Balamir liderliğinde, Kavimler Göçü'nü başlattı. Kavimler Göçü'nün asıl amacı Hunlara uygun yurt bulma arzusudur. Hunlar, kendilerine ve hayvanlarına uygun yurt bulana kadar sürekli göç ettiler. Bu göç sırasında arkalarından da Hun halkı gelmeye devam etti.

Balamir zamanında, Roma İmparatorluğu ile ilk temaslar başladı. Roma ise bu sırada I. Valentinianus ve Valens tarafından yönetiliyordu. Valens, Kavimler Göçü ile gelen halklarla uğraşırken; I. Valentinianus ise Alamanlar üzerine sefere çıktı. Bu sayede I. Valentinianus hem Valens'e ordu göndermedi hem de Alamanları kendisine bağladı. Roma İmparatorluğu, genişleyen sınırlarını koruyacak ordu arayışı içerisindeydi. Kavimler Göçü, ilk başta Roma'nın yararına oldu. Kısa bir süre Roma sınırlarını koruyan bu kavimler ilk fırsatta isyan ettiler. Balamir zamanında, Hunların keşif seferleri devam ediyordu. Basık ve Kursık adlı komutanlar, uygun yurt bulmak amacıyla Anadolu üzerine sefere çıktılar. Bu keşif seferleri sonucunda Hunlar, en uygun yurt olan Macar Ovası'na yerleştiler.

I. Valentinianus, oğlu Gratianus'u imparator ilan etti. Böylelikle Roma İmparatorluğu, bir ailenin tekelinde toplandı. Valentinianus Hanedanı yönetimde etkin vaziyete geldi ve bu durum I. Theodosius'a kadar devam etti. Gratianus zamanında, Roma İmparatorluğu'nda çözülmeler başladı. Gratianus'un yönetimdeki başarısızlığı hem askerleri kendisinden soğuttu hem de Batı Roma'nın yıkılış sürecine zemin hazırladı. Gratianus, yönetimdeki başarısızlığını örtmek için I. Theodosius'u kullandı.

I. Theodosius ile birlikte Roma İmparatorluğu bir toparlanma sürecine girdi. I. Theodosius, Valens zamanında dağılan orduyu tekrar topladı. I. Theodosius, Batı Roma'nın yıkılışını önlemek için bazı tedbirler aldı. Batı Roma tahtında hak iddia

edenleri ortadan kaldırdı. Bu sayede kendi hanedanını da kurmaya başladı. I. Theodosius, oğullarını tahta geçirdiğinde onlara mukavemet edecek kişileri yok ederek yönetimin Valentinianus Hanedanı'ndan, Theodosius Hanedanı'na geçmesini sağladı. Roma İmparatorluğu I. Theodosius'tan sonra yavaş yavaş gücünü kaybetti. Honorius ve Archadius zamanında yönetimde; komutanlar, devlet adamları ve ileri gelenler etkili olmaya başladı. Ayrıca bu dönemde senatörler kendilerini düşündü. Bu durum da Batı Roma İmparatorluğu'nda bulunan kurumların bozulmasına sebep oldu. Honorius, imparator olunca Batı Roma İmparatorluğu'ndan toprak almak isteyenlerle uğraştı. Batı Roma, Honorius zamanında önce Ricimer daha sonra ise Alaric ile mücadele etti. Bu mücadeleler ile Roma ekonomisi zarar gördü. Roma, ekonomik kaynaklarını askeri harcamalara aktarıyordu. İmparatorluğun geliştirilmesi ve halkın refahının arttırılması için harcanması gereken paralar ya istilacılara rüşvet için veriliyor ya da askeri kaynaklara aktarılıyordu. Hazinenin yetersiz kaldığı yerde ise halka ağır vergiler yükleniyordu. Bu durum da halkta huzursuzluğa neden oluyordu.

Honorius, Ricimer ve Alaric'e karşı ordusunun yetersiz olduğunu biliyordu. Roma'ya yönelen bu saldırıları ortadan kaldırmak için Avrupa Hunları'ndan yardım istedi. Avrupa Hunlarının başında Uldız vardı ve bu devirde Batı Roma'nın kurtacısı oldu. Batı Roma'ya gerektiğinde ücretli asker olarak hizmet ediyordu. Uldız ile birlikte Avrupa Hunlarının da dış politikası şekillendi. Batı Roma'ya düzenli bir şekilde destek sağlandı. Roma, Hunları kullanarak ayakta kalmaya ve sınırlarına yönelik olan saldrıları bertaraf etmeye çalışıyordu.

Alaric ise Batı Roma'nın güçsüzlüğünün farkındaydı. Bu yüzden Batı Roma üzerine sefere çıktı ve sürekli toprak istedi. Bu toprak istemesinin nedeni ise daha önce yurtlarını kaybetmeleri ve kendilerine yeni yurt aramalarıydı. Batı Roma İmparatorluğu'ndan alacağı topraklara halkını yerleştirecekti. Ayrıca Alaric, Attila'dan önce kendisinin de üçüncü bir güç olarak tanınmasını istiyordu. Bu istekleri reddedilince Alaric, İtalya üzerine sefere çıkarak kendisine boyun eğmeyen Honorius'a karşı İtalya'yı yağmaladı.

Yurtlarını kaybeden Hunların ve diğer kavimlerin ortak amacının yeni yurt bulmak arzusu olduğu görülüyor. Sürekli yaşayacakları bir yurt bulmak ve yeni bir devlet vücuda getirmek istiyorlardı. Bu yüzden hedeflerinde Batı Roma vardı. Çünkü Batı Roma'nın, Doğu Roma'ya göre daha güçsüz ve savunmasız durumda olduğunu biliyorlardı.

408 yılında ise Doğu Roma İmparatoru Archadius'un ölümü üzerine yerine II. Theodosius geçti. Hunlar, iyi bir haberleşme ağına sahipti. Bu sayede Doğu ve Batı Roma'da olan gelişmeleri yakından takip ediyorlardı. II. Theodosius'un başa geçmesi üzerine sefere çıktılar ve II. Theodosius'u tehdit ettiler. Hunlar, bu dönemde daha tam anlamıyla güçlerine kavuşamadıkları görülüyor. Doğu Roma'ya diz çöktürecek kadar askeri gücü olmayan Uldız, Tuna Nehri'ne çekildi. Doğu Roma, ilk olarak diplomasiye başvursa da gerektiğinde ordusunu da başarılı bir şekilde kullandığı görülüyor.

Rua zamanında ise III. Valentinianus ile ilişkiler başladı. Hunlar bu dönemde Roma İmparatorluğu'na asker sağlıyordu. Aetius ve Rua arasında sıkı bir dostluk ilişkisi bulunuyordu. Aetius, bu devirde Hunları kendi çıkarları için kullanıyordu. Rua ile dost gibi görünerek kendi otoritesini güçlendiriyordu.

Rua'dan sonra başa Attila ve Bleda geçti. Avrupa Hunları ise bu devirde imparatorluk karakteri kazandı. Bu imparatorluk karakteri kazanılması bir anda olan bir şey değildir. Balamir ile birlikte Avrupa Hunlarının teşkilatlanma süreci başladı. Attila ile birlikte ise birçok kavim itaat altına alındı ve böylece geniş bir alana hükmeden Avrupa Hun İmparatorluğu meydana geldi. Ayrıca Attila, bir imparatorluk için gereken bütün organları vücuda getirdi. Roma İmparatorluğu her ne kadar yerleşikler arasında üstün bir medeniyete sahipse; Avrupa Hunları da o kadar "Konargöçer Kültür" arasında üstün bir medeniyete sahipti. Yaşam şekilleri farklı olmasına rağmen medeniyet bakımından hem Avrupa Hunları hem de Roma İmparatorluğu kendisini geliştirdi.

Attila ve Bleda, Doğu Roma üzerine sefere çıkarak kendilerine tabi hale getirdiler. Bleda'nın ölümü üzerine ise Attila, politika değiştirdi. İlk olarak Attila, ikili yönetimi terk etti. Merkezi otoriteye büyük bir önem vererek birçok kavmi kendisine bağladı. Bu bağlanma daha çok vassallık üzerinedir. Attila, kavimleri kendisine bağlarken beylerini itaati altına aldı. Attila, beyleri vasıtasıyla halkları da kontrolü altına alacağını düşünüyordu.

Attila, doğudan gelen Hunlar için yurt arayışındaydı. Batı Roma ya da Doğu Roma İmparatorluğu'ndan toprak almak için fırsat kolluyordu. Eline geçen fırsatları iyi kullanması gerekiyordu ve bunu Sylvanus'ta ustaca kullandı. Sylvanus'u istemede kararlılık göstererek kendi otoritesini ortaya koydu. Batı Roma'ya savaş ilan etmek için tek bir sebep yeterli değildi. Bu yüzden Attila, Honoria'nın gönderdiği yüzüğü de ustaca kullandı. Diplomatik sürece oldukça önem veren Attila, Batı Roma İmparatorluğu'na sürekli elçiler gönderiyordu. Bu elçilerin gidiş amacı Honoria'yı Attila'ya eş almaktan ziyade toprak talep etmekti. Attila, yüzük gelmeden önce Honoria'nın varlığından haberdar olduğu bile şüphelidir. Attila, Batı Roma İmparatorluğu'ndan toprak almak için bu yola başvurdu. Ayrıca Attila'nın, üçüncü bir güç olarak tanınması için Roma hanedanına mensup biriyle evlenmesi gerekliydi. Attila ise bu sırada karşısına çıkan Honoria'yı bu yüzden çok istedi.

Attila, ilk seferini güçlü olan Doğu Roma üzerine yaparak kendi gücünü ortaya koydu. Böylelikle hem II. Theodosius'a hem de himayesindeki halka korku saldı. II. Theodosius, Attila'nın olası bir seferinden korktuğu için Honoria'yı, Batı Roma İmparatorluğu'na gönderdi.

Attila, diplomatik sürecin sonuç vermemesi üzerine Galia Seferi'ne çıktı. Bu seferin iki amacı vardı. İlk olarak Galia Bölgesi'nde bulunan halkları itaati altına almak istiyordu. Attila, Galia Bölgesi'nde hâkimiyetini tesis ettikten sonra imparatorluğunun gücüne güç katacaktı. Attila, Galia Seferi'ne çıksa da ordusunda isteksizlik vardı. Attila, her ne kadar savaşmayı arzuluyorsa ordusu ise en ufak bir

başarısızlıkta bile moralini bozuyordu. Attila ise hem ordusunun moralini yükseltmekle uğraşıyor hem de savaş planı yapıyordu. Bu durum ise Attila'yı yoruyordu. Attila, Catalaunum Ovası'nda falcıların etkisinde kalarak kendisini savaşa tam olarak veremedi. Catalaunum Savaşı'nda, Attila'nın düşünceli olduğunu görüyoruz. Attila'nın zihni savaştan çok kimin öleceği ile meşguldür. Attila'nın ordusunda sürekli bir huzursuzluk vardı. Attila, disiplinli olsa da ordusu zaman zaman disiplinsiz tavırlar sergiliyordu. Attila'nın, Catalaunum Savaşı'nda ordusunu bırakıp at arabalarının ortasına gitmesi galip geleceğine dair inancını yitirdiğini gösterir. Attila, savaşı kazanacak durumdayken at arabalarının arasında ölümü beklemeyi tercih etti.

Attila, ertesi yıl İtalya üzerine sefere çıkarak da kaybettiği otoritesini geri kazanmayı amaçladı. Attila, Batı Roma'yı kendisine diz çöktürerek amacına ulaştı. Attila, Catalaunum Savaşı'nda falcıların etkisinde kalırken; İtalya Seferi'nde ise komutanlarının etkisinde kaldı. Bu durum ise yeri geldiğinde Attila'nın çevresindeki kişilerin etkisi altında kaldığını ve mevcut durumunu ona göre şekillendirdiğini gösterir.

Attila'nın istekleri ve hayatlarının belirli bir bölümü Alaric ile benzerlik gösterir. Attila ve Alaric'in ortak yanlarına baktığımız zaman her ikisi de halkları için toprak arayışındaydı. Bu yüzden Batı Roma İmparatorluğu'ndan toprak istiyorlardı. Bu topraklara kendi halklarını yerleştirip kendi otoritelerini tesis edeceklerdi. Bununla birlikte hem Attila hem de Alaric, Roma İmparatorluğu tarafından tanınmak ve üçüncü bir güç olarak kabul görülmek istiyorlardı. Bu isteklerinin reddedilmesi üzerine ikisi de İtalya Seferi'ne çıktılar. İtalya'yı kuşatsalar da sefer dönüşü ikisi de öldü ve cenazeleri su yatağı değiştirilerek gömüldü. Attila ve Alaric'in, yaşamlarının benzerlik göstermesinde Attila'nın yerli halkın liderlerini ordularının başına getirmesi etkilidir. Attila, bu yerli liderler ile hem kendisine bağlı halkların hem de Roma İmparatorluğu'nun durumunu yakından takip ediyordu. Attila'nın gelişmiş bir haberleşme ağı vardı. Bu haberleşme ağı ile birlikte yerli halk ve Roma İmparatorluğu'nda olan olayları, sıkıntılı durumlarını, askeri ve siyasi politikalarını

yakından takip ediyordu. Bu politikalar ışığında Attila, hem siyasi hem de askeri politikalarını şekillendiriyordu. Attila'dan sonra oğulları, babalarının yolundan gidemedikleri için Avrupa Hunları kısa sürede yıkıldı.

Batı Roma İmparatorluğu'nda ise Attila'ya karşı Aetius güçlü bir konumdadır. Aetius da olayları çözümler ve ona göre hareket ederdi. Aetius, Batı Roma İmparatorluğu'nun etkin komutanlarından biridir. Kendi konumunu güçlendirmek için ikili oynamaktan çekinmezdi. Sürekli kendi geleceği için planlar yapan Aetius, kendisine rakip olan kişileri de harcamaktan çekinmezdi. Aetius, Avrupa Hunlarını kullanmasını çok iyi bildi. Ne zaman başı sıkışsa Avrupa Hunlarına sığındı fakat bu sırada Avrupa Hunları'nda yaşanan gelişmeleri de yakından takip etti. Avrupa Hunlarını yakından görme fırsatı bulan Aetius, savaş politikalarından başlayarak siyasi ve kültürel birçok konuda fikir sahibi oldu. Bunu da askeri ve siyasi politikalarında ustalıkla uyguladı. Aetius'un savaşlara girerken yanında bir destek arayışında olduğunu görüyoruz. Bonifacius ile mücadelesinde Hunlar'dan, Placidia ile mücadelesinde yine Hunlar'dan ve son olarak da Attila ile mücadelesinde Vizigotlar'dan yardım alması bu duruma örnektir.

Aetius, savaşta Roma İmparatorluğu'nun kalıplaşan savaş taktiklerinin dışına da çıkarak savaşmayı bildi. Catalaunum Savaşı'nda, Cermen kavimlerinin taktiğini ustalıkla kullandı. Aetius, savaş sırasında ikili oynayıp hem Attila'dan hem de Vizigotlar'dan para aldığı konusunda kesin bir şey söylemek güçtür. Fakat Aetius, kendi çıkarları için Attila'nın ölmesini istemiyordu. Aetius, Attila ile her ne kadar iki rakip güç olsa da Attila'yı Batı Roma'nın varlığı için bir koruyucu olarak görüyordu. Attila'nın ölümüyle birlikte Avrupa Hunlarının dağılacağını ve sıranın Batı Roma İmparatoruğu'na geleceğini öngörebiliyordu. Aetius'un bu öngörüsü doğru çıktı ve Avrupa Hunları yıkıldıktan kısa bir süre sonra da Batı Roma İmparatorluğu'nda karışıklıklar meydana geldi.

Aetius ve III. Valentinianus'un ölümü üzerine Batı Roma İmparatorluğu'nda çok sayıda imparator değişikliği oldu. Başa gelen imparatorlar genel olarak Vandallar ile mücadele ettiler. Vandal ilerleyişini durdurmak için diplomasiye ya da savaşa başvursalar da Vandalları durduramadılar. Aetius'un ölümü üzerine yönetimde Ricimer adlı komutan etkili oldu. Ricimer, Batı Roma İmparatorluğu'nda istediği gibi hükümdar değişikliği yapabiliyordu. Kendi politikalarına ters düşenleri imparatorluk görevinden alan Ricimer, yine kendisine yakın olanları imparator yapıyordu. Son Batı Roma İmparatoru Romulus olsa da Attila'nın sadık adamlarından Odoaker tarafından tahttan indirildi. Odaaker, imparatorluk alametlerini Doğu Roma İmparatorluğu'na göndererek Batı Roma İmparatorluğu'na son verdi.

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılma nedenlerine gelecek olursak ilk olarak tecrübesiz ya da tahta uygun olmayan kişilerin imparator olması, yönetimde otorite boşluğuna neden oldu. Ayrıca senatörlerin kendi ceplerini doldurmak uğruna Roma hazinesini boşaltması, Roma ekonomisini olumsuz yönde etkiledi. Roma İmparatorluğu'na bağlı olan şehirlerden Galia ve Kuzey Afrika'nın kaybedilmesi de Batı Roma İmparatorluğu'nu olumsuz etkiledi. Bilindiği üzere Roma İmparatorluğu, askerlerini toprak gelirlerine göre belirliyordu ve ücretli askerlerden faydalanıyordu. Galia ve Kuzey Afrika'nın kaybedilmesiyle birlikte Roma İmparatorluğu'nun gelirinde düşüş yaşandı. Buna bağlı olarak da asker sayısında azalma oldu. Roma İmparatorluğu ise asker ihtiyacını karşılamak için Hun ve Cermen kavimlerinden ücretli askerler topladı. Fakat bu askerler, Roma İmparatorluğu'nun yanında savaşsalar da kendi milletleri söz konusu olduğunda taraf değiştirebiliyorlardı. Bu durum ise Roma İmparatorluğu'nu zor durumda bırakıyordu. Roma'da imparatorlar ya öldürülüyor ya da tahttan indiriliyordu. Bu durum ise Roma İmparatorluğu'nu yıpratıyordu ve yönetim sorununa neden oluyordu. Tüm bu sebepler birleşince Batı Roma İmparatorluğu, 476 yılında yıkıldı. Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile Balamir'den beri devam eden Kavimler Göçü de son buldu.

Avrupa Hunları'nın yıkılma nedenlerine gelecek olursak Attila'ya kadar Avrupa Hunları büyüme sürecindeydi. Attila ile birlikte Avrupa Hunları zirveye ulaştı. Attila ile birlikte birçok kavim itaat altına alındı. Attila'nın ölümünden sonra ise korkuyla ya da beylerinin vasıtasıyla Avrupa Hunları'nın egemenliği altına giren kavimler bağımsızlıkları için mücadele ettiler. Bunun yanında Attila'nın oğulları, Attila'nın yolundan gidemediler. Attila gibi Avrupa Hun İmparatorluğu'nu, merkezi otorite ile yönetmek yerine toprakları parçalara böldüler. Bu durumun olumsuzlukları ise kısa süre içinde kendisini gösterdi. Kavimler, tek tek isyan ederek bağımsızlıklarına kavuştular. Ayrıca Attila'nın oğulları, Bizans'ı kontrol altına alamadılar. Bizans, hızlı bir gelişme sürecine girdi ve aynı zamanda ordusunu da güçlendirdi. Attila'nın oğulları ise Bizans'ta yaşanan gelişmeleri yakından takip edemedikleri için giriştikleri savaşlarda mağlup oldular. Attila'nın oğulları arasından İrnek, Attila'nın yolundan giderek hâkimiyet alanını genişletse de Ak Oğurların saldırısı sonucu bütün topraklarını kaybetti. Attila gibi bir dâhinin yolundan gidemeyen oğulları, Avrupa Hun İmparatorluğu'nun dağılmasına sebep oldular.

KAYNAKÇA

ACAR Yusuf, *Attila'nın Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu Üzerinde Uyguladığı Siyasi Politikalar*, T.C. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2016, 141 s.

ADIGÜZEL Ahmet, "Doğu Batı Algısında Attila", *Turkish Studies*, C 8, S 5, Ankara, Bahar 2013, ss. 1-29.

AHMETBEYOĞLU Ali, "1550. Yıldönümünde "Anatolius Barışı" Hakkında Düşünceler", *Tarih Dergisi*, S 36, İstanbul 2000, ss. 1-5.

AHMETBEYOĞLU Ali, "Attila'nın Oğlu Dengizik'in Devleti İhya Mücadelesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C 27, S 2, Aralık 2012, ss. 301-314.

AHMETBEYOĞLU Ali, "Avrupa Hun ve Hazar Devletlerinin İktisadi Gelir Kaynakları", *Belleten*, C LXIX, S 254, Nisan 2005 ss. 1-11.

AHMETBEYOĞLU Ali, "Bulgar Hakanlar Listesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S 14, İstanbul 1994.

AHMETBEYOĞLU Ali, "Büyük Hun Hükümdarı Atilla", *Türkler*, C 1, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 1429-1467.

AHMETBEYOĞLU Ali, "Hun Devletlerinin Kuruluş ve Çöküş Süreçleri", Mehmet Alpargu-Bilal Çelik (Haz.), *Kuruluş ve Çöküş Sürecinde Türk Devletleri Sempozyumu: 5-6 Kasım 2007- Sakarya: Bildiriler* (s. 1-21), Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya 2007.

AHMETBEYOĞLU Ali, "Roma Tarihçisi Ammianus Marcellinus ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C XVII, S 1, Temmuz 2003, ss. 1-14.

AHMETBEYOĞLU Ali, *Atlı Şehirliler: Buluntular ve Kalemin Dilinden Avrupa'da Hun Kültürü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, Mayıs 2016.

AHMETBEYOĞLU Ali, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, TTK Yayınları, Ankara 2001.

AHMETBEYOĞLU Ali, *Grek Seyyah Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

AKÇORA Ergünöz, "Türk Tarihinde Göçler ve Sonuçları", *Bilig* 2, Yaz 96, ss. 241-246.

AKŞİT Oktay, *Roma İmparatorluk Tarihi (M.S. 193-395)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970.

ATLAN Sabahat, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları: Cumhuriyet Devri*, TTK Yayınları, Ankara 2018.

AVCI Halil Esin, *Uygarlıklar Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul 2010.

AYDIN Hatice, *Bizans Kaynağı Theophanes Confessor'un Kroniğinde Türkler: 284-813*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, 235 s.

BAHAR Hasan, *Eskiçağ Uygarlıkları*, Kömen Yayınları, Konya, Eylül 2013.

BAİLLY Auguste, *Bizans Tarihi*, (Çev: Haluk Şaman), C 1, Tercüman Yayınları, İstanbul 1974.

BARROW Reginald H., *Romalılar*, (Çev: Ender Gürol), İz Yayıncılık, İstanbul 2002.

BASIK Celalettin, *Yıkıldıktan Sonra Adı Değiştirilen Devlet Roma İmparatorluğu (İ.Ö. 753 – İ.S 1453)*, Türkmen Kitabevi, İstanbul 2019.

BAŞTAV Şerif, "Avrupa Hunları", *Genel Türk Tarihi*, (Ed. Hasan Celâl Güzel, Ali Birinci), C 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002b, ss. 597-652.

BAŞTAV Şerif, "Avrupa Hunları", *Türkler*, C 1, (Ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002a, ss. 1356-1405.

BAŞTAV Şerif, *Büyük Hun Kağanı Attila*, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Yayınları, Ankara 1998.

BAUER Susan Wise, *Ortaçağ Dünyası: Roma İmparatoru Büyük Constantinus'un Hıristiyanlığı Kabul Etmesinden I. Haçlı Seferi'ne*, (Çev: Mehmet Moralı), Alfa Tarih Yayınları, İstanbul, Nisan 2014.

BENCE Fehér - ISTVAN Galambos, *Tarihte ve Gelenekte Hunlar (Hunok a történelemben és a hagyományokban)*, Tarihsel Yaygınlaştırma Şirket Derneği, TITE Könyvek 9. Budapest, 2015.

BERL Emmanuel, *Attila'dan Timur'a Avrupa ve Asya*, (Çev: Gülseren Devrim), Doğan Kitapçılık, İstanbul, Haziran 1999.

BIÇAKÇI Harun, *Antik Roma'da Aile, Aile Reisi ve Çocuk*, Osman Köse (Ed.), *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk* (s. 591-598), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2016.

BLANCK Horst, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, (Çev: İslam Tanrıkut), Arıon Yayınevi, İstanbul, Haziran 1999.

BRANDLEY Henry, *The Story OF The Goths From The Earlıest Tımes To The End Of The Gothıc Domonıon ın Spain*, G. P. Putnam's Sons, London 1888.

BRİON Marcel, *Attila*, Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1931.

BRİON Marcel, *Hunların Hayatı*, (Çev: Reşit Uzmen), Ötüken, İstanbul 2008.

BROWN Peter, *Geç Antikçağda Roma ve Bizans Dünyası*, (Çev: Turhan Kaçar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

CAFEROĞLU Ahmet, *Türk Dili Tarihi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.

CHEYNET Jean-Claude, *Bizans İmparatorluğu*, (Çev: İsmail Yerguz), Dost Kitabevi, Ankara, Nisan 2008.

CONFESSOR Theophanes, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, Clarendon Press, Oxford 1997.

CONNOR Carolyn L., *Bizans'ın Kadınları*, (Çev: Barış Cezar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Mayıs 2011.

CORNELL Tım - MATTHEWS John, "Batı Roma İmparatorluğu'nun Yıkılışı", *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi: Roma Dünyası*, (Çev: Şadan Karadeniz), İletişim Yayınları, İstanbul 1988.

CÖHÇE Salim, *Türk Tarihine Giriş*, Çağ Ofset Matbacılık, Elazığ 1995.

CZEGLEDY Karoly, *Bozkır Kavimlerinin Doğudan Batıya Göçleri*, (Çev: Erdal Çoban), Özne Yayınları, İstanbul, Ekim 1998.

ÇANDARLIOĞLU Gülçin, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2003.

ÇAPAN Fatma - GÜVENÇ Baran, "Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğunun Çöküşü", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C 6, S 18, Kış 2017, ss. 629-640.

ÇERÇİ Faris, "Hunlar'da Sosyal, Siyasi Hayat ve Devlet-Halk İlişkileri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 5, S 1, Yıl 2003, ss. 59-98.

ÇOBAN Hacı, "Atilla ve Avrupa Hunları – Batı Roma İlişkilerinde Evlilik Meselesi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C 7, S 17, Haziran 2019, ss. 57-68.

ÇORUHLU Yaşar, *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar: Orta ve İç Asya'nın Erken Devir Türk Mezar Mimarisi Üzerine Bir Deneme*, Ötüken Yayınları, İstanbul, Ocak 2016.

DEER Jozsef, "İstep Kültürü", (Çev: Şerif Baştav), *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C 12, S 1-2, 1954, ss. 159-176.

DELİORMAN Altan, *Osmanlıdan Önce Türkler*, Bayrak Basım Yayım/Tanıtım, İstanbul, Mart 2010.

DEMİRCİOĞLU Halil, *Roma Tarihi*, C 1, TTK Yayınları, Ankara 2019.

DEVRİM Hakkı, "Consistorium", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 4, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y.

DEVRİM Hakkı, "Geç İmparatorluk", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 17, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y.

DEVRİM Hakkı, “Magister”, *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 12, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y.

DEVRİM Hakkı, “Nobilissimus”, *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 14, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y.

DEVRİM Hakkı, “Paterfamilias”, *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 15, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y.

DEVRİM Hakkı, “Patricius”, *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 15, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y.

DEVRİM Hakkı, “Praetor”, *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 16, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y.

DEVRİM Hakkı, “Stilicho”, *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 18, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y.

DEVRİM Hakkı, “Tribunus”, *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, C 19, Sabah Yayınları, İstanbul, t.y.

DİAKOV V. – KOVALEV S., *İlkçağ Tarihi-2:Roma*, (Çev: Özdemir İnce), Yordam Kitap, İstanbul, Haziran 2008.

DİEHL Charles, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, İlgi Yayınları, İstanbul, Eylül 2006.

DONUK Abdulkadir, “Türk Devletlerinde Hâkimiyet Anlayışı”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S 10-11, y. 1979-1980, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981, ss. 28-56.

DOSTİYEV Tarih, “Kavimler Göçü Dönemi’nde Doğu Kafkasya’da Türk Egemenliği”, *XV. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Eylül 2006, Ankara, C 2, ss. 251-256.

DURMUŞ Eda, “Eski Türklerde Askeri Yapı”, *Asya Araştırmaları Dergisi*, C 4, S 1, ss. 87-101.

DÜRÜŞKEN Çiğdem, *Antikçağ’da Yaşamın ve Ölümün Bilinmezine Yolculuk Roma’nın Gizem Dinleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

DVORNİK Francis, *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, (Çev: Mehmet Aydın), TTK Basımevi, Ankara 1990.

EBERHARD W., *Çin'in Şimal Komşuları*, (Çev: Nimet Uluğtuğ), TTK Yayınları, Ankara 1996.

ECKHARDT Sandor, *Hunların Tasviri*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları*, (s. 125-128), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

ECO Umberto, *Ortaçağ (Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar)*, (Çev: Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Tarih Yayınları, İstanbul, Nisan 2014.

EKREM Reşat, *Attila ve Hunlar*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1933.

EKREM Reşat, *Bizans Tarihi (Şarkî Roma İmparatorluğu) 395-1453*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1934.

ERCİLASUN Konuralp, "Hunların Birinci Bölünüş Devresi Üzerine Bir İnceleme", *Gazi Türkiyat*, Güz 2014/15, ss. 13-32.

ERDEMİR Hatice Palaz, "Eski Türklerde Su ve Su Ulaşımı", *Turkish Studies*, C 6, S 2, Spring 2011, s. 819-836.

EUTROPİUS, *Roma Tarihinin Özeti*, (Çev: Çiğdem Menzilcioğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004.

FAULKNER Neil, *Roma: Kartalların İmparatorluğu*, (Çev: Çağdaş Sümer), Yordam Kitap, İstanbul, Kasım 2017.

FETTİCH Nander, "Hunlar Zamanına Ait Olup Szeged-Nagyzeksas'ta Bulunan Prens Mezarı Hafriyatında Bulunan Eşya", *II. Türk Tarih Kongresi*, 20-25 Eylül 1937 İstanbul, ss. 320-328.

FETTİCH Nandor, *Hunların Arkeolojik Hatıraları*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları* (s. 195-225), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

FINDLEY Carter V., *Dünya Tarihinde Türkler*, (Çev: Ayşen Anadol), Kitap Yayınevi, İstanbul, Şubat 2008.

FINLEY M. I., *Antik Çağ Ekonomisi*, (Çev: Hatice Palaz Erdemir), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

FİELDS Nic, *Attila the Hun (Leadership, Strategy, Conflıct)*, Osprey Publishing, Britain 2014.

FREEMAN Charles, *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, (Çev: Suat Kemal Ağnı), Dost Kitabevi, Ankara, Ağustos 2003.

GABAİN A. Von, "Hun-Türk Münasebetleri", *II. Türk Tarih Kongresi*, 20-25 Eylül 1937 İstanbul, ss. 895-911.

GEDİKLİ Fethi, "Yasa", *DİA*, C 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss. 336-340.

GİBBON Edward, *Roma İmparatorluğu'nun Tarihi: Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, (çev: Asım Baltacıgil), Bfs, C 2, İstanbul, Temmuz 1987.

GİBBON Edward, *Roma İmparatorluğu'nun Tarihi: Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, (çev: Asım Baltacıgil), Bfs, C 3, İstanbul, Mayıs 1988.

GOFF Jacques Le, "Ortaçağ'da Batı Avrupa", (Çev: Nilüfer Uluç), *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S 33, y. 8, Ankara, Ağustos, Eylül, Ekim 2005, ss. 39-68.

GÖKSU Erkan, "Ok ve Yayın Türk Devlet Geleneği ve Hâkimiyet Anlayışındaki Yeri", *Turkish Studies*, C 5, S 2, İlkbahar 2010, ss. 986-1011.

GÖMEÇ Saadettin, "Attila'nın Çocuklarının Adı", *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırma Dergisi*, C 23, S 36, 2004, ss. 117-122.

GÖMEÇ Saadettin, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi: Orta Asya Kaynak ve Buluntulara Göre*, TTK Yayınları, Ankara 1984.

GRANT Mıchael, *Roma'dan Bizans'a İ.S. Beşinci Yüzyıl*, (Çev: Z. Zühre İlkgelen), Homer Kitabevi, İstanbul 2000.

GROUSSET Rene, *Bozkır İmparatorluğu Attila, Cengiz Han, Timur*, (Çev: Reşat Uzmen), Ötüken Yayınları, İstanbul 1980.

GROUSSET Rene, *Stepler İmparatorluğu Attila, Cengizhan, Timur* (Çev: Halil İnalcık), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011.

GUEST Peter, "Roman Gold and Hun Kings: the use and hoarding of solidi in the late fourth and fifth centuries", *Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop Radziwill Palace Nieborow (Poland)*, 3-6 September 2005, Moneta 2008, ss. 209-307.

GUMİLEV Lev Nikolayeviç, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, (Çev: Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2003.

GÜL Muammer, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, Kasım 2014.

GÜLEM Mustafa, *Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Dış Politikası (Erken Bizans Dönemi (330-718))*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Kasım-2015, 177 s.

GÜLENSOY Tuncer, *M.Ö. 4500-M.S. XIII. Yüzyıllar Arasında Barbar Türkler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.

GÜNAL Zerrin, *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul 2006.

GÜNAYDIN Hasan, *Tanrı'nın Kırbacı Attila'nın Liderlik Sırları*, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016.

GÜNDOĞDU Abdullah, "Türklerde Devlet", (Ed. İhsan Çapcıoğlu-Hayati Beşirli), *Türk Kültürü El Kitabı* (s. 303-325), Grafiker Yayınları, Ankara 2015.

GÜNEŞ Cüneyt, *Avrupa Hun İmparatorluğu'nda Ordu ve Savaş*, T.C. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, Haziran 2012, 163 s.

GÜRÜN Kâmuran, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, C 1, Karacan Yayınları, İstanbul, Aralık 1981.

HELMOLT H. F. (Ed.), *The History of the Word*, C 5, Dodd, Mead and Company, New York 1907.

HOWARTH Patrıck, *Hunların Hakanı Atilla Efsaneden Gerçeğe*, (Çev: Yılmaz Uyar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

HYDACE, *Chronıque*, C 2, Les Editions Du Cerf, Paris, 1974.

ILGIN Fatma Aysel Dıngıl, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları ve Byzantınoturcıca Işığında Avrupa Hunları*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2018, 379 s.

İNAN Abdulkadir, "Eski Türklerde ve Folklorda "Ant"", *DTCF Dergisi*, C 6, S 4, 1948, ss. 279-290.

İNCE Egemen, *The Relations Between European Huns and Roman Empire*, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Ağustos 2017, 74 s.

İPLİKÇİOĞLU Bülent, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

JORDANES, *The Gothic History of Jordanes*, (Ed. Charles Christopher Mierows), Oxford University Press, Oxford 1915.

KAÇAR Turhan, "Avrupa Hunları ve Hıristiyanlık", *Türkler Ansiklopedisi*, C 3, (Ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 687-699.

KAÇAR Turhan, "Eskiçağ Akdeniz Dünyasında Siyasal Birliğin Sonu: Romalılar ve Kuzey Komşuları", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, C 34, y. 9, Kasım, Aralık, Ocak 2005-06, ss. 203-222.

KAÇAR Turhan, "Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Barbarların Görünüşü: Ammıanus Marcellinus'ta Hunlar", *XIV. Türk Tarih Kongresi*, C 1, 09-13 Eylül 2002, Ankara, ss. 83-95.

KAÇAR Turhan, "Priscus'u Nasıl Okumalıyız?", *Toplumsal Tarih*, S 286, y. Ekim 2017, Tarih Vakfı Yayınları, ss. 50-57.

KAFESOĞLU İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, Ankara 1997.

KALKAN Mustafa, “Bozkır Kültüründe At ve Prjevalskiy Atı’nın Bu Kültüre Kazandırdığı Dinamizm”, *Erdem*, C 9, S 27, TTK Yayınları, Ankara, Ocak 1997, ss. 1129-1141.

KALKAN Mustafa, *Ordu ve Savaş Stratejileri*, Kaynak Yayınları, İzmir 1995.

KALKAN Mustafa, *Türklerde Askerlik ve Ordu*, (Ed. İhsan Çapçıoğlu-Hayati Beşirli), *Türk Kültürü El Kitabı* (s. 73-110), Grafiker, Ankara 2015.

KANLIDERE Ahmet (Ed.), *Orta Asya Türk Tarihi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Ağustos 2011.

KARAMUK Gümeç, “Dağılmış Roma İmparatorluğu’nun Alanında Roma Zihniyetinin İzleri”, *Belleten*, C LXVIII, S 253, TTK Yayınları, Aralık 2004, ss. 1-11.

KARASU Kerim, *Roma ve Batı Hunları Askeri Sistem Karşılaştırması*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Şubat 2020, 109 s.

KARATAY Osman, “Doğu Avrupa Türk Tarihinin Ana Hatları: Altın Orda Öncesi Dönem”, *Karadeniz Araştırmaları*, S 3, Güz 2004, ss. 1-70.

KARATAY Osman, *Hunlardan Sonra Hunlar: Attila’nın Ardından Karadeniz Bozkırlarındaki Hun Kalıntıları*, (Ed. Mehmet Şahingöz), *Kaşgarlı’nın Tarihçi Torunu Reşat Genç Armağanı* (s. 307-316), TKAE Yayınları, Ankara 2015.

“Kavimler Göçü”, *Eskiçağ Araştırma Dergisi*, S 5, y. 1, Ağustos 2018, ss. 42-45.

KAYA Abdullah, “Başlangıçtan 1071’e Kadar Türklerin Anadolu’ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme”, *EKEV Akademi Dergisi*, S 59, 2014, ss. 211-232.

KAZDAL Ayşe, *Bizans Kaynaklarından Zosimus ve Malalas’ın Eserlerinde Türkler (Tercüme, Tahlil)*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, 536 s.

KELLY Christopher, *Attila Hunlar ve Roma İmparatorluğu’nun Çöküşü*, (Çev: Turhan Kaçar), Turkuvaz Yayınları, İstanbul, Mart 2011.

KIYAK Abdulkadir, "Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültü ve Elazığ'daki İzleri", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 2, S 4, Gümüşhane, 2013/2, ss. 22-39.

KOCAKUŞAK Fulya, *Antik Roma'da Aile Kurumu*, T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2011, 116 s.

KOÇAK Kürşat, "Bozkır Kültürü Dinamiklerine Göre Avrupa Hunlarının Kuruluşu", *11. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi (10-16 Haziran 2013)*, Türk Dünyasını Araştırma Vakfı Yayınları, 2013, ss. 579-584.

KOÇAK Kürşat, "İslamiyetten Önceki Türk Devlet Geleneklerine Göre Tahta Çıkma Töreni ve Yöntemleri", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S 4, Haziran 2011, ss. 101-117.

KOÇAK Kürşat, *Bozkır Kültür Tarihinin Kaynakları*, Kömen Yayınları, Konya, Aralık 2015.

KOZAN Mert, "Hadrianapolis Savaşı Öncesi Durum ve Savaşa Giden Süreç", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 10, S 53, ss. 302-307.

KULCSAR Valeria - ISTVANOVİTS Eszter, "New Results in the Research on the Hun Age in the Great Hungarian Plain. Some Notes on the Social Stratification of Barbarian Society", *Papers of the 7th International Conference on the Medieval History of the Eurasian Steppe*, Nov. 9-12 2018 Shanghai University China, (Ed. Chen Hao), Szeged 2019, ss. 167-182.

KURAT Akdes Nimet, *Hunlar ve Attila*, *Türk Dünyası El Kitabı Coğrafya-Tarih* (s. 177), C 1, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1992.

KURAT Akdes Nimet, *IV-XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, TTK Yayınları, Ankara 1972.

LE ROUX Patrick, *Roma İmparatorluğu*, (Çev: İsmail Yerguz), Dost Kitabevi, Ankara, Temmuz 2006.

LEMERLE Paul, *Bizans Tarihi*, (Çev: Galip Üstün), İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

LİGETİ Lajos, *Tarihte Türk Yurtları*, Örgün Yayınevi, İstanbul, Mayıs 2008.

MALALAS John, *The Chronicle of John Malalas*, Austrialian Association for Byzantine Studies, Melbourne 1986.

MAN John, *Tanrı'nın Kırbacı Attila*, (Çev: İsmail Tulçalı), Nokta Yayınları, İstanbul, Ağustos 2006.

MANDALOĞLU Mehmet, *Doğu-Batı Kültürel Etkileşiminde Orta Asya'dan Göçler (M.S. VI. Yüzyıla Kadar)*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, 351 s.

MARCELLİNUS Ammianus, *Roma Tarihi*, (Çev: Samet Özgüler), Historia Kitap, İstanbul, Ocak 2019.

MATTHEW Donald, "Roma Dünyası ve Düşmanları", *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*: *Ortaçağ Avrupası*, (Yayın Yönetmeni: Mete Tunçay), İletişim Yayınları, İstanbul, t.y.

MCEVEDY Colin, *Ortaçağ Tarih Atlası*, (Çev: Ayşen Anadol), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Ocak 2004.

MCNEİL William H., *Dünya Tarihi*, (Çev: Alâeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara, Kasım 2002.

MERSİNLİ Gl. Cemal, "Roma - Rum Kelimeleri", *Belleten*, C5, S 17-18, y. Nisan 1941, ss. 159-161.

MITCHELL Stephen, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, (Çev: Turhan Kaçar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

MONTESQUIEU, *Romalıların Yükselişi ve Düşüşü*, (Çev: Ahmet Saki), Söylem Yayınları, İstanbul, Kasım 2001.

MORAYCSİK Gyula, "Hunlar Meselesinin Bugünkü Hali", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C 2, S 3-4, Eylül 1950 – Mart 1951, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 1952, ss. 109-117.

NAMIK Hüseyin, *Attila ve Oğulları*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul 1993.

NEMETH Gyula, “Atilla ve Hunları”, *Türkler*, C 1, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 1406-1428.

NEMETH Gyula, *Hunla ve Macarlar*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları* (s. 226-230), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

NEMETH Gyula, *Hunların Dili*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları* (s. 187-194), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

ONAY İbrahim, *Bozkır Kültür Çevresinde Kainat Anlayışı ve Düşünce Hayatı (Başlangıçtan Gök-Türk Dönemi Sonuna Kadar)*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011.

OSTROGORSKY Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev: Fikret Işıltan), TTK Yayınları, Ankara 2006.

ÖĞEL Bahaeddin, “Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında”, *DTCF Dergisi*, C 6, S 5, Ankara 1948, ss. 431-460.

ÖĞEL Bahaeddin, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, C 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

ÖZKAYNAR Gülnaz Kılıç, “Tarihte Öne Çıkan Türk Lider Örnekleri Üzerine Bir İnceleme”, *JEBM*, C 1, S 1, ss. 10-31.

ÖZTÜRK Rukiye, *Grek ve Latin Kaynaklarına Göre İskit, Sarmat ve Avrupa Hunlarında Askeri Kültür (M.Ö. V. YY – M.S. VI. YY)*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, 142 s.

PAPHİLİUS Eusebius, *Church History: Life of Constantine: Oration in Praise of Constantine by Eusebius Pamphilius*, Christian Literature Publishing Co., New York, 1890.

PARMAKSIZOĞLU İsmet-Yaşar Çağlayan, *Genel Tarih*, C 1, Funda Yayınları, Ankara 1976.

PARTLATIR İsmail, “Konfederasyon”, *Türkçe Sözlük*, C 2, TTK Basımevi, Ankara 1998.

PİLEVNELİ Ceren, "Geç Roma Tarih Yazımında 395 Yılı ve İmparatorluğun Birliği İdeolojisi", *Cedrus*, S VIII, 2020, ss. 563-579.

RASONYİ Laszlo, *Macar Arkeolojisinde Hunlar, Avarlar, Macarlar*, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul 1938.

RASONYİ Laszlo, *Tarihte Türklük*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1993.

RICH John, *Geç Antik Çağda Kent*, (Çev: Suna Güven-Ertuğrul Güven), Homer Kitabevi, İstanbul 1999.

ROBERTS J.M., *Avrupa Tarihi*, (Çev: Fethi Aytuna), İnkılap Yayınları, İstanbul 2015.

ROBERTS Wess, *Hun İmparatoru Attila'nın Liderlik Sırları*, (Çev: Yakut Eren), İlgi Yayınları, İstanbul 1989.

ROUX Jean-Paul, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004.

RUNCIMAN The Hon S., "Orta Çağların Başlarında Avrupa ve Türkler", *Belleten*, C VII, S 25, TTK Yayınları, Ankara 1943, ss. 45-57.

SCHOLASTICUS Socrates, *The Ecclesıastıcal Hıstory*, (Ed. Philip Schaff), Christian Classics Ethereak Library, t.y.

SEIGNOBOS Charles, *Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi*, (Çev: Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul, Haziran 1960.

SİMON Kezai, *Magyar Kronikaja*, Çev: (Csaszar Mıhaly), CS. ES Kir. Udvari Könyvkereskedes Kiadasa, Budapest 1901.

SİNOR Denis, *Erken İç Asya Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

ŞAHİN Şayan Ulusan, "Türk Kültüründe At Arabası (At Arabalarının Dili)", *Bilig*, S 32, Kış 2005, ss. 165-178.

TAŞAĞIL Ahmet, *Kök Tengri'nin Çocukları (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul t.y.

TEKİN Oğuz, *Antikçağda Para*, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1998.

TEKİN Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim, İstanbul 2008.

TEKİN Oğuz, *Hellen ve Roma Tarihi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Eylül 2011.

TEKİN Şafi, "Türklerde Devlet-Kimlik İlişkisi: Devlet Kimliği", *Milliyetçilik Araştırma Dergisi*, C 1, S 2, 2019, ss. 78-102.

THOMPSON E. A., *A History of Attila and The Huns*, At The Clarendon Press, Oxford 1948.

THOMPSON Elizabeth A., *Hunlar*, (Çev: M. Sibel Dinçel), Phoenix Yayınları, Ankara, Ekim 2008.

TİRYAKİ YAVUZ (Haz.), Türk Dünyası Kültür Atlası: İslam Öncesi Dönem, C 1, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul 1997.

TOKAN Özgür, *İslamiyet Öncesi Türklerde Diplomasi ve Hunlar Dönemi Diplomatik İlişkiler*, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensittüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011, 133 s.

TOLAN Öner, "Avrupa Hunlarında Devlet Teşkilatı ve Sosyoekonomik Yapı", *Tarih Okulu Dergisi*, y. 7, S 20, Aralık 2014, ss.97-127.

TOMBULOĞLU Tuba, *Kafkasya'nın Etnik ve Kültürel Yapısı'nın Oluşumunda Türklerin Rolü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, 211 s.

TOURS Grêgoıre De, *Hıstoıre Des Francs*, Chêz J.-L.-J. Brıere Libraire, Paris 1823.

TURAN Osman, "Eski Türklerde Okun Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması", *Belleten*, C IX, S 35, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1945, ss. 305-318.

TÜREL Tunç, "Ammianus Marcellinus, Priscus ve Iordanes'de Attila ve Hun Tasviri", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C 23, S 23, 2015, ss. 325-345.

TÜREL Tunç, *Towards The of an Empire: Rome ın the West and Attila*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2016, 187 s.

TÜRKYILMAZ Atila, "İslamiyet Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüze Yansımaları", *Bilim ve Kültür Dergisi*, y. 1, S 4, 2013, ss. 83-100.

ÜREN Umut, "İrnek'in Hunları ve Bulgarlaşma Hadisesi", *Tarih Okulu*, S VII, Mayıs-Ağustos 2010, s. 39-46.

ÜSTÜN Abdullah, *Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar –Batı Avrasya'da Erken Türk Varlığı-*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013, 291 s.

ÜSTÜN Abdullah, *Tarihsel Veri ve Tarihsel Bilgi: Geç Roma Müverrihlerinin Hunların Ortaya Çıkışına Dair Anlatıları*, Türk Tarihini Araştırma Enstitüsü, Ankara 2013.

VACZY Peter, *Avrupa'da İmparatorluk Kurulması*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları*, (s. 56-78), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

VACZY Peter, *Batı İsteblerinin Yeni Hâkimleri*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları*, (s. 51-55), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

VACZY Peter, *İmparatorluğun Dağılması*, Gyula Nemeth (Haz.), *Attila ve Hunları*, (s. 112-122), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

VAISSIERE Etlenne de La, "Hunlar ve Xıongnu", (Çev: Özgür Yılmaz), *Türk Dünyası İncelemeri Dergisi*, C 16, S 1, Yaz 2016, ss. 183-198.

VASILIEV A. A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev: Arif Müfid Mansel), C 1, Marif Matbaası, Ankara 1943.

WOOD Clemand, *Roma Tarihi*, (Çev: Ömer Riza Doğrul), Tanevi Yayınları, İstanbul 1939.

YILMAZ Ahmet, "Attila'nın Siyasi Hayatı, Şahsiyeti ve Karakteri", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 2, S 1, ss. 141-164.

YURDAKUL Şenol, *Roma Askeri Sistemi (M.Ö 753 – M.S 476)*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, 649 s.

ZİMONYİ Istvan, "Ortaçağ Avrupa Tarihinde Göçebe Unsuru", (Çev: Fatih Orta), *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, y. 3, S 1, Bahar 2018, ss. 154-166.

İNTERNET KAYNAKLARI

Aetius'un resmi, 16 Kasım 2020 tarihinde https://www.goodreads.com/book/show/12586302-aetius adresinden erişildi.

Asya ve Avrupa Hun İmparatorluğu haritası, 16 Kasım 2020 tarihinde https://www.tarihkursu.com/2017/08/14-buyuk-hun-devleti-ve-avrupa-hun.html adresinden erişildi.

Attila'nın resmi, 16 Kasım 2020 tarihinde https://arkeofili.com/hunlar-attilanin-ardindaki-amansiz-savascilar-kimdi/ adresinden erişildi.

Avrupa Hun İmparatorluğu'nun haritası, 16 Kasım 2020 tarihinde https://bilgeturkhaber.com/bati-hun-ve-avrupa-hun-devletleri adresinden erişildi.

III. Valentinianus coins, 16 Kasım 2020 tarihinde https://www.msxlabs.org/forum/siyaset-ww/368314-iii-valentinianus-valentinian-iii.html adresinden erişildi.

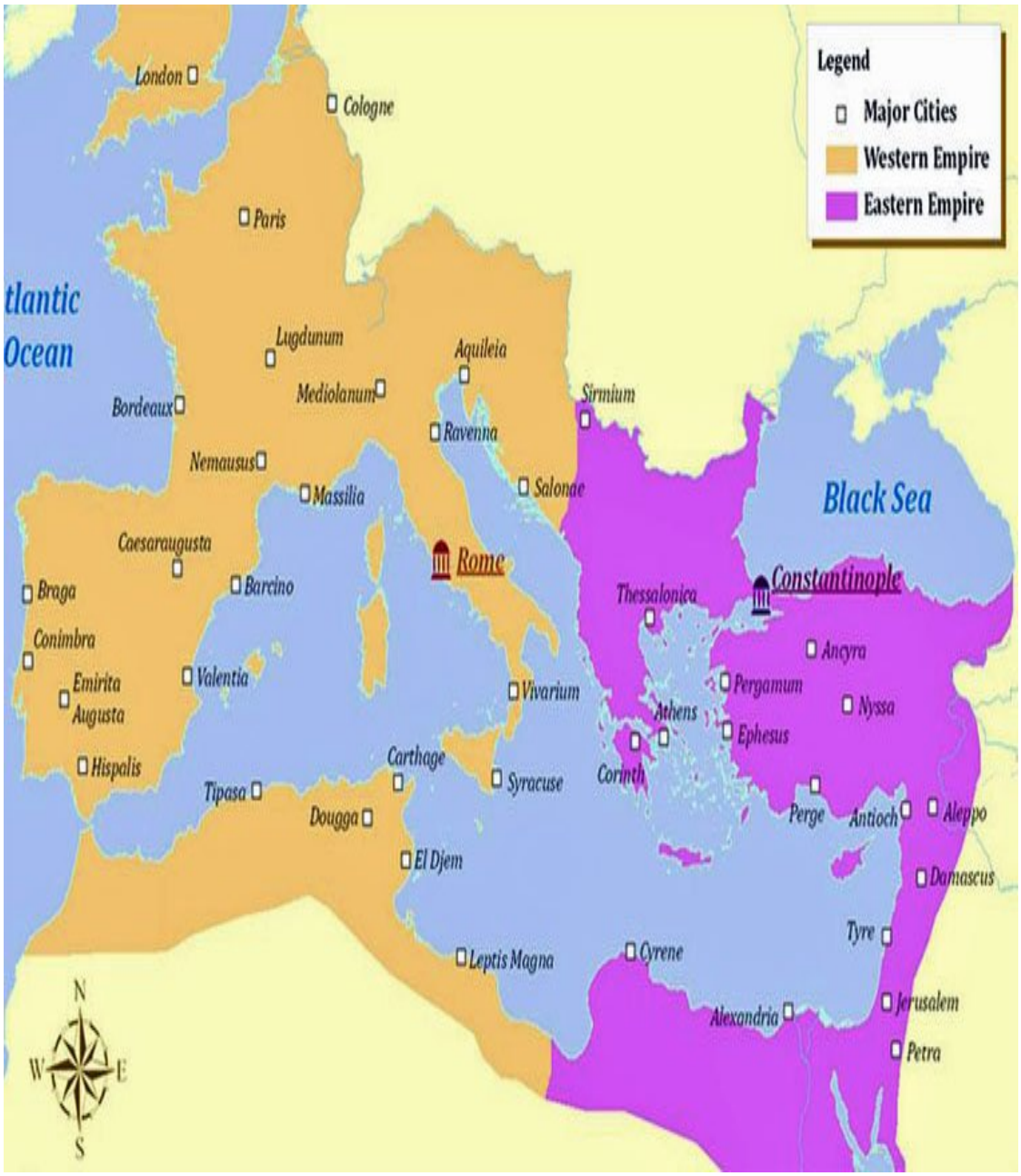
III. Valentinianus'un resmi, 16 Kasım 2020 tarihinde https://www.dersimiz.com/bilgibankasi/valentinianus-iii-flavius-kimdir-hakkinda-bilgi-3242 adresinden erişildi.

Roma ve Avrupa Hun İmparatorluğu haritası, 16 Kasım 2020 tarihinde https://kabafii.com/avrupa-hun-devleti-2972 adresinden erişildi.

Batı Roma İmparatorluğu ile Doğu Roma İmparatorluğu'nın haritası, 16 Kasım 2020 tarihinde https://www.nedir.org/soru/dogu-roma-ile-bati-roma-medeniyetleri-arasindaki-farklar adresinden erişildi.

EKLER

Ek-1: Batı Roma İmparatorluğu[518]

[518] https://www.nedir.org/soru/dogu-roma-ile-bati-roma-medeniyetleri-arasindaki-farklar (Erişim: 16/11/2020).

Ek-2: Avrupa Hun İmparatorluğu[519]

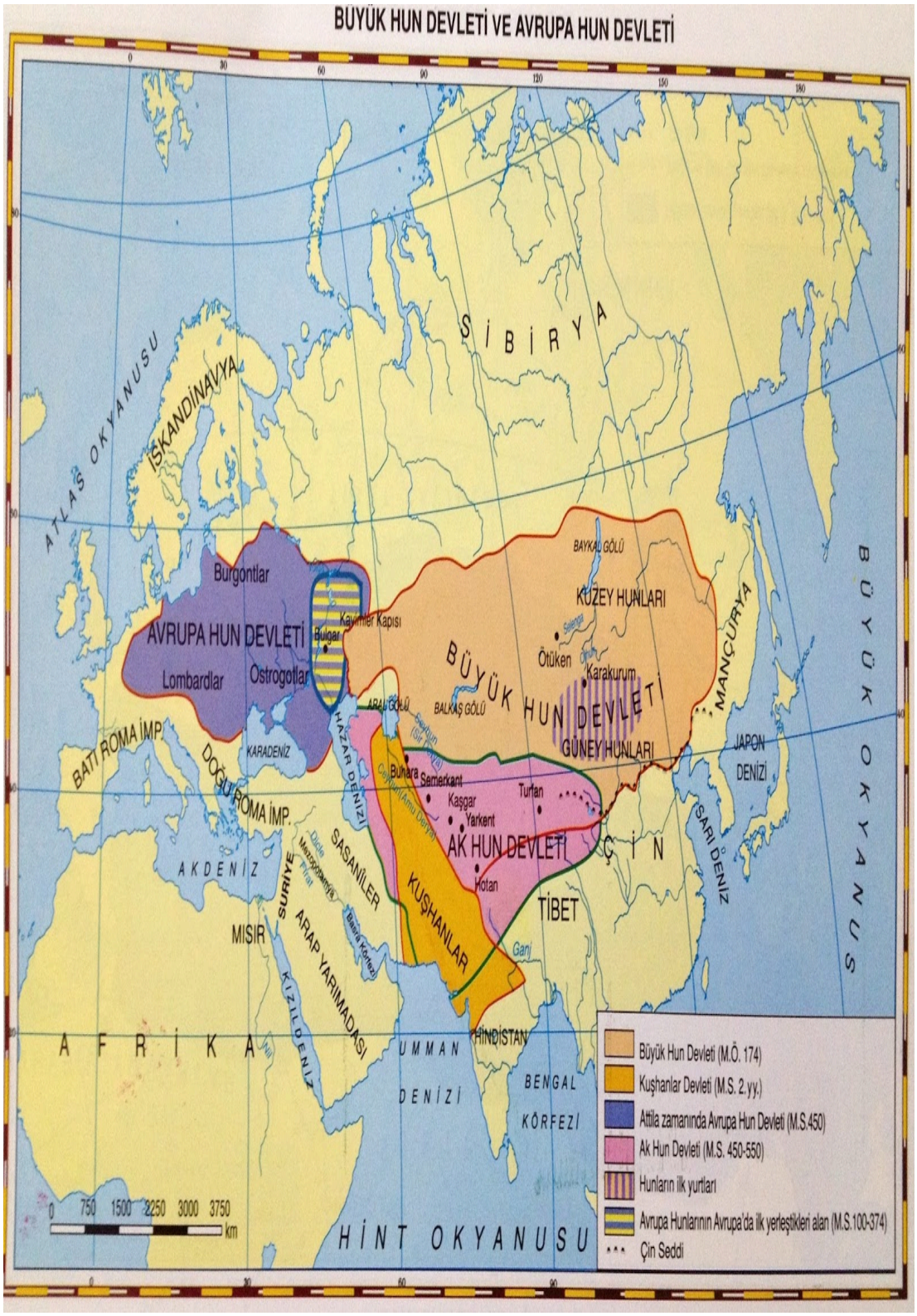

Ek-3: İmparatorlar (Batı Roma – Doğu Roma – Avrupa Hun) Haritası[520]

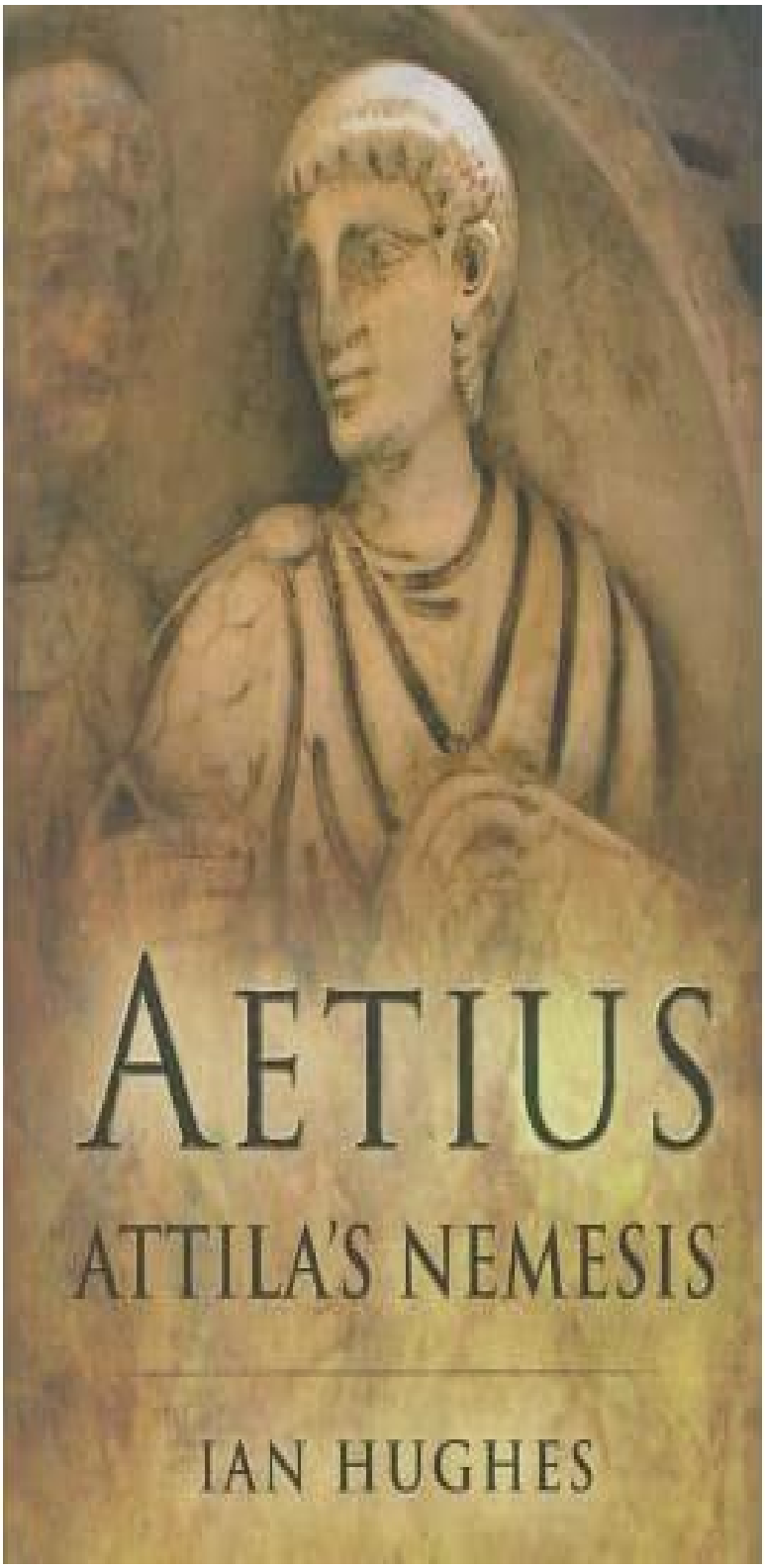
[519] https://bilgeturkhaber.com/bati-hun-ve-avrupa-hun-devletleri (Erişim: 16/11/2020).
[520] https://kabafii.com/avrupa-hun-devleti-2972 (Erişim: 16/11/2020).

Ek-4: Büyük Hun Devleti ve Avrupa Hun Devleti[521]

[521] https://www.tarihkursu.com/2017/08/14-buyuk-hun-devleti-ve-avrupa-hun.html (Erişim: 16/11/2020).

Ek-5: Aetius[522]

[522] https://www.goodreads.com/book/show/12586302-aetius (Erişim: 16/11/2020).

Ek-6: Attila[523]

[523]https://arkeofili.com/hunlar-attilanin-ardindaki-amansiz-savascilar-kimdi/ (Erişim: 16/11/2020).

Ek-7: III. Valentinianus Coins[524]

Ek-8: III. Valentinianus[525]

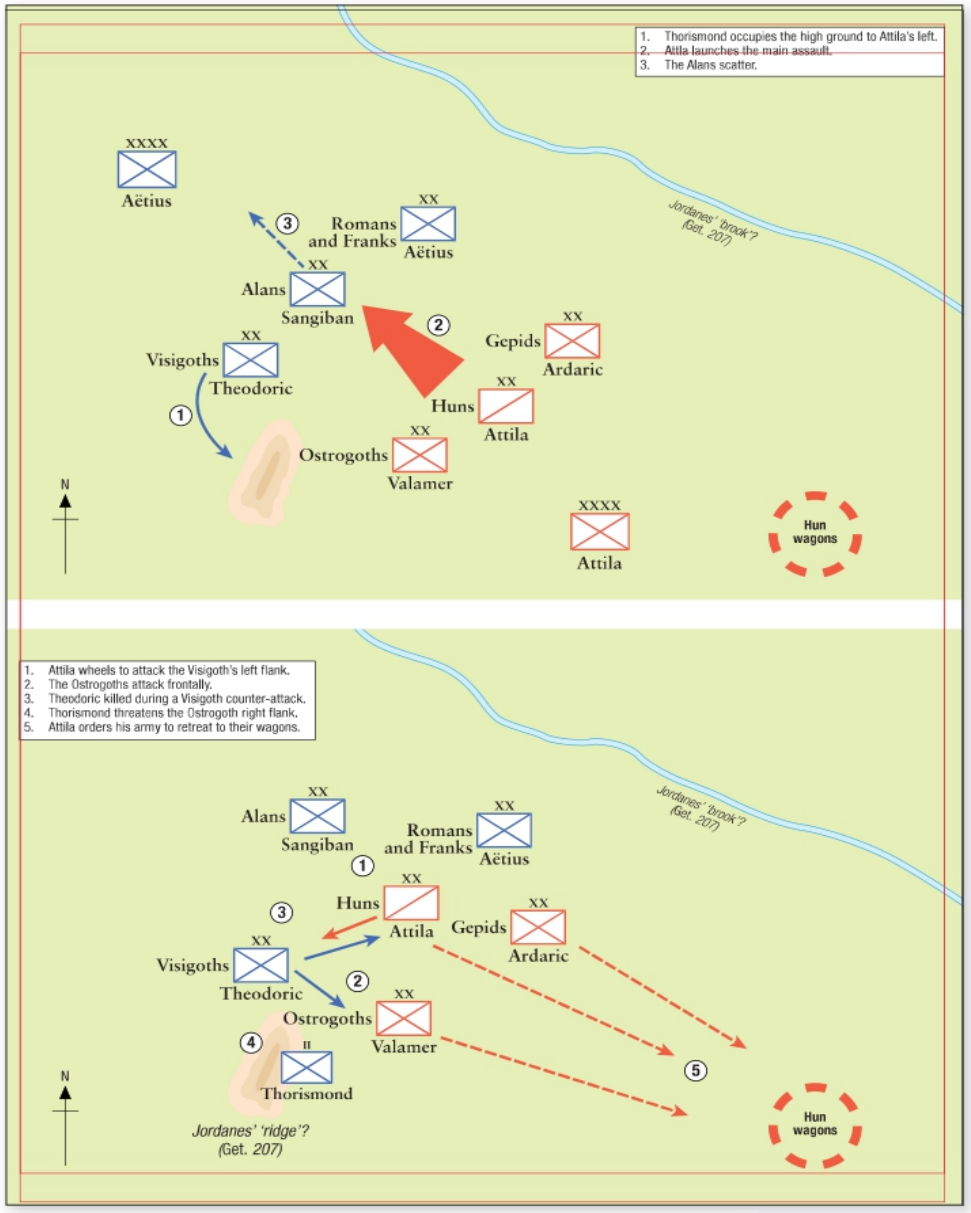

[524] https://www.msxlabs.org/forum/siyaset-ww/368314-iii-valentinianus-valentinian-iii.html (Erişim: 16/11/2020).

[525] https://www.dersimiz.com/bilgibankasi/valentinianus-iii-flavius-kimdir-hakkinda-bilgi-3242 (Erişim: 16/11/2020).

Ek-9: Catalaunum Savaşı Planı[526]

The Catalaunian Plains, 20 June AD 451

34

CMD31layoutsv5.indd 34 01/07/2014 14:54

[526] Nic Fields, Attila the Hun (Leadership, Strategy, Conflict), Osprey Publishing, Britain 2014, s. 34.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0002-2758-7863
Adı Soyadı	Muhammed KAZAR
Doğum Yeri	Ankara
Doğum Tarihi	30.10.1993

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Tarih

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	KPDS (…..) ÜDS (….) TOEFL (….) EILTS (….)
…	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

KATILDIĞI

Kurslar	İngilizce Dil Kursu, Çankırı, 2016
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	İncirli Mahallesi Yunus Emre Caddesi Şal Sokak Aslan Apartmanı 8/1 Keçiören/Ankara
E-mail	muhammedkzr@hotmail.com